

FACULTATEA DE LITERE DIN BUCUREȘTI
SEMINARUL DE ISTORIA LITERATURII ROMÂNE
(E P O C A V E C H E)

Nr. 434

CERCETĂRI LITERARE

PUBLICATE DE

N. CARTOJAN

I

29.268

M. O., IMPRIMERIA NAȚIONALĂ
B U C U R E Ș T I
1 9 3 4

CUPRINSUL

N. CARTOJAN, Precuvântare	V

I. STUDII ȘI TEXTE

EMIL TURDEANU, Varlaam și Ioasaf. Istoricul și filiațiunea redacțiunilor românești	1
Fragment din cap. VI. Varlaam pregătește pe Ioasaf pentru primirea învățaturii creștine	40
AL. CIORĂNESCU, Intrebări și răspunsuri:	
Introducere	47
Intrebări și răspunsuri (text)	60
MARG. D. MOCIORNIȚĂ, Traduceri românești din Fisiolog. (Cel mai vechiu text)	83
Fisiologul. Ms. nr. 1436 din Biblioteca Academiei Române	89
Facsimile	93
COSCO OLGA, Primele cărți franceze traduse în românește:	
Istoria lui Carol al XII-lea de Voltaire	102
Text: Carté a șapte	115

II. MISCELLANEA

NICOLAE-ANASTASE GHEORGHIU, Un preot bănățean, Mihail Popovici, la Muntele Athos și locurile sfinte în 1766	118
AL. CIORĂNESCU, Un manuscris latin adus dela asediul Vienei în Biblioteca Stolnicului Const. Cantacuzino	120

III. BIBLIOGRAFIE

N. GEORGESCU-TISTU, Bibliografia publicațiilor privitoare la cultura românească veche, lucrată cu studenții Seminarului de Istoria Literaturii române vechi	121

IV. INDICE

Revistele și zicrele folosite în bibliografie	161
Indice de nume proprii	163
Indice de cuvinte	174
Erată	176

PRECUVĂNTARE

Publicația de față are o îndoită menire: întâiu să înfățișeze celor ce se interesează de cultura trecutului românesc contribuțiile modeste ale celor mai tineri cercetători; în al doilea rând să răsfrângă o lature din activitatea Seminarului de istoria literaturii române, întemeiat pe lângă cursul nostru de la Facultatea de litere din București.

Seminarul în forma sa actuală, datează din 1930. În năzuința de a contribui la o pregătire temeinică a viitorilor profesori de limba română și în același timp de a întreține un interes viu pentru cercetări științifice, am căutat să-l organizăm astfel încât pe de o parte să întrească prin munca proprie a studenților și în legătură directă cu izvoarele, cunoștințele dobândite la orele de curs, iar pe de altă parte să stimuleze către cercetări personale, oferind în unele cazuri, când temele date erau aprofundate cu râvnă, posibilitatea unor rezultate noi.

Numărul cel mare al studenților care împovărează Facultatea noastră — la istoria literaturii române vechi, în anul trecut s'au prezintat la examene 750 de studenți — precum și necesitatea unei sistematizări a muncii, ne-au îndemnat să alcătuim un program metodic, care să se desfășure treptat și complet în cursul celor patru ani de studii universitare și care în linii mari este următorul:

Anul I: Îndrumări practice către studiul paleografiei românești. Se știe că alfabetul chirilic a fost întrebuințat la noi până în 1863, când în urma unificării administrative a Principatelor-Unite, s'a introdus în instituțiile de stat scrierea latină. Neglijată azi în învățământul secundar, scrierea chirilică este însă de neapărată nevoie, nu numai pentru cei ce îndeletnicesc cu studiul limbii și literaturii vechi românești, dar chiar și pentru cei ce vor să se ocupe cu epoca modernă a literaturii noastre. Ediția princeps a scriitorilor din epoca renașterii, revistele lor, corespondența

care aduce atâta lumină nu numai asupra vieții și epoci, dar și asupra operei lor, actele censurii sub care s'a desfășurat activitatea lor literară — toate sunt scrise în chirilică. Convinși că aducem o reală înlesnire atât studenților noștri, cât și celor dela specialitățile înrudite, am dat o atenție deosebită exercițiilor de descifrare a scrisului chirilic, exerciții care se continuă în anul al II-lea, sub conducerea colaboratorului nostru d-l asistent Dan Simonescu.

Anul II: Un seminar sub conducerea d-lui Dan Simonescu — având ca scop principal familiarizarea studenților cu operele reprezentative ale literaturii din veacurile trecute și cu bibliografia fundamentală a studiilor privitoare la istoria literaturii vechi.

Anul III și IV: Adâncirea unei epoci sau a unui gen literar în toate aspectele sale. Astfel preocupările Seminarului din ultimii ani au fost îndreptate asupra următoarelor teme: epoca și opera lui D. Cantemir; cronicarii moldoveni și scrierile lor ca izvor de inspirație pentru epica și drama secolului al XIX-lea; cărțile populare și urmele lăsate de ele în folklor.

În sfârșit un ultim seminar cu doctoranzii și studenții mai înaintați cari doresc să se îndrepte către cercetări cu caracter personal. În acest seminar se discută probleme în legătură cu subiectele tezelor de doctorat, se expun rezultatele, se verifică metodele de investigație științifică. În anul trecut am crezut necesar să dăm o atenție deosebită chestiunilor privitoare la catalogarea, studierea și editarea textelor noastre vechi.

În actualul stadiu al cercetărilor, credem că o înnoire a studiilor de literatură veche românească este greu de realizat fără publicarea textelor, care stau ascunse în diferite biblioteci publice sau particulare. Probleme privitoare la datarea și localizarea atâtor traduceri anonime, care au format totuși literatura de imaginație a veacurilor trecute; chestiuni privitoare la circulația textelor dintr'un ținut într'altul și la formarea și evoluția limbii literare; studii referitoare la legăturile literaturii noastre vechi, pe de o parte cu Orientul bizantino-slav, pe de altă parte cu Occidentul latin — atâtea și atâtea probleme interesante pentru cunoașterea culturii noastre trecute nu mai pot înainta fără publicarea textelor.

Din mijlocul acestor discuții și preocupări au ieșit studiile pe care le publicăm în volumul de față.

D-nul Em. Turdeanu urmărește o problemă în legătură cu răspândirea la noi a celebrului roman Varlaam și Ioasaf, pe care Krumbacher îl caracteriza ca «cel mai bun roman spiritual al evului mediu»; d-l Al. Ciorănescu studiază și publică în ediție critică un manuscris vechiu oltenesc din 1748, care are raporturi interesante cu folklorul; d-șoara Marg. Mociorniță ne dă în facsimile și transcriere latină textul

celui mai vechiu Fisiolog românesc copiat în 1693, la Braşov; d-şoara Olga Cosco fixează caracterele uneia din primele traduceri franceze în româneşte: Carol al XII-lea de Voltaire. În sfârşit în câteva note mărunte d-l Nicolae-Anastase Gheorghiu comunică ştiri nouă despre călătoria la Muntele Athos şi la locurile sfinte în 1766 a unui preot bănăţean, iar d-l Al. Ciorănescu despre un manuscris latin pe care l-au adus ostaşii noştri dela asediul Vienei şi care a intrat în biblioteca Stolnicului Constantin Cantacuzino.

Ţin cu acest prilej să aduc mulţumirile mele d-lui coleg D. Russo care a binevoit să dea preţioase indicaţii bibliografice privitoare la domeniul bizantin unora dintre colaboratorii noştri şi în special d-lui Al. Ciorănescu.

Incheiem aceste cercetări cu bibliografia publicaţiilor din anii 1932 şi 1933 privitoare la cultura românească veche, alcătuită de studenţii Seminarului sub conducerea d-lui N. Georgescu-Tistu, Bibliotecarul Facultăţii noastre. D-sa numit pe baza examenului, de Ministerul Instrucţiunii, în 23 Iunie 1932, docent în Bibliologie, cu docenţa anexată la catedra noastră, a ținut o serie de prelegeri publice tratând în 1932—1933 următoarele chestiuni: 1) concepţia actuală a Bibliologiei; 2) clasarea bibliografiilor; 3) bibliografii străine reprezentative; iar în 1933—34 despre: 1) introducerea în tehnica bibliografică (fişele, redactarea şi clasificarea lor); 2) bibliografii generale româneşti; 3) norme pentru organizarea şi funcţionarea bibliotecilor.

Paralel cu acest curs, d-l Georgescu-Tistu a organizat, cu o echipă de studenţi din ultimii ani ai Seminarului, o secţiune care şi-a luat sarcina de a aduna tot materialul bibliografic referitor la cultura veche românească așa de împrăştiat în publicaţii vechi în reviste şi ziare din ţară şi din străinătate.

Lucrarea e grupată în două părţi: 1. Bibliografie retrospectivă; 2. Bibliografie curentă.

Bibliografia pe care o dăm la sfârşitul acestui volum cuprinde anii 1931 şi 1932, adică dela data la care s'a oprit cunoscuta publicaţie clujană «Daco-romania». Prin bună voinţa d-lui Sextil Puşcariu, directorul acestei preţioase publicaţii, bibliografierea materialului privitor la domeniul literaturii vechi româneşti până la 1830, rămâne de aici înainte numai în sarcina noastră.

De un ajutor real în crearea unei atmosfere de muncă disciplinată, ne-a fost «Societatea studenţilor în istoria literaturii române vechi». Întemeiată în 1930, Societatea s'a străduit prin conducătorii săi d-nii G. Topală, Em. Turdeanu, I. Băleanu şi I. Chiţimia să completeze prin conferinţe, prin serbări şi prin excursiuni către vechile centre de activi-

tate literară, o altă latură din cultura tineretului și să desăvârșească legăturile de solidaritate între colegi. Excursiunile — conduse uneori de d-nul asistent Dan Simionescu — au fost rodnice în urmări și pentru biblioteca Seminarului, fiindcă au isbutit să recolteze o serie interesantă de note de pe cărțile și manuscrisele vechi precum și o bogată colecție de fotografii de mănăstiri, icoane și picturi murale.

Ca o frumoasă dovadă a spiritului de camaraderie pe care l-a cultivat, Societatea, urmărind cu un interes real înălțările făcute în Seminarii, ne-a pus la dispoziție, din toamna trecută, două premii pentru cele mai bune lucrări ale colegilor. Ele au fost acordate în anul acesta d-lui Smarand I. Marin și d-șoarei Popescu Ortansa. Un gând recunoscător de mulțumire tuturor celor ce ne-au ajutat în munca noastră.

N. CARTOJAN

V A R L A A M Ș I I O A S A F

ISTORICUL ȘI FILIAȚIUNEA REDAȚIUNILOR ROMÂNEȘTI

DE

EMIL TURDEANU

I. INTRODUCERE

Lucrarea de față — contribuțiune la o monografie despre răspândirea și influența romanului «Varlaam și Ioasaf» în literatura românească — prezintă rezultatul unor cercetări limitate, deocamdată, la materialul oferit de Biblioteca Academiei Române.

Două țeluri ne-au stat înainte, la întocmirea ei: să deosebim, prin studiul filiațiunii, manuscrisele care conservă mai bine tradiția textului lui Udriște Năsturel, stabilind și familiile de copii care s'au dezvoltat în jurul unui anumit arhetip emancipat de originalul său și, în al doilea rând, să sistematizăm indicațiile ce se pot culege cu privire la ariile de răspândire ale feluritelor redacțiuni. Astfel lucrarea, pe lângă caracterul ei tipologic, tinde să folosească încă unei probleme importante pentru cercetătorul trecutului nostru cultural: care au fost agenții, drumurile și împrejurările care au concurat la difuzarea în largul țării, a unui manuscris atât de greu de izvodit — prin stăruința îndelungată pe care o cerea — cum era povestea vieții sfinților Varlaam și Ioasaf? Străbătând prin ramurile de filiațiune ale acestei traduceri în aproape trei veacuri de străduință pentru cultura și limba românească, întâmpinăm date prețioase despre nume uitate de cărturari, a căror muncă se cuvine a fi relevată.

Traducerea lui Udriște Năsturel. Cuprindem tot în introducere — problema neintrând în cadrul acestui articol — câteva necesare considerațiuni în jurul traducerii lui Udriște Năsturel.

Redacțiunea originală a acestei traduceri s'a pierdut și nicio mențiune contimporană nu ne-a transmis vreo știre despre ea. Dar cele mai vechi copii care s'au găsit — acum și ele la Moscova — atribue categoric osteneala tălmăcirii, lui « Udriște Năsturel de Fierești, al doile logofătū », care a izvodit-o la anul 1649 ¹⁾). Cercetări mai noi au dus la concluzia că textul care a stat la baza traducerii lui Udriște Năsturel se identifică în tipăritura slavo-rusă editată la Kuteinski, în 1637, prin grija marelui mitropolit al Kievului, Petru Movilă ²⁾).

De abia după vreo două decenii dela alcătuirea traducerii, încep să apară cele mai vechi copii pe care le cunoaștem. Răstimpul acesta deschide pentru noi o întrebare: *au existat și alte prescrieri, mai vechi decât cele care au răzbit până la noi, scoase după traducerea lui Udriște Năsturel?*

Vom încerca să rezolvăm această chestiune prin confruntarea celor mai vechi copii care ne-au parvenit, datorite grămăticului domnesc dela Târgoviște, Fota.

¹⁾ V. titlul ms. 2470 din anul 1671, la gen. P. V. Năsturel, *Manuscris român din secolul XVII. Vieța sfinților Varlaam și Ioasaf, tradusă din limba elenă la anul 1648 de Udriște Năsturel de Fierăști. . . , tipărită pentru prima oară de. . .*, București, 1904, p. 1. Ms. 2470 reproduce — vom încerca s'o dovedim — izvodul din B. A. R. cu nr. 588, căruia însă, în cursul vremii, i s'au pierdut primele șase foi, așa că nu-i avem titlul.

²⁾ N. Iorga, *Istoria literaturii religioase până la 1688 în Studii și Doc.*, VII, p. 166; P. P. Panaitescu, *L'influence de l'oeuvre de Pierre Mogila dans les Principautés roumaines*. Extras din *Mélanges de l'École Roumaine en France*, V, 1926, p. 43—45; N. Cartoian, *Cărțile populare în literatura românească*, I, București, 1929, p. 240. Un argument mai mult pentru această părere găsim în faptul că, tipăritura dela Kuteinski și cea care a reprodus-o (Moscova, 1681), sunt singurele redacțiuni slavone care împart textul vieții sfinților Varlaam și Ioasaf în 40 de capitole, așa cum o redau și versiunile românești. Această constatare constituie și o probă că la întocmirea redacțiunii dela Kuteinski n'a fost străină nici vreo ediție latină a lui Iacobus Billius (cele dintâi ediții: Paris, 1577, ed. II 1603, ed. III 1619, — în compilația operelor sf. Ioan Damasceanul; separat a apărut întâi la Colonia în 1593, apoi la Anvers în 1602, Colonia 1624, ș. a.; în colecția « Vitae Patrum » a apărut întâi la Anvers în 1615, ed. II 1628, etc.) care, pentru întâiaș dată, dă textului această sistematizare. (Cf. E. Kuhn, *Barlaam und Ioasaph. Eine bibliographisch-literaturgeschichtliche Studie*, în « Abhandl. bayer. Akademie », vol. 20, 1894, p. 53, nota). Astfel traducerea românească se leagă, prin filiera tipăriturii rusești dela Kuteinski, și de edițiile latine ale romanului.

II. COPIILE GRĂMĂTICULUI FOTA

Originea manuscriselor. În introducerea ediției pe care a îngrijit-o ¹⁾ generalul P. V. Năsturel, descendent din neamul logofătului Udriște, ne-a lăsat o descriere amănunțită a celor mai vechi copii ale romanului Varlaam și Ioasaf, datorită căreia putem stabili astăzi, coordonând și rezultatele obținute din examinarea manuscriselor din depozitul Academiei Române, liniile esențiale pe care le înfățișau aceste copii și, deci, locul pe care-l ocupă în filiațiunea redacțiunilor românești ale romanului.

Două din aceste vechi prescrieri fac parte din colecția Academiei Române și sunt inventariate sub Nr. 588 ²⁾ și 2470 ³⁾. A treia, aflată pe vremuri în posesia lui G. Dem. Teodorescu, s'a pierdut. Textul ei ni se păstrează însă în ediția publicată de gen. Năsturel la 1904.

Câteva elemente neîndoielnice probează originea comună a celor trei manuscrise. Cea dintâi constatare care se impune din confruntarea lor, e că toate trei au fost scrise de aceeași mână ⁴⁾. Aceleași particularități caligrafice; aceleași litere unciale; chiar identitatea de hârtie și cerneală și — adesea — aceeași împărțire a rândurilor pe pagină, arată migala unui copist comun ⁵⁾.

Manuscrisele nu sunt darnice în notițe care să ne desvăluie personalitatea acestui osârdnic pisar al vieții sfinților Varlaam și Ioasaf. Ms. 588 nu indică nimic în această privință; despre ms. 2470 ne lămurește o mențiune slavonă că: « S'au scris această carte în zilele lui Iw Antonie Voevod, fiind cursul anilor 7179, cu cheltuiala lui Petroniu arhimandrit tismănean » ⁶⁾. Abia la sfârșitul copiei a treia găsim o notiță mai cuprinzătoare, care înseamnă și numele copistului: « Acastă sf[ă]ntă carte a prea

¹⁾ V. pag. 4, nota 1. La întocmirea introducerii a colaborat în mare măsură G. Dem. Teodorescu.

²⁾ Descriș și de I. Bianu și R. Caracaș, *Catalogul manuscrisurilor românești*, II, p. 351.

³⁾ Acum amândouă sunt la Moscova. După ms. 2470 a pregătit o ediție Al. Odobescu, la 1881, sub auspiciile Academiei Române. Tipărirea a fost însă părăsită curând. Exemplarul din B. A. R., cota II 108.659, conține numai 40 pag., cu omisiunea p. 9—16. Fragmente din textul publicat de Odobescu a reprodus M. Gaster, în *Crestomatie română*, I, p. 130—134. Primele patru capitole au fost redade, în paralelă cu textul manuscrisului din anul 1673, și de gen. Năsturel în ediția citată.

⁴⁾ Constatarea se poate controla ușor, deși izvoadele nu ne mai stau la îndemână, datorită facsimilelor reproduse de gen. Năsturel, *o. c.*, p. XIV (ms. 2470); XXII și XXVI (ms. G. Dem. Teodorescu); XXXII (ms. 588); N. Cartoian, *Cărțile populare*, I, pl. XIV (ms. 2470).

⁵⁾ Gen. Năsturel, *o. c.*, p. XVI.

⁶⁾ *Ibid.*, *l. c.*

cuvioșilor părinților noștri a lui Varlaam și a lui Ioasaf scosu-o-au întâiu Udriște al doilea log[o]f[ăt] după ellinește, slovenește și rumânește. Scosu-o-am și eu Fota gramatic domnescă după izvodul rumânescă dumnealui Dumitrașco biv vel serdar și am scris în zilele creștinului Domnă Grigorie Ghica Voevod, leat 7181 ot grad București »¹⁾.

Trei copii cobor deci, din traducerea logofătului Udriște Năsturel, prin truda acestui grămătic domnesc Fota, și sunt cele mai vechi pe care le cunoaștem: una, fără știri lămuritoare, i se atribue prin perfecta identitate a scrierii; alta, întocmită la anul 1671 pentru arhimandritul Tismanei Petronie; a treia, scoasă « după izvodul rumânescă dumnealui Dumitrașco biv vel serdar », a fost scrisă la anul 1673.

Între aceste trei copii există unele diferențe de redacțiune, care ne interesează în deosebi, pentru problema noastră.

Identitatea dintre mss. 588 și 2470. Redacțiunea izolată a ms. din anul 1673. O trăsătură de despărțire între cele trei izvoade o formează, în primul rând, faptul că, pe când mss. 588 și 2470 conțin paralel, pe două coloane, textul versiunii slave și al celei românești, ms. din anul 1673 înfățișează numai traducerea românească a romanului. Această distincție, mai mult formală, indică o diferențiere care devine mai sensibilă când ne raportăm la unele particularități de lectură ale textelor.

Deși nu putem confrunța deaproape redacțiunile celor două msse, 588 și 2470 — fiind trimise la Moscova — câteva fapte stabilesc identitatea lor. Pe lângă afirmațiunile categorice, în acest sens, ale gen. Năsturel²⁾, care le-a examinat amănunțit, notele care însoțesc textele editate³⁾, fragmentele reproduse pe două coloane și controlate prin facsimilele corespunzătoare⁴⁾, ne aduc la convingerea că ms. 588 și 2470, ambele slavo-române, prezentau, până și ca particularități ortografice, aceeași lectură, diferită de varianta cuprinsă în ms. românesc din anul 1673.

Dar stabilind identitatea de redacțiune dintre mss. 588 și 2470, se pare că ne închidem orice criteriu de disociere între copiile care au

¹⁾ Ibid., p. XXII (facsimil).

²⁾ Ibid., p. XXXIII, LXVI.

³⁾ Ediția gen. Năsturel reproduce, alături de textul manuscrisului din anul 1673, și primele patru capitole din ms. 2470 (cf. și pag. 5, nota 3), iar în notă dă deosebirile, neînsemnate, pe care le oferă lectura ms. 588. Chiar aceste minime deosebiri confirmă identitatea aproape deplină a celor două copii.

⁴⁾ Ibid., p. LXVII; facsimilele p. XXXII (ms. 588); N. Cartoian, *Cărțile populare*, I, pl. XIV (ms. 2470).

rezultat din fiecare din aceste vechi prescrieri. În realitate, două fapte de mărunță însemnătate pentru unitatea textului, dar prețioase prin utilitatea lor ca puncte de indicație, vin să așeze între ele o distincție ușor de urmărit. Astfel, la cap. XXVII al romanului, ms. 2470 omite — printr'o scăpare din vedere a copistului — din apologia pe care Nahor o face credinții creștine, un întreg pasagiu, începând cu fraza: « Ce, făcătorii cei de cântece și filosofii haldești și ellinești și Eghipténii, vrând să cinstească pre Dumnezeii lor cu viersuri... » și sfârșind cu cuvintele: « ...și iaste aiavé, o împărate, că graiul de firea lor, care iaste de Dumnezei, numai ce iaste înșelăciune » ¹⁾. Pasagiul se regăsește în versiunea completă a prescrierii din anul 1673. El trebuia să se fi cuprins și în ms. 588, din care vom vedea că derivă și această prescriere. O altă lacună caracteristică a ms. 2470, prin care se deosebește iarăși și de ms. 588 și de izvodul din anul 1673, o formează lipsa unui titlu special pentru cap. XL ²⁾, ceea ce a avut urmarea că, în majoritatea còpiilor care descind din acest arhetip, vieața sfinților Varlaam și Ioasaf are numai 39 de capitole, ultimele două contopindu-se într'unul singur.

Astfel, omisiunile ms. 2470 — amplificate cu vremea prin neconținuta transmisiune — ne înlesnesc să recunoaștem mai ușor còpiile care pornesc din ramificația acestui izvod și să le distingem de redacțiunile complete, derivate din ms. 588. Vom avea deci, în filiațiunea còpiilor românești ale romanului Varlaam și Ioasaf, două grupe mari de manuscrise: *redacțiuni complete* și *redacțiuni lacunare*, desvoltate din modele cu aceeași lectură, față de care versiunea din anul 1673, cea care a avut norocul să fie publicată, rămâne singuratecă. La cele două grupe s'a adăugat apoi, în cursul vremii, categoria nouă de manuscrise, cuprinzând o prescurtare a povestirii: *redacțiuni rezumative*.

Arhetipul. Primele filiațiuni. Cum se explică, însă, aceste deosebiri, când cele trei manuscrise care reprezintă cele mai vechi ramuri de filiațiune ale romanului Varlaam și Ioasaf în literatura noastră, se datoresc aceluiași copist, grămăticul Fota?

Cea mai veche redacțiune cunoscută a traducerii lui Udriște Năsturel pare să o fi cuprins ms. 588. Manuscrisul, căruia i s'au pierdut dealungul vremii primele șase foi, înșiră pe două coloane versiunea slavă și română a povestirii și nu poartă — de sigur din cauza lacunei amintite — nicio

¹⁾ Năsturel, *Varlaam și Ioasaf*, p. 218—219.

²⁾ Ibid., p. 293.

mențiune de dată și copist. Prin identitatea scrierii s'a atribuit lui Fota, care scotea, cu aceeași râvnă, încă o copie și transcria, însă cu oarecare modificări — și semnând de această dată — în 1673, o nouă redacțiune.

Din câteva observări privitoare mai mult la formă, gen. Năsturel a dedus vechimea acestui manuscris, așezându-l înaintea celorlalte ¹⁾).

Un argument hotărâtor în sprijinul acestei păreri se desprinde și din constatarea de mai sus, că ms. 588, identic ca stil cu ms. 2470, prezenta, față de acesta, un text mai complet, — cum reiese dintr'o întreagă familie de copii, asupra căreia vom stăruii la vreme. Așa fiind, ms. complet 588 nu putea fi, în niciun caz, copia ms. lacunar 2470, după cum era exclus să derive din izvodul care cuprindea numai textul românesc, scris în anul 1673 ²⁾).

Fiind copia cea mai veche a unui prototip despre care nu avem nici cea mai mică știre, e firesc de presupus ca acest manuscris să fi fost folosit de grămăticul Fota la întocmirea celorlalte izvoade pe care le scria. La confirmarea acestei ipoteze ne conduc câteva amănunte pe care le găsim în redacțiunea ms. 2470. Să admitem că identitatea textelor din cele două manuscrise nu ar putea constitui un argument pentru directă derivare a unuia din celălalt, amândouă putând fi copiile fidele ale unui prototip comun. Dar omisiunile pe care le înfățișează ms. 2470 — deși mai atent lucrat — își găsesc deplin explicarea în detaliile cu care e descris ms. 588 și-i stabilesc descendența din acest arhetip. Rândurile neregulate și de multe ori prea dese ale arhetipului ³⁾, au putut ușor pricinui omiterea unui pasagiu din cap. XXVII al lucrării, iar titlul cap. XL, sărit de copist și scris apoi, în ms. 588, « deacurmezișul paginei » ⁴⁾, putea fi, astfel, lesne trecut cu vederea. Datorită deci acestor defecte ale arhetipului, ms. 2470 — copia sa fidelă — s'a însemnat cu două lacune, pe care le-a transmis unei grupe destul de mari de manuscrise.

¹⁾ Ibid., introducere, p. XXXIII.

²⁾ De asemeni, nu găsim probabilă ipoteza ca ms. 588 să fi fost copiat ulterior, după același model după care s'ar fi scos și ms. 2470, din următoarele motive: 1. era mai rău îngrijit, ceea ce ar fi inexplicabil pentru un copist care dăduse mai înainte o prescriere mai orânduită; 2. lucrarea s'ar fi putut îndeplini numai în 1672, răstimpul dintre celelalte două copii, sau după 1673, ceea ce e destul de convențional să admitem, dat fiind, pe de o parte, intervalul prea scurt dintre cele două izvoade, iar pe de altă parte faptul că, după 1673 nu-și mai avea rostul o redacțiune slavo-română, când același copist alcătuisese deja o copie numai românească, mai potrivită cerințelor literare ale vremii — și, mai presus de toate, 3. unele particularități ale ms. 2470 ne duc la concluzia că acesta e copia prescrierii *mai vechi*, 588.

³⁾ Gen. Năsturel, *o. c.*, p. XXXIII, nota.

⁴⁾ Ibid., p. XXXIII.

A treia copie a grămăticului Fota părăsește textul slavon. Ea era destinată unui boier care, — lucru firesc pentru această vreme — greu mai putea cunoaște limba ce începea să se părăsească și în biserici ¹⁾. Redacțiunea manuscrisului întocmit în anul 1673 se deosebește însă și prin unele particularități de stil de izvoadele de până acum. Fără a schimba nimic din textul traducerii, copia din anul 1673 mlădie limba mai aproape de forma vorbită dând, pretutindeni, topicei o linie mai cursivă și, mai rareori, înlocuind unele cuvinte. Astfel surprindem în alcătuirea acestui izvod un proces de emancipare a textului de redacțiunea originală, devenită acum arhaică, ceea ce indică pentru evoluția limbii noastre literare o problemă interesantă, a cărei aprofundare nu intră însă în cadrul lucrării de față. Vom remarca totuși câteva detalii, care ne ajută să privim în munca intimă de prefacere a textului, la care se încumeta acum grămăticul Fota.

Atât arhetipul cât și copia 2470 cuprind pe margini o sumă de glose, menite să pregătească noua redacțiune românească a romanului. Din examinarea lor comparativă ²⁾ se desprinde lămurit această constatare: *toate* glosele arhetipului au fost încorporate în versiunea nouă; numai *o parte* din glosele copiei 2470 au fost utilizate, iar acolo unde textul

¹⁾ Cf. I. Bianu, *Despre introducerea limbii românești în Biserica Românilor. Discurs de recepție la Acad. Rom.*, București, 1904, p. 20 și urm.

²⁾ Reproducem, pentru confruntare, *toate* glosele celor două manuscrise dela p. 32—34 din ediția gen. Năsturel, alături de formele corespunzătoare din redacțiunea ms. din anul 1673:

<i>Ms. 588</i>		<i>Ms. 2470</i>		<i>Ms. an 1673</i>
(nu cunoaștem textul)				(nu are glose)
Glose:	În text		Glose	În text
puterea, <i>tăriia</i>	vârtutea			<i>tăriia</i>
<i>de șapte ori</i>	cu șapte părți			<i>de 7 or[?]</i>
<i>odihna</i>	răpaosul			<i>odihna</i>
	propovăduescă	<i>mărturisescă</i>		<i>mărturisescă</i>
	<i>netrecuți</i>	nedezlegați		<i>netrecuți</i>
	scurtă	<i>puțină</i>		<i>puținea</i>
<i>neîncetată</i>	necurmată			<i>neîncetată</i>
	bunul	<i>binele</i>		<i>binele</i>
	<i>zise</i>	grăi		<i>zise</i>
	<i>nevoia</i>	peirea		<i>nevoia</i>
<i>vătămătoare</i>	păguboase			<i>vătămătoare</i>
	<i>începu</i>	prinse		<i>începu</i>
	spus	<i>arătat</i>		<i>arătat</i>
	<i>cinstite</i>	slăvite		<i>cinstite</i>
	<i>grăit</i>	zis		<i>grăit</i>

prelucrării corespunde cu cel al ms. 2470 — împotriva notelor marginale din această copie — trebuie să presupunem, știind că ms. 2470 este reproducerea identică a arhetipului, că s'a avut în vedere redacțiunea acestuia din urmă. Astfel putem preciza mai lămurit raportul dintre cele trei prescrieri ale grămăticului Fota.

E evident că munca de adnotare a izvoadelor vechi în vederea întocmirii unei noi redacțiuni — osteneală care imprimă personalității lui Fota o trăsătură mai pronunțată — nu putea fi îndeplinită decât în 1672, răstimpul dintre cele două date: când s'a mântuit copia 2470 și când s'a urzit prelucrarea ¹⁾). Această precizare explică și de ce, niciuna din glosele arhetipului n'a trecut în textul copiei sale fidele, ms. 2470, scrisă în anul 1671, când vechea redacțiune nu era încă revizuită.

Înmănunchind acum aceste observații de mărunță analiză, obținem imaginea clară a procesului de modernizare a textului, — fapt nu numai interesant pentru migala muncii pe care o surprindem, dar semnificativ pentru o epocă de bogată frământare pentru cizelarea limbii literare românești: îndemnat de cerințele vremii ca să dea o prescriere numai românească a vieții sfinților Varlaam și Ioasaf, grămăticul Fota, care scosese mai înainte două copii fără a clinti din ele un cuvânt, își începe, acum, truda, prin a reciti și îndrepta textele cu limba bătrânească. Și după ce în 1672 își revăzuse amândouă izvoadele, însemnând îndreptările, porni lucrarea nouă, potrivit și rânduiala cuvintelor într'o topică mai cursivă. A urmat de aproape izvodul cel mai vechiu — cel fără nicio omisiune — dar a cules și din notițele de pe marginile celuilalt. Și astfel, părăsind textul slavon, care impusese traducerii un drum mai cotit, o frază mai răsturnată, grămăticul își îngăduise să primenească haina tâlmăcirii, dându-i o nouă versiune.

Versiunea lui cea nouă n'a fost însă productivă. Copiile răzbătute până la noi ne arată — cu excepția unor redacțiuni contaminate — strânsa lor legătură cu celelalte două izvoade ²⁾).

Astfel, acest manuscris, ales de gen. Năsturel pentru tipar, — deși mai limpede ca stil — se dovedește, la lumina criticii de texte, *neindicat să reprezinte tradiția tâlmăcirii lui Udriște Năsturel și izolat în arborele de filiațiune al redacțiunilor pe care le-am putut cerceta.*

¹⁾ Ceea ce confirmă argumentul nostru dela p. 8, că nu putem așeza în acest an data copierii ms. 588.

²⁾ Dealtminteri, chiar și buna stare a ms. din anul 1673 pare să-i indice circulația restrânsă. « Curățenia paginilor denotă c'a fost în mâni puține și pioase », observa G. Tem. Teodorescu (Gen. Năsturel, o. c., p. XX).

Circulația manuscriselor. Cu elementele analizei de până acum, care precizează o iconă mai limpede a raporturilor dintre copiile grămăticului Fota, putem ridica din nou problema inițială a lucrării noastre: au existat și alte prescrieri, mai vechi, alcătuite după traducerea logofătului Udriște? Două fapte — din cele studiate — converg ca să ne dea, deocamdată o indicație numai, asupra răspunsului la această întrebare: 1. cele mai vechi copii cunoscute — mss. 588 și 2470 — identice ca redacțiune, răsfrâng, pe două coloane, textul slav și românesc al romanului; 2. niciuna din copiile posterioare nu reclamă o altă filiațiune decât cea care coboară din arhetipul stabilit de noi.

Să vedem care poate fi valoarea probantă a acestor constatări.

În epoca în care se situează cele dintâi copii, limba slavonă ceda, în Principatele noastre, tot mai mult teren curenților noi care se pronunțau: influența greacă și avântul pentru ridicarea limbii românești ca expresie literară și, chiar, de cult ¹⁾. Nu trebuie să așezăm oare, în vadul aceleiași tendințe de afirmare a cuvântului strămoșesc, însăși îndemnul lui Udriște Năsturel, de a tălmăci în limba înțeleasă de toți, povestea vieții sfinților Varlaam și Ioasaf? Dar cărturarul de slavonie, care mutase mai înainte din latinește în slavonește textul *Urmării lui Hristos* (Dealu, 1647) și care tipărise totuși, în românește, *Evanghelia Învățătoare* (Govora, 1642—Dealu, 1644), nu putea renunța, din motive ușor de înțeles considerând ambianța culturală în care trăia, la versiunea slavă a romanului. Acest conservatism însă nu-și mai găsește justificarea într'o epocă postumă, mai ales fiind cazul unui text care nu se lega de cerințele greu de strămutat, ale cultului. Numai o credincioasă *respectare a originalului* mai putea îndreptăți, în această vreme, redacțiunea slavo-română — și mai dificil și mai cheltuitor de scos — a copiilor. Iată primul motiv care ne îndeamnă să credem că arhetipul scris de Fota coboară nemijlocit din originalul traducătorului.

În al doilea rând, admitând ipoteza existenței unui intermediar — sau a unor copii independente, ceea ce ar defavoriza și mai mult aserțiunea — ar trebui să găsim, în numărul destul de mare de prescrieri care s'au scos în decursul vremii, măcar una care să refuze filiațiunea din arhetipul stabilit de noi. Or, ceva mai mult: din examinarea particularităților pe care le prezintă manuscrisele din B. A. R., rezultă clar că, în afară de izvodul întocmit în anul 1673, nicio copie *din Țara Românească* nu mai reproduce textul complet, așa cum îl are arhetipul, cum l-a avut

¹⁾ Cf. Ioan Bianu, *Despre introducerea limbii românești în Biserica Românilor*, p. 18 și urm.

de sigur originalul și cum trebuia să-l fi cuprins și eventualele prescrieri anterioare. Ceea ce înseamnă că arhetipul, răzbătând dealungul vremii fără a mai lăsa — după cât știm — alte copii, nu mai exista în Țara Românească nicio redacțiune care să fi putut răsfrânge textul originalului și fidel (ca ms. 2470, care însă are omisiuni) și fără omisiuni (ca ms. din anul 1673, care însă nu e fidel).

*

Mai concludent apare acest rezultat dacă îl încadrăm în câteva date istorice privitoare la împrejurările în care au circulat originalul traducerii și primele sale copii.

Cred că nu trebuie să încumetăm nicio părere asupra faptului că Udriște Năsturel, care avea la îndemână tipografia domnească dela Târgoviște, nu și-a încredințat opera spre publicare. Tălmăcirea era mântuită deabia în 1649, iar trei ani mai târziu, în 1652, în preajma unor frământări ce aveau să amestece țara în luptă cu vecinul din Moldova, zelul tipografiilor muntene amuți, pentru vreme lungă de mai bine de două decenii. Lucrarea rămasă astfel în manuscris a stat, de sigur, în păstrarea învățatului boier până la moartea acestuia, întâmplată după anul 1659. Apoi ea a trecut, de drept, în moștenirea singurului fiu rămas în viață, născut din a doua căsătorie a lui Udriște: viitorul logofăt și apoi mare ban, Radu Toma (n. 1632?; † 1688¹⁾).

Radu Năsturel dobândise, din dragostea de carte a tatălui său, o cultură îngrijită²⁾. Cunoștințele sale de limba slavă și latină îl ridică, în 1665, la dregătoria de mare încredere în care-i stătuse și părintele aproape treizeci de ani, de vtori logofăt — sfetnic intim al Domnului — calitate care îi aduce sub mână cârmuirea cancelariei domnești cu toată lumea ei de slujbași mărunți. Un grămătic iscusit din această cancelarie — la 1673 se intitulează « grămătic domnesc » — și care iscălește scurt: Fota, — și-a legat numele de cele mai vechi copii ale tălmăcirii vieții sfinților Varlaam și Ioasaf.

Menționarea unui Fota alături de familia Năsturelilor se constată într'un document mai vechiu, din 20 Martie 1655: fiind vorba de

¹⁾ Datele admise de gen. Năsturel, *Genealogia Năsturelilor*, în « Rev. pt. ist., arh. și filolog. », XIII (1913), p. 83.

²⁾ Despre un « Theodor, dascăl al copiilor logofătului Udriște », pe la 1652, v. P. P. Panaitescu, *L'influence de l'oeuvre de Pierre Mogila*, p. 37. Tot acolo (p. 38) despre prietenia lui Radu, cu « savantul aventurier sârb » George Brancovič, care-l pomenește în cronică sa ca: « om învățat, cunoscând deplin latina și slava ». Cf. și gen. Năsturel, *Genealogia Năsturelilor*, l. c.

vânzarea unei dării făcută de Udriște Năsturel Mitropoliei, pentru pomernirea jupânesei Despa, a doua soție a sa, se amintește și de un « Fota din Târgoviște », care vânduse lui Ghinea Cojocarul o prăvălie, în schimbul căreia — și a unei sume de bani — acesta obține dela Mitropolie partea de moșie dăruită de Udriște ¹⁾. Documentul ar îngădui, poate, ipoteza unui raport mai apropiat între acest Fota și învățatul logofăt Udriște. Cert rămâne însă numai faptul că, un Fota — probabil același — scrie, pe vremea celuilalt logofăt, Radu, cele mai vechi copii ale traducerii romanului Varlaam și Ioasaf.

Sunt greu de stabilit mai în amănunt împrejurările în care Fota a ajuns să-și scrie primul său izvod, ms. 588. Se pare că prescrierea sa, întocmită cândva între anul probabil 1659 (moartea lui Udriște Năsturel) și anul sigur 1670 (când s'a început ms. 2470), nu s'a înstrăinat de cercul casei Năsturelilor, căci la 1671 și la 1673 ea era încă la îndemâna lui Fota și niciun alt pisar n'a scos, în răstimp, vreo copie după ea.

Firul vieții lui Radu Năsturel ne mai lămurește ceva din împrejurările prin care tâlmăcirea românească a vieții sfinților Varlaam și Ioasaf și-a întins primele ramuri de difuzare în cuprinsul țărilor noastre.

Logofătul nu era numai un om învățat, dar și străduitor pentru răspândirea învățaturii. Nu va fi de prisos să amintim că, din îndemnul și cu ajutorul său s'a ridicat vechea școală domnească dela Câmpulungul Muscelului, clădită pe un loc ce-l cumpărase Radu Năsturel dela acel neastâmpărat boier, Stroe vornicul Leurdeanu. În Ianuarie 1669, logofătul Radu, aflându-se cu un pâlci de boieri la « Enișar », în Tesalia, unde era atunci « împărăția », ca să înfățișeze o pără împotriva Domnului Radu Leon, se întoarce cu gândul spre țara sa « săracă și fără de învățătură », cum spune însuși, și, într'un fericit îndemn, întocmește zapisul de danie a locului pe care « să se facă o școală pentru învățătura copiilor » ²⁾. Grijă lui trebuia deci să vegheze și asupra scrierilor rămase din osteneala

¹⁾ Publicat (în extrase) de gen. Năsturel, *Varlaam și Ioasaf*, p. XLVIII—XLIX. Fraza dela sfârșit: « Și o am vândut cu voia și cu întrebarea lui Udriște Logofătul », se referă la partea de moșie căpătată de Mitropolie ca danie, pentru a cărei vânzare era firesc să se ceară consimțământul donatorului, — iar nu la vânzarea « dugheniei » (*sic*) lui Fota, cum interpretează d-l Giorge Pascu (*Istoria literaturii române din secolul XVII*, Iași, 1922, p. 77). Deci aceste cuvinte nu pot servi deducția — totuși probabilă — scoasă din ele de d-l Pascu, că « Fota era de casa lui Udriște ».

²⁾ Actul a fost publicat întâi de N. Iorga, *Istoriile Domnilor Țării Românești... compilate de Const. Căpitanul*, București, 1902, p. 160—161; reproduș de gen. Năsturel, *Genealogia Năsturelilor* în « Rev. pt. ist., arh. și filolog. », vol. XIII, partea I—II (1912), p. 56. Cf. și Dan I. Simonescu, *Vieța literară și culturală a Mândăstirii Câmpulung (Muscel) în trecut*, C.-Lung, 1926, p. 34.

tatălui său. Dela el a putut, cred, să afle, pe la 1669—1670, arhimandritul Tismanei Petronie, despre tălmăcirea frumoasei cărți creștine, după care a dorit să aibe și el un izvod. Faptul este cu atât mai probabil cu cât nu lipsesc nici documentele care să întâlnească, la acești ani, numele logofătului Radu cu cel al egumenului dela Tismana ¹⁾).

Întocmirea izvodului nou cerut de arhimandritul Petronie a fost încredințată tot lui Fota. Și fiindcă povestirea era menită unei fețe bisericești, cunoscând cultura religioasă a vremii, i s'a menținut și textul slav, pe care se vede că Fota îl pricepea și el, — ceea ce ne îndeamnă să presupunem că grămăticul s'a ridicat din acea școală de limba slavă și latină, întemeiată în mănăstirea Târgoviștei de Matei Basarab ²⁾).

Poate tot dela Radu Năsturel a prins știre despre tălmăcirea vieții sfinților Varlaam și Ioasaf, biv vel serdarul Dumitrașcu ³⁾. Și astfel Fota întocmea iarăși, la 1672—1673, un nou izvod, cuprinzând de această dată numai redacțiunea românească a povestirii, într'un stil mai modulat după limba vremii.

*

¹⁾ Petronie se constată ca egumen al Tismanei între 1668—1675. La 20 Mai 1669 a fost propus ca Mitropolit al Ungrovlahiei (Al. Ștefulescu, *Mănăstirea Tismana*, București, 1909, p. 156, 126; pentru alte date v. indice). În Aprilie același an lua parte, de sigur, la divanul în care se găsea și Radu Năsturel, pentru osândirea lui Stroe Leurdeanu Vornicul: «...și cu toți Egumenii de pre la toate mănăstirile câte sunt în țară făcură mare judecată...», scrie Stoica Ludescu în cronica sa (*Magazinu istoricu pentru Dacia*, V (1847), p. 5). Două documente din 1669 pentru confirmarea unor moșii ale mănăstirii Tismana, care ne arată ca martor și pe Radu Năsturel, la Al. Ștefulescu, *o. c.*, p. 353—356, 357—359. Apoi, însăși dregătoria sa de vtori logofăt îl punea pe Radu Năsturel în contact cu egumenii mănăstirilor, fiind un mediator între ei și Domn. O relație latină asupra stării Țării Românești între anii 1679—1688 așează printre atribuțiile vtori logofătului: «...etiam Hegumanos sive Abbates Monasteriorum ad Principem ducit, et ille habet curam Monachorum; est quasi procurator ipsorum» (*Magazinu istoricu pentru Dacia*, V, p. 53).

²⁾ Existența acestei școale a fost semnalată de A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*; v. ed. III, vol. III, București, 1929, p. 78 și nota.

Aci, trebuie să însemnăm o nedumerire: am văzut că la 1672, când pregătea noua redacțiune românească a romanului, notând pe marginile foilor îndreptările de făcut, Fota avea încă la sine acest izvod, scris «cu cheltuiala» — și, firește, pe seama — arhimandritului Petronie. Lucrarea să fi fost înmănată egumenului doar în anul următor, adică la doi ani după ce era terminată? Interesul întrebării rezidă în faptul pe care-l vom sublinia mai târziu, că toate copiile posterioare secolului al XVII-lea, din Țara Românească — și numai de aici — sunt descendente ale acestui prototip. Circulația lui ne interesează deci, în toate amănuntele care-l privesc.

³⁾ Pentru acest Dumitrașcu, v. două mențiuni, una din 1681 («vel serdar»), alta din 1698, la: Ștefan D. Grecianu, *Viața lui Costandin Vodă Brâncoveanu de Radu vel logofăt Greceanu*, București, 1906, p. 265, 296.

Destinul traducerii românești a vieții sfinților Varlaam și Ioasaf, făcută de Udriște Năsturel, prilejuește câteva constatări de o frumoasă semnificație.

Un fiu cu multă zestre din calitățile tatălui său a purtat grije izvodului părintesc și a făcut să se întocmească primele copii. La cuviința filială a logofătului Radu Năsturel s'a adăugat munca migăloasă și grea a unui grămatic din cancelaria domnească, Fota. Așa au pornit cele dintâi ramuri. Nu știm ce împrejurare a mistuit originalul, — trunchiul filiațiunii. Dar din izvoadele ivite din această tulpină crescută în preajma curții domnești — în inima țării — s'au desfăcut trei ramuri care s'au întins în trei mari ținuturi românești: prin ms. 2470, întocmit pentru arhimandritul Tismanei, romanul a cutreerat drumurile mănăstirești din largul celor două maluri ale Oltului, îngemănând, prin truda pioasă a atâtor călugări, un șir bogat de copii. Un manuscris din secolul al XVII-lea — scos probabil după prelucrarea lui Fota din anul 1673¹⁾ — a trecut de vreme în Ardeal, prelungind și aci o creangă mai firavă din povestirea tălmăcită de boierul Udriște. Iar o prescriere contaminată a celor două versiuni, alcătuită cam în primele decenii ale secolului al XVIII-lea, s'a strămutat în Moldova, răsfrângându-se într'un nou mănunchiu de copii.

Aceste fapte, mai amănunțit cercetate în paragrafele următoare, adaugă o lumină nouă peste munca celor dintâi osârduitori pentru răspândirea traducerii românești a romanului vieții sfinților Varlaam și Ioasaf.

III. REDACȚIUNI COMPLETE

Manuscrisele. Grupa redacțiunilor complete încadrează, pe lângă cele două manuscrise studiate, arhetipul și prelucrarea lui Fota din anul 1673 — și, probabil, de un izvod dela Sibiu²⁾, a cărui consultare nu mi-a fost încă posibilă — încă patru copii, dintre care trei nesemnate până acum, păstrate în depozitul Bibl. Academiei Române.

1. *Ms. nr. 9* a fost copiat cu o deosebită iscusință și înfrumșetată cu numeroase motive decorative, care fac din el o operă de artă caligrafică și miniaturistică, de « Ioanichie monah Sion » din mănăstirea Neamțu, la anul 1786³⁾.

¹⁾ E singura copie care prezintă, ca și izvodul lui Fota din anul 1673, înștiințarea privitoare la rugăciunea dela sfârșitul romanului, care « la Sloveni nu se află, ce numai la Latini ». (Cf. gen. Năsturel, *Varlaam și Ioasaf*, p. XXXVIII — XXXIX).

²⁾ Vezi nota de mai sus.

³⁾ Descriș de Ioan Bianu, *Catalogul manuscrisurilor românești*, I, p. 30—36.

2. *Ms. nr. 1540*, deși nu menționează numele copistului (s'au distrus mai multe foi), dovedește aceeași mână de artist — dar mai puțină grije — care a lucrat și ms. 9. A fost migălit « când era cursul anilor dela mântuirea lumii 1791 », de sigur tot în mănăstirea Neamțu ¹⁾.

3. *Ms. nr. 1573*. Însemnarea dela sfârșit (f. 152) ne lămurește că: « Aastă istorie a sfântului Varlaam și sfântului Ioasaf s'au scris în zilele pre înălțat[ului] Domnul Moldovii Mărie Sa Alexandru Ioan Calimah Vvod, la velet 1797, fev. 23, de Toader fečor popii lui Costandin, fiind slugă la dum. Vasilie Ros<e>t spat<ar> ». Lipsesc câteva foi dela început ²⁾.

4. *Ms. nr. 2769*, a fost scris de « Grigorie fiul răposatului Ieremie Cumpănă den sat Pocreaca ³⁾, ținut Vasluiului », în Iași, între 10 Iunie și 8 Septemvrie 1814 ⁴⁾.

Filiațiunea. Intermediarul necunoscut. O trăsătură caracteristică diferențiază grupa celor patru manuscrise arătate mai sus, de celelalte copii ale romanului: toate răsfrâng un text rezultat din contaminarea celor două versiuni primordiale ale povestirii, reprezentate, una, prin ms. 588 — arhetipul —, a doua prin prelucrarea lui Fota din anul 1673.

Dar pe lângă particularitățile comune care le închid în aceeași grupă și le asimilează aceluiași tip de redacțiune, cele patru manuscrise mai

¹⁾ « Varlaam și Ioasaf » ține dela fila 1—180 v. Manuscrisul cuprinde încă: f. 184—188, « Luna lui August în 16 zile. Povestire pentru chipul cel nefăcut de mână a[l] D[io]nnului nostru Is. Hs. și pentru aducerea lui din Efes la Țarigrad ». Este legenda lui Avgar. (V. pentru această povestire N. Cartoian, *Legenda lui Avgar în literatura românească*, în « Convorbiri Literare », an 59 (1925), p. 243—261); f. 188 v.—195, « Luna lui August în 16 zile. Vieața și mucenicia sf[ânt]ului Cornelia Sutașului ».

²⁾ Format in-folio; 152 foi.

³⁾ Cf. *Marele dicționar geografic al României*, vol. IV, p. 782. « Locuitorii sunt vechi răzeși ».

⁴⁾ Miscelaneu; format in-folio; 252 foi. Lipssește o foaie dela început. Conține: f. 1—37 v., « Hronograful sf[ânt]ului Dimitrie Rostovschii »; f. 38—109, « A lui Iliodor istorie etiopenească »; f. 110—115 v., « Istoriia Aretusii și a împăratului Iraclie tatăl său, a lui Irotocrit și a lui Pezostrat tatălui său vizirului »; la f. 116 începe Varlaam și Ioasaf cu o notiță din care extragem: «... Iar acum cu ajutoriul lui D[io]mnezeu am scris-o eu în orașul Iași, în casăli D[u]misali sulgeriului Teodor Nour, în care vreme mă aflam cântărețu la biserica sf[ânt]ului proroc înainte mergătorului și botezătorului Ioan, în zilele pre înălțatului Domn al Moldaviei Scarlat Alexandru Calimah Vvod și a preosfinții sale Mitropolitului Veniamin, la anii dela facerea lumii 7324, iar dela Hs. 1814, Iunie 10. Cel mai mic, mai păcătos și mai nevrednic între cărturari, Grigorie fiul răposatului Ieremie Cumpănă den sat. Pocreaca, ținut. Vasluiului ».

prezintă unele deosebiri, unele caractere individuale — schimbări de cuvinte, retuşări de stil — care ne permit repartizarea lor pe două laturi ale unui unghiul ce se desface din acelaşi model.

Mss. 9 şi 1540, scrise de aceeaşi mână, ne dau aceeaşi lectură. Chiar unele lecţiuni, scăpate de copist la întocmirea primului izvod şi însemnate apoi pe marginile foilor, au fost încorporate, în prescrierea nouă pe care o întocmea puţină vreme mai târziu, la locul lor, în şirul rândurilor ¹⁾. Astfel, cele două manuscrise ale monahului Ioanichie Sion din mănăstirea Neamţu, oferă, până în cele mai mici amănunte, acelaşi text.

Deşi alcătuit aproape în pragul secolului al XIX-lea, la 1797, ms. 1573 dovedeşte o limbă mai arhaică, mai mlădiată spre forma primitivă a traducerii, ceea ce denotă că izvodul după care s'a călăuzit vine dintr'o epocă destul de îndepărtată. Acest caracter bătrânesc al ms. 1573 ne indică nu numai descendenţa lui pe un braţ de filiaţiune independent de linia pe care se orânduiesc manuscrisele — anterioare ca dată — 9 şi 1540, dar ne furnizează şi o utilă relaţie despre vechimea modelului din care derivă.

Dimpotrivă, de un interes scăzut e ms. 2769. Copiat la Iaşi la 1814, textul său răsfrânge până în mărunte detalii — doar prea arareori e introdusă câte o formă mai nouă — redacţiunea izvodului după care s'a scris, identificat în ms. 1573.

Astfel, cele patru copii din grupa redacţiunilor complete se reduc la două versiuni destul de apropiate, între care totuşi e necesar să distingem, căci ele corespund — cum vom vedea — la două căi deosebite de circulaţie în Moldova, a traducerii româneşti a romanului Varlaam şi Ioasaf.

*

În unghiul celor două braţe de filiaţiune ale manuscriselor arătate se situează, incontestabil, un intermediar comun, astăzi pierdut. Ceea ce face dificilă articularea acestui izvod necunoscut în stema numeroaselor copii ale romanului, e faptul că el prezenta un text contaminat care, până la cap. XI al povestirii, urma redacţiunea fidelă cuprinsă în manuscrisele 588 şi 2470 — rareori cu unele lecţiuni mai apropiate de prescrierea modificată din anul 1673 — pe când în tot restul romanului reproducea, fără nici o abatere, prelucrarea lui Fota din anul 1673.

¹⁾ Compară, de ex., notele marginale din ms. 9, f. 26 v., 47 v., 81 v., cu textul ms. 1540, f. 26 v., 49 v., 84, — etc.

Ne-ar fi greu să dăm o indicație precisă asupra epocii în care s'ar fixa alcătuirea izvodului pierdut. Scris desigur în Țara Românească — după ms. 588 sau 2470¹⁾ și versiunea remaniată de Fota la 1673 —, copiile sale, apărute deabia în ultimele două decenii ale secolului al XVIII-lea, își mărturisesc, toate, originea moldovenească, dând acestei obârșii suficientă expresie și în particularitățile dialectale pe care le înfățișează. Din caracterul arhaic al manuscrisului 1573 se pare însă că prescrierea intermediarului coboară într'o vreme destul de veche, care s'ar cuprinde, în limite largi, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. El deschide întâiul drum al traducerii lui Udriște Năsturel în Moldova.

Nu putem încumeta alte păreri în legătură cu filiațiunea redacțiunilor moldovenești ale vieții sfinților Varlaam și Ioasaf. Am expus numai concluziile materialului cercetat. Dar recunoaștem clasificării noastre posibilitatea de a intercala și alte copii, necunoscute nouă, care însă, credem, nu vor schimba structura generală a schemei, stabilită pe baza confruntării manuscriselor și a colaționării de texte.

Copiștii. Ivirea celor dintâi manuscrise cunoscute din redacțiunea moldovenească a romanului Varlaam și Ioasaf, se leagă de împrejurări care zugrăvesc pentru viața religioasă a Principatelor noastre o epocă de «înviere a spiritului bisericesc», cum a numit-o d-l Iorga²⁾.

Pomenirea cărturarului de cultură ortodoxă, al cărui îndemn trebuie să-l deslușim și în substratul celor două izvoade alcătuite la Neamțu în anii 1786 și 1791, o însemna monahul «mai nevrednic între toți», Ioanichie Sion, în «poarta» primei sale prescrieri: «S'au scris... în sfânta mănăstire Neamțul, când era cuviosul părintele nostru stareț Paisie».

Paisie a venit, cu o parte din obștea sa călugărească dela Secul, la stăreția Neamțului, în August 1779. Din decăderea în care o aduseră podgheazurile polone vânturate cu vremea pe aici, și, mai în urmă, tăbărirea oștilor austriace, Neamțul se ridică acum, sub cârmuirea înțeleaptă a lui Paisie, la o viață nouă și bogată în îndemnuri bune pentru toată Biserica românească³⁾. Un «sobor» de cuvioși treziți la dorul înzestrării obștei cu cărți, tălmăciri și prescrieri noi, scoate la iveală

¹⁾ În stemă, notăm filiațiunile ipotetice prin liniuțe, raportându-ne totdeauna la manuscrisul reprezentativ al tipului respectiv de redacțiune.

²⁾ *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a Românilor*, Vălenii de Munte, 1909, v. II, partea VII-a.

³⁾ N. Iorga, *o. c.*, p. 183 și urm.

neconținut roadele acestei înviorări culturale. Tipăritura dela Neamțu, de mai târziu, din 1817, cu titlul *Adunare a cuvintelor pentru ascultare și Viața starețului Paisie dela Neamțu*, înmănușează câteva nume prinse în slujba acestor osteneli ¹⁾. La șirul lor adăugăm acum, pe « cel nevrednic » — cum însuși își spune — a cărui amintire n'a fost însemnată, dar din a cărui iscusință de meșter caligraf și desenator priceput ne-au rămas două manuscrise frumoase cu povestea despre Varlaam și Ioasaf: monahul aceleiași obștii, Ioanichie Sion ²⁾.

Dintre cuvintele de smerenie și cerere de îngăduință cu care-și însoțește Ioanichie lucrările, desprindem o frază interesantă pentru indicațiile ce le dă cu privire la textul urmat în prima sa prescriere: «...precum am aflat așa am scris, măcar că și izvodul de pre carele am scris au fost foarte prost la scoaterea și la alcătuirea cuvintelor foarte netocmit, însă precât ne-au fost cu puțință am mai îndreptat...» ³⁾. Se vede că intermediarul cam îngreuna, din pricina limbii bătrânești (« prost la scoaterea și la alcătuirea cuvintelor »!) munca harnicului călugăr, silindu-l să netezească fraza după deprinderea sa de vorbire. Iată deci înțelesul

¹⁾ I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, t. III, fasc. I—II, p. 178—181.

²⁾ Câteva însemnări din cele două izvoade precizează unele detalii noi cu privire la familia Sioneștilor, din care face parte monahul nostru. Primul manuscris, din 1786, poartă o scrisoare de dedicație « prea iubitului, prea doritului al meu *prea dulce frate Constandin Sion* ». Acesta era, cum reese din context, fratele *mai mic* al copistului. O notiță așezată mai târziu, sub domnia lui Mihail Sturdza, de « Toader Sion Serdar », lămurește că « scriitorul cărții acestia... au fost *frate mai mari răposatului părintelui nostru Stolnicu Iordachi Sion*... ». Serdarul spune apoi în aceeași însemnare că citise « cartea », « în casa mai marelui meu frate Duml. Spatar Antohi Sion », la Iași. Iar manuscrisul celălalt, scos în 1791, tâlcuind aproape în aceleași cuvinte obicinuita scrisoare de dedicație, e adresat « *dumisale vărului Grigore Negruț* ».

Cercetând genealogia familiei Sion (O.-G. Lecca, *Familile boerești române*, București, 1899, p. 443) aflăm că, medelnicerul pe la 1725, Toader, a avut trei fii: Ioniță, Iordachi și Constantin. Conexând aceste informații cu știrile spicuite din manuscrise, rezultă că Ioniță Sion și iscusitul monah, de mai târziu, dela Neamțu, Ioanichie, sunt două arătări ale aceleiași vieți. Cel care-și căutase liniștea în singurateca năzuință a călugăriei, era unchiu paharnicului Constantin Sion — autorul *Arhondologiei Moldovei* și, se crede, al falsei *Cronice a lui Huru* — și strămoș poetului Gheorghe Sion. Mai amintim că spătarul Antohi Sion, în casa căruia s'a păstrat o bucată de vreme ms. 9, era și el un iubitor de cărturărie. El a împrumutat lui M. Kogălniceanu o seamă de izvoade folosite de acesta la publicarea *Letopisețelor*. (Cf. Gh. Ghibănescu, *O vizită la Brătești și familia Sionilor în Românul* din Mai-Iunie 1887; Același, *Prefața la Arhondologia Moldovei de paharnicul Constantin Sion*, Iași, 1892).

³⁾ Ioan Bianu, *Catalogul manuscrisurilor românești*, I, p. 54.

deosebirilor de redacțiune dintre ms. 9 (> 1540) și 1573 (> 2769), copii ale aceluiași model.

Ținându-se mai aproape de textul pe care-l urmau, prescriitorii celorlalte izvoade, 1573 și 2769, au păstrat mai bine limba primitivă a povestirii. Dar prin aceasta ei dădeau, în același timp — ca și prin înfățișarea mult mai săracă a còpiilor — dovadă de mai puțin interes față de lucrarea pe care o săvârșeau. De altfel, chiar mențiunea lor se pierde printre scriitori de rând, în slujba cutărui boier, ca spătarul Vasilie Roset, ajuns mai târziu mare ban ¹⁾, sau a sulgerului Teodor Nour.

Urmând deci cele două căi: calea de evlavioasă muncă a mănăstirii, unde s'a împodobit cu migala de artist a unui călugăr cu rare însușiri și calea mai săracă, de multe ori, în râvnă, a vieții boierești — s'a răs-pândit romanul Varlaam și Ioasaf în Moldova.

Erau singurele drumuri de cultură ale vremii.

IV. REDACȚIUNI REZUMATIVE

Caracterul prelucrării. Manuserisele. Moldova, care a adăpostit de vreme un izvod cu traducerea povestirii despre vieța sfinților Varlaam și Ioasaf; în care s'au dezvoltat — după cât știm — singurele copii fără nicio lacună, de dincoace de pragul secolului al XVIII-lea, a dat naștere, spre sfârșitul acestui veac, unei redacțiuni în care s'a prelucrat aceeași veche tălmăcire a lui Udriște Năsturel: *redacțiunea rezumativă* a romanului, reprezentată prin grupa cea mai săracă de manuscrise.

E cunoscută și din circulația altor texte ²⁾ deprinderea de a se concentra — prin prelucrarea cutărui copist anonim — acțiunea unei povestiri în jurul firului său principal, omițându-se episoadele periferice și reducându-se detaliile la expresiile strict caracteristice. Nici prelucrarea nouă a lui « Varlaam și Ioasaf » nu este numai o descărcare a povestirii de întreagă rețeaua de amănunte și de fapte complimentare, care ar putea încurca un cititor dornic să străbată, cu un zel mai puțin stăruitor, doar partea narativă a cărții, — ci e o refacere a textului până în țesătura intimă a frazei: cuvintele se adună pe firul unei idei de cuprins mai larg, se polarizează în jurul unor linii viguroase, fixând precis axa acțiunii. Literatura cărții e scuturată, ca inutilă; copistului îi trebuie doar esențialul întâmplărilor, prins într'un rezumat alert, ușor

¹⁾ Ghibănescu, *Surete și izvoade*, X, p. 263 și XII, p. 95.

²⁾ V. N. Cartoian, *Alexandria în literatura românească*, București, 1910, p. 38 și urm.

de citit, cu morala povestirii evidentă, dar lipsit și de frumusețea para-bolelor ce se întâmpină, ca niște rodii de înțelepciune, în cuprinsul redacțiunii complete; și de atmosfera de patriarhală învățătură creștină, ce o împrăștie asupra cărții atâtea citate din Scripturile Sfinte; lipsit și de acel nimb de spiritualitate, care se degajează din adâncirea înțelesului vieții și a așezării acestei lumi.

Refăcut pe un schelet mai simplu, romanul urmează acum numai cursul vieții celor doi eroi — linia biografică — îndepărtând dogma și disputa creștină. Dar astfel, el își pierde tocmai caracterul specific, — de scriere dogmatică împletită în jurul unui motiv ales ca să dea ideilor evidență, imagine și ritm narativ. Redusă la partea biografică, prelucrarea se întoarce — cu unele diferențe în detaliile motivului și, evident, cu coloratura schimbată — la structura vechei legende indice, din al cărei sâmbure a crescut. Astfel ea răsfrânge, în formă hagiografică creștină, doar străvechiul motiv păgân, fără a-l investi în toată acea bogăție de imagini și de gânduri din credința lui Hristos, care au adus acestei scrieri prestigiul de « cel mai frumos roman spiritual al Evului Mediu » (Krumbacher).

Copistului moldovean de pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, care răstălmăcea în formă nouă vechea traducere a lui Udriște Năsturel, i se arătau însă motive de alt ordin. Lucrarea era prea lungă; anevoie de citit; mai anevoie de scris și prea cu multă cheltuială de vreme și material. Apoi, trebuia potrivită o povestire mai scurtă, mai după rânduiala *Vieților Sfinților*, a istoriilor din *Pateric*, ca să fie mai lesne de cuprins în pomenirea sfinților de peste an, — cuvioșii Varlaam și Ioasaf fiind sărbătoriți de biserica noastră la 19 Noemvrie. Din atari îndemnuri s'a pornit alcătuirea redacțiunii rezumative a romanului nostru.

Din manuscrisele în care s'a răsfrânt această prelucrare, ne-au rămas numai două còpii:

1. *Ms. nr. 3186*, necunoscut până acum, aduce o utilă precizare, însemnând, la sfârșitul romanului (f. 54), data: « 1796, fev. 26 »¹⁾.

2. *Ms. nr. 63*, miscelaneu, fără nicio indicație de dată și copist, pare a fi din ultimii ani ai secolului al XVIII-lea²⁾.

Caracterul dialectal al textelor din cele două manuscrise, precum și data recentă la care au fost copiate, delimitează — deocamdată vag —

¹⁾ Mai conține: f. 54 v.—85 v., « Viața sf. Iosif cel pre frumos cu trupul și cu sufletul »; f. 86—87 v., « Stihuri politicești pentru Iosif cel pre frumos ». Format in 8°.

²⁾ Descriș de Ioan Bianu, *Catalogul manuscrisurilor românești*, I, p. 151.

originea prelucrării rezumative a vechei tălmăciri a lui Udriște în Moldova, către sfârșitul secolului al XVIII-lea. Munca de prescurtare se datorește, poate, unui călugăr ¹⁾; în tot cazul, și un îndemn bisericesc — de a se alcătui o versiune asemănătoare celorlalte vieți de sfinți — stă la temelia ei.

Redacțiunea din Viețile Sfinților. Cursul problemei ne aduce iarăși în mânăstirea Neamțu, în epoca de harnică muncă a starețului Paisie Velicicovski. Stăruința de înzestrare a bisericii cu textele necesare unei bune orânduiri religioase, a îndemnat pe Paisie la gândul de a alcătui, prin sârguința ucenicilor săi, o nouă colecție a *Vieților Sfinților*, mai bogată decum o dăduse cu un veac înainte Mitropolitul Dosoftei.

Primul volum, cuprinzând viețile sfinților pe luna Septemvrie, s'a tipărit deabia târziu după moartea lui Paisie († 15 Nov. 1794). El apărea în 1807, prin grija Mitropolitului Veniamin Costachi. Al treilea volum, pe luna Noemvrie, a ieșit de sub teascuri în Mai 1811 ²⁾.

Culegerea hagiografică dela Neamțu — apărută însă, mai probabil, la Iași ³⁾ — din 1811, cuprinde cea dintâi redacțiune românească *tipărită* a vieții cuvioșilor Varlaam și Ioasaf. Data fixează o etapă însemnată în procesul de evoluție prin care cultul acestor sfinți a ajuns să se statornicească în biserica noastră. Într'adevăr, e locul să remarcăm că, deși biserica ortodoxă sărbătorește pomenirea cuvioșilor Varlaam și Ioasaf la 19 Noemvrie; deși, din vechi, slăvirea acestor asceți o atestă bogatele motive sugerate de vieța lor picturii religioase; deși unele elemente de slujbă în legătură cu prăznuirea lor le găsim — cum vom vedea — însemnate pe manuscrise mult anterioare, nicio carte de tipic bisericesc, *Mineiu* sau *Antologhion*, tipărită în cuprinsul țărilor noastre, până acum, nu le încadrează amintirea. Cauza vine, de sigur, din evoluția neconținută în care se găsea alcătuirea cultului nostru bisericesc, până în vremea operii de culminație pe care o aduceau — în hagiografie — cărțile întocmite la Neamțu.

Textul istoriei cuvioșilor Varlaam și Ioasaf din *Viețile Sfinților* răsfânge lămurit redacțiunea rezumativă cuprinsă în cele două manuscrise semnalate. Astfel, împotriva titlului din fruntea cărții, pretinzând că

¹⁾ Simonescu I. Dan, *Incercări istorico-literare*, Câmpulung-Muscel, 1926, p. 44.

²⁾ I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, III, p. 54.

³⁾ Din prefața volumului pe Septemvrie, din 1807, unde Veniamin Costachi spune că: « amă luatū șase luni aici, ca în typografia sfintei Mitropolii să se tipărească », reiese că și acest volum a apărut tot la Iași, nu, cum indică titlul, la Neamțu. V. Bianu și Hodoș, *o. c.*, II, p. 517.

volumul conține viețile « *caré acmu s'au tălmăcitū* din limba *rusască* în cé rumânească, lângă care s'au mai adăogatū oare care și din cé *gre-čască* spre mai mult folos de obște » ¹⁾, sursa povestirii noastre trebuie căutată în aceeași prelucrare anonimă, dela care coboară și celelalte còpii manuscrise. Un izvod românesc — închegând într'o formă concentrată traducerea de odinioară a logofătului Udriște Năsturel — a servit de îndreptar tipăriturii, — și nu tălmăcirea nouă a unui model străin, cum am fi ispitiți să credem. Dealtminterea, nu e singurul caz când editorii colecției trec nemenționată utilizarea unor redacțiuni manuscrise românești mai vechi, pentru întocmirea textului lor de tipar. Vieța sfinței Filofteia, a intrat în corpul volumului pe Decemvrie, apărut și el în 1811, tot din prescrierea unui astfel de izvod ²⁾.

Constatarea de mai sus situează cu mai multă probabilitate alcătuirea redacțiunii rezumative a vieții sfinților Varlaam și Ioasaf în mănăstirea Neamțu, în epoca de pregătire a marelui operă hagiografice care se întemeia prin îndemnul lui Paisie. La aceeași părere concludem și faptul că, din izvoadele moldovenești cunoscute, nu avem înainte de anul 1796, data certă când a fost copiat ms. 3186, decât prescrierile monahului din această mănăstire, Ioanichie Sion. Nu putem stabili deocamdată dacă lucrarea s'a îndrumat după intermediarul pierdut, după vreo copie necunoscută sau după careva din manuscrisele lui Ioanichie. Subliniem însă că acum, întâia dată, din cuprinsul manuscriselor care s'au perindat, sub formă slavă sau în traducerea românească, peste veacuri, în chiliile mănăstirești, povestea despre slăvirea pusniciei prin vieța lui Varlaam și a lui Ioasaf, intră în rândul scrierilor hagiografice dintr'o publicație ctitorită de autoritatea bisericească.

Îndemnul îl dădea aceeași mănăstire, care a găzduit cea mai veche și mai bogată tradiție a cinstirii acestor sfinți, pe pământul românesc.

Filiațiunea. Desfășurarea faptelor urmărite în cursul lucrării ne-a arătat ceva din împrejurările prin care traducerea lui Udriște Năsturel a răzbătut în Moldova. Din izvodul strămutat în cuprinsul acestei provincii, s'au desfăcut apoi, în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, două brațe de filiațiune: unul reprezentat prin manuscrisele scoase la Neamțu de Ioanichie Sion; celălalt numărând prescrierile făcute la Iași de slujbași boierești. Poate tot la Neamțu să se fi început al treilea braț

¹⁾ Bianu și Hodoș, *o. c.*, III, p. 54.

²⁾ D. R. Mazilu, *Sfânta Filofteia dela Argeș*, Extras din « An. Acad. Rom. », s. III, t. VI, mem. 8 (secț. lit.), București, 1933, p. 45—46.

de filiațiune, cuprinzând redacțiunile rezumative ale povestirii. De ramul acesta se leagă trei copii: două sunt manuscrise; a treia o răsfrânge volumul pe Noemvrie din Viețile Sfinților, apărut în 1811.

Colaționarea textului din copiile redacțiunii rezumative duce la următoarele concluzii: a) ms. 3186 și 63 sunt copiile independente între ele ale aceluiași prototip; b) versiunea din Viețile Sfinților oferă o lectură mai completă decât fiecare din aceste prescrieri în parte, ceea ce înseamnă: 1. sau că s'a călăuzit direct după originalul prelucrării, reprodus, în acest caz, lacunar de cele două copii manuscrise; 2. sau că reprezintă o contaminare între textul celor două izvoade de mână, al căror conținut a fost, atunci, urmat de aproape; și c) la întocmirea textului pentru tipar s'a utilizat și o redacțiune integrală a romanului, din care s'au împrumutat unele întregiri ¹⁾).

În sprijinul concluziilor de mai sus, alegem câteva exemple caracteristice:

a) *Concordanțe între Viețile Sfinților și ms. 3186, spre deosebire de ms. 63:*

Viețile Sfinților:	Ms. 3186:
f. 165 v., r. 33—34: s'au rădicat unū împărat oarecarele cu numele Avenir, <i>cu putéré</i> și bogăția mare și slăvit.	Era un împărat anume Avenir, <i>cu putere</i> și cu bogăție mare și slăvit.

Ms. 63: *omite* cu puterea.

f. 166, r. 4: și au poruncitū <i>pretutindené</i>	...și au poroncit <i>pretutindene</i>

Ms. 63: și au poroncit în toată stăpânire lui.

f. 166, r. 18—20: a căruia frumusețé trupescă cé fără de măsură <i>mai nainte însemna pre frumusețé cé mare a sufletului caré vré să fie mai pre urmă.</i>	...căruia nu era altul înpotrivă la fața trupului <i>și să cunoște că va ave și frumuseța sufletului.</i>

Ms. 63, *omite*: și să cunoște că va avé și frumuseța sufletului.

b) *Concordanțe între Viețile Sfinților și ms. 63, spre deosebire de ms. 3186:*

Viețile Sfinților:	Ms. 63:
f. 165 v., r. 23: Iaste <i>la răsărit</i> o țară	...Iaste o țară <i>la răsărit</i>

Ms. 3186: Iaste o țară în parté răsăritului...

¹⁾ Pentru a evita riscul unor ipoteze insuficient verificate, lăsăm deschisă — deocamdată — chestiunea dacă varianta cuprinsă în Viețile Sfinților descinde direct din originalul necunoscut al prescurtării, sau dacă derivă, prin contaminare, din cele două manuscrise. În stemă, ne mărginim să indicăm această filiațiune raportându-ne la prototipul redacțiunii respective.

f. 166, r. 2: de mare *mânie* s'au umplut înpăratul de mare
plutū înpăratul *mânie*

Ms. 3186: s'au umplut înpăratul de mare urgie...

f. 166, r. 25—26: au zis *cătră înpăratul*, nu din
ratul, nu dinū cetiré stélelorū, ci pre- curgeré stelelor, ci precum oarecând
cumū *Valaam* odinioară dinū descopen- *Valaam* din descoperire lui *D[u]mne-*
riré lui *D[u]mnezeu*:... *zeu*:...

Ms. 3186: ...au zis, nu din curgere stelelor, ci precum oarecând *Varlaam*¹⁾,
din descoperire au zis: ...

c) *Concordanțe între Viețile Sfinților și ms. 1573 (considerat în locul intermediarului pierdut al red. compl.,) spre deosebire de mss. 3186 și 63:*

Viețile Sfinților:

Ms. 1573:

f. 165 v., r. 25—26: încunghurată cu ... încunghurată cu mare și cu *noia-*
mări și cu *noianuri*... *nuri* bune...

Mss. 3186 și 63: ... încunghurată cu mare și cu uscat...

f. 166, r. 5—6: Și au trimisū prinū ... și cărți trimeté Domnilor și Voevo-
toate laturile care era suptū stăpâniré zilor din toate țările câte era supt ascul-
lui scrisorile sale cătră Domni și Stă- taré lui...
pânitori...

Mss. 3186 și 63: *omit acest pasagiu.*

Concordanțele de sub *a* și *b* — exemplele se pot înmulți — pun în evidență independenta filiațiune a celor două copii manuscrise, dintr'un prototip comun, necunoscut nouă, și strânsa lor înrudire cu versiunea tipărită; iar cazurile de sub *c* scot în relief utilizarea, pentru alcătuirea textului din Viețile Sfinților, și a unei redacțiuni complete a romanului. La baza tipăriturii însă stă — subliniem încă odată — această prelucrare rezumativă, mai veche, întocmită probabil în mănăstirea Neamțu, poate și cu scopul de a servi operei hagiografice la care se năzuia.

Investită în forma nouă a tipăriturii, povestea despre aducerea la arșița sihăstriei a lui Ioasaf, a străbătut adânc în bisericile noastre. Ediții noi, apărute la București — una la 1835²⁾, alta în 1903³⁾ — au înmulțit numărul tipăriturilor.

În vremea aceasta manuscrisele, migălite odinioară cu trudă și evlavie, s'au retras, pentru totdeauna, în biblioteci.

¹⁾ Corectă e lecțiunea *Valaam* cum au și celelalte manuscrise, — care nu e aceeași figură cu pusnicul *Varlaam*.

²⁾ *Viețile Sfinților pe luna Noemvrie*, ed. II, București, 1835, p. 243—267.

³⁾ *Viețile Sfinților*, vol. VIII, București, 1903, p. 783—861 (cea dintâi ediție cu litere latine).

Prelucrări moderne. Câtă vreme romanul s'a răsfânt din izvod în izvod, la răstimpuri uneori destul de mari și în locuri destul de depărtate unele de altele, cercul său de răspândire s'a restrâns la un mediu bine determinat de cititori, cu o structură culturală proprie. Într'adevăr, afară de câteva manuscrise menite unor case boierești, toate celelalte prescrieri răsar din cuprinsul vieții monahale și sunt destinate să stea în slujba mănăstirii, să fie «de folos sufletesc» obștei. Astfel, cititorii se perindau, generații de generații, pe lângă un izvod, devenit tot mai vechiu și mai înegrit, cu vremea. Erau cărți prin care anii și sufletele treceau cu același pas, cu aceeași evlavie. În cinul mănăstiresc, izvodul păstra, peste timp, legătura sufletească între cei duși și între cei care veneau, amestecându-i în înțeleșul aceleiași năzuințe ce-i purta, deopotrivă.

Mai târziu, când, în urma unor prescurtări manuscrise, tipăriturile bisericești au prins-o în rândul lor, scrierea și-a pierdut valoarea literară proprie, care o ridica deasupra celorlalte vieți de sfinți. Despuiață de tot ceace-i forma, oarecum, majestatea sa de biruitoare apologie a creștinismului, ea se înșiruia, acum, doar pe firul narativ al faptelor cuprinse, asimilându-se structurii generale a unei legende hagiografice.

Astfel, vremurile noi, înlocuind manuscrisele de odinioară cu tipăriturile întocmite după o redacțiune de valoare literară mai scăzută, deși au dat mai multă răspândire cărții, i-au răpit însă caracterul specific: bogăția resurselor spirituale.

Pentru masele populare, ridicate acum — sau în tendința de a fi ridicate — la un nivel de viață culturală mai înaltă, trebuiau refăcute aceste texte, a căror însemnătate străveche și universală vine de mai departe decât obârșia multor neamuri.

Acestui îndemn îi răspunde prelucrarea nouă a profesorului dela facultatea de teologie din București, d-l Ioan Mihălcescu ¹⁾).

Versiunea prof. Mihălcescu nu este reproducerea unui text manuscris, — o ediție; nici prelucrarea cu caracter prea personal a povestirii. Ea urmează întocmai firul tălmăcirii de odinioară a logofătului Udriște — după ediția publicată în 1904 de gen. P. V. Năsturel — condensând însă frazele și faptele într'o expunere cursivă, căreia i s'a păstrat, cu pricepere, mireasma arhaică. Prelucrarea remaniază redacțiunea romanului într'un mod mult mai conștiincios decât celelalte versiuni rezumative: împletește la locul convenit parabolele; redă esențialul discuțiilor

¹⁾ *Varlaam și Ioasaf. Povestirea minunatei vieți a acestor doi sfinți*, prelucrată de..., ed. Casa Școalelor, Biblioteca pentru popor Nr. 14, București, 1921; 119 pag.

apologetice; menține mare parte din citatele biblice. Economia lucrării s'a realizat prin simplificarea stilului și prin omiterea detaliilor lipsite de semnificație ¹⁾). Astfel concentrat — cuprinsul celor 40 de capitole a fost condensat în 20 — romanul câștigă în ușurința expunerii, fără a i se răpi farmecul bătrânesc și atmosfera de spiritualitate care îl înveșmântă.

*

Nu o simplă coincidență a făcut ca prelucrările moderne ale povestirii vieții sfinților Varlaam și Ioasaf să se împartă și ele, la rândul-le, în aceleași două tipuri fundamentale de redacțiune, pe care le dovedesc și izvoadele înfățișate până acum. Dacă versiunea prof. Mihălcescu se îndrumază după ediția redacțiunii complete, tipărită de gen. Năsturel în 1904, prelucrarea mai recentă a d-lui Mihail Sadoveanu ²⁾ urmează textul rezumativ din *Viețile Sfinților*, mai probabil după retipărirea cu caractere latine din 1903 ³⁾).

Deosebirea aceasta își are explicația firească în gândul care a patronat la întocmirea fiecărei lucrări. Atâta vreme cât scrierea era destinată să circule independent, ca o carte de edificare morală și întărire în credință, era necesar să i se păstreze cadrul amplu, de literatură, de discuții și învățături bogate, în care se situează narațiunea. Dar când ea tindea să se lege, cu alte vieți de sfinți din martirologia creștină, în salba unei vaste *legenda aurea* — operă pe care-și mărturisesc nădejdea să o dea autorii celor două volume apărute din colecția « Din viețile sfinților » ⁴⁾ — ea trebuia să se acomodeze unui plan armonic, de ansamblu. E același motiv care a determinat și pe călugării dela Neamțu, editori sânguincioși ai celor 12 tomuri de povestiri hagiografice, să prefere — dacă nu cumva chiar ei au pus să se întocmească pentru acest scop — o redacțiune prescurtată a tălmăcirii lui Udriște Năsturel.

Dar legendei care, astfel, își pierde valoarea literară proprie, specifică, autorul prelucrării moderne i-a împrumutat un farmec nou, pe care nu i l-au putut da tiparnicii călugări: darul povestirii și viziunea concentrată a faptelor.

Din cadrul scrierilor prea încercuite de un caracter strict religios, povestirea reintra, astfel, în literatura beletristică.

¹⁾ V. exemple la Dan I. Simonescu, *Încercări istorico-literare*, I, p. 45—46.

²⁾ *Istoria sfinților Varlaam și Ioasaf dela India*, în « *Din Viețile Sfinților* » [în colaborare cu D. D. Pătrășcanu], vol. II: *Sfintele amintiri*, București, Socec, 1926, p. 62—139. Retip. în col. « Cartea Noastră » cu prefață d: S xtil Pușcariu, Sibiu, 1930, p. 82

³⁾ Constatarea fiind evidentă la prima confruntare, nu încercăm lucrarea cu citate doveditoare.

⁴⁾ V. « Cuvânt înainte » la primul volum, *Spre Emaus*, p. 6.

Manuserisele. Din cele trei izvoade întocmite de grămăticul târgoviștean Fota, răsfrângerea cea mai bogată a avut-o manuscrisul rămas în grija arhimandritului dela Tismana, Petronie. În fruntea prescrierilor care s'au dezvoltat în cuprinsul Țării Românești, după secolul al XVII-lea, se așează — fără nicio excepție — izvodul scos de Fota la 1671 și redactat, din greșeală, cu două omisiuni mai vizibile, transmise apoi întregii familii descendente. Cu îndreptățirea acestor lipsuri care, fără să strice nimic din unitatea povestirii, ne servesc de jaloane în identificarea manuscriselor aparținând acestei clase, întitulăm, pentru o mai ușoară diferențiere, ramul nou de filiațiune: ramul *redacțiilor lacunare*.

Cuprinde cele mai numeroase copii :

1. *Ms. nr. 2458.* A fost alcătuit de « multă păcătosul Dosotei ierodiacon ot Hurez... , cu cheltuiala a sfinții sale părintelui Kir Ioan Arhiemandritul, egumenul aceștii sfinte mănăstiri ». Și s'a scris — ne spune frumos notița de pomenire — cu « mână de tină și fire slabă, ca și cei ce vor îndirepta [greșelile] să aibă milă dela Domnul », mântuindu-se osteneala « când era leatul 7208 [= 1700], luna Martie, 4 zile »¹⁾. Este deci cea mai veche redacțiune a romanului, care astăzi ne mai stă la îndemână în Bibl. Acad. Rom., celelalte, dintr'o epocă anterioară, fiind parte pierdute, parte trimise la Moscova.

2. *Ms. nr. 2596.* Voluminosul codice de 533 foi, cu scris mărunț pe două coloane — nesemnlat până acum — a reținut un an întreg, în 1745, stăruința ieromonahului Ilarion, proinul mănăstirii Bistrița ²⁾.

3. *Ms. nr. 2577.* « S'au scris de ierodiaconul Grigorie Râmnicianul

¹⁾ Descriș de gen. P. V. Năsturel, *Varlaam și Ioasaf*, adaos la prefață.

²⁾ V. notițele dela f. 185 v., 193 v., 207 v. « Varlaam și Ioasaf » ține dela f. 412—533. Din numeroasele texte ale acestui codice, spicuim: « viețile părinților noștri Ioan Zlatoust; Grigorie Bogoslovul; Vasilie cel Mare...; Grigorie Decapolitul...; Eustratie Plachida...; « Cuvântul marelui Atanasie pentru Melhisedec », — deci a doua redacțiune, în vechime, a acestei legende (Cf. N. Cartoian, *Cărțile populare în lit. rom.*, I, p. 111—115); Invățăturile lui Atanasie cel Mare...; « Cuvântul sfântului Ipolit, papa al Romei, pentru Antihrist »; etc... La f. 233, după vieța sf. Grigorie Decapolitul — ale cărui moaște se știe că se păstrează la Bistrița — următoarea notiță: « Acastă viață a sfântului Grigorie Decapolitū o au adus aici în țară doi călugări dela Sfitagora, anume Savatie și Gavriilū, carii au fost lăcuitori la un schitū... unde iaste hramul sfinților Arhangheli, care schitū să chiamă Ia-gorova... Scoasă și tâlcuită *pe slovenie* de cuviosul întru ieromonahi Kir Andrii, cu porunca și osârdia celui de neam bun și de Hs. iubitor, banul Barbul Craiovescul din Țara Rumânească ».

cu cheltuiala ieromonahului Rafail, 1781, Mai 18 [data terminării], în sfânta episcopie a Râmnicului »¹⁾).

4. *Ms. nr. 2510*. Deși deosebit prin scris și amănunte de lectură de izvodul precedent, însemnarea care încheie textul ne trimite la același copist: « S'au scris în sfânta Episcopie a Râmnicului, de smeritul între ierodiaconi Grigorie Râmniceanul »²⁾). O notiță grecească, adăusă în josul paginei, precizează că lucrarea s'a făcut « cu cheltuiala sfințitului Arhimandrit Kyr Partenie Argeșanul, în anul dela nașterea lui Hs. 1784 »³⁾).

5. *Ms. nr. 1398*. Provenit din biblioteca episcopului Dionisie al Buzăului, nu poartă indicații de dată și copist. După scris se situează către sfârșitul secolului al XVIII-lea, iar o notiță așternută la 1834 de « Gheorghe sin popa Vasile duhovnicul ot Târgoviște », arată un moment din circulația lui⁴⁾).

6. *Ms. nr. 418*. Nu este — cum îl descria greșit gen. P. V. Năsturel — « un extras care . . . nu prezintă aproape nicio importanță »⁵⁾, ci e o redacțiune asemeni întru toate celorlalte din această grupă. A fost scris în 1807, probabil la Căldărușani, de unde a intrat în colecția Academiei Române⁶⁾).

7. *Ms. nr. 2796*. A fost copiat între 1 Noemvrie 1806 și 22 Februarie 1807 « în sfânta episcopie a Argeșului, de smeritul între monași Ilarion Dascălul Craioveanul », pentru « părintele Nictarie monah dela sf[â]nta mănăstire Coziia, cu a sfinții sale cheltuială »⁷⁾).

8. *Ms. nr. 1590*. Rândurile de pomenire dela sfârșit ne indică, în aceeași termeni de smerenie cu care s'a însemnat osteneala atâtor copiiști ai vremii vechi, că s'a scris de către cel « mai mic și plecat și cătră D[um]nezeu rugător Ioachim ieromonah, schev[o]filax Bistriții Bărbătescul, 1809 »⁸⁾).

9. *Ms. nr. 2008*. Trecut Academiei Române din biblioteca mănăstirii Cernica, nu are știri de dată și copist. Scrisul vădește că nu e mai vechiu de începutul secolului al XIX-lea⁹⁾).

¹⁾ Descriș de gen. P. V. Năsturel, *o. c.*, adaos la prefață, — cu rectificarea că, în loc de « ierodiaconului Rafail » să se citească: « ieromonahului Rafail ».

²⁾ *Ibid.*, *l. c.*

³⁾ Descifrată de d-l prof. Iulian Ștefănescu.

⁴⁾ Gen. P. V. Năsturel, *o. c.*, p. XXXIV—XXXV.

⁵⁾ *Ibid.*, p. XXXIV.

⁶⁾ Cf. I. Bianu și R. Caracaș, *Catalogul manuscrisurilor românești*, II, p. 97—98.

⁷⁾ E același — însă sub numărul nou de inventar căpătat la intrarea în depozitul Acad. Rom. — cu ms. nr. 16, aflător pe vremuri în Muzeul de Antichități din București și descriș de gen. Năsturel, *o. c.*, p. XVII—XVIII.

⁸⁾ Gen. Năsturel, *o. c.*, p. XXXV—XXXVII. Să se rectifice însă « Ioachim » în loc de « Ioanichie ».

⁹⁾ *Ibid.*, p. XXXVII—XXXVIII.

Un fir istoric, împletit cu momente de frumoasă râvnă culturală a Țării Românești, se dăpână dealungul acestor manuscrise. Înainte de a străbate în înțelesul pe care îl capătă ivirea lor dela împrejurările de care se leagă, menționăm că cele mai vechi prescrieri ale acestei grupe, mss. 2458 și 2596, prezintă unele diferențe de lectură care dovedesc cu evidență descendența lor deosebită din modelul comun ¹⁾.

Prin filiera acestor izvoade s'au dezvoltat apoi, în cadrul grupei redacțiunilor lacunare, două familii distincte de mss.: una, coborînd din ms. 2458, adaugă, la omisiunile menționate, lipsa titlurilor pentru cap. 37, 38 și 39; a doua, reprezentată prin ms. 2596, a fost, cu vremea, contaminată de redacțiunea defectuoasă a primei familii.

*

Còpia dela Hurezi. În ctitoria brâncovenească a Hurezului, zugrăveala încă proaspătă la 1700, când ierodiaconul Dosotei își dădea la lumină izvodul, arăta pe un perete al mănăstirii chipul sfinților Varlaam și Ioasaf, dovedind cinstea ce se dădea pomenirii lor ²⁾. Prescrierea nouă se situează astfel în cadrul unei tradiții mai largi în jurul venerării acestor sfinți. Ea se integra, apoi, în munca de cultură a mănăstirii, pe care ambiția lui Brâncoveanu de a-și vedea ctitoria un centru de învățatură religioasă — dăruise Hurezului și o parte din biblioteca sa ³⁾ — și îndrumarea chibzuită a întâiului egumen, Ioan, isbutiseră s'o închege.

Dar pentru problema noastră, izvodul dela Hurezi câștigă și o altă însemnătate: este cea mai veche și mai credincioasă còpie a tălmăcirii lui Udriște Năsturel, pe care o mai putem utiliza acum.

Am stăruit, la locul convenit, asupra identității de redacțiune dintre arhetip și copia sa — diferențiată doar prin câteva omisiuni — cuprinsă în ms. 2470. La rândul său, ms. 2458 reproduce versiunea românească a prescrierii lui Fota din anul 1671, cu fidelitatea celor mai mici amănunte. Rare ori găsim câte o omisiune sau o ușoară modificare; textul răsfrânge redacțiunea modelului rând de rând și cu aceleași particularități

¹⁾ Un exemplu:

Ms. 2596 (din 1745):

f. 412 v¹: «...iaste departe de Eghipet și iaste mare și cu mulți oameni și iaste încunghurată cu maré, pre care...»

Ms. 2470 (din 1671):

p. 5¹: «...departe iaste de Eghipet și iaste mare foarte și cu mulți oameni și iaste încunghurată cu maré și cu lucii adâncături, pre care...».

Ms. 2458 (din 1700), f. 3 v.: omite iaste mare [foarte] și cu mulți oameni...

²⁾ N. Cartoian, *Cărțile populare în lit. rom.*, I, p. 241 și pl. XV.

³⁾ N. Iorga, *Hârtii din arhiva mănăstirii Hurezului în Studii și Doc.*, XIV, p. IX.

ortografice, cu păstrarea tuturor formelor arhaice și chiar — e singurul care conservă și acest detaliu important — cu notarea unor trimiteri făcute pe marginea citatelor din scrierile sfinte. Astfel textul primitiv al traducerii lui Udriște Năsturel s'a menținut în cea mai fidelă tradiție a sa, prin filiera manuscriselor : o > 588 > 2470 > 2458. Còpiile de mai târziu, se abat tot mai mult dela firul bătrânesc al povestirii.

Cu prestigiul acestei valori documentare, ms. 2458 rămâne astăzi, când celelalte izvoade mai vechi sunt pierdute sau înstrăinate, *cel mai autorizat reprezentant al tradiției traducerii lui Udriște Năsturel și cel mai indicat să servească de text de bază la alcătuirea unei ediții critice a romanului Varlaam și Ioasaf.*

*

Còpiile dela Bistrița. Trei decenii despart izvodul scris de Fota pentru arhimandritul Tismanei, de còpia sa, alcătuită la Hurezi de ierodiaconul Dosotei. S'a scos, în acest răstimp, și un alt izvod, a cărui urmă să se fi pierdut ?

Dr. M. Gaster, în *Geschichte der rumänischen Litteratur*, publicată în 1901 ¹⁾, vorbind de redacțiunile manuscrise ale romanului Varlaam și Ioasaf, aduce, la pag. 382, următoarea informație : « Im National Museum sind wenigstens 3 Hss., wovon eine, No. 70, von 1699, im Kloster Bistritz geschrieben und No. 54, von 1781 und No. 900 aus dem 18 Jh. ist ». La pag. 383, d-l Gaster revine asupra acestui izvod, cu o precizare făcută în legătură cu circulația cântecului de pusnicie al lui Ioasaf, în literatura noastră : « Viel älter ist die *geremte Form* des Liedes, in welchem der Prinz von allen Freuden der Welt Abschied nimmt und sich dem Schutze des Waldes anvertraut. Die älteste Fassung habe ich im *Anhange zu seinem Leben in Cod. 70 Nat. Museum von 1699, geschrieben von einem Dosotheiu aus Hurez, gefunden* ».

Ar rezulta, din citatele de mai sus : a) că a existat un izvod al vieții sfinților Varlaam și Ioasaf scris în mănăstirea Bistrița, la 1699, de un Dosotheiu din Hurezi ; și b) că această prescriere cuprindea, la sfârșit, forma versificată a « cântecului pustiei » ²⁾. Câteva fapte ne silesc să restabilim înțelesul exact în care trebuesc considerate aceste relatări.

Din cele trei còpii semnalate de d-l Gaster, nu se află la Academia Română, care a preluat, în 1903, întreg depozitul de msse al Muzeului

¹⁾ In Gröber's *Grundriss der romanischen Philologie*, vol. II, f. 3, Strassburg, Trübner, 1901.

²⁾ Cf. și Sextil Pușcariu, *Istoria literaturii române, epoca veche*, ed. II, Sibiiu, 1930, p. 112.

Național de Antichități, decât două: ms. 2577 (M. N. nr. 54) și ms. 2510 (M. N. nr. 900¹). Unei copii dela Bistrița, din 1699, nu i se găsește urma. Există în schimb ms. cu numărul academic 2458, asupra căruia am insistat, provenit din același muzeu și care a fost terminat, cum ne arată notița finală, la « leatul 7208, Martie 4 zile », fiind scris tot de un « Dosotei ierod[iacon] ot Hu[rez] ». Lucrarea s'a început deci în anul 1699 și se datorește aceluiași copist amintit și de d-l Gaster. Izvodul acesta nu s'a scos însă la Bistrița, căci nimic nu-i indică o astfel de origine, ci la Hurezi, cum arată și iscălitura copistului și precizarea clară că s'a alcătuit « . . . din poronca și cu cheltuiala a sfinții sale părintelui Kir Ioanū Arhiemandritul, egumenul *aceștii* sfinte mănăstiri Hurezii ». Apoi, ms. 2458 nu conține redacțiunea cântecului lui Ioasaf în versuri, ci redă motivul în proză, așa cum îl dovedesc și cele mai vechi versiuni ale romanului.

În ipoteza că relatările d-lui Gaster sunt exacte, rezultă că d-sa n'a cunoscut manuscrisul lui Dosotei din 1699—1700 și că, izvodul scris la Bistrița de același Dosotei și în același an, s'a pierdut. Or, fiind greu de admis dispariția unui ms. din Muzeul Național sau dela Academia Română; fiind greu de înțeles cum un călugăr, scriind la Bistrița, iscălește totuși « ot Hurezi » și începe în același an o nouă copie, de astă dată chiar la Hurezi; cum, apoi, i-ar fi rămas străin cercetătorului manuscrisul descris mai sus, provenit din același depozit, — credem că afirmațiunile d-lui Gaster trebuie raportate, cu rectificările de mai sus, la ms. 2458, al treilea din izvoadele care i-au putut sta la îndemână în Muzeul Național de Antichități.

*

Abia mult mai târziu, la 1745 — după ridicarea stăpânirii austriace din Oltenia — se constată o redacțiune a vieții sfinților Varlaam și Ioasaf, scoasă în mănăstirea Bistriței. La acest an ieromonahul Ilarion înmănușiază, cu alte texte hagiografice, într'un voluminos codice, și istoria cuvioșilor Varlaam și Ioasaf, într'un stil sensibil remaniat.

Despre grija de carte a acestui zelos ieromonah ni s'au mai păstrat câteva dovezi, care-l ridică din uitarea timpului la un loc de merit. E același copist care întocmea, în 1736, un alt manuscris bogat, cuprinzând pe lângă cele 69 de povestiri ale *Mântuirii Păcătoșilor* și un fel de « încercare de istorie bisericească » având, pe alocurea, « completări și date

¹) Gen. P. V. Năsturel, *Varlaam și Ioasaf*, adaos la prefață.

ce nu se găsesc în Sfânta Scriptură »¹⁾). Fragmentele publicate²⁾ din aceste texte ale ieromonahului Ilarion arată, în îndemânarea frazei și în închegarea limpede a narațiunii, aceeași preferință a liniei simple și drepte de vorbire, pe care o găsim și în redacțiunea nouă a vieții sfinților Varlaam și Ioasaf³⁾.

*

În mănăstirea Bistrița, lectura pioasă a vieții cuvioșilor Varlaam și Ioasaf se perpetua, spre folosul rândurilor de călugări ce se perindau, prin manuscrisul ieromonahului Ilarion. Într'un an, în 1781, izvodul a fost dus la episcopia Râmnicului și pus la îndemâna unui vestit ierodiacon, Grigorie, care a întocmit după el prescrierea de care vom vorbi mai jos, cu nr. 2577. Apoi, așezat iarăși la Bistrița, manuscrisul a îndurat măcinarea vremii, pierzându-i-se ultimele foi⁴⁾. Un călugăr de mai târziu, văzând această lipsă, s'a apucat să-l întregască și astfel s'au adaus iarăși capitolele pierdute, dar fără « cântecul pustiei » la sfârșit, prin grija celui care semnează la urmă: « Ghenadie ierodi[acon], 1805, fev. 9 ».

Ceea ce ne interesează din amănuntele acestea e faptul că, textul completării nu mai corespunde cu lectura ms. 2577, care reproduce redacțiunea lui Ilarion așa cum era înainte de deteriorare; nu corespunde nici cu lectura ms. 2458, care răsfrânge mai conservator textul arhetipului și nu dovedește nici versiunea mss. 2510 și 1398, singurele, din câte cunoaștem, care puteau sta, înainte de 1805, la îndemâna corectorului. E probabil deci să fi existat încă o copie a romanului, ce nu ne-a parvenit, după care s'a îndrumat ierodiaconul Ghenadie întregind lipsurile. Textul adaus după această prescriere răsfrânge redacțiunea defectuoasă a familiei descendente din ms. 2458.

*

Astfel îndreptat, manuscrisul a ajuns apoi la cunoștința unui harnic pisar de texte religioase, despre a cărui muncă mai păstrăm și alte știri.

¹⁾ Ms. 2355. V. Dr. D. Stănescu, *Minunile Maicii Domnului la Români*, București, f. a., p. 68—71; Același, *Școala românească dela Monastirea Bistrița*, București, 1931, p. 22—25.

²⁾ Ibid., l. c.

³⁾ În câteva părți ale manuscrisului său (f. 153 v., 274, 288 v. și 411 v.) ieromonahul Ilarion face unele însemnări în criptografie. Redăm, pentru a evidenția cheia utilizată, o astfel de criptogramă cu descifrarea ei. La f. 441 v.: $\omega\tilde{\alpha}\mu\epsilon\lambda\chi\theta$
 $\rho\psi\chi\eta\tilde{\alpha}\lambda\epsilon\theta\sigma\tau$ $\pi\epsilon\upsilon$ $\beta\omicron\theta\upsilon\alpha\lambda\epsilon$ $\kappa\alpha\lambda\epsilon\zeta\chi$ $\xi\eta\epsilon$ $\Gamma\epsilon\kappa\omega\psi\rho\sigma\tau$ $\omicron\kappa$. $\kappa\lambda$ $\lambda\kappa\tau$ $\xi\epsilon\eta\lambda$. Se citește: *smeritul întru er[o]monași kir Ilarion proinu măn. Bistriți, oc. 24, leat 7254.*

⁴⁾ Dela cap. 34 incl., f. 516.

Ioachim, schevofilaxul Bistriții, gășind izvodul vechiu, îi potrivea mai întâi, la sfârșitul vieții sfântului Onufrie, două foi care lipseau (f. 244 și 245) și-și consemnă, după obicei, partea de contribuție: « 1809, April 24, Ioachim ierom. schev[o]filax Bistriții Bărbătescul ». Apoi se apucă să scoată, într'un izvod deosebit, povestea cuvioșilor Varlaam și Ioasaf, ce ne-o arată ms. 1590.

Fiind alcătuită după izvodul îndreptat puțină vreme mai înainte de ierodiaconul Ghenadie, care scăpase din vedere să adauge la sfârșit și tradiționala cântare despre pribegia lui Ioasaf prin pustie, còpia ms. 1590 ar fi rămas fără acest motiv, dacă ieromonahul Ioachim nu ar fi prins, din circulația orală sau din vreo versiune scrisă, stihurile care slăveau, prin pilda lui Ioasaf, vieța de abnegație a monahismului. Înlocuind, astfel, redacțiunea în proză a motivului, cu versurile ce se răspândiseră, purtate de melodie, din mănăstire în mănăstire și apoi în straturile populare, unde se asimilă cântecelor de stea, schevofilaxul dela Bistrița ne-a transmis una din cele mai frumoase variante ale acestei poezii ¹⁾.

În anul următor, la 10 Iunie 1810, cum arată o notiță de pomenire datorită vreunui frate din mănăstire ²⁾, ieromonahul Ioachim își mântuia zilele, lăsându-ne din munca sa — cât o cunoaștem — încă un izvod, cu felurite texte religioase, la a cărui prescriere năzuise între 1807 ³⁾ și — putem preciza pe baza notiței de mai sus — Aprilie 1809.

*

Còpile dela Râmnic. Într'o vreme când episcopia Râmnicului cunoștea una din cele mai rodnice epoci de activitate culturală religioasă, s'au scos în această reședință, la răstimp scurt, două izvoade ale romanului Varlaam și Ioasaf. Mitropolit al Ungrovlahiei era Grigorie ⁴⁾, căruia Biserica noastră îi datorește, în largă măsură, transpunerea cântării liturgice în limba română ⁵⁾; episcop era Filaret ⁶⁾ care, deși grec de

¹⁾ Reprodusă de gen. Năsturel, *o. c.*, p. XXXVI—XXXVII.

²⁾ Profesor D. R. Mazilu, *Sfânta Filoteia dela Argeș*, Extras din « An. Acad. Rom. », s. III, t. VI, mem. 8 (sect. lit.), p. 45.

³⁾ Ms. 2786. V. D. R. Mazilu, *o. c.*, p. 45.

⁴⁾ A păstorit dela 28 Iulie 1760 până la 18 Sept. 1787. Cf. N. Iorga, *Istoria Bisericii*, II, p. 330.

⁵⁾ N. Cartoian, *Legenda lui Avgar în literatura veche românească* in « Convorbiri Literare », an 57 (1925) p. 257.

⁶⁾ A stat ca episcop între anii 1780—1792, când e ales mitropolit. Cf. *Istoricul Eparhiei Râmnicului*, București, 1906, p. 281.

neam, a sporit cu mult numărul tipăriturilor românești de cult și de învățătură. Ceva din îndemnurile culturale date de amândoi acești prelați, se vedește în întocmirea izvoadelor noi.

Prima còpie, alcătuită în 1781, la un an după instalarea lui Filaret ca episcop, reprezintă și cea dintâi lucrare mai mare din activitatea bogată a unui harnic cărturar : ierodiaconul Grigorie Râmnicianul ¹⁾.

Cunoaștem câteva etape din drumul străbătut de acest ierodiacon, însemnate de el însuși în lucrările sale de copist, de tipograf și de traducător, cărora și-a dedicat aproape 20 de ani de viață. Numele lui apare — în tipărituri — întâiu în mențiunea dela sfârșitul *Triodului* scos la Râmnic în 1782 : « Typăritu-s'au acestu sfântu și Dumnezeuască Triodü prinü ostenéla diorthosirii smeritului între ierodiaconi, Grigorie ierodiaconulü, dinü sfânta episcopie a Râmnicului » ²⁾. Timp de 5 ani, de acum înainte, cea mai mare parte din cărțile editate la Râmnic poartă mărturia « diorthosirii » aceluiași ierodiacon ³⁾. În 1788 munca de tipărire încetează la episcopie ⁴⁾. Răsmerița din acest an gonja pe Filaret în Ardeal ⁵⁾. Șirul tipăriturilor se reia de abia în 1792, când apare o *Cazanie*, cu predoslovia semnată de « Grigorie Syngelü Râmnicianul » și cu obișnuita notiță despre « diorthosire », în care remarcăm titlul mai înalt ce însoțește acum numele corectorului : « smeritul între ieromonahi Grigorie Synghelul Râmnicianul » ⁶⁾.

Când Filaret e înălțat în scaunul de mitropolit al Ungrovlahiei, în Octomvrie 1792, el aduce la noua sa reședință — afirmă o mărturie contimporană ⁷⁾ — pe lângă « strumenturile tipografiei sfintei episcopii Râmnicul » și pe acest priceput corector, pe care-l vedem semnând de acum înainte cu titlul de « arhimandrit » ⁸⁾. Dar abia după un an de pă-

¹⁾ Cu un an înainte copiasse, tot în Episcopia Râmnicului, *Plângerile zilelor săptămânii*. V. N. Iorga, *Manuscriptele mănăstirii Cernica în Bis. Ort. Rom.*, XXVI, p. 220.

²⁾ Bianu și Hodoș, *Bibliografia românească veche*, II, p. 278.

³⁾ Iată lista acestor cărți : *Triod*, 1782 ; *Atanasie cel Mare: Sinopsis*, 1783 ; *Pilde filosofesti*, 1783 ; *Acatist*, 1784 ; *Catavasier*, 1784 ; *Ceaslov*, 1784 ; *Dorotheiu: Cuvinte*, 1784 ; *Evanghelie*, 1784 ; *Psaltire*, 1784 ; *Teodor Studitul: Cuvinte*, 1784 ; *Penticostar*, 1785 ; *Liturghii*, 1787. Cf. Bianu și Hodoș, *o. c.*, II, p. 277 și urm.

⁴⁾ *Istoricul eparhiei Râmnicului*, p. 281.

⁵⁾ *Ibid.*, p. 154.

⁶⁾ Bianu și Hodoș, *o. c.*, II, p. 347—348.

⁷⁾ *Scrierea ieroshimonahului Arhimandrit Chiriac Râmnicianu*, publicată de C. Erbiceanu în *Bis. Ort. Rom.*, XIII, p. 29—30. Tot aici se arată că Grigorie era și « talmăcitorul sfintelor cărți din elinie al sfintei Mitropolii ».

⁸⁾ Bianu și Hodoș, *o. c.*, II, p. 352.

storire, Filaret coboară din fruntea bisericii muntene. Activitatea ucenicului său scade și ea. În 1794 mai apare, cu o lungă prefață a « arhimandritului Grigorie Râmnicianul », o *Pravoslavnică învățătură*¹⁾. Apoi, până în 1798, nicio altă carte nu-i mai arată numele. Dintr'o mărturie a vremii aflăm că Grigorie s'a retras la egumenia mănăstirii Vieroșul din județul Muscel, ceea ce l-a determinat pe noul Mitropolit, Dosotei, să se adreseze vestitului stareț dela Neamțu, Paisie, cerându-i alți monahi « de trebuință a fi asupra îngrijirii tipografiei și tălmăcirii scripturilor »²⁾. Ultimul semn din munca arhimandritului Grigorie îl vedește tot un *Triod* — aceeași carte cu care și-a început tipăriturile — apărut la București în 1798, cu o lungă închinare Mitropolitului, iscălită de această dată fără a mai menționa, la sfârșitul numelui, « Râmnicianul »³⁾.

Legăturile vechi cu episcopia Râmnicului se desfăcuseră definitiv.

Pe când se afla ca ierodiacon la episcopie, Grigorie a scris, în răgazul tipăriturilor, două izvoade ale vieții sfinților Varlaam și Ioasaf.

Cea dintâi copie, din anul 1781, era destinată ieromonahului Rafail dela Hurezi, care purtase, înainte de Grigorie, grija multor tipărituri scoase la Râmnic⁴⁾. Acest Rafail — vlăstar muntean din marea obște de vieață nouă călugărească de sub cârmuirea lui Paisie dela Neamțu⁵⁾ și viitor egumen al Hurezului — lucrase și el, pe la 1773, la izvodirea unui manuscris cuprinzând tâlcuirea despre *Semnele venirii lui Antihrist*⁶⁾.

Prin còpia lui Grigorie din 1781, care se îndruma după izvodul împrumutat dela Bistrița, scris de ieromonahul Ilarion, Hurezul dobânda a doua redacțiune a vieții sfinților Varlaam și Ioasaf. Trei ani mai târziu, când ierodiaconul Grigorie pornia să întocmească încă o còpie a acestui

¹⁾ Ibid., II, p. 367—370.

²⁾ *Scrierea ieroshimonahului Arhimandrit Chiriac Râmnicianul în Bis. Ort. Rom.*, XIII, p. 29—30.

³⁾ Bianu și Hodoș, *o. c.*, II, p. 404—410.

⁴⁾ *Octoih*, 1763; *Psaltire*, 1764; *colecția de Minee pe lunile Decemvrie-Septemvrie*, 1779—1780. Cf. Bianu și Hodoș, *o. c.*, II, p. 161 și urm. Până la 1780, când își încetează activitatea de corector, Rafail apare numai ca « monah ». La 1781 ierodiaconul Grigorie îl menționează ca « ieromonah », iar o notiță autografă de pe scoarța ms. 2577 precizează: « 1782. La Octomvrie 2, într'o Duminecă, mi-au venit carte de igumeniia Hurezului. Rafail ig[u]m. Hurez ».

⁵⁾ N. Iorga, *Istoria Bisericii*, II, p. 187.

⁶⁾ Alex. Lăpedatu, *Manuscrisele dela Biserici și Râșca*, în *Bis. Ort. Rom.*, XXVIII, p. 1146, nota. Tot acest Rafail a copiat și *Scrisoarea starețului Atanasie către starețul Paisie*, — v. N. Iorga, în *Bis. Ort. Rom.*, XXVI, p. 219. Cu cheltuiala lui s'a « scris și tălmăcit », la 1783, *Aravicon Mytologicon* (Gaster, *Lit pop.*, p. 95).

roman, el nu mai folosește modelul de până acum și nici prescrierea pe care o scosese el însuși, ci utilizează — înoind stilul — redacțiunea primului ms. dela Hurezi, cu nr. 2458.

Ceea ce creează o particularitate distinctă prescrierii noi, cu nr. 2510, și còpiilor sale, e faptul că ele încorporează, la sfârșitul povestirii, câteva elemente *de slujbă* în legătură cu prăznuirea în biserica noastră a cuvioșilor Varlaam și Ioasaf ¹⁾). Considerând că nu avem, în nicio carte de tipic bisericesc, rânduiala prăznuirii ce se făcea pentru pomenirea acestor sfinți, cele câteva însemnări, dintr'o epocă în care se petrecea înlăturarea deplină din bisericile noastre a cântării liturgice slavone, rămân cele dintâi mărturii de slujbă românească în jurul venerării sfinților Varlaam și Ioasaf.

*

Còpiile dela Căldărușani și Cernica. Mănăstirea Căldărușani, din preajma Bucureștilor, era aproape o ruină în 1775, când se ridică în fruntea ei arhimandritul Filaret. După 5 ani de egumenie, în care mănăstirea se înalță iarși în ziduri trainice și se întăriră rânduielile obștei, Filaret se strămută în scaunul episcopiei de Râmnic, pentru ca, după o scurtă trecere pe la Mitropolia Ungrovlahiei, să se întoarcă din nou lângă taina apelor dela Căldărușani, unde își încheie zilele în anul 1794 ²⁾).

Curând după plecarea lui Filaret ca episcop, a venit dela Neamțu un credincios ucenic al lui Paisie, Gheorghe, monah isteț și energic, care, înviorat de pilda starețului său, începu opera de reorganizare a chinoviei dela Cernica ³⁾). Timp de 12 ani o muncă rodnică refăcu din pustiire această mănăstire. Când Filaret ajunge păstor al Ungrovlahiei, el încredințează lui Gheorghe, pentru vrednicia dovedită, și grija Căldărușanilor ⁴⁾). Atunci o parte din călugării dela Cernica trec în chinovia vecină, iar după moartea lui Filaret — retras dela strălucirea Mitropoliei la

¹⁾ După ce scrisese cuvenita « cântare » despre năzuința lui Ioasaf spre pacea pusiciei, ierodiaconul adăugă în izvodul său : « Facerea lui Ioan Damaschin » ; « Troparul sfântului Varlaam și a lui Ioasaf, glas 4 » ; « Condac, glas 8 » ; « Alt tropariu al sfântului Ioasaf, glas 4 » ; « Condac, glas 8 ». Mult mai târziu, o mână streină completa aceste stihuri cu « Slava sfântului Ioasaf dela vecernie, glas 1 ». Cf. și gen. Năsturel, *Varlaam și Ioasaf*, adaos la prefață.

²⁾ Ieromonahul Damian Stănoiu, *Mănăstirea Căldărușani*, București, 1924, p. 33, 36.

³⁾ Athanasie Mironescu, *Istoria mănăstirii Cernica*, tip. sf. mân. Cernica, 1930, p. 123—146.

⁴⁾ Ibid., p. 144—145. Cf. și D. Furtună, *Ucenicii starețului Paisie în mănăstirile Cernica și Căldărușani*, București, 1928

umilința metaniei sale — Gheorghe rămâne egumen deplin al celor două așezări ¹⁾). Astfel Cernica și Căldărușanii se unesc sub cârmuirea activă a aceluiași stareț, Gheorghe († Dec. 1806) și sub autoritatea aceluiași reguli de viață monahală, întemeiate de vestitul Paisie.

Sub impulsul acestui curent de reînviore a s'au scris — cu deosebire la Căldărușani — mai multe izvoade cu povestea cuvioșilor Varlaam și Ioasaf. Din numărul còpiilor de altădată nu au ajuns la cunoștința noastră decât ms. 418, copiat în 1807 la Căldărușani de « nevrednicul Radul » ²⁾ și ms. 2008, dela Cernica, — o còpie murdară, lucrată fără nicio pricepere în primele decenii ale secolului al XIX-lea. Despre un manuscris din secolul al XVIII-lea, provenit dela Căldărușani, fost în proprietatea lui G. Dem. Teodorescu ³⁾; despre alte trei còpii aflătoare pe vremuri în biblioteca acestei mănăstiri ⁴⁾ — una din ele poate fi ms. 418 —; despre un izvod din secolul al XVIII-lea, semnalat la Cernica de d-l Iorga ⁵⁾, — nu mai avem nicio știre. Manuscrisele care ni s'au păstrat — 418 și 2008 — nu ne dau nici ele vreo indicație mai de seamă despre copiștii lor și împrejurările în care s'au scris. Confruntându-le însă, constatăm că amândouă derivă din ms. 2510 printr'un intermediar comun, ceea ce se probează suficient prin faptul că niciunul nu încorporează la sfârșitul povestirii, după elementele de slujbă, și « slava sfântului Ioasaf de la vecernie ». Această « slavă » a fost introdusă în ms. 2510 ulterior întocmirii lui, dar anterior alcătuirii celor două còpii, cum se vede din ms. 2796 — asupra căruia vom reveni — care, copiat în 1807, anul în care s'a scris și ms. 418, cuprinde totuși acest adaus. Rezultă de aici că cele două còpii coboară dintr'un intermediar scris înainte ca ms. 2510 să fi primit suplimentul celor câteva stihuri.

Munca dela Căldărușani și Cernica, pentru răspândirea povestirii vieții sfinților Varlaam și Ioasaf, a fost însă, vădit, mai bogată de cum o putem înfățișa astăzi.

*

Manuserisele 1398 și 2796. Din viața ms. 1398 — fără știri de dată și de copist — putem da doar câteva mențiuni. Întocmit după ms. 2510, cu cântările de slujbă pe care acesta le-a avut dela început, scrisul său

¹⁾ Ieromonahul Damian Stănoiu, *Mănăstirea Căldărușani*, p. 36—37.

²⁾ V. I. Bianu și R. Caracaș, *Catalogul manuscrisurilor românești*, II, p. 98.

³⁾ Gen. Năsturel, *Varlaam și Ioasaf*, p. XVI.

⁴⁾ *Ibid.*, p. XVIII.

⁵⁾ *Manuscrisele mănăstirii Cernica în Bis. Ort. Rom.*, XXVI, p. 216.

mărunt și de o remarcabilă eleganță îl situează către sfârșitul secolului al XVIII-lea. E singura prescriere, din câte ne-au ajuns la îndemână, care cuprinde și o ilustrație cu un episod al povestirii : scena simbolică în care Varlaam îmbie lui Ioasaf mărgăritarul învățaturii mântuitoare ¹⁾.

Cealaltă copie a povestirii, cu nr. 2796, s'a scris în episcopia înființată de abia în 1793, a Argeșului, pe vremea păstoririi lui Iosif, în ale cărui năzuințe se îmbina revirimentul paisian cu un puternic curent național. Lucrarea a săvârșit-o în 1806—1807, muncind la ea timp de 4 luni, « Ilarion dascălul Craioveanul » și era menită monahului dela Cozia, Nictarie. Pe când se afla la muzeul de antichități, manuscrisul acesta a fost dat spre publicare, dar s'au tipărit numai 64 de pagini și editarea a încetat ²⁾.

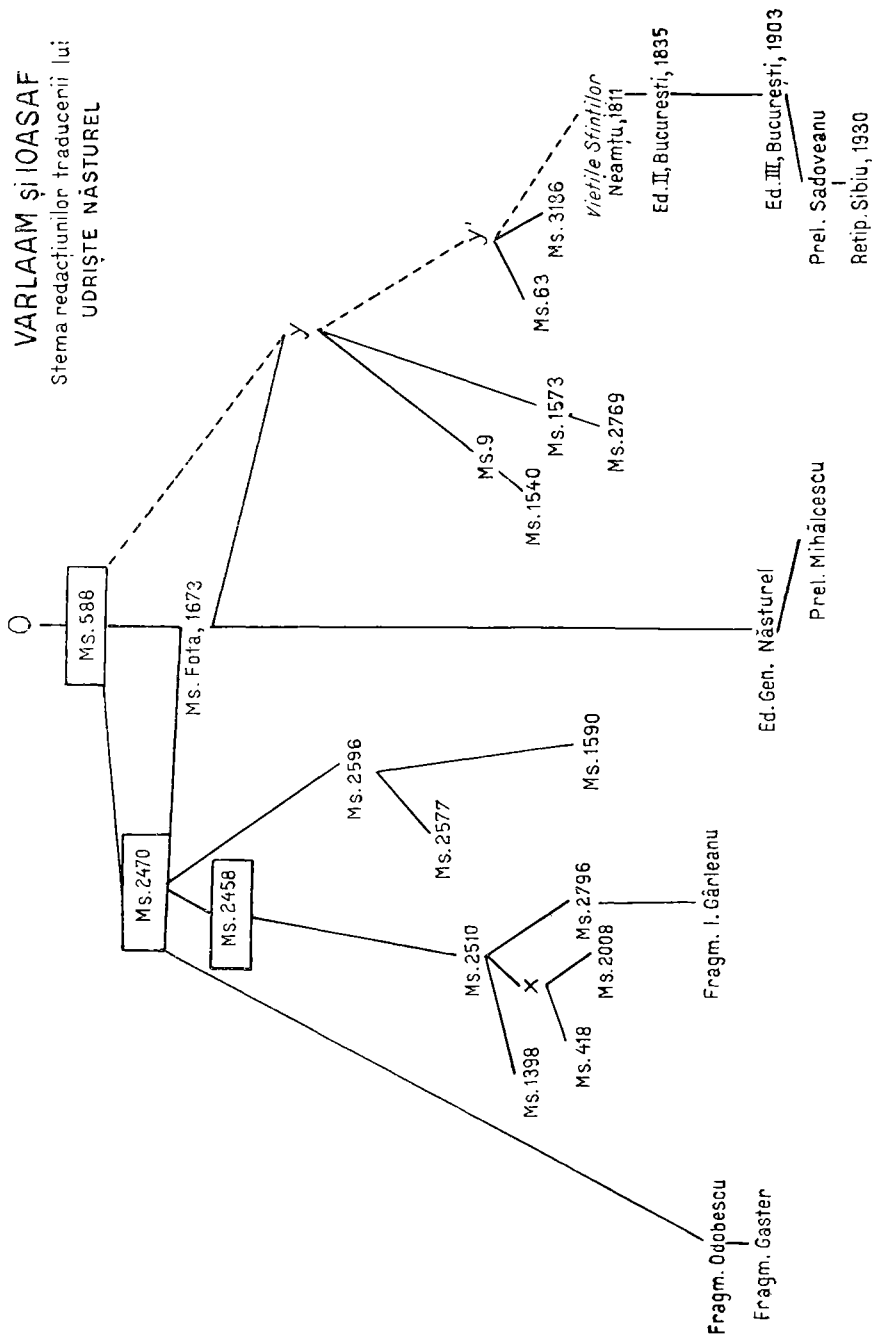
VII. ÎNCHEIERE

Urmărind răspândirea romanului Varlaam și Ioasaf în cuprinsul principatelor noastre, dealungul celor aproape trei sute de ani, nu am lămurit încă toate etapele din vieța acestei cărți în literatura și în spiritualitatea trecutului românesc. Materialul prezentat aici — limitându-ne numai la versiunea traducerii lui Udriște Năsturel — nu încadrează și cele câteva *redacțiuni fragmentare* ce se întâlnesc în felurite miscelane ale secolului al XVIII-lea. Am fost siliți, de asemeni, să renunțăm deocamdată la studiul unor copii ce se găsesc în biblioteci particulare sau în orașe mai îndepărtate, după cum am lăsat deschisă chestiunea unor redacțiuni semnalate odinioară de cercetători, dar apoi dispărute. Liniile directe ale problemei rămân însă fixate, pe baza indicațiilor suficiente pe care ni le dau manuscrisele cercetate. Completarea materialului prezentat și integrarea lui în problema mult mai largă : *studiul răspândirii și al influenței acestei cărți, care a însoțit dezvoltarea spirituală a poporului nostru de curând după întemeierea principatelor și până în ziua de azi*, sunt preocupări care reclamă o stăruință mai îndelungată.

¹⁾ Un alt manuscris al vieții sfinților Varlaam și Ioasaf, cu ilustrații frumoase, se găsește în posesia d-lui Sextil Pușcariu. (V. *Istoria literaturii române, epoca veche*, ed. II, p. 230).

²⁾ Paginile culese se găsesc la A. R. sub cota II 117.093. Pe prima pagină e scris cu mâna : « Varlaam și Ioasaf. . . Tipărită pe la 1874 în Bucuresci de Ioan Gârleanu (?) bibliotecarul Statului, după o copie de pre la 1820. (Mssul se afla atunci în Biblioteca Statului, acum trebuie să se afle la Muzeul Național) ». Confruntarea textelor dovedește că e vorba de ms. 2796.

VARLAAM ȘI IOASAF
Stema nedacțiilor traducerii lui
UDRIȘTE NĂSTUREL

A. R. Ms. 1398: Varlaam îmbie lui Ioasaf mîrgăritarul învățăturii mîntuitoare.

Fragment din cap. VI: *Varlaam pregătește pe Ioasaf pentru primirea învățăturii creștine* ¹⁾).

f. 31 r. 1 Deč cum întră Varlaam și déde | bună zioa, cum să cade, zise-i fečorul
înpăratului să șază, și dascalul eșindū, zise Iosaf bătrânului: « Arată-mi
piiatra cé de multū preț, de caré spusu-mi-au dascalul miu, cât să fie
grăit niște lucruri mari ». Iară Varlaam într'acesta chip începu vorbă
5 cătră dânsul:

— O înpărate, n'ar fi cu dreptul a grăi fără de rușine ceva cu min-
cună cătră măriia slavei tale. Ce toate câte sântū de mine cătră tine,
adevărate sânt fără nici o prič<e>. Inșă de nu voiu ispitī întăi minté ta,

1 cum intră] intrând A, *După* Varlaam A *ad.* la dânsu, C *ad.* înlăuntru, și] îi A,
cum să cade *om.* B 1—2 Atuncé porunci coconul lui Varlaam să șază. Și
după ce șezu eși dascalul afară. Iar Ioasaf zise cătră bătrânul: A, iară fečorul în-
păratului îi zisă C, 2 să șază] șezi B, eșindū] eși afară B, 3 cé de multū preț]
scumpă CD, spusu-mi-au] mi-au spus mie A, spuse mie B, mi-au spus C, dascalul]
pedagogul D, cât] cum ACD, să fie] să fi AD, că ai zis B, 4 *După* grăit D.
ad. tu, Varlaam] el B, 4—5 Iară Varlaam începu vorbă cătră dânsul
într'acesta chip, zicând A, 6 n'ar fi cu dreptul] nu s'ar cădé A, *După* a grăi ACD
ad. eu, B *ad.* cineva, ceva cu *om.* B, mincună] minciuni BC, 7 măriia] măriri ABC,
slavei] înpărăției C, câte] cele ce D, *După* sântū C *ad.* grăite, sântū de mine]
voi grăi A, 8 sânt adevărate A, *După* fără BD *ad.* de, price] pricină ABC,

¹⁾ Text de bază: ms. 2458. Siglele: A, ms. 2596 (2577, 1590); B, ms. 2510 (1398, 418, 2008, 2796); C, ms. 9 (1540); D, ms. 1573 (2769). In aparatul acestui fragment care — până la o viitoare ediție critică a romanului, întocmită pe baza tuturor redacțiunilor existente — înglobează numai manuscrisele inedite, n'am introdus lecțiunile versiunii lui Fota din anul 1673, tipărită de gen. Năsturel în ediția sa.

1 nu mi să cade să-ț arăt taina. Că stăpânul meu zis-au: «Eși ceta ce samână, a-ș sămăna sămânța lui. Și sămănând el, căzu una pre drum și veniră pasările de o cupiră; alta căzu pre piatră, unde nu avé pământ mult, și numai decăt să înălță, iar pentru căc nu avé pământul adâncătură, cumă răsări soarele ia arse, și pentru căc nu avé rădăcină, să uscă; iar alta căzu pre pământu bun și da roadă însutită» |. De voiu afla dară și eu în inima ta pământ bun și aducătoriu de roadă, nu voi pregeta a semăna în tine dumnezeiască sămânță și a-ț arăta taină mare, iar de va fi pietros și mărăcinos și pre lângă cale, să fie călcat de toț călătorii, mai bine iaste să nu bag, nici într'un chip, mântuitoare sămânță, să o puu să fie de răpire și de șupire pasărilor și gadinilor, căroră poruncitu-mi iaste a nu le arunca înainte nič într'un chip mărgăritariul. Insă am nădejde să aflu în tine foarte pământu bun și apropiat cătră spăsenie; că ver<i> védé și piatra cé scumpă și cu raza luminei învrednici-te-vei a fi și tu singur lumină și ver<i> aduce și roadă însutită. Că pentru tine am pus nevoință de am trecut căstă cale lungă, ca să arăt ție, care n'ai văzut nič odinioară și să te învăț ce n'ai văzut.

Iară Iosaf zise cătră dânsul:

f. 32 r. 20 — Eu, cinstite unchiaș, cu o jelanie și cu o pohtă neoprită caută | să auzu vreun cuvântu nou și bun, că s'au aprinsu foc în inima mé,

1 zis-au] au zis A, Că au zis stăpânul meu B, Eși] Eșit-au B, 1—2 ceta ce samână] sămănătoriu] ABCD, 2 a-ș sămăna] să samene AB, să-și samene CD, lui CD om., una căzu A, pre drum] pre cale B, 3 veniră] venind A, viind C, de AC om., cupiră] mâncară AB, 3—4 avé să înălță] îndată răsări A, 4 iar] dar B, pentru A om. 4—5 avé pământul adâncătură] avé pământ mult AB, era pământ adânc C, 5 cumă] deca B, după ce C, și cum D, răsări] au răsărit C, ia ABC om., arse] au ars C, 6 După să uscă ACD ad. iar alta căzu în mărăcini și o înneacă mărăcinii (crescând mărăcinii o înneacă A), De] Deci de BC, 7 dară BD om. Șin tine] în inima ta B, 9 să fie] ca să fie B, 9—10 toț călătorii] călători B, 10 iaste să nu bag] ar fi să nu samă B, 10—11 mântuitoare sămânță] sămânța mé B, 11 să o puu] ca să nu B, A om., de răpire și de șupire] de călcare și mâncare B, 12 înainte B om., 12—13 că-m iaste poruncit a nu arunca mărgăritariul unora ca acestora A, 13 mărgăritariul B om., pământ foarte bun C, 13—14 să aflu — apropiat] de pământ foarte bun întru tine și aproape B, 14 spăsenie] mântuire C, că] cum CD, veri] vei ABCD, 15 te vei învrednici ABC, și tu singur a fi A, singur] însuși B, 16 am pus — trecut] am călătorit B, După pus A ad. atâta, trecut] venit A, 17 odinioară] odată B 17—18 te înveți de céle nevăzute B, 18 văzutu] auzitu CD, A ad. nič odată, 19 Iară Iosaf zise cătră dânsul B om., 20 unchiaș] bătrânule AB, o] multă A, jelanie] dorire C, cu o A om., cu o jelanie și B om., pohtă neoprită] mare pohtă B, neoprită A om.,

1 de mă arde rău și mă îmboldéște a ști niscare întrebări de trébă și n'am mai aflat om tocma până acum, să-mi poată spune de acélé. Iar de <a>și nimeri vreun înțelept și măestru și să auzu dela dânsul cuvântu de mântuire, pare-mi că nu lé-și da pasărilor, nič fierălor, nič
5 m'aș afla pietros și mărăcinos, cum ziseși tu, ci cu bună înțelegătură l-aș priimi și cu nevointă l-aș păzi. Ci tu de știi ceva lucru ca acela, nu ascunde de mine, ci-m spune, că déca am auzit că ai venit dintr'o țară dăpărtată, bucuratu-mi-s'au sufletul și fuu într'o bună nădéjde cumcă cu tine aș nimeri ce pohtescă. Dreptă acéia, curând tém adus
10 înlăuntru la mine, cu veselie tém priimit, ca pre unul dă cei dăprinși și crescuț cu mine; de nu-mi va fi cumva nădéjde înșelată.

Și zise Varlaam:

— Bine ai făcut și cum să cade măriei împărătești, că n'ai socotit prostiia cé | văzută, ci fuseși socotitoriu nădejdi cei ascunse. Că era
15 un împărat mare și slăvit. Și fu de trecé odată în carătă poleită, cu slugi și cu boiari<i>-și, cum să cuvine împăraților. El întinpină doi bărbați cu niște haine sparte și întinate înbrăcaț, cu féțele scăzute și foarte négre. Și era știindă împăratul ačasta, cum topiré trupurilor lor de truda postului și de sudorile ostenélelor s'au așa nemoștit. Deci cum îi văzu,

1 și foarte rău mă arde B, *După* îmboldéște A ad. rău, a ști] ca să auzi A, niscare] niscaiva C, niscare întrebări de trébă] ce iaste de trebuință B, 1—2 Și pân acum n'am mai putut afla om să poată A, Și n'am putut a mai afla om până acum C, Și n'am aflat pre un om până acum B, 2 acélé] céle B și ad. ce doresc, 3 nimeri] găsi B, și măestru] învățat A, B om., 4 pare-mi] mi se pare B, îmi pare C, fierălor] gadinilor B, φχκρλωρ C. 5 înțelegătură] înțelepciune A, înțelegere BCD, 6 l-aș] le-aș B, nevointă] toată grija B, ceva lucru ca acela] niscare lucruri ca acélé B, 7 dintr'o] dintr'altă B, 8 bucuratu-mi-s'au sufletul] mi s'au bucurat sufletul AD, m'am bucurat B, foarte mi s'au bucurat sufletul C, fuu într'o] am fost cu A, 8—9 fuu — cumcă] nădăjduind că B, 9 aș nimeri] voi nimeri B, aș câștiga C, ce pohtescă] céia ce doresc B, dreptă] pentru B, 10 cu] și cu ABCD, veselie] bucurie AB, dă] din B, dăprinși și B om., 11 *După* crescuți B ad. împreună, înșelată] în deșărtă A, mințită CD, 13 măriei] mării ABC, 14 fuseși] ai fostă A, ascunse] nevăzute B, 15 Și fu de trecé odată] Și când fu odată, mergé A, Și să întâmplă de trecé odată B, Și au fost trecut odată C, 15—16 cu slugi și cu boiarii-și] cu toți boiarii lui și cu toate slugile lui A, cu boiari și cu slugi B, 16 cuvine] cade A, *După* împăraților, A ad. Și primblându-se, C ad. Și în treacă, el întâmpină] ei întâlnește A, și întâlnește B, bărbați] oameni AB, 17 niște C om., *După* întinate C ad. fiind, îmbrăcați AB om., cu féțele și cu obrazele B, foarte B om., *După* foarte C ad. fiind, 18—19 Și știia împăratul, cumcă de multul postu le săntă trupurile așa topite și de multă ostenélă le săntă hainele lor așa sparte și imoase A, Și ačasta știind împăratul cumcă de topiré trupurilor lor și de truda postului și de sudorile ostenélelor s'au făcut așa neputințoși B, *După* lor C ad. era, s'au așa nemoștit] *glosă marg.* s'au veștejit așa C, s'au așa

1 într'acel čas sări din carătă și să închină lor până la pământū și să sculă de-i luo în brață și cu dragoste îi sărută.

Iară domnii și boiari <i> lui nu suferiră acestū lucru ce nu să cuvine slavei împărătești, însă neîndrăznind a-i înputa de față, zisără unui frate
5 ce avé împăratul, să-i grăiască, să nu aducă ocară nălțimei coronii lui. Iar grăindū frăține-său împăratului și înputându-i de acé ticăloșie fără
ispravă, déde împăratu lui |răspunsū, care răspunsū frate-său nu-l înțelegu.

† 33 r.

Iară acelu împărat avé nărav ca acesta: când vré scoate cuiva judecată de moarte, el trimité pristavul la poarta acelu om, cu un féliu de trâmbiță, făcută dédinsū numai dreptū acelu lucru; al căruia glas auzindu-l
10 omenii, știa toț că iaste cineva vinovat de moarte. Deci când fu séra, trimesă împăratul trâmbița cé de moarte, să bucine înainté porții caselor frăține-său. Care, trimbiță de moarte cum o auzi, să părăsi dé mai
avé zile, ci să apucă de-ș făcé scrisoare de tocmiré casei lui și să grijiia
15 de moarte toată noapté; și diminéța, să înbracă în haine négre de jale, cu muiaré-și și cu coconii, și mérsă la ușile polatei împărătești, plângândū și jeluindu-să. Și-l băgă împăratul înlăuntru și văzându-l jeluindu-se, zise:

schimosit] D, Deci Indată B, 1 Intr'acel čas B *om.*, După carăta D *ad.* lui, 2 să sculă de-i] sculându-se îi B, luo] cuprinsă C, 3 domnii și boiarii] boiarii și slugile B, După boiarii A *ad.* lui și *urm.* văzând acelu lucru nu suferiră, socotind că făcu un lucru ce nu... , acestū lucru ce] ačasta care B, După lucru CD *ad.* socotindu-l că făcu un lucru, cuvine] cade D, 4 slavei] cinstei D, însă] și B, neîndrăznind] nu îndrăzniră A, zisără] ci zisără A, unui frate] fratelui B, 5 ce avé împăratul] al împăratului A, său B, să-i grăiască] să zică împăratului A, aducă] facă B, coronii lui] coroanei împărătești A, împărăției B, După lui C *ad.* cei împărătești, 6—7 Iar fratele împăratului grăi împăratului înputându-i pentru acelu lucru fără de ispravă. Iar împăratul îi răspunsă nește răspunsuri și el nu pricepu acéle răspunsuri A, 6 După Iar B *ad.* acela, C *ad.* el, frăține-său împăratului] împăratului BC, împăratului fratele lui D, și înputându-i] îi înputa B, ticăloșie] faptă B, fără] fără de BC, 5—6 Iar împăratul îi răspunsé și frate-său nu înțelese răspunsul B, Iar împăratul îi déte răspuns, pre care răspuns nu-l înțelésă fratele său C, 8 Iară] Deci A, nărev] obicéu ABCD, ca acesta D *om.*, scoate] să facă B, 9 el B *om.*, 10 dédinsū] într'adins AB, înadins D, de dânsul C, dreptū] de acé A, pentru BC, de D, lucru] trebă A, 11 vinovat de] rânduit spre B, când fu séra] după ce însăra C, 12 După cé B *ad.* cu glas, bucine] să trâmbițeze C, caselor B *om.*, 13 După frăține-său C *ad.* ca să răsune, Care] Pre care C, cum] déca C, o B *om.*, După auzi B *ad.* acela, să părăsi] să disnădăjdui C, 14 de-ș făcé] de-și făcu B, să-și facă C, scrisoare] diată B, tocmiré] așăzaré C, 15 După noapté C *ad.* acéia, de jale B *om.*, 16 cu muiaré-și] cum C, cu gupă-năsa D, polatei împărătești] palatului împărătesc B, palaturilor împărătești C, 17 jeluindu-să] jeluindu-se B, 17—18 Și-l băgă — zise] Zise împăratul D, 19 jeluindu-se] plângând A, jeluindu-se B, mâhnit și întristat C, zise] îi zise ABC,

- 1 « O nebune și nechibzuite, dară déca te a | tăta spăreși tu, de pristavul frățini-tău, carele-ț iaste frate de un trup și de o cinste, căruia cu nimic nu i te știi greșit nič cât, cum mie îm aduseș eri înputăcune căc sărutaŭ pre pristavii Dumnezeului mieu, carii mai cu mare glas decât tâmbița
- 5 vestiră mie moarté și înfricoșata întinpinaré stăpânului mieu, căruia multe și mari greșale mă știu că i-am greșitŭ? Iacă-te că-ț fățișaiŭ nebuniia ta și într'acestŭ chip te spământaiŭ, cum vădi curândŭ și voiŭ fățișa și acelora ce téu învățat și téu îndemnat spre înputăciuné mé, ca cum ași fi făcut nebunéște.
- 10 Și așa mângăind déciia pre frate-său și făcându-i folos, trimése-l la casa lui. Și porunci să facă patru lacre de lemnŭ; le ferecă preste tot cu aur. Și porânci să bage într'insele oasă de oameni morți înpuțite
- f. 34 r. | și le întări cu piroane de aurŭ. Iar cელიალte doo le unse pre desupra cu smoală. Și doao racle de acélé cu rușină; și le umplu dă pietri scumpe
- 15 și de mărgăritariŭ de multŭ preț și de toate miroseniile cu mirizma céia buna. Și le închise și le legă cu niște târsini dă păr. Și chiemă pre boiarii cei ce înputase pentru întinpinaré călugărilor acelora și le pusă lacrele înainte, câte patru, ca să zică prețul, ce plătescŭ céle 2 și cელიალte doao dă ce preț sântŭ vrédnice? Ei zisără că céle doao ferecate cu aur
- 20 sântŭ vrédnice mare preț, că <sân>tŭ vase harnice dé se pune într'insele

1 nebune] neînțelepte A, nechibzuite] nesocotitele C, déca — tu] de vreme ce téi spăriet tu atăta A, déca te spăriași până la atăta B, déca tu atăta te spăriași și te întristași C, déca atăta te spărieși tu D, 2—3 cu nimic — greșit] nu te știi greșit cu nimic A, cu nimic nu i-ai greșit B, 3 nič cât] nici cu cât de puțin C, întru nimic D, B om., mie ABC om., După cum B ad. tu, îmi aduseși eri] ieri aduseși D, sărutaŭ] am sărutat B, 4 Dumnezeului] lui Dumnezeu BCD, mieu BCD om., 5 vestiră] vestesc B, 6 și mari A om., Iacă-te] Iată ABCD, 7 cum vădi curând] și cum vă voi arăta B, A om., după cum C, cum voi D, 7—8 și voiŭ fățișa B om., 9 ca cum ași fi făcut nebunéște B om., 10 așa B om., mângăind déciia] déciia (décii CD) mângăind ACD, și făcându-i folos] și folosindu-l A, folos] cinste B, trimése-l] l-au trimis A, il trimésă BC, 11 lacre] racle ACD, lăzi B, După lemnŭ ACD intercalează cuvintele din r. 14 și 2 racle de acélé, B ad. și, 11—12 le ferecă — să bage] Și porunci să le ferece preste tot cu aurŭ și să bage C, înpuțite] și înpuțiti C, 13 doo B om., le unse] le-au unsŭ C, 14 Și doao racle de acélé ACD v. r. 11 Și doao — rășină] Și acéste doao lăzi B, 14—15 pietri — preț] pietri scumpe de mult preț și de mărgăritariŭ B, 15 miroseniile] mirosurile AB, mirozile C, 15—16cu mirizma céia buna] cu bună mirézmă A, B om., cu aromate și cu alte multe félfuri de mirézme bune C, 16 chiemă] chiemând A, 17 întinpinaré] sărutaré B, și A om., 18 lacrele] raclele CD, lăzi B, zică] spue CD, zică prețul] le prețuiască B, 18—19 raclele, câte patru, înainte și le zise ce plătescŭ ceste 2 racle și célia 2 de ce A, céle 2 și cელიალte doao dă ce preț sântŭ vrédnice B om., 19 doao C om. céle] aceste D, 20 mare] de multŭ A, de mare BC, că sântŭ vase harnice B om.,

¹ cununi și brâne împărătești; iar céle unse cu smoală și cu rușină, zisă ră să fie vrédnice de un preț mic și prost. Iară împăratul zise cătră dânșii: Știam și eu că veți zice voi așa, căc cu ochii trupești chipul tru | pescu înțálegeț. Ci nu să cade a face așa, ci să cade a vedé cu ochii
⁵ cei dinlăuntru: ce zace înlăuntru, cinste au necinste?

Și porunci să deșchiză lacrele cele aurite și deșchizându-le duhni dintr'insăle o putoare ré și să ivie o vedere grozavă. Zise acum împăratul: Iată, această iaste chipul celora ce sânt înbrăcaț în haine luminate și să trufescu cu multă slavă și putere, iar înlăuntru plin sânt de
¹⁰ lucruri réle și înpuțite. După acéia porânci să deșchiză și céle smolite și unsă cu păcură; și déca le deșchisără, pre toț câți era aiciia îi veseli cu vedéré frumuseții și a bunii mirizme a sculelor ce zăcé într'insăle.

Zise împăratul cătră dânșii: Știț cui să închipuescu acéstia? Celor smeriț călugăraș, înbrăcaț în céle félegi proaste, a căroră chip denafară văzându-l voi, scotit-aț că m'am făcut de batjocură eu, căc m'am
¹⁵ plecat lor pân la pământ. Iar eu cu | ochii minții cunoscând cinsti-
f. 35 r. [te] și pré înfrumusețatele sufletele lor, slăvitu-m'am cu atingeré ce m'am atinsu de dânșii. Și decât toată coroana și decât tot caftanul împărătescu mai de cinste s'a socotit pre dânșii.

²⁰ Deč așa-l rușină și-l învăță să nu socotéscă céle ce să arată pre dinafară, ci mai vartos să ia aminte céle ce sânt de minte și de înțales.

1 cununi] coroane B, După brâne B ad. și haine, unse — rușină] cu smoală și cu rășină unsă D, 2 să fie] că sânt B, 3 și B om., veți zice] aveți să ziceți AB, voi BCD om., 4 înțálegeți] să înțelege B, îl cunoașteți C, 5 ce] céiace B cinste au necinste] cinstit au necinstit B, 6 lacrele] raclele ACD, lăzile B, aurite], poleite B, ferecate cu aur C, duhni] eși BCD, 7 ré] foarte gré B, gré C, ivie] arată AB, grozavă] groaznică A, 7—8 Zise acum împăratul] Atuncé zise împăratul A, Apoi zise împăratul B, Zise împăratul C, Și zise împăratul D, 8 După Iată BC ad., acuma, ce sântu B om., în haine luminate înbrăcați A, 9 și putere B om. sântu plini ABD, 10 După] Și după B, 11 pre toți — veseli] veseli pre toți câți era aciia A, aiciia] acolo BD, aiciia C, 12 După mirizme D ad. veseli, sculelor celor ce A, odoarălor BD, lucrurilor C, ce zăcé] ce era BC, 13 Zise] Deci zise B, cătră dânșii D om., După acéstia A ad. Acéstia să închipuescu, 13—14 Celor smeriți călugărași] călugărașilor celor smeriți ce era A, călugărilor celor smeriți ce sânt B, După călugărași C ad. ce era, D ad. ce sânt, céle félegi] haine B, 15 socotit-ați] ați socotit ABC, că m'am — eu] că m'am făcut eu de batjocură A, că eu m'am făcut de batjocură C, 16 Iar eu] Dar fiindcă eu C, cu ochii minții cunoscând] cunoscând cu ochii minții D, minții] cei dinlăuntru B, cunoscând] socotind B, 17 sufletele lor] lor suflete ACD, slăvitu-m'am] m'am slăvit ABC, 18—19 Și decât — pre dânșii] Și mai de cinste am socotit pre dânșii decât pre toată coroana și caftanul împărătescu A, Și i-am socotit pre dânșii mai de cinste decât toată coroana și decât tot caftanul împărătescu B, 19 dânșii] ei C, s'a] am CD, 20 Deč] Și A, 20—21 să arată pre dinafară] ce sânt dinafară arătate C, să arată]

¹ Ca acel creștin și înțeleptu împărat ai făcut și tu, priimind nădejde bună, caré cumu-m pare mie nu te va înșăla.

Iară Ioasaf zise cătră dânsul: Acéstia acmu toate bine le ziseși și cu bună tocъmélă. Ci eu ași pohti să știu cine e stăpânul tău, de carele ⁵ la începutul cuvintelor ai zisū, cum să fie grăitū el de sāmânțale acélé?

sânt D, **18—21** céle ce -- înțales] céle dinlăuntru B, **1** și înțelept B *om.*,
priimind] priimindu-mă spre B, **1—2** nădejde bună] bună nădejde AB, **2** cumu-m
pare mie] precum mi să pare mie B, după cum îmi pare mie C, te]mă CD,
3 Acéstia acmu] acéstia acum B, acum acésté C, acésté D, **4** pohti] vré B,
de] pentru B, **5** la începutul cuvintelor ai zisū] ai zis la începutul cuvintelor
A, cuvintelor] cuvântului B.

INTREBĂRI ȘI RĂSPUNSURI

EDITATE DE

AL. CIORĂNESCU

INTRODUCERE

Textele românești de « Intrebări și Răspunsuri » au fost puțin studiate până acum. Singurul care le-a cercetat mai de aproape a fost M. Gaster, care se ocupă de ele în mai multe rânduri în lucrările sale. Astfel, în *Literatura Populară Română* el studiază acest text în origina lui în răspândirea și în importanța lui pentru literatura românească, după ce-l mai amintise odată, atunci când, ocupându-se de ghicitori, citase câteva întrebări cu caracter enigmatic culese de Anton Pann în *O șezătoare la țară*, și le găsisse origina în această scriere ¹⁾. Tot el e și cel dintâi editor al « Intrebărilor », pe care le-a publicat după un manuscris care-i aparține ²⁾.

Deși concluziunile la care a ajuns Gaster sunt în mare parte valabile și astăzi, cercetarea lui e totuși incompletă, datorită atât faptului că nu e un studiu special, ci cuprins în cadrul mai larg al întregii literaturi populare, cât și materialului informativ mai redus de care dispunea el. Astăzi, când Biblioteca Academiei Române a strâns în bogata ei colecțiune atâtea manuscrise care fac posibilă o istorie a textului, o reluare

¹⁾ M. Gaster, *Literatura populară română*, București, 1883, Indice. După el G. Pascu, *Despre cimilituri* (Analele Academiei Române, II, 33 (1910—1911), Memoriile Secției Literare), pp. 76—77.

²⁾ M. Gaster, *Chrestomatie*, Leipzig, 1891, II, pp. 60—66. Conține numai cap. V, ca și textul editat de G. Ghibănescu, în *T. Codrescu, Revistă istorică*, Iași, II (1933), pp. 91—93, după un ms. din 2 Martie 1818.

a studiului lui Gaster se împune, dată fiind mai cu seamă însemnătatea legăturilor acestui text cu literatura populară. El nu interesează însă mai puțin prin el însuși. Din faptul că întrebările « au servit de grapsime dascărilor vechi »¹⁾, nu trebuie să tragem vreo concluzie asupra interesului pe care îl prezentau pentru cetitori; ele n'au fost numai un instrument didactic, ci și o literatură vie și atrăgătoare, — căci faptul că atâtea alte cărți populare conțin în mod accidental și astfel de întrebări enigmatice, arată cât de mare era interesul pentru asemenea scrieri.

În literatura veche românească au circulat mai multe texte intitulate « Întrebări și Răspunsuri ». Unele conțin un catechism cu explicarea noțiunilor mai de seamă ale credinței²⁾, altele sunt întrebări privind vieța călugărească³⁾, altele în sfârșit sunt chestionare didactice, cuprinzând diferite noțiuni dogmatice și cosmologice⁴⁾.

Dar cel mai răspândit text e cel care în general se intitulează numai « Întrebări și Răspunsuri », diferind prin cuprinsul său de cele enumerate mai sus. El conține în general chestiuni biblice, din materia atât a Vechiului cât și a Noului Testament; principala lor caracteristică e forma enigmatică și abundența elementelor apocrife. Manuscrisele prezintă între ele numeroase deosebiri, aproape toate fiind lacunare sau fragmentare, fapt ce se datorește caracterului scrierii, care n'are o prea strânsă legătură între părțile ce o compun. În cele mai bune manuscrise textul e împărțit în capitole care, deși au suferit între ele un neconținut proces de osmoză, păstrează încă oarecare individualitate, și care au trebuit să fie la origine tot atâtea scrieri deosebite.

Capitolul I cuprinde întrebări din materia Vechiului Testament, și anume din Geneză, conținând și elemente apocrife, dintre care unele pot fi socotite ca influențe ale bogomilismului (v. într. VI, VII, IX)⁵⁾.

¹⁾ Gaster, *Literatura populară*, p. 235.

²⁾ Cele mai cunoscute sunt *Întrebările Sfântului Athanasie*, traduse și de N. Milescu (cf. C. Giurescu, *Nicolae Milescu Spătarul* (Ac. Rom. Memoriile Secției Istorice, III, 7 (1927), pp. 21—24 și 51—53). Manuscrise în Bibl. Ac. Rom., Nr. 494 (traducerea lui Milescu), 1604, 3022. Ediții: Iași 1803, București 1829, Craiova 1857.

³⁾ *Carte a sfinților stareți a marelui Varsanofie și Ioan* (mss. 1899 și 2466); *Întrebări și răspunsuri pentru înfrânare de bucate* (ms. 2464); *Intr. Sf. Grigorie Sinaitul către Maxim Cavescolivitul* (ms. 3790); *Întrebări și răspunsuri împotriva, pentru cine iaste sfânt* (ms. 1306).

⁴⁾ Manuscrisele 270 (excerpte la Gaster, *Literatura populară*, pp. 264—265), 941 și 2339.

⁵⁾ Pentru VI și VII cf. N. Cartoian, *Cărțile populare în literatura românească*, I, București, 1929, p. 35.

Al doilea capitol e alcătuit din trei părți distincte: una conține elemente de cronologie și cosmologie (XXXVII, XXXIX — XLII, LIV, LVI—LVII); alta aduce din nou materii biblice (XXXVIII, XLIII, L—LIII); cea din urmă e o interpolare care nu are caracterul de întrebare, cuprinzând o înșirare a faptelor mai însemnate din viața Mântuitorului (LV). Capitolul al treilea e compus din două părți, prima tratând despre ierarhia bisericească și despre simbolica obiectelor liturgice, deci în directă legătură cu titlul acestui capitol. A doua parte cuprinde elemente referitoare la patimile lui Hristos, și se leagă astfel de capitolul următor, care are același cuprins, afară de partea lui din urmă, care conține și el subiecte din Vechiul Testament (CXXVIII—CXLV). Al cincilea capitol e alcătuit din trei elemente deosebite: întrebări biblice, cele mai multe cu caracter enigmatic, întrebări privitoare la meteorologie (CXCIIa—CXCIV), și întrebări care conțin explicarea unor parabole evanghelice (CLXXXII, CXCI—CXCIII).

Rudimentele bogomilice întâlnite în primul capitol indică această ramură a literaturii bulgare; în indicele de cărți condamnate în Rusia, la 1644, se află între altele o scriere intitulată *Вопросы и ответы, что отъ коанка частей сътворенъ бысть Адамъ* (Întrebări și răspunsuri, din câte părți a fost făcut Adam)¹⁾. Ea se leagă în mod evident de textul nostru, atât prin elementele acestea bogomilice cât și prin legenda compunerii trupului lui Adam; două manuscrise românești poartă chiar titlul *Întrebări pentru zidirea lui Adam*. Totuși asemănările se reduc la prea puține elemente. Varianta bulgară publicată de Anghelov și Ghenov²⁾, ca și cea sârbească editată de Novacovici³⁾, au cu textul nostru unele puncte comune, alături de însemnate deosebiri, care provin mai ales din abundența mai mare a materialului bogomilic în cele dintâi. Mai apropiate sunt cele trei variante slavo-ruse publicate de Tihonravov⁴⁾, care însă prezintă și multe asemănări cu capitolele IV și V ale textului nostru. Un corespondent grec nu se poate arăta cu precizie; în legătură cu acest capitol pare însă a fi un manuscris din Biblioteca din Viena, care începe cu întrebarea X a textului nostru⁵⁾.

¹⁾ Рурин, История русской литературы, vol. I, Petrograd, 1907, p. 456; N. Car-tojan, *Cărțile populare*, I, p. 270.

²⁾ *Стара Българска Антратѳра*, Sofia, 1922, pp. 360—362.

³⁾ Примери књижевности и језика старогa и српско-словенскога, Belgrad, 1889, pp. 445—446.

⁴⁾ Памятники отреченной Русской Литературы, II, Moscova, 1863, pp. 439—457.

⁵⁾ D. de Nessel, *Catalogus codicum mss. Graecorum Bibliothecae Caes. Vindobonensis*, Viena, 1690, p. 347; reproduc de Lambecius, *Commentariorum de Bibl. Vindobonensi l. V*, Viena, 1778, col. 48, cod. CCX.

Titlul însuși al capitolului II arată în mod clar origina lui. D-l D. Russo a arătat pentru prima oară că Iazimir, despre care vorbesc aceste întrebări, e un azimit, adică un catolic ¹⁾. Panaiot Filosoful e un personaj istoric, și disputa lui cu Azimitul pare a fi avut loc în realitate. Discuția aceasta ne-a fost păstrată ²⁾, și s'a tradus în slavonește, și de aci în românește, o variantă fiind publicată de d-l N. Iorga ³⁾. O confruntare a acestei scrieri cu capitolul respectiv din « Întrebări și Răspunsuri » dovedește însă că aceasta din urmă n'a păstrat din vechiul text decât titlul și un număr mic de întrebări dela început, a doua parte fiind rezultatul unei contaminări cu un text pe care nu-l putem determina. O formă intermediară se găsește într'un manuscris grec aflător în Biblioteca Academiei Române ⁴⁾.

Textul românesc cuprins în « Întrebări și Răspunsuri » derivă așa dar din forma primă a disputei între un ortodox și un catolic, simplificată și adăugată cu o relațiune despre cele șapte lucruri făcute de Dumnezeu în ziua de 25 Martie, indicându-se ca izvor Sfântul Epifanie; relațiunea e însă o interpretare lăaturalnică a textului ⁵⁾, și trebuie pusă în legătură cu alte texte bizantine asupra importanței acestei zile ⁶⁾. Compendiul cronologic al întâmplărilor mai însemnate din viața lui Hristos, luat în parte din cronografele bizantine, se întâlnește și independent în unele sbornice slave ⁷⁾.

Al treilea capitol conține în prima parte a lui elemente liturgice și simbolice, ce prezintă oarecare vagi asemănări cu « Istoria Bisericească » a lui Gherman, patriarhul Constantinopolei ⁸⁾. Partea a doua, realipită la partea întâia a capitolului următor, indică o scriere asupra patimilor

¹⁾ D. Russo, *Studii și critice*, București, 1910, p. 89.

²⁾ Sp. and Sofr. Eustratiades, *Catalogue of the Greek Mss. in the library of the Laura on Mount Athos*, Cambridge, 1925, cod. 1300/3: *Διάλογος Παναγιώτου τίνος ὁρθοδόξου πρὸς Αατίνον Ἀζυμίτην* (Comunicată de d-l prof. D. Russo).

³⁾ *Cărți și scriitori români din veacurile XVII—XIX* (Analele Ac. Rom., II, 29 (1907), Memoriile Secției Literare).

⁴⁾ Cod. gr. 115, f. 133. Cf. C. Litzica, *Catalogul mss. grecești*, București, 1909, p. 244, și D. Russo, *op. cit.*, p. 89.

⁵⁾ Cf. S. Epiphanii *Περὶ τῶν ἀρίθμων μυστηρίων*, la Migne, *Patrologia graeca*, XLIII, 507—518.

⁶⁾ V. Nessel, *op. cit.*, p. 383, și Lambeccius, *op. cit.*, col. 237, cod. CCXLIV.

⁷⁾ Ac. Rom., cod. sl. 494 (sec. XVI), fol. 47.

⁸⁾ S. Germani *Ἱστορία ἐκκλησιαστικῆ καὶ μυστικῆ θεολογία*, la Migne, *Patrologia graeca*, XCII, 390 seq. Poate texte în legătură cu acesta sunt cele semnalate de Sp. Lambros, *Catalogue of the Greek mss. on Mount Athos*, I, Cambridge, 1895, p. 292, cod. 3253/23, și W. Studemund und L. Kohn, *Verzeichniss der griechischen Hss. der K. Bibliothek zu Berlin*, I, Berlin, 1890, p. 33, cod. 83.

Mântuitorului; o asemenea scriere se întâlnește într'un interesant manuscris din Viena, intitulat *Ἐρωτήσεις σοφῶν καὶ ἀποκρίσεις*, care cuprinde, pe lângă elemente străine, ca de pildă întrebări asupra ereziilor mai însemnate, și întrebări care se regăsesc într'una sau în alta din formele textului. Manuscrisul mai e interesant și prin aceea că, fiind un miscellaneu, conține și alte texte care pot fi puse în legătură cu întrebările românești. Astfel sunt: Întrebările lui Athanasie cu Antioh, despre care va mai fi vorba, niște Întrebări și Răspunsuri Sacre, despre care nu se mai dau alte amănunte în catalog, scrierea Sfântului Barnaba, « Expositio Incarnationis Christi, per interrogationes et responsiones »; apoi despre împărțirea anului în luni, săptămâni și ceasuri; o cronologie pe scurt dela Adam până la Hristos, și împărțirea pământului între fiii lui Noe ¹⁾, — aproape toate elemente care se regăsesc în textul de față. Un sbornic ca acesta trebuie să fi stat la baza compilației de Întrebări și Răspunsuri, cu atât mai mult cu cât în miscellaneul vienez se găsesc deja contaminate întrebările privitoare la patimile lui Hristos cu o întrebare despre păcatele lui Cain care revine, sub altă formă, în întrebările românești, și se găsește apropiat de text un alt element care va fi contaminat în viitor, acela care conține povestea fiilor lui Noe. Al treilea adaus al acestui capitol din « Întrebări și Răspunsuri », cuprinzând povestirea despre Căpcăuni, s'a efectuat mai târziu cu elemente care vin probabil din *Alexandria* ²⁾.

Problema originii celui din urmă capitol e întrucâtva mai complexă. Textele bizantine și slave sunt mai numeroase aici, dar numai cele din urmă au fost studiate. Ele se întâlnesc în manuscrise atribuite în general nu împăratului Leon, ca în textul de față, — atribuție a cărei origine rămâne de altfel necunoscută, — ci sfinților Trei Ierarhi, Vasile, Grigore și Ioan, sau numai primilor doi. Varianta publicată de Novacovici ³⁾, ca și cele două editate de Tihonravov ⁴⁾, cuprind, pe lângă multe elemente comune cu întrebările noastre, și tot atât de multe lucruri străine; totalitatea materialului se poate totuși separa în întrebări cu caracter enigmatic, și în altele care conțin explicații de parabole. Cum de altă

¹⁾ Descriere largă la Nessel, *op. cit.*, pp. 229—230, cod. CLIII.

²⁾ V. textul din Codex Neagoeanus (1620), în N. Cartoian, *Alexandria în literatura românească. Noui contribuții*, Bucur.ști 1922, p. 101—2.

³⁾ Примери книженности, pp. 449—450.

⁴⁾ Памятники отреченной Русской Литературы, II, pp. 429—438. Cel mai vechiu ms. grec, din sec. X, la Montfaucon, *Bibliotheca Coisliniana*, Paris, 1715, pp. 191—195, cod. CXX, pus în legătură cu textele slave de Vostokov, Описание Русскихъ и Словенскихъ рукописей Румянцовскаго Музея, Petrograd, 1842, p. 503; cf. Lambros, *op. cit.*, indice, sub *Βασίλειος*.

parte întrebările enigmatice sunt în multe privințe asemănătoare cu cele din întrebările despre zidirea lui Adam, analizate mai sus, multe dintre ele regăsindu-se în ambele scrieri, acest capitol al întrebărilor, poate fi considerat ca un produs al contaminării unei forme speciale a celui dintâi cu elementele ermeneutice arătate și cu câteva, puține, explicațiuni meteorologice de proveniență necunoscută.

Discuția asupra izvoarelor acestei presupuse convorbiri a celor trei prelați se simplifică astfel prin separarea elementelor care o compun. Cercetătorii mai vechi indicaseră pe rând unele surse ipotetice, cu care se constata o evidentă legătură, fără a se ajunge însă la o explicare satisfăcătoare. Astfel se stabilise o apropiere între aceste întrebări slave și cunoscutul Lucidarius apusean, un fel de enciclopedie a cunoștințelor medievale, alcătuită în sec. XII în formă de întrebări și răspunsuri și atribuită episcopului Honoré d'Autun ¹⁾. Scrierea a fost tradusă și în unele limbi slave ²⁾, ceea ce pare că dă mai mult temeiul acestor apropieri; legăturile între cele două texte nu se datoresc însă unei influențe directe a Lucidarius-ului, ci faptului că amândouă își găsesc în literatura bizantină prototipuri comune. La fel e cazul cu asemănările constatate între întrebările cu caracter enigmatic ale textelor slave și unele texte de întrebări și răspunsuri medievale latine, care le corespund adeseori într'un chip izbitor. Jdanov, care le-a apropiat cel dintâi ³⁾, a observat pe bună dreptate că aceste asemănări nu se pot explica decât presupunând la bază un original bizantin din care ar proceda amândouă pe căi diferite.

Acest original bizantin el îl indica, după Arhangelskij, în două opere ale lui Athanasie al Alexandriei, una conținând întrebări și răspunsuri către Antioh, iar cealaltă, în formă de asemenea dialogată, explicări de parable ⁴⁾. Ambele scrieri prezintă într'adevăr unele corespundențe

¹⁾ La Migne, *Patr. latina*, CLXXII, 1109—76; studiu la K. Schorbach, *Entstehung, Überlieferung und Quellen des deutschen Volksbuches Lucidarius*, Strassburg, 1894; asemănarea cu Întrebările remarcată și de Gaster, *Chrestomatie*, I, p. XLIV.

²⁾ О книжѣ свѣдѣрусь, свѣдѣч Просвѣтителѣ, din sec. XVII, la E. Kalaidovič și P. Stroev, *Описание славяно-російскихъ рукописей Графа Ѳ. А. Толстова*, Moscova, 1825, p. 240; cf. studiul lui Tihonravov, în *Сочиненія*, I, Moscova, 1898, p. 300—7.

³⁾ Бесѣда трехъ свѣтителѣ и *Жока Monachorum*, în *Сочиненія*, I, Petrograd, 1907, pp. 763—808 (comparația cu textul publicat de P. Meyer, în *Romania*, I (1872), pp. 483—490).

⁴⁾ Athanasii Alex. *Πρὸς Ἀντίοχον ἄρχοντα περὶ πλείστον καὶ ἀναγκαίων ζητημάτων* (Migne, *Patr. gr.*, XXVIII, col. 597—708); *Ῥήσεις καὶ ἐρωτημαία παρὰβόλων* (*Ibidem*, col. 711—729).

cu textul nostru; nu trebuie de altfel să se uite că nici aceste două scrieri nu sunt în realitate alcătuite de Athanasie, ci sunt texte de întrebări și răspunsuri anonime și fals atribuite, ca și scrierile slave corespunzătoare, unui părinte al bisericii. Se poate deci presupune că aceste două opere care sunt în orice caz mai vechi decât cele analizate până acum, stau la baza textelor bizantino-slave de întrebări și răspunsuri, prin transformări, adăugiri și contaminări care numai în parte se pot clarifica.

Scrierea românească intitulată « Întrebări și Răspunsuri » nu reprezintă deci un singur text, ci un amalgam rezultat din alipirea forțată a unor scrieri bogomilice, care în forma de față și-au pierdut aproape cu totul vechiu lor caracter, cu explicări liturgice, cu elemente de cosmologie și de meteorologie populară, în sfârșit cu întrebări, enigme și cu amănunte de proveniență apocrifă, — toate lucruri care nu aveau la origine nimic comun, în afară de forma lor dialogată. În acest mozaic alcătuit din fragmente atât de diverse, elementele componente s'au dozat în măsuri variabile, și așa se explică marile deosebiri ce se întâlnesc dela un text la altul în variantele slave. De aceea trebuie să se înțeleagă că toată cercetarea întreprinsă până acum, cu concluzia la care ajunge, se sprijină numai pe analiza unui singur text, a celui ce se publică aici, celelalte prezentând deosebiri după sursele la care se inspiră.

Indiferent de intermediarele prin care au fost utilizate în « Întrebări și Răspunsuri », aceste surse sunt foarte numeroase și felurite. În primul rând trebuie menționată Biblia, din care se folosesc mai ales cartea Facerii și Evangheliile. Textul biblic se interpretează însă cu multă libertate, și conține numeroase legende sau reminiscențe apocrife. Astfel, în ce privește Vechiul Testament, legenda îngropării lui Abel după pilda pe care ar fi luat-o Adam dela o turturică; legenda nașterii cânelui din sângele lui Abel ¹⁾; legenda alcătuirii trupului lui Adam din opt părți ²⁾. Citatul pretins biblic din într. CCIII e de asemenea apocrif, cuvintele proorocului Irimia fiind date nu după Biblie, ci din *Alexandria* ³⁾. La fel în ce privește Noul Testament, unde tradițiunea evangheliilor canonice se găsește amestecată cu a celor apocrife ⁴⁾. Dintre părinții bisericești se utilizează în mai multe rânduri Epifanie și Atha-

¹⁾ Ambele la Fabricius, *Codex pseudoepigraphus Veteris Testamenti*, Hamburg, 1722, I, p. 114 și II, p. 47.

²⁾ S. Szekély, *Bibliotheca apocrypha*, I, Friburg, 1913, p. 244.

³⁾ N. Cartoian, *Alexandria în literatura românească. Noui contribuții*, p. 108.

⁴⁾ Din evangheliile apocrife sunt în. XXI, XXXVIII a-d, XLIII, LXXIV, LXXV, CVII, CLIV, CLXXXIV.

nasie al Alexandriei. În sfârșit, în afară de întrebările care par a fi în legătură cu *Istoria Ecclesiastică* a Sf. Gherman, de amintirile bogomilice, de reminiscentele din disputa lui Panaiot și din *Alexandrie*, rămân unele elemente necunoscute, care par a sugera interesante apropieri ¹⁾.

În românește traducerea *Întrebărilor și Răspunsurilor* s'a făcut din slavonește; lucrul acesta l-a observat Gaster, fără a aduce alte dovezi decât asemănarea întrebărilor românești cu textele slave publicate de Tihonravov și de Novacovici ²⁾. Dovezi se pot culege însă din chiar studiul textului; cuvinte slave neîntrebuințate la noi și introduse în mod artificial: *potroviang* (XXXI; derivat din *пѣтроухъ*, *intestine*), *penex* (La; *пѣназъ*, *ban*), *liutori* (CXLI; *Лютѣръ*, *luteran*, și prin extensiune, *păgân*); nume ce păstrează încă forma slavă: *Zlata* (XV; *Злата*), *Ioan Crestitel* (LXX var.; *Крестителекъ*), și chiar *Duminica Thomina* (CXVI; = *Θμινна недѣла*); citate slavonești, ca: *Кѣроу едѣнаго Бога вѣща* (VIII) sau: *Боже мон, Боже мон, воскресъ мѣ си вѣстани* (CXXIII), și indicarea directă a unui original slav prin inscripția crucii redată în inițialele *ицю*, cu păstrarea lui *ц* (= *цѣсарь*) pentru *împărat* (CI), sunt convingătoare în această privință. Cuprinderea «Liașilor» între păgâni (CXCII) și a «liuterilor» alături de ei (CXLI), ca și aerul traducerii românești, care e în general moldovenesc ³⁾, par a arăta că traducerea aceasta s'a făcut în Moldova, după un text de proveniență rusească.

Asupra epocii în care s'a făcut traducerea, textul însuși nu dă decât insuficiente indicațiuni. Vârsta textului nu se poate judeca după limbă, care se vede a fi fost neconținut primenită; manuscrisele sunt toate relativ noi. M. Gaster a avut în mână un manuscris «care după caracteristicile paleografice nu poate să fie decât de pe la începutul sec. XVII (ca. 1600—1625)». Manuscrisul, care e astăzi la Moscova, conținea «un fel de catechism cu întrebări și răspunsuri relativ la instituțiunile bisericesti» ⁴⁾; din descrierea pe care i-o face nu rezultă însă dacă textul

¹⁾ Cf. povestea nașterii Ismailitenilor cu legenda originii Hunilor, la Jornandes, *De Gothorum origine*, XXIV (ed. Firmin Didot, Paris, 1855), p. 445. Din legenda lui Simeon ceva la Nicephorus, *Historia ecclesiastica*, I, 12 (Migne, *Patr. gr.*, CXLV, col. 668—669).

²⁾ *Literatura populară*, p. 229.

³⁾ Cf. Gaster, *Geschichte der rumänischen Literatur*, la Gröber, *Grundriss der romanischen Philologie*, II, 2, Strassburg, 1896, p. 396.

⁴⁾ Gaster, *Texte române inedite din sec. XVII*, în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie* I (1883), pp. 77—80; cf. *Literatura populară*, p. 228.

era de tipul celui de aici, și astfel data lui nu constituie o indicație suficient de sigură asupra vârstei textului. Dat fiind însă faptul că traducerea s'a făcut din limba slavă, și deci probabil în epoca de înflorire a influenței slave la noi, constatare la care vin să se adauge unele urme foarte slabe dintr'o limbă mai veche (*învisie*, în. LV; *chipure*, în. CLI), se poate presupune că traducerea s'a efectuat înainte de jumătatea sec. XVII.

Cel mai vechiu manuscris, ales ca bază pentru ediția de față, e Ms. Ac. Rom. 3806; e un miscellaneu cumpărat dela Lugoș, având următorul cuprins: f. 1—5, însemnări; 6—15, *Rânduiala sfintei leturghii*, în grecește cu litere cirilice; 16—18, *Intrebări și răspunsuri*, copie mai nouă a cap. I din textul de față; 19—49 v., *Intrebări și răspunsuri*, textul care se editează aici; 49 v.—53, *Insemnare pentru crugul stélelor*; 53, *Siamnele limbilor care ce iaste*; 54, *Aicé să scrie polecrile limbilor pre rândü*; 54 v.—58, *Pentru boale ce are omul*; 58 v.—64 v., *Trepétnicü*; 64 v.—68, *Să să știe și ačasta cumü să citéște polucoșnița*; 68—72, *Invățătură pentru slujba care să face în postul cel mare*; 72 v.—88, *Epistolăia Domnului Nostru Is. Hs.*; 88 v.—103, *Cändü vré să umble Précurata Maica Domnului Nostru Is. Hs.*, *să vază toate muncile*; 103 v.—113, *Invățătură de obște cătră tot omul ce nu-ș ia séma vorbiți*; 113 v., *Invățătură cum să cântă*; 114—18, *Intrebări și răspunsuri creștinești*; 119—121, învățături extrase din Scriptură, acefal; 122—146, pagini albe sau însemnări diferite ¹⁾.

Scriitorul textelor se iscălește o singură dată, la f. 113, în criptografie: КРѢΘΟΥ ΘΤ ΕΙΕΚ ΖВНК ѠΨΛΗΑΗΒІК ΗΛΚΗΕΨΗΧΟ ΖΘΨΙ.ΘΙΧΟ С ПЪКЪНΘИ ФЦПΨΕΘΕ ΖΘΨИΘΧΟХВ ЦЕФΘИ ΖВН ПЦΘΚΛΕΘ НЕКАΨΧΟ КЦК ѠФВНРВК ѠΘ VE ЦЪКЪЛѠΘΨΧΟХВ АΨЦХ ФЕЦКІКЦЕ КЪЦВНΨЕОХВ ЕНВѠНАКΧΟХВ ΖΘΨѠПКИ С ЦХΖНРП, мсеца мартіе л д 1748. «Pisah az Erei Diné Stanovičü Voinescul dascalul ot Căpănaș (?), fratele dascalului Ștefan din Craiova, nepotul Pré Sfinții Sale răpăusatului întru fericire părintelui episcopului Damaschin ot Râmnic. Luna Martie 30 z[ile] 1748». Textul e deci probabil oltenesc, dar a trecut curând peste munți; la 16 Februarie 1755 iscălește ca proprietar al cărții «Eu Petru Șindé némiși de Varmegîia Hinidoarei».

Manuscrisul a fost luat ca bază pentru că e cel mai vechiu și cel mai complet, și singurul care păstrează toate titlurile și înșiruirea capitolelor

¹⁾ Manuscrisul e folosit pentru prima oară de V. Bogrea, *Dunărea «Fluviu al Paradisului»*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională* din Cluj, III (1924-25), p. 525.

mai mult sau mai puțin nealterată. În general lectura lui e bună atunci când celelalte manuscrise sunt defectuoase; astfel în aproape toate manuscrisele în. CXXVII și CXLIII sunt incomplete și denaturate; în. C—CI și CLXXVI—CLXXVII sunt astfel împreunate încât își pierd înțelesul, iar în. XIV, LIV—LVII, XCVI, CVI, CXXIV—CXXV, CXXVIII—CXXXI, CXXXIV—CXXXV, CXLV—CXLVII, lipsesc dintr'o clasă sau alta de manuscrise. Această relativă integritate a textului, ca și unele lecțiuni unice (*inorogu*, XXVII; *potrovianghi*, XXXV; *Dumineca Thomina*, CXVI; *liutori*, CXLI) arată că manuscrisul reprezintă o tradiție mai veche decât celelalte.

Dintre manuscrisele întrebuițate în aparat, mai apropiate de textul de bază sunt două:

L) *Intrebare și răspuns*, în Ms. A. R. 44, scris de Stan Logofătul la 1794, f. 56 v.—68 v.; cap. V e intitulat aici: *Intrebări pentru zidire lui Adam* ¹⁾).

D) Ms. A. R. 63, miscelaneu din jurul anului 1800, conține un text analog cu cel publicat de N. Iorga sub titlul « *Cuvintele lui Panaiot* », care continuă (f. 115—125 v.) cu textul întrebărilor de față, fără a-l despărți de cel precedent ²⁾).

Manuscrisele L și D oferind adeseori variante comune, s'a notat prin L consensul lor.

B) *Intrebări și răspunsuri*, în Ms. A. R., 826, f. 11—15, scris în anul 1830; nu e decât un rezumat siluit, adeseori ininteligibil, conținând, cu multe lacune, fragmentul LXX—CXLVIII ³⁾).

Din numărul de nouă manuscrise ce formează o a doua clasă mai deosebită de textul de bază, patru oferă în mod aproape constant lecțiuni identice.

C) *Intrebări și răspunsuri dascălești, însă dascalul întreabă și ucenicul răspunde*, în Ms. A. R. 4767, din sec. XVIII; textul e mutilat, fiind copiat după un manuscris rău paginat.

K) *Intrebări și răspunsuri*, în Ms. A. R. 2454, f. 84—9; se oprește cu în. XC.

F) *Intrebări și răspunsuri*, în Ms. A. R. 830, dela sfârșitul sec. XVIII, f. 105—9; cuprinde în. I—II. ⁴⁾

E) *Intrebare și răspunsuri. Dascalul întreabă și oricine răspunde*, în Ms. A. R. 2145 (f. 17 v.—30 v.), provenind din biblioteca lui Ghenadie

¹⁾ V. și Bianu și Hodoș, *Catalogul manuscriselor românești*, I, pp. 104—106.

²⁾ *Ibidem*, I, p. 151.

³⁾ *Ibidem*, III, pp. 74—75.

⁴⁾ *Ibidem*, III, pp. 78—81.

Enăceanu, care a adnotat textul cu diverse reflexiuni asupra cuprinsului lui; cap. V e intitulat: *Întrebările pentru zidire lui Adamü*. La sfârșit: «Și amü scris eu Popa Stan. Măna va putrezi, iar slova va trăi, și cine va ceti mă va pomeni și va zice: Dumnezeu să-l erte. 1831, Mai 28».

Aceste patru manuscrise alcătuiesc consensul C.

S) *Întrebările lui Iazimir dascalu*, urmat de capitolele III—V, în Ms. A. R. 2339, f. 38—48, cu următoarea însemnare finală: «1827, Ghen. 2. Aceste întrebări și răspunsuri după cum lēm prescris și eu cel mai jos iscălit, însă la multe locuri lēm mai îndreptat, dar știu că și acum tot nu sunt încredințat că vor fi întregi; ci rog pe cititorii care vor ceti să nu mă puie în ponos. Izpisah az Stan Ipodidascalu.» După cum el însuși mărturisește, copistul a intervenit adeseori, adăugând sau modificând textul, ceea ce-i dă un caracter cu totul deosebit; modificările Ipodidascalului nu s'au redat decât atunci când pot avea vreun interes.

În aceeași grupă intră și următoarele manuscrise:

N) Ms. A. R. 1619, miscelaneu scris la 1831, începe (f. 9) fără titlu, cu în. XLII a, și continuă amestecând întrebările, fapt ce se datorește copierii după un manuscris rău legat. În afară de lacunele numeroase, lecțiunile lui sunt în general apropiate de ale consensului C.

V) *Învățătur și întrebăr din Blibie și de răspunsuri*, în Ms. A. R. 1286, f. 41 v.—55, miscelaneu bucovinean scris la 1789 și dăruit Academiei de Elena Voronca.

R) *Întrebări și răspunsuri ale dascalului și ale ucenicului cum să arată*, în Ms. A. R. 590, f. 6 v.—16; textul sfârșește întrerupând la începutul ei în. CXLIII ¹⁾.

G) Manuscris din jurul anului 1750, proprietatea lui M. Gaster, conținând numai cap. V; se utilizează după ediția dată de Gaster, *Chrestomatie Română*, II, 60—66.

Celelalte manuscrise se pot grupa în două clase având unele caractere comune, dintre care cel mai important e adăugarea la cap. II a unui număr de întrebări luate din forma mai completă a disputei lui Panaiot. Din prima clasă fac parte două manuscrise al căror consens s'a însemnat cu M:

M) *Întrebările filosofești dela Adam și dela Hristos și răspunsurile*, în Ms. A. R. 4360, din sec. XVIII, sfârșește cu în. CLVIII.

M') cu același titlu, în Ms. A. R. 2658, f. 93—103; e mai complet, deoarece merge până la în. CXCII, dar e mai nou: «Această filadă am scris-o eu Parascheva H[a]g[i] Stoianü, la anii 1809, Avgustü 25».

¹⁾ Bianu și Hodoș, *Catalog*, II, p. 353.

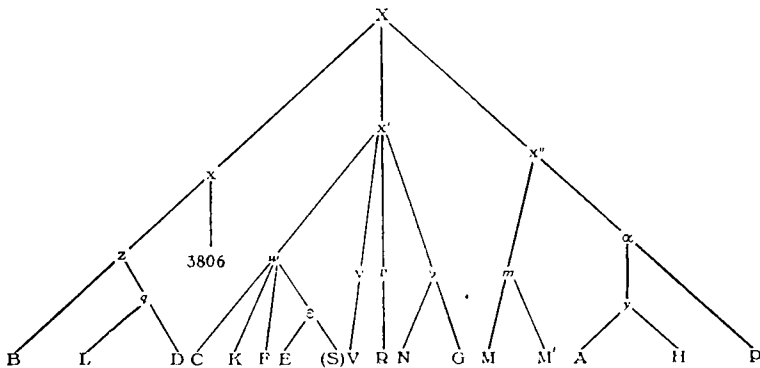
A doua clasă se compune din trei manuscrise, primele două având variante comune notate cu A :

A) Ms. A. R. 4104, scris de Agapie sin Ioan ot Chişinău la 5 Iunie 1784; conţine (f. 77—80 şi 172—5) textul fără titlu şi rău legat al întrebărilor.

H) *Intrebări şi răspunsuri*, în Ms. A. R. 274, f. 1—18; sfârşeşte cu în. LV ¹⁾.

P) *Intrebări şi răspunsuri din Sfânta Scriptură*, în Ms. A. R. 470, dela începutul sec. XIX; cuprinde un text caracterizat prin câteva adause personale ale copistului ²⁾.

O schematizare aproximativă a filiaţiunei acestor texte s'ar putea reda grafic astfel : ³⁾

Cele 18 manuscrise care au fost utilizate la editarea textului de faţă reprezintă traducerea care a avut cea mai întinsă circulaţie la noi; aceasta nu e însă singura traducere românească. Versiuni independente, care sunt şi forme deosebite ale textului, se întâlnesc în trei manuscrise care n'au putut fi folosite aici. Ms. A. R. 3518, care n'are altă indicaţie asupra datei decât o copie a calendarului braşovean din 1733, dar care pare a fi cu câteva decenii mai nou, conţine un text compus din următoarele capitole: *Intrebările împăratului Leon* (f. 42—46 v.), cu însemnate deosebiri faţă de textul editat aici; *Iarăşi întrebări şi răspunsuri* (46 v.—64), conţinând explicări de parabole şi întrebări din materie biblică, dintre care câteva se regăsesc şi în textul de faţă; *Intrebările sfântului Vasilie şi cu Grigorie Bogoslovü* (f. 65—79), corespunzătoare

¹⁾ Cf. Bianu şi Hodoş, *Catalog*, I, pp. 622—623.

²⁾ *Ibidem*, II, pp. 203—204.

³⁾ In clişeu $q = L$; $w = C$; $m = M$; $y = A$.

textelor publicate de Tihonravov; *Iarăși întrebări tot de acești sf[in]ți pentru papistași* (f. 80—89), incomplet la sfârșit. Ms. A. R. 3093 cuprinde (f. 56—68) *Întrebări și răspunsuri filozofești, când s'au întrăbat împăratul Leont cu dascalii și cu filozofii*, în care textul, la început asemănător cu cel de aici, sfârșește prin a se apropia de cel precedent. În sfârșit Ms. A. R. 470, a cărui primă parte s'a întrebuințat aici, conține în partea a doua o serie de întrebări diferite, bazate aproape toate pe material apocrif. Față de aceste tipuri textul de față a fost preferat ca fiind cel mai răspândit, și cel care pare a fi avut mai fecunde legături cu literatura noastră populară; totuși celelalte nu sunt nici ele lipsite de interes, și vor fi poate studiate cu un alt prilej.

Ediția de față prezintă textul Ms. 3806. S'a introdus numai numeroarea întrebărilor, pentru a ușura eventuale trimiteri; puținele greșeli ale copistului sunt corectate în text, care se purifică astfel de inevitabilele scorii, indicându-se în aparat forma pe care o dă manuscrisul. Variantele sunt extrem de numeroase, dat fiind numărul mare al manuscriselor și caracterul textului, care e atât de ușor supus corupției; de aceea a fost necesară o simplificare a aparatului, în care nu s'au introdus nici omisiunile, nici grafiile schimbate, și nici măcar cuvintele deosebite și inversiunile fără importanță. S'au dat astfel numai întrebările noi, adausurile și formele care pot interesa.

A doua parte a aparatului dă unele indicațiuni asupra legăturilor textului cu literatura noastră populară; indicațiunile sunt uneori ipotetice, deoarece influențele ce se constată pot proveni în mod direct din sursa la care se inspiră la rândul lor și întrebările, cum e cazul reminiscentelor din *Alexandria*. Despre lucruri ca ghicitorile citate de A. Pann, sau legendele alcătuirii trupului lui Adam și a celor șapte daruri pe care i le-ar fi dat Dumnezeu, care se regăsesc în iertăciunile populare, nu mai poate fi îndoială că ele provin de aici.

S'a studiat textul în aceste legături ale lui, pentru interesul pe care ele îl prezintă; obiectul lucrării de față e însă textul în el însuși, necunoscut până astăzi în întregul său și neglijat din cauza formei sale întrucâtva aride. Publicându-l, credem a fi de folos atât cercetătorilor literaturii noastre vechi, cari vor regăsi aici atâtea din elementele legendare și apocrife cunoscute din alte părți, cât și folkloriștilor, cari vor afla de sigur în aceste întrebări legături cu literatura populară mai multe decât au putut să fie însemnate aici.

INTREBĂRI ȘI RĂSPUNSURI

*Dascalul întreabă; ucenicu răspunde.**Intrebare. Răspuns.*

I. *Intrebare.* Cine au fost proroc întâiu pre lume? — *Răspuns.* Adam, că au văzut pre Pré Sfânta Feçoara Mariia fiind pre véčnicul Dumnezeu ⁵ Emanoil.

II. *In.* Cine au fost al doilé proroc? — *R.* Marele Moisi văzătoriu de Dumnezeu.

III. *In.* Cine au fost patriiarh întâi? — *Răs.* Avraam priimitoriu de strein. ¹⁰

IV. *In.* Cine au fost întâi îngropat | pre pământ? — *Răspunsă.* Avelü.

V. *In.* Ce proroc fu cu aripi? — *Răspuns.* Adam.

VI. *In.* Ce făcu Adam coada și aripile? — *Răs.* Când făcu Dumnezeu pre Adam din lut, zăcu zidit și fără suflet 30 de ani; atuncé au mersü ¹⁵ Satana și<-i> rupse coada și aripile.

VII. *In.* Din ce să făcu șarpele? — *Răs.* Din coada și aripile lui Adam.

4. *Incipit:* Ce om au fost mai întâi pre lume? — Mai întâi au fost Adam. P 5—6. pre-Emanoil] închipuiré Pré Sfintei Născătoarei de Dumnezeu la Eva, adecă doao fâțe, doă legi: legé veche și legé noao S 8. *ad.* în muntele Horiv MR că văzu chinurile Mântuitorului Isus Hsü și zisă cătră oarecare: Vedeți-vă mântuiré voastră răstihnită innainté ochilor voștri R 10. *ad.* pentru care primire a streinilor s'au învrednicit de au venit și Sfânta Troiță la copaciul din Mamvri S 12. Avelü] Adam când îngropă pre fiul său Avel, când au șăzut multă vréme neîngropat, că nu știia să-l îngroape, ci au văzut o turture îngropându-și puii săi, ci abātu și el de îngropă pre fiul său Avel MA IVa. Ce proroc fu cu coadă? — Adam. EFAR VIIa. Din ce s'au făcut calu? — Din aripile lui Adam. MH b. Ce proroc au

VIIb. N. Georgescu-Tistiu, *Folklor din j. Buzău*, București 1928, p. 23.

VIII. *In.* Ce cuvânt s'au grăit întâi pre lume? — *Răs.* Când străluci Dumnezeiré pre lume zicé duhū cătră duhū: **Бкрою коединагв Бога штыца.**

IX. *In.* Cine au zis alliluiă în lume? — *Răs.* Satana au zis.

X. *In.* Cine au zis întii în lume amin? — *Răs.* Dumnezeiré, când nu⁵ era nice ceriu, nice pământ, și să purta Dumnezeiré spre aerū, în negură.

f. 20 XI. *In.* Ce copaci au fost întâi | pre lume? — *Răs.* Trestia.

XII. *In.* Când greși Adam și Eva a căruia lemnū i-au căzut frunza? — *Răs.* A zmochinului.

XIII. *In.* Cu ce fel de haine să înbrăcă Adam când să văzu gol? —¹⁰ *Răs.* Cu frunză de zmochin.

XIV. *In.* Cine au greșit întâi? — *Răs.* Eva.

XV. *In.* Dară mai nainte până ce nu greși Eva cum îi era numele ei? — *Răs.* Zlata.

XVI. *In.* Cine au strigat la răsărit și s'au auzit la apus? — *Răs.* Eva¹⁵ au strigat, de mare frică.

XVII. *In.* Ce pământ au văzut soarele numai odată? — *Răs.* Pământul cel din Maré Roșie, când au trecut Iistrailténii.

XVIII. *In.* Cine fu întâi pre lume mort? — *Răs.* Avel.

XIX. *In.* Din ce s'au născut câinele? — *Răs.* Din | sângele lui Avel.²⁰

XX. *In.* Dară cum să născu din sângele lui? — *Răs.* Daca au ucis Cain pre frate-său Avel, zăcu mort neîngropat 30 de ani, și din sângele lui s'au născut câinele de i-au apărat trupul.

XXI. *In.* Din câte țării au făcut Dumnezeu pre Adam? — *Răs.* Din

fust cu coadă și au murit fără coadă? — Adam. A 2—3. Бкрою — отцы] crez întru unul Dumnezeu DCKPNM 4. Satanail HP 5—6. când-Dumnezeiré] Xa. Când nu era nici cer nici pământ unde petrecé Dumnezeu? T 6. spre-negură] mai presus în atmosfera S XIa. Câtă vreme au fost Adam in rai?—Șase časuri (A), iar într'alte locuri < în altă carte R. > scrie că au șazut Adam în rai 33 de an (R), cât au șazut Domnul Nostru Is. Hs. pre pământū. CVSN b. Când grăși Adam și Eva supt care copačū s'au ascunsū? — Supt smochin. T 8. când-frunza] Căruia copačū întii cade frunzele? F XVIIa. Ce să tâlcuiăște cetate de apă cu cheia de lemnū descuiată, vânătorii goné vânatul și vânatul au scăpat și vânătorii s'au înecat? — Cetate iaste Mare Roșăe și cheia de lemnū iaste toiagul lui Moisë care au despărțit Maré Roșăe, iar vânătorii sânt Eghiptenii, iar vânatul Izrailtenii. VM.

Xa. Pamfile, *Povestea lumii de demult*, București 1913, p. 7; *I. Creangă*, VIII, 143. XIX—XX. Pamfile, *Pov. lumii*, p. 114; H. von Wlislöcki, *Märchen der Bukowinaer und Siebenbürger Armenier*, Hamburg 1891, p. 10—12. XXI. Marian, *Nunta la Români*, p. 389, 575, 785, pass.; El. Sevastos, *Nunta la Români*, p. 196, 377 pass.; N. Păsculescu, *Literatura populară română*, p. 69; G. Giuglea,

opt părți: trupul din pământ, oasele din piatră, sângele din mare, ochii din soare, cugetul din noor, suflare din vânt, înțelepciune din lumină, iară prorocia din Duhul Sfânt.

XXII. *In.* Cine au născut și n'au murit, și cine n'au născut și au murit? — *Răs.* Cine iaste | viu și astăzi, Adam, n'au născut și au murit, iară Ilie prorocul au născut și n'au murit.

XXIII. *In.* Cine au fost popă întâi pre pământ? — *Răs.* Adam.

XXIV. *In.* Dară după potop cine au fost preot? — *Răs.* Melhisedec.

XXV. *In.* Dară în légé jidovescă, cine au fost popă? — *Răs.* Aron prorocu.

XXVI. *In.* Dară în légé creștinescă? — *Răs.* Petru apostolul.

XXVII. *In.* Ce hiiară n'au intrat cu Noe în corabie? — *Răs.* Inorogu, pîștele, broasca și altele care le iaste viața în apă.

XXVIII. *In.* Cine fu sol mut trimis și aduse carte nescrisă? — *Răs.* Porunbul, când l-au trimis Noe din corabie și aduse o stâlpare de zmochin.

XXIX. *In.* Când au perit a patra parte | din lume? — *Răs.* Când au ucis Cain pre Avel.

XXX. *In.* Când s'au bucurat toată lumé? — *Răs.* Când au eșit Noe din corabie.

XXXI. *In.* Care boală au fost <întâi> pre pământ? — *Răs.* Duréré de potece ce să chiamă potrovianghi.

XXXII. *In.* Care hiiară fu mai dragă lui Dumnezeu din toate hiiările de pre pământ? — *Răs.* Șarpele.

XXXIII. *In.* Dară acum pentruce iaste urât lui Dumnezeu? — *Răs.* Pentruce au înșelat pre Eva.

5—6. cine -murit] Ilie și Enoh LCVSR 5. cine] și, cu inversarea celor 2 întrebări din XXII H XXVIIa. Care cetate stă pre pământ și cale la ia <alta ca dânsa A> nu iaste? — Corabiia lui Noe. PA XXXIa. De câț ani fu Adam când

Din literatura populară a Basarabiei, p. 20; Pamfile, *Povestea lumii*, p. 47—50; *Convorbiri Literare* XIV, 293; *I. Creangă* I, 51; II, 97; III, 79; VI, 169; I. Pop-Reteganul, *Zidirea lumii*, Gherla 1927, p. 1; M. Gaster, *Apocrifele în literatura română*, p. 229; *Buciumul Român*, III (1881), p. 421; *Albina*, II (1899), p. 1429. XXII. Șt. Tuțescu, *O parte din sfinții poporului*, Craiova 1908, p. 18; E. Voronca, *Datimile și credințele poporului român*, Cernăuți 1903, p. 1292; T. Pamfile, *Sfârșitul lumii*, Birlad 1911, p. 58; G. Coșbuc, *Ghicitorile poporului*, în *Albina*, VI (1903), p. 1106; *Șezătoarea* II (1876) p. 6. XXVII. *Șezătoarea*, VI (1905), p. 102—4; Pamfile, *Pov. lumii*, p. 136. XXVIII. Marian, *Nunta*, p. 337, 346; Pamfile, *Pov. lumii*, p. 151. XXX. Marian, *Nunta*, p. 578; Sevastos, *Nunta*, p. 394, 404. XXXI. Marian, *Legendele Maicii Domnului*, București 1904, p. 6. XXXII. Voronca, *Datinile*, p. 833.

XXXIV. *In.* Lémnele și pomii pentruce-ș<i> lépădă frunzile? — *Răs.* Pentru greșala lui Adam.

XXXV. *In.* Dară apoi pentruce iară înverzescū? — *Răs.* Pentrucă și Adam iară să înnoi cu botezul.

f. 22 XXXVI. *In.* In care vréme } au fost scaunul lui Dumnezeu în mij- 5
locul raifului? — *Răs.* Cândū au greșit Adam și l-au strigat pre dânsul:
Adame, și apoi l-au gonit pre dânsul din raiu în Edem.

INTREBĂRILE LUI IAZIMIR CU ALE LUI PANAIOT FILOSOFUL

Iazimir iriticulū întrebă:

10

XXXVII. Ce iaste mai presus de ceriū? — *Răs.* Scaunul lui Dumnezeu iaste mai presus de ceriū, iară mai presus de scaunul lui Dumnezeu iaste lumina cé neatinsă și neumblată.

XXXVIII. *In.* Cine au șazut de un cot mai înnalt pre scaun decât Dumnezeu? — *Răs.* Adam, când îi dăte Dumnezeu suflet, îl rădică pre 15
umerele Sfinții Sale; atunçcé șazu Adam mai sus decât Dumnezeu de un cot.

XXXIX. *In.* Câte časur<i> sânt într'un anū? — *Răs.* 8760, iar de iaste visecto, atuncé să știi că sânt časur<i> 8784.

XL. *In.* Câte zile sânt într'un anū? — *Răs.* 365, iară de iaste vi- 20
secto 366, săptămâni 52, iară luni 12.

XLI. *In.* Dar ce făcu Dumnezeu mai nainte, cerul au pământul? — *Răs.* Cerul; pentru acéia să mira și Ioan și ziça că toț ziditorii întâi

au căzut în boală? — De 930 de ani. A 7. Edem] iad A XXXVIIIa. Cum fu numile celor trei crai ce adusesese darur la nașteré lui Hs? — Ilimeleh, Ilesor, Ili. A Elimelec, Elisor, Elav HM b. Dar dacă au mersū acolo ce au zis? — Elemeh au zis: Veniți să ne închinăm împăratului nostru Dumnezeu, i proci și cealaltți. M c. Cum fu numele muerii lui Pilat? — Procla. CFM RaclaR ProieloK Ovet Procla DEVSA d. Cum fu numele muerii ce-i curgé sânge de 12 ani? — Veronichiia. T XLa. Dar căți înger dvorescū înprejurul scaunului lui Hs? — 12000, iar la al șaselé și la al șaptelia cer fără de număr. b. Dela ceriū în jos ce iaste? — Norū și văzduhū. c. Dar supt pământ ce iaste? — Apă, supt apă întuneric, și supt întuneric foc, și dedesupt iadul, și mai dîn jos tartarul ce să chiamă fără fund. d. De câte palme stă cerul de sus dela pământ? — Palme dumnezăești 1576. e. O palmă dumnezeiască cât țini? — 1000 ominești. f. Dar adâncul mării de câte palme iaste? — Intunerec de palme dumnezești. MA 23. să-Ioan]ne minunăm și noi H XLia. Ce e mai mare, ceriul au pământul? — Ceriul iaste mai mare. A

XXXVI. Pop-Reteganul, *Zidirea lumii*, p. 2; Marian, *Nunta*, p. 575. XLf. Tocilescu, *Materialuri folkloristice*, I, 2, București 1900, p. 1495.

fac temelîia, apoi acoperemântul, iară Dumnezeu întâiu au făcut acoperemântul, apoi temelîia.

f. 23 XLII. *In.* Ce iaste și de unde sânt tunetile și tresnetile céle mari și fulgerile? — *Răs.* Toate din porunca lui | Dumnezeu sânt, că amestecându-să norii fiind înfierbântaț de aburul pământului și de pripecul soarelui, să lovesc ca oțelul cu crémené; ci întâi tună, apoi fulgeră, iară pentrucă vedéré iaste mai ascuțită și auzul mai apestit, întâi vedem fulgerul, apoi auzim și tunetul; iară trăsnetul, adecă săgéta cé de piătră care tresnéște din materiia norilor pentru păcatele noastre, cași cutremurul, iară pe cine ar trăsni zice Scriptura că va afla acela om milă și ertare de păcate. 5 10

XLIII. *In.* In câtă vréme s'au făcut bisérica lui Solomon, adecă Ierusalimul? — *Răs.* In patruzeci și 6 | de ani s'au făcut Ierusalimul.

XLIV. *In.* Câți oameni lucra la ia? — *Răs.* 80 de mii de oameni tăia piătră la munte, 70 de mii tăia lémne, iară 30 de mii aducé piătră, 3 mii și 6 sute sta pe lucru, 300 de mii aducé var și cărămidă, și pristavi era 12 <mii>. 15

XLV. *In.* Cândü au târnosit bisérica, câte mii de boi au dat? — *Răs.* 20 de mii de boi și 2 sute de mii de oi, iară vânat și paser <i> fără număr.

XLVI. *In.* Ce zice cocoșul când cântă întâi? — *Răs.* Mare iaste dătătoriu Dumnezeu cela ce dă lumină în lume. 20

f. 24 XLVII. *In.* A dooară ce zice? — *Răs.* Trimite lumina Sfinții Tale pre lume.

XLVIII. *In.* A treia oară ce zice? — *Răs.* Hristos au înviat și toate li-au săvârșit cum au vrut. 25

IL. *In.* Ce închipuiaște toaca, când toacă popa? — *Răs.* Inchipuiaște bucinu îngerului, când va bucina la zioa judecătii.

In Mss XLII figurează între CXCVIII și CXCV, aici fiind înlocuit cu: XLIIa. Ce este tunetul și fulgerul și de unde bate? — Ingerii țin tunetul și fulgerul și suflară vântului, și să lovesc doi noori, și dintr'acé lovire trăsnește; iar fulgerul iaste din putéré îngerilor, și să răsipescü norii și ese ploae. T La țara muscäléscă mai tare trăsnește și tună decăt aici S XLIVa. Dar cu ce lemnü și în ce chipü s'au făcut? — Cu lemnü dela sfântü de cheparos și de pivgü și cu tabli de aur căptușate pe din lăuntru, și cu stălpü de aur și cu mase de aramă lucrătoare înlăuntru, întru care spăla sfintele cu care lucra la jărtvenic. V La. Drept câți arginți penezi A bani E au vândut Iuda pre Hs? — Drept 30 de arginți. b. Intr'un argint câți aspri câte litre A sânt? CAMN—12 litre(M), iar de toate fac litre 360 A Patru sute de aspri (CNR) într'un argint, și într'acești 30 de arginți fac 12.000 de

XLII. I. Otescu *Credințele țaranului român despre cer* (A.R., Mem. S. Lit., II, 29), p. 500. Ion Creangă, VI, 193; Pamfile, *Văsduhul*, București 1916, p. 74—5; Pamfile, *Sfârșitul lumii*, p. 30; Voronca, *Datinile*, p. 42 și 1287.

L. *In.* Cât au făcut cei treizeci de arginți ce au vândut pre Hristos? — *Răs.* Taleri 365, iară aspri 12 mii.

LI. *In.* Câtă vreme au fost Izrailiténii robi în Eghipet la Faraon? — *Răs.* 4 sute și 30 de ani.

LII. *In.* Prin câte locur s'au desfăcut maré când au trecut Izrailiténii? — *Răs.* Prin 12 locuri.

LIII. *In.* Câți au fost de toți? — *Răs.* 600 de mii, iar pin Iordan au trecut 700 de mii.

LIV. *In.* Ce închipuesc acéle șapte zile ale săptămânii, și când s'au odihnit a șapte zi? — *Răs.* Închipuiaște să fie | lumé pe 7 mii de ani, și a optulé véc să fie sfârșitul vécului și zioa județului.

LV. *In.* Câte lucruri au făcut Dumnezeu în luna lui Martie? — *Răs.* Făcu Dumnezeu 7 lucruri în zioa de Blagoveștenii: 1, au făcut om din pământ; a 2, scoase pre Noe din corabie; a 3ia, să arătă Dumnezeu lui Avraam supt stejariul Mamvrii; a 4, <trecu> pre Moisi prorocul din Maré Roșie cu Izrailiténii; a 5, déte Dumnezeu lézpezele legii vechi în muntele Sinaei; a 6, veni arhanghelul Gavriil de spuse Précistii bună vestire că va naște Hristos dintr'ansa; a 7, învise <Hristos> dinū groapă în 25 zile | ale lunii lui Martie. Iară în luna lui Dechemvrie în 25 de zile au născut Hristos, vineri la 7 časuri din noapte. Iară dela nașteré lui Hristos până la închinare filosofilor 12 ani; și iară dela nașteré lui Hristos până la botez <30> de ani. Și s'au botezat Domnul Isus Hristos în luna lui Ghenuarie în 6 zile, la 7 časur<i> dinū noapte, și s'au strânsū ucenici după dânsul, și au făcut minuni mari în 3 ani.

Cândū s'au născut Hristos împărăția la Râm Avgust Chesariu, iară la Ierusalim Irod împărat; iară cândū s'au botezat Hristos la Iordan împărăția la Râm Tivirie Chesar, iară la Ierusalim Pilat. Și în zilele lui Pilat și a popiilor celor mari a Anii și a Caiafei s'au răstignit Domnul Nostru Isus Hristos, la ani 5533 dela începutul lumii, în Martie 23 de

aspri, care acești arginți era la împărăție lui Faraon. N După LIII ad. CL T LIIIa. Cine au țipat de s'au auzit dela Răsărit până la Apus? — Eva când au născut pre Avel, că atâta au fost de greu. R 12—3. Închipuiaște-véc] Toate lucrurile făcu Dumnezeu în cinci zile, a șase zi făcu pre Adam, iar a șapte zi odihni, și puse Dumnezeu înpotriva celor șapte zile ce sânt într'o săptămână șapte mii de ani A 15. Făcu]Așa grăește marele vlădica din ostrovul Chiprului ce-l chiiamă Epifanie, că făcu MA 21. în 25-iară] Să se știe cursul anilor dela Adam până la potop 2262, iar dela potop până la Avraam 3142 de ani, iar până la eșiré Izrailiténilor din Eghipet 3936 de ani, iar dela Avraam până la Saul 4184 de ani, iar dela potop până la nașteré lui Hs. 3938, iar dela potop până la Costandin împărat 3181, iar dela nașteré lui Hs. pân' la Costandin împărat 343. Iar daca s'au umplut 5500 de ani, iar Hs. din ceputul lumii s'au născut din Mariia feçoară MA 23. ad. de altă mînd pre cruce în text.

zile, în 6  asuri din  zi, în 20 de ani din  np r t ia lui Tiverie;  i au în-
vi at Hristos  n Martie în 25 de zile, duminecă la 7  asuri din noapte,
 i s'au  nn l at Hristos la ceriuri în luna lui Mai în 10 zile, joi la 9
 asuri din zi, iară la 20 de zile ale lui Mai s'au pogor t  Duhul Sf nt
spre apostoli, duminecă. 5

LVI. *In.* Pe ce stă p m ntul? — *R s.* P m ntul stă pre trei chi i,
chi ii s nt trei pe ti, pe tii stau pre apă, apa stă pre pi atr , pi atra stă
f. 26 pre foc, focul stă pre un | copa  cu 4 cr ngi.

LVII. *In.* Cr ngile ce  nchipuescu? — *R s.* Inchipuesc 4 st lpi ai
Sfintei Evanghelii ce obl duesc  toată lum . 10

INTR BĂRI DE DARURILE SFINTEI BISERICI

LVIII. *In.* Ce iaste vlădica? — *R s.* Iaste în locul lui Hristos pre
pământ.

LIX. *In.* Ce iaste popa? — *R s.* Iaste în locul arhanghelului.

LX. *In.* Ce iaste călugărul? — *R s.* In locul heruvimilor. 15

LXI. *In.* Ce iaste di aconu? — *R s.* Di aconul iaste în locul  nge-
rului celui ce au șazut pre pi atra gropii lui Hristos.

LXII. *In.* Ce iaste grămăticul? — *R s.* Grămăticul iaste în locul
mucenicilor.

LXIII. *In.* Ce iaste nologhiu? — *R s.* Pi atra c ia ce au stătut d - 20
supra gropii lui Hristos.

LXIV. *In.* Ce iaste | hora? — *R s.* Lumia toată.

LXV. *In.* Ce  nchipuesc  lum n rile? — *R s.* Voinicii ce au stre-
juit groapa lui Hristos.

LXVI. *In.* Ce iaste policandru? — *R s.* Cerul. 25

LXVII. *In.* Dar porunbu désupra policandrului? — *R s.* Duhul
Sf nt.

8. *ad.* iar copa ul acela stă pre voia lui Dumnezeu. P LVIa. Dar copa ul
acela câte craci are? — Copa ul acela are 4 craci. P LVIIIa. Cine iaste în locul
lui Hs. pre pământ? — Arhiereul. N 16—7. Di aconul-Hs] iaste în locul
sfinților T *ad.* slujitori E 18—9. Grămăticul-mucenicilor] în locul îngerului
celuia ce au șazut pre pi atra gropii lui Hs. T

LVI. Pamfile, *Pov. lumii*, p. 14; Voronca, *Datinile*, p. 141; G. Ceau eanu,
Supersti iile poporului român, București, 1914, p. 9; I. Zanne, *Proverbele Românilor*,
I, 238; I. Otescu, *Credin ele țaranului rom.*, p. 476; Pamfile, *P m ntul*, p. 19—20;
Ion Creangă, III, 271, 303; * ez toarea*, I, 232—4. LVII. Pamfile, *Sf r itul*
lumii, p. 16.

LXVIII. *In.* Ce iaste boldul și cănaful în jos? — *Răs.* Fiiul.

LXIX. *In.* Ce iaste tratapodul unde stă icoana lui Hristos? — *Răs.* Insuș Hristos.

LXX. *In.* Ce iaste sfêșnicul cel mare ce iaste înnainté lui Hristos? — *Răs.* Ioanū Botezătoriuł. 5

LXXI. *In.* Dar sfêșnicul cel mare ce iaste înnainté Précistii? — *Răs.* Insuș Précista.

LXXII. *In.* Ce iaste sfiășnicul cel mic ce mérge înnainté popii? — *Răs.* Sfêșnicul cel mic iaste în locul postélnicului lui Pilat.

f. 27 LXXIII. *In.* Cum au chemat pre postélnicul | lui Pilat? — *Răs.* 10
Cursor.

LXXIV. *In.* Dar pentruce mérge sfêșnicul cel mic înnainté preotului? — *Răs.* Cândū zise Pilat să chîame pre Hristos înnainté lui, și Hristos nu era acolo, iară Cursor au zis dinnainté lui Pilat: Doamne Hristoase, vino că te chîamă Domnul Pilat. Iară Pilat să miră foarte și zise cătră Cursor: Dar auzi-te-va Hristos de aici? Iară Cursor zise: Hristos cela ce știe înnaltul cerului și adâncul pământului, acela știe și pre mine că-l chem eu acum. Și purcășă Cursor spre ușă, iară Hristos și sosi, și atunci Cursor purcășă înnainté lui Hristos și să închină spre Pilat. 15 20

LXXV. *In.* Ce sânt céle 2 pocrovițe ce stau désupra potirului? — *Răs.* 2 stéguri ale lui Pilat | ce sta unul de o parte și altu de altă parte, deci când sosi Hristos înnainté lui Pilat, atunci stégurile să plecară înnainté lui Hristos și să închinară și îl acoperiră.

LXXVI. *In.* Dar al treilé procoveț ce iaste? — *Răs.* Pânza cé noao 25
ce învăli Iosif trupul lui Hristos.

LXXVII. *In.* Ce iaste lingurița? — *Răs.* Iosif din Arimathei.

LXXVIII. *In.* Dară pentruce pune preotul lingurița departe de alte darur<i> când proscomidéște, și apoi iară o înpună cu célelalte daruri? — *Răs.* Când au răstignit Jidovii pre Hristos, iară Iosifū n'au 30
fost acolo, ce au fost departe; și daca auzi de Hristos că l-au răstignit, el grăbi de veni și cerșu trupul lui Hristos | la Pilat și l-au îngropat.

LXXIX. *In.* Ce iaste copiia? — *Răs.* Sulița cu care au înpuns pre Hristos în coaste Loghin sutașu. 35

LXXX. *In.* Ce iaste zvezda care stă désupra agnețului? — *Răs.* Stéoa ce au stătuť désupra peșterii în Vithliaem când s'au născut Hristos.

5. Crestitel A 23. să plecară] să suiră pre scară LES 24. ad. zicândū: Acoperit-a ceriurile bunătatea ta Hs, și de lauda ta plinū e pământulū ES LXXVa. Ce iaste agnițu ?

LXXXI. *In.* Dar pentruce să tunde popa în criăștet? — *Răs.* Pentru cununa cé de spini care au pus Jidovii în capul lui Hristos.

LXXXII. *In.* Ce iaste cădélnița și focul și tāmâia? — *Răs.* Cădélnița iaste Précista, iar focul ochii Sfinții Sale, iară tāmâia lacrămile Sfinții Sale. 5

LXXXIII. *In.* Cine au făcut crucé lui Hristos? — *Răs.* Atholos.

LXXXIV. *In.* Pentruce postim 4 postur<i> într'un an? — *Răs.* Pentru céle 4 piroane ce bătură Jidovii în palme și | în talpe lui Hristos.

LXXXV. *In.* Dară veneré pentruce o postim? *Răsp.* Pentru céle 10 cinci rane ale lui Hristos.

LXXXVI. *In.* Dară miercuré pentruce o postim? — *Răs.* Pentruca să încăpem la zioa județului supt acoperemântul Précistii cela ce-l va arunca pre păcătoș<i>, și câți îi va coprinde pre toț<i> îi va erta Hristos de păcate. 15

LXXXVII. *In.* Câte rane ale lui Hristos sânt nevindecate până la zioa judecătii? — *Răs.* 5 rane, 4 de piroane și 1 de sulită, și le va arăta la judecată Jidovilor celor ce l-au muncit și l-au răstignit, ca să creză că au muncit pre Hristos, Mesiia cel adevărat.

6. 29 LXXXVIII. *In.* Intr'a cui casă au făcutu | Hristos Paștile cu ucinicii săi? — *Răs.* In casa lui Zevedeu. 20

LXXXIX. *In.* Cum chiāmă pre <cei> 2 ucinici ce-i trimise Hristos la oraș să gătescă Paștile? — *Răs.* Iacov și Ioan.

XC. *In.* Ai cui feçori era ei? — *Răs.* Ai <lui> Zevedei.

XCI. *In.* Ce pâine au mâncat Hristos când au șazut la cină cu ucinicii săi? — *Răs.* Azimă au frânt și au dat ucinicilor, de închipui Paștile legii vechi, apoi au cerut pâine dospită și au frânt și au dat ucinicilor săi, de au închipuit Paștile legii noao. 25

XCII. *In.* Déca s'au sculat Hristos dela cină, unde s'au dus? — *Răs.* Intr'o vie în măgura Eleonului. 30

Insuși Hs. P 1. Dar-criăștet] Ce iaste potcapiul al zecelé? B Dar popa la hiron-tonisire pentruce iș<i> tunde părul din cap cruciș? S LXXXIIa. <Ce> să închipuește foculú? — Crucé lui Hs. ES 6. Antolov, adecă Aristohū P Tus R 13—4. cela-pre] care să va ruga fiiului ei pentru DLCKNVMA care să va face la zioa ceia cătru fiiul său Domnulū Nostru Is. Hs. E 15. ad. într'alt chip pentrucă miercuri s'au vândut postim, și vineri s'au răstignit S 19. ad. și apoi îi va trimete în munca de veci, de să va munci. R

LXXXVI. Marian, *Legendele Maicii Dommului*, p. 314—5; Voronca, *Datinile*, p. 938; Ion Creangă, V, 234 și 341.

XCI. *In.* Unde au prinsu Jidovii pre Hristos? — *Răs.* In măgura Eleo|nului, la un cap de vie, suptu un copacū.

XCIV. *In.* Cum chiamă pre roaba cĕia ce au vădit pre Petru cătră Jidovi că iaste ucenic lui Hristos? — *Răs.* Thalda, ce să chiamă măr-turisoare.

5

INTREBĂRI ȘI RĂSPUNSURI DIN SFÂNȚA ȘI MARÉ SĂPTĂ-MÂNĂ A PATIMILOR LUI HRISTOS

XCV. *In.* In ce zi învie Hristos pre Lazăr dinu groapă? — *Răs.* In luna lui Martie în 17 zile, sâmbătă; iară în Martie în 18 zile au intrat Hristos în Ierusalim șazănd pre asine, iară în Martie în 19 zile au vindecat Hristos pre muiaré cĕia ce-i cura sânge de 12 ani.

XCVI. *In.* Cum fu numele muerii ce-i cura sânge? — *Răs.* Veron-^{f. 30} nichia; iară în Martie | în 20 de zile au făcut Hristos Paștile cu ucinicii săi, când au trimis pre cei 2 ucinici ai săi să gătescă Paștile, iară în Martie în 21 de zile să schimbă Hristos, iară în Mart 22 de zile au făcut Hristos cina cé de taină, când l-au prinsu Jidovii, iară în Mart în 23 de zile s'au răstignit Hristos pre cruce, iară în Mart în 24 de zile au odihnit Hristos în groapă, iară în Mart în 25 de zile, în 7 časuri din noapte, au înviiat Hristos din groapă.

XCVII. *In.* Câți ani au petrecut Hristos pre pământ? — *Răs.* 33²⁰ de ani și 4 luni.

XCVIII. *In.* Câtă vréme au petrecut Hristos în iad? — *Răs.* 33 de časuri.

IC. *In.* In ce zi s'au innălțat Hristos la ceriu? — *Răs.* Joi în 3 zile ale lui Mai, în 7 časuri dinu zi. |²⁵

C. *In.* De câți ani au fost Précista când au venit Arhanghelul Gavriil de i-au spus că va să nască Hristos dintr'ansa? — *Răs.* De 12 ani și 4 luni.

CI. *In.* Câtă vréme au petrecut Précista în casa lui Ioan Bogoslo-

4. ValdaPESN AldaC VandaA ThoedaB XCIVa. Ci apostol este în locul Iudéi? — Matheiu. A *După XCIV ad.* Zilele céle réle. Ghenare a doao zi ré, a patra zi ré. Fevr. 11 zi ré, la 22 ré. Martie 4 zile ré, la 20 ré. Apr. 3 ré, la 20 ré. Maiu 6 zi ré, la 20 ré. Avg. 4 ré, la 15 ré. Septv. 3 ré, la 24 ré. Oct. 5 zi ré, la 11 ré. Noemv. 5 ré, la 11 ré. Decv. 6 zi ré, și la 14 iarăși ré. Aceste sânt înpotriiva Scripturii Bisericii Răsăritului, că eu unde am cetit în Scripturi nu am găsit cum că au

C. Marian, *Legendele Maicii Domnului*, p. 10, 14, 19; *Inmormântarea la Ro-*

vul? — *Răs.* 12 ani și 5 luni, iară de toț<i> au petrecut Précista pre pă-mânt ani 59.

CII. *In.* Cum au fost numele Jidovului celui ce să apropiia să să atingă de sicriul Précistii să-l răstoarne, și-i tăe Arhanghelul mâinele? — *Răs.* Oфона. 5

CIII. *In.* Cine au izvodit panaghiia întâi? — *Răs.* Thoma apostolul, a treia zi după îngropare Précistii.

CIV. *In.* Ce închipuiaște coliva? — *Răs.* Adamū.

f. 31 CV. *In.* Dar pentruce să apucă oa|menii cu mâinele de colivă când es din biserică? — *Răs.* Când au prădat Hristos iadul și au scos pre Adam, iară păcătoșii toț<i> s'au apucat cu mâinele de Adam și au eșit. 10

CVI. *In.* Ce zice alliluia? — *Răs.* Alții zic alli, Dumnezeu, luiia, însuș Dumnezeu țitorii; iară într'alt chip zice alli, veni lu Dumnezeul, iia, și să arătă; iară într'alt chip zice alli, Părintele lu Fiilul, iia, Duhul Sfânt. 15

CVII. *In.* Cum fu numele celor 2 (doi) tâlhari? — *Răs.* Dizma și Cesta.

CVIII. *In.* Cum fu numele celuia ce lovi pre Hristos cu palma preste obraz? — *Răs.* Chilased.

CIX. *In.* Cum fu numele celor 2 mărturii ce mărturisia de Hristos | înainté lui Pilat că au zis Hristos că poate risipi biserică lui Dumnezeu și până a treia zi o va zidi? — *Răs.* Ghervasie și Protasie. 20

CX. *In.* Dară Liașii pentruce zic Paștilor noapté cé mare? — *Răs.* Ceiiace au strejuit groapa lui Hristos au fost Léși; deci când au înviat Hristos ei toț<i> adormiră de spaimă și fură ca morții; deci altor oameni léu fost zio tuturor, iar Léșilor acelora léu fost noapte toată săptămâna acéia; și acei Léși slujia pre léfă la Pilat. 25

făcut Dumnezeu zile réle. S 4. socotind (*ad.* obraznicul C) că-l va răsturna CNR După răstoarne *ad.* ducându-o apostolii la îngropare în satul Ghetsimani LCSNM CIXa. Cum fu numele celuia ce junghe pre Hs cu sulița în coaste? — Loghin (*ad.* orbul sau sutașul P), și era orbū, și-i îndreptă tare sulița în coste și eși apă și singe și-l stropi peste ochii, și cum văzu îndată crezu; pentru aceia când proscomedește popa agnețul ține cuțitul cu degetul cel mic. A CXa. Pentruce să chemă ziuao de Paști ziuao ce mare? — Când au înviat Hs până în șapte zile n'au fost noapte, ce au fost tot zio, că au răsărit soarele la mez de noapte, și au stăut la răsărit 2 zile iar la mezăzi 3 zile și la apus 2 zile, și făcu bucurie tuturor pe lume, și măgurilor și munților, numai Jidovilor le făcu frică mare. A b. Câtă vreme au străjuit

mâni, București 1904, p. 19. CII. Marian, *Leg. Maicii Domnului*, p. 306—310. CV. Marian, *Inmormântarea la Români*, p. 173.

CXI. *In.* Căț<i> voinici au fost de toți ceia ce au strejuită groapa lui Hristos? — *Răs.* 100 de voinici.

f. 32 CXII. *In.* Dară ce fel de limbă au fost | ei? — *Răs.* Léși.

CXIII. *In.* Cu ce pecetluiră groapa lui Hristos? — *Răs.* Cu zmoală și cu variu. 5

CXIV. *In.* Dară îngerii știut-au când au înviat Hristos? — *Răs.* Ba n'au știut.

CXV. *In.* Când au eșit Hristos din groapă răsturnat-au piătra, au ba? — *Răs.* Ba n'au răsturnat-o, nici au clătīt-o, și pecețile încă au stătut cum au fost. 10

CXVI. *In.* Dară cine au răsturnat piătra după groapa lui Hristos? — *Răs.* Mihail și Gavriil, și fu cutremur mare, și zise unul cătră altul: S'au sculat, nu iaste aicé. Atuncé căzură strejarii de frică mare, că amotșiră și dormiră până la Dumineca Thomina.

CXVII. *In.* De câte ori mīarse Mariia la groapa lui H[risto]s? — *Răs.* 15

De 3 ori: întâi la 7 časuri dină noap|te, a doa au mers cu Petru când să făcé zio, a treia oară au mers cu toți apostolii când răsăriia soarele; deci să duseră cu toții în Galileiū, unde le zisiase Isus, și acolo să rugă Précista lui Hristos să deștépte strejarii, că fu gândul lui Dumnezeu spre Précista să să roage pentru dânșii ca să arate sémne Dumnezeu. 20

Și daca să deșteptară strejarii, începură a cănta înprejurul gropii: Hristos s'au sculat din morți. Și bine zic ei cu noi până aicé, ci mai apoi nu zic desăvărșit, pentrucă li-au umplut arhieriei drépté lor de galbeni și au tăcut de a căntaré, și i-au învățat ca să zică | că au venit ucinicii lui noapte și l-au furat pre dânsul dormind ei. 25

f. 33

CXVIII. *In.* Ce iaste titla ciaia ce au pus Pilat désupra crucii lui Hristos? — *Răs.* Hristos, că mai nainte de răstignire scriia prorocii că titla iaste Hristos.

CXIX. *In.* Ce scrise Pilat pre titla č'au pus désupra crucii lui Hristos? — *Răs.* **ИИИЮ.** 30

groapa lui Hs? — Până la Dumineca Thomii. P 3. Léși] Au fost Evrie M CXVIa. Dară străjari pentruce au păzăt groapa lui Hs? *fără răspuns* E 15—23. de câte ori-desăvărșit] Dar străjarii cei ce au păzit groapa lui Hs pentruce n'au zūs Hsé voscris [Hs au înviat CDN] cași noi până în sfărșit? LCSVNREM 18—20 deci-Dumnezeu] Pentruce să sculară străjarii la Dumineca Thomi? — Pentru rugă-čuné Précisti. P CXVIIa. Cine au căntat mai întâi Hs au înviat? — Ioan Damaschin au căntat. P 27—8. că-Hs] nedejdé noastră și toată credința E

CXVII. H. r. N. Țapu, *Nașterea și răstignirea Mîntuitorului*, în *Albina*, III (1900), p. 821.

CXX. *In.* Ce zic acele patru slove? — *Răs.* I, Isus; H, Nazarinénul; II, Împăratul; IO, Iudeii, adec'al Jidovilor.

CXXI. *In.* In ce limbă au scris Pilat aceste cuvinte? — *Răs.* In 3 limbi: jidoviaște, elenêste, grecêste.

CXXII. *In.* Dară pentruce au scris în 3 limbi? — *Răs.* Că Hristos⁵ în 3 limbi au grăit pre cruce: jidovêste eli, elinêste emacec, grecêste mathasail.

CXXIII. *In.* Cum zic | aceste cuvinte slovenêste rumânêste? — *Răs.* **Боже, Боже мой, воскресь ма еси истарна**, iară rumânêste zice: Dumnezeule, Dumnezeul meu, căci mă lăsaș<i>. 10

CXXIV. *In.* Pre ce au scris Pilat aceste cuvinte? — *Răs.* Luo o năframă și scrise pre dânsa și o puse desupra capului lui Hristos.

CXXV. *In.* Dară lui Petru apostolul din ce i-au făcut potcapiu? — *Răs.* Dină năframa acêia care au scris Pilat tetla și au pus pre cruce, și s'au dat să să poarte în cap; și pentru acêia să cade tuturor preoților¹⁵ să poarte potcapiu.

CXXVI. *In.* Dară doamna lui Pilat fost-au când au răstignit pre Hristos? — *Răs.* Fost.

f. 34 CXXVII. *In.* Dară ce au pățit daca au | mers acolo? — *Răs.* Când au purces Pilat la cruce au zis doamnei sale: Să nu vii tu acolo. Iară²⁰ ia n'au ascultat, ci înbrăcându-să cu o plașcă ce să chiîamă rochie, s'au dus pre ascuns de previia de departe, că doriia să vază pre Hristos cine iaste, că nădăjduiia că doară iaste Hristos de némul ei. Deci daca înpunse pre Hristos cu sulîta în coaste, atuncé au înproșcat sângele și au stropit pre plașca doamnei lui Pilat, și s'au lățit sângele pre dânsa,²⁵ și au alergat acasă de o au șters și o au spălat; ci temându-să ia de Pilat, au alergat într'o vie supt un piarsec și au săpat în pământū | de o au îngropat, și atunci și crescu viță și făcu struguri; și mirându-să acolé de ia sta doamna lui Pilat, fiind spăimântată. Atunci sosi și domnul și întrebă: Unde iaste doamna? Iară roabele zise că s'au dus la cruce³⁰ să privescă; și începură a o căuta, și o aflară acolo în vie goală, și văzură și struguri minunaț<i> cât nu să puté găsi într'alt chip. Și zise Pilat: Ce iaste acasta? Iară ia plângând le spuse toate pre rând ce au pățit; și i-au zis Pilat: Dar nu țem zis eu să nu mergi acolo? Iară ia zise: Vi-⁵³novată sânt înainté ta.

f. 35 CXXVIII. *In.* Din ce să scornesc vânturile | céle mari și viforile céle cumplite? — *Răs.* Din Cainū.

8. slovenește rumânește] sârbeșteAC pe sirbieN româneșteME 35. ad. atunci îndată Pilat îi tăe capul P

CXXIX. *In.* Cum să scornesc din Cain? — *Răs.* Dină plângeré lui Caină.

CXXX. *In.* Cum sânt plângerile lui Cain? — *Răs.* Vède Caină multe răutăţ<i> pre lume, ucideri şi alte răutăţi multe făcând oamenii pre pământ, şi ştiind el că acélé s'au început toate din el, şi plânge cu lacrimi ⁵ şi suspină, şi dintr'acéle lacrimi să scornesc viforile céle cumplite.

CXXXI. *In.* Dar când să ostoiăşte? — *Răs.* Vède Caină oamenii făcândă lucruri bune pre pământ, deci să lasă şi el şi să mângâe de a plângeré, atunci şi viforul să ostoiăşte.

CXXXII. *In.* Cine au fost însemnat de Dumnezeu întâi pre pă- ¹⁰ mânt? | — *Răs.* Caină.

CXXXIII. *In.* Dară pentruce au fost însemnat? — *Răs.* Pentruce au ucis pre frate-său Avel, că daca au văzut că au greşit de au ucis pre frate-său, el umbla ca să-l ucigă şi pre el cineva, ca să-i ia păcatele; iară Dumnezeu îl însemnă în frunte ca să-l cunoască toţi, să să ferescă de ¹⁵ dânsul, să nu-l ucigă nimené.

CXXXIV. *In.* Pentruce au pus Dumnezeu pre Cain în lună? — *Răs.* Pentru ca să vază pre lume ce răutăţi s'au început dintr'ânsul.

CXXXV. *In.* Cine au izvodit întâi trâmbiţile şi alăutele? — *Răs.* Iu- ²⁰ val, feçorul lui Iatii, nepotul lui Cain.

f. ³⁶ CXXXVI. *In.* Cine au fost întâi faur de lucra la hier şi la | al-tele? — *Răs.* Thovel feçoriul lui Lameh, nepotul lui Cain, fratele lui Ioval.

CXXXVII. *In.* Câţi feçori au avut Noe prorocu? — *Răs.* 3: Sim, ²⁵ Ham, Iafeth.

CXXXVIII. *In.* Dină cine s'au început creştinii? — *Răs.* Din Sim.

CXXXIX. *In.* Cum s'au început din Sim? — *Răs.* Sim au avut 8 feçori şi 8 féte, şi zisără feçorii tătină-său că: Nu ni să cade noao să ne împreună cu surorile noastre, că pentru nişte răutăţ<i> ca acésté lăsă ³⁰ Dumnezeu potop. Şi făcură 2 case, şi petrecură așa 15 ani, şi apoi să

13—16. că-nimine] de aceia l-au însămnat Dumnezeu pentruca să să feriască tot omul, să nu ucigă pre altul VR CXXXVIIa. Câţi oameni au intrat cu Noe în corabie? — 8. P CXXXVIIa. Din care ce limbi sântemă? — Din Simă

CXXX. Pamfile, *Povestea lumii*, p. 116. CXXXIV. Pamfile, *Povestea lumii*, p. 114; Ceauşeanu, *Superstiţiile*, p. 90; I. Otescu, *Credinţele ţăranului*, p. 490—1; Pamfile, *Cerul şi podoabele lui Bucureşti* 1915, p. 87; I. Creangă, III, 167, p. 87; 365; IV, 205. CXXXVIII. Pamfile, *Povestea lumii*, p. 156. CXXXIX. cf. El. Niculiţă-Voronica, *Datinile*, p. 21.

plămădiră mulți, și i-au blagoslovit Noe și au murit. Și dintr'acești eşiră 5 limbi creștine: Siriiani și Ivari, Grec<i>, Bulgari, Rusi.

CXL. *In.* Dară ceia ce ținū jumătate de lége din cine sânt? — *Răs.* Din Iafeth eşiră 12 limbi: Frâncii, Al<a>manii, Vegrii, Arménii, Arcadiarianii, Lésii, Némții, Arvații, Arbănașii, Suculații, Césii, 5 Zahii.

CXLI. *In.* Poganii ce să chîamă liutori dinū cine s'au început? — *Răs.* Din Ham, că era la Avraam o roabă eghiptencă anume Agara, și născu pre Izmail cu Avraam, căci că la bătrânețe au dat Dumnezeu de au născut și Sara fiu pre Isac, iară cu Avraam; și să sfădiia Isac cu 10
f. 37 Izmail fečoriul Agarii, și biruia Iz|mail pre Isac, că era mai mare Izmail; pentru acéia zică Sara lui Avraam să gonescă pre roaba și pre fiul ei, că nu va puté moșteni fiul cel slobodū împreună cu al roabei. Și fu izgonit<ă> de Sara muiaré lui Avraam în pustie, și acolo să amestecă cu fečoriul ei în pustie, cu Izmail, și născu norod mult dintr'ânșii. Și 15
au zis Agara să ia bărbații mueri multe, să facă norod mult, să biruiască pe némul lui Avraam, pentrucăci că era proclețit rodul lui Ham, și o siamă dintr'ânșii i-au innecat Dumnezeu în Maré Roșie.

CXLII. *In.* Cine s'au tăiat împrejur întâi pre lume? — *Răs.* | Avraam 20 cu fečoriul lui, Izmail, și cu toată casa lui.

CXLIII. *In.* In ce chipū s'au înmulțit semințiia lui Izmail și a Agarii? — *Răs.* Daca goni Sara muiaré lui Avraam pe Agara cu fiu-său Izmail, ei să duseră în măgura Siniiu într'un loc pustiiu; deci petrecând ei acolo, întrebă Izmail pre mumă-sa Agara cine-i iaste mumă; 25
iară ia zise că-i iaste Sara muiaré lui Avraam, iară pre ia s'au făcut fată
f. 38 lui Avraam. Și decii să împreună amândoi, și purcése Agara gré, și când veni vrémé să nască coconul, iară ia făcu o beșică ca un foale, și daca văzu așa iară ia luo beșica și o aruncă într'un iazer cumplit foarte, și fu acolo în iazerul acela beșica în 14 ani; iar Izmail nu știia 30
nimica de ačasta, că nu era acasă când s'au făcut acest lucru, ce era

creștinii, din Afetū Turcii, dinū Hamū Ţigani. P 1. mulți] numai din vederé ochilor T În text limbi: creștini 5. ad. Aceste nume nu întră în numărul acestor 12, ci găsindu-se mai pre urmă de alți cinstiți dascali, s'au pus și aceste; și zică că să află acestū fel de oameni spre parté nemțescă, și le iaste portul stri<m>t. C în loc de CXLI: Dară Turcii și Tătarii? — Aceștiia sânt din Ismail roaba lui Avraam, Tătarii sânt din Agara muma lui Ismail, care să trag din Ham. M 19. obrăzuit MA 25—13. iară²—astăzi] și nu s'au răspuns că-i este lui mumă, și au curvit cu dânsa, adecă cu mumă-sa, și au făcut noroadă multă ce să numescū acmu Turcii DCV

la vânat, că era vânătoriu. Și dacă s'au împlut 14 ani, mărse Izmail la iazer să vinéze piaște, și află locul acela și auzi glasuri multe; și să temu și să duse la mumă-sa Agara degrab de-i spuse ei, iară ia zise: Cu adevărat sânt feçori ție aceșté. Și-i spuse lui de toate pre rândū, și cum îi iaste | mumă. Atunci să duse Izmail de scoase beșica acéia ⁵ ce o aruncase Agara într'acel iazer, și dacă o sparse află într'ansa 70 de feçori și 70 de fété, ciudați, în multe chipuri, unii cu câte 2 obraze, alții cu capete de câine, alții cu aripi, alții în multe chipuri, čudaț*i* și cumpliți foarte, cât să spăimântă și el foarte, și de spaimă nu știia ce va face. Și așa să înmulți seminția Agarii, și <fu> predare mare foarte; ¹⁰ pentru acéia să tâlcuiaște și să zice că s'au născut dinū Adam 70 de feçori și 70 de fété. Deci acé|ste limbi léu închis Alixandru Machidon între niște munți, și sânt acolo până astăzi.

CXLIV. *In.* Dar când vor eși limbile acélé de acolo, dintr'acei munți? — *Răs.* Când va purcéde Antihrist pre lume, atunci vor eși ¹⁵ de acolo.

CXLV. *In.* Dară acum pentruce nu pot eși ei de acolo? — *Răs.* Dacă i-au închis Alixandru Machidon într'acei munți, iară la gura munților au făcut poartă de hier, și în vârful muntelui au tocmit niște bucine pinprejurulū muntelui; deci când suflă vântul iale urlă foarte tare și ²⁰ cumplit, cât să | îngrozesc foarte tare, iară acéle limbi când aud zic așa, că nu s'au mai dus Alixandru Machidon, ce tot e viu și e acolo, și nu cutéză eși ei de acolo. Iară când vor eși ei de acolo, multă răutate vor face pre lume creștinilor, cum grăiaște și Sfânta Evanghelie de zisa lui Daniil prorocul la Mathei 9 cap., la Marco în 60 cap., în Luca 105 ²⁵ cap.: atuncé céiace vor fi în Iudeia să fugă la munți.

CXLVI. *In.* Câți ani au îngăduit Hristos pre Jidovi, doară să vor întoarce să creză, după răstignire? — *Răs.* 40 de ani, și dacă au văzut ^{f. 40} Hristos că nu să înțorc să creză, au trimis Dumnezeu putéré Sfinții Sale la Tivirie împăratul Râmului, și trimise Tivirie putéré sa la Ierusalim și-i prădară și-i prinsiră pre Jidovi, mii de mii de dâșii, și-i dușeră robi la Tivirie Chesariu. ³⁰

CXLVII. *In.* Cât le puseră prețul să ia câte pre un rob? — *Răs.* Câte un taler.

CXLVIII. *In.* Dară pentruce puse prețul așa mic? — *Răs.* Pentruce, ³⁵ că ei vândură pre Hristos drept 30 de arginți, iară a lor preți să fie câte un taler. |

CXLIV—CXLV. Pamfile, *Povestea lumii*, p. 171; Pamfile, *Sfârșitul lumii*, p. 22.

INTREBĂRILE ALE BLAGOCESTIVULUI ÎN PĂRAT CHIR
LEON CU DASCALUL, DIN THEOLOGHIIA SFINȚILOR
BLAGOCESTIVI

CXLIX. *In.* De unde fu luat lutul acela din carele zidi Dumnezeu pre Adam? — *Răs.* Din pământul Madiiamului. 5

CL. *In.* In ce vreme fu zidit Adam? — *Răs.* In luna lui Martie în 25 zile.

CLI. *In.* Câtă vreme au trăit Adam în rai? — *Răs.* Mulți în multe chipure zic; unii zic 30 de ani, alții zic așa: cât au fost Hristos pre cruce au fost și Adam în raiu, adecă dela al treile ăș din zi până la al noale 10 ăș, care fac ășuri 6.

f. 41 CLII. *In.* Câți ani au | trăit Adam pre pământ? — *Răs.* 930.

CLIII. *In.* Câți ani au fost Adam în iad? — *Răs.* 5536.

CLIV. *In.* Cine au deșchis raiul? — *Răs.* Tălhariul cu semnul crucii.

CLV. *In.* Cine au luat pre fii-sa mușare? — *Răs.* Adam pre Eva. 15

CLVI. *In.* Ce fată într'o zi să născu și cresc, și până séra să mărită? — *Răs.* Eva.

CLVII. *In.* In câți ani au făcut Noe corabiia? — *Răs.* Într'o o 100 de ani.

CLVIII. *In.* In câtă vreme au ținut potopul? — *Răs.* Dela luna lui 20 Martie iară până la luna lui Martie.

CLIX. *In.* Cât au fost apa de mare pe désupra munților? — *Răs.* De 15 coșuri au fost apa peste munți.

CLX. *In.* In ce munți au șazut corabiia lui Noe? — *Răs.* Pre muntele lui Ararat. | 25

CLXI. *In.* Ce cocoș au cântat și l-au auzit toată lumé? — *Răs.* Coșul cel din corabiia lui Noe.

CXLVIIIa. De când este crucé zidită? — De când nice ceriu nice pământul n'au fost, détuncé e crucé zidită. B 7. *ad.* pentru aceia și arhanghelul Gavriil au adus bucurie Feçoarii Marii în 25 de zile ale lui Mart A 9. *După* ani *ad.* alții 3 ani, iar eu zic așa CGA 14. cu limba și cu crucé ES CLVIa. Mai înainte de potop câte câți ani au fost trăind oamenii? — Adam 930, Cain 900, Sithu 912, Enos 905, Maleleil 885, Lared 902, Enoh 365, și n'au mai fost pre lume că l-au luat Dumnezeu pre el cu trupul în cer. A 22. *Răs.* Au acoperit tot ocolul pământului, și în sus s'au innălțat apa cu 15 coși asupra muntelui Ararat,

CL. E. Sevastos, *Nunta*, p. 196. CLI. Sevastos, *Nunta*, p. 192; Marian, *Nunta*, p. 392. CLXI. A. Pann, *O șezătoare la țară*, p. 259; Georgescu-Tistu, *Folklor din j. Buzău*, p. 23; P. I. Pavlov, *Șezătoarea poporului*, Ploști 1909, p. 12; G. Coșbuc, *Ghicitorile poporului*, în *Albina* VI (1903), p. 1106; *Șezătoarea*

CLXII. *In.* Cine au născut și moarte n'au văzut? — *Răs.* Ilie, și Enoh, și Ioan Evanghelistul, și Pré Sfânta Născătoare de Dumnezeu Mariia.

CLXIII. *In.* In câți ani au fost crucé Domnului Nostru Isus Hristos ascunsă? — *Răs.* 318. 5

CLXIV. *In.* Cine ceriul n'au văzut și pământul n'au călcat și lui Dumnezeu au cântat? — *Răs.* Ioan Botezătorul din pântecel maicii sale Elisaftei.

CLXV. *In.* Câți ani au fost dela Adam până la potop? — *Răs.* 2232.

f. 42 CLXVI. *In.* Cât au fost corabiia lui Noe de lată, de lungă, de nalț? — *Răs.* De nalț de 50 de coț<i>, de lungă de 300 de coț<i>, de lată de 30 de coț<i>.

CLXVII. *In.* Cine au grăit adevărul și au perit, și cine n'au grăit adevărul și s'au spăsit? — *Răs.* Iuda vânzătorul și Petru apostolul.

CLXVIII. *In.* Câte ape cură din raiu? — *Răs.* 4. 15

CLXIX. *In.* Cum chiimă acéle 4 ape? — *Răs.* Fison, Gheon, Tigru, Efrath.

CLXX. *In.* Pe unde cură acéle ape? — *Răs.* Fison încunșură tot pământul <E>vilatului, și pre această apă să află argint mai curat decât aurul, să află o piatră, <anthrax>, adecă cărbune, și alte pietri verzi scumpe. Gheon, acesta încunșură toată Ethiopiia, | adecă țara arăpescă, și în luna lui Avgust să umflă și udă tot pământul Misirului, că ploae nu ploae într'acé parte de loc, ci din umezela lui să fac seminșile. Tigru, acesta curge asupra Asurii, care o numesc unii Dunăre. Efrath, acesta curge asupra Endiei și Persidii. 25

CLXXI. *In.* Cine au fost preot nehierotonit, diiacon lăpadat de Dumnezeu, cântăreș précurvar? — *Răs.* Preotul Ioan Botezătorul, diiacon Petru apostolul, cântăreș précurvar Davidu proroc.

care munșii sânt mai nalșii decât toșii munșii din toată lumé. S CLXIIIa. Cine n'au vorbitu 9 luni și opt zile? — Zahariia tatăl lui Ioan Botezătorul. AR 9. ad. și au plot zile 40 și nopșii 40, au stătutu apa pre pământu zile 150, și au eșit Noe din corabie Mai 1; și au fostu dela potopu până la Avramu ani 302, dela Avramu până la Solomonu ani 449, iar dela Solomonu până la răstignire 1202. (SE) Inșă să zicem pentru nașteré lui Hșu: Hșu s'au născut în zilele lui Avgustu Chesarulú, în anul 1402 al împărășiei lui, în Vitileem, în eslele peșterii lui Vindosu ce să zice Ecrevien pentru <Evsevie>. E CLXVa. De ce fel de lemn au fost corabiia lui Noe? — De lemnú de tisă. A 22. în text ufflă 23. în text umezélala 27. După précurvar ad. fură plăcușii lui Dumnezeu A

II (1876), p. 7. CLXII. Pavlov, *Șezătoarea șoporului*, p. 21. CLXIV. Marian, *Inmormântarea la Români*, p. 22; Marian, *Leg. Maicii Domnului*, p. 22.

CLXXII. *In.* Cine au fost sol mut și au adus carte nescrisă la cetate
f. 43 neîntemeiată? — *Răs.* Solul porunbul care l-au | trimis Noe prorocul
din corabie, carté stâlparé zmochinului, cetate neîntemeiată corabiia
lui Noe.

CLXXIII. *In.* Cine au murit și nu s'au îngropat? — *Răs.* Muiaré 5
lui Lot.

CLXXIV. *In.* Cine de viu s'au îngropat, și mormântul umbra și
mortul în mormânt cânta? — *Răs.* Iona prorocul în pânțele chitului;
și acest Iona au prorocit și au dat semn în Ierusalim și în tot pământul,
când vor auzi lup urlându cu glas suptire și gândac din lemnă grăind 10
lui Dumnezeu, atuncé să știț că s'au apropiat stricaré și sfărâmaré
de tot a Ierusalimului.

CLXXV. *In.* Cine făcu 2 sîamne în cer? — *Răs.* Isus a lui Navi,
când au zis | să sté soarele cătră Gavaon și luna pre șesuri până ce
va bate pre Amalic. 15

CLXXVI. *In.* Cine moarté nu o vedé și de dânsa fugé? — *Răs.* Ilie
prorocul când fugiia de Izabela împărătésa.

CLXXVII. *In.* Cine fu ucigaș și slugă dragă lui Dumnezeu? — *Răs.*
Moisi prorocul cândü ucise pre Ighipténul și-l îngropă în nesip.

CLXXVIII. *In.* Cine au ținut jurământul și au perit? — *Răs.* Irod 20
împăratul, când au dat Irodiadii capul lui Sfetii Ioanü din temniță.

CLXXIX. *In.* Cine fura și să îndrepta? — *Răs.* Tovit când fura
trupurile sfintilor de le îngropa.

CLXXX. *In.* Ce carte fu scrisă <întâi> pre pământ? — *Răs.* Bitiia.

6. *ad.* ce s'au făcut stâlpü de sare, căci când ardé Sodomul și fugindü ei,
ia au căutat înapoi ES 51. *ad.* zice Scriptura că dela Gavaon să trag
Țigani, iar nu dela Faraon, că însuși cântaré lui Moysi zice că n'au rămas
niciunul, toți s'au afundat ca plumbul în mare. S CLXXVa. Care prorocü unsă cu
cărboni pe Țigani și le zisă să fie toți negri cu totulü niamulü lorü în veci? — Isü
a lui Navi. P 24. Bliibia CSNG adecă faceré lumii C *Incompletă urmează după*
CLXIX, dar în legătură cu CLXXXI, următoarea legendă: Infățișa scrisorile ca să
nu facă dascălii cei jidovești niscaiva meșteșuguri, și era 72 de dascal elinești, 12
jădovești, și din cei 72 au fost și Sămion Starețul, care citind la Blibie la Isaiia
proroc, au aflat cuvânt unde zice: Iată fiçoara va lua în pânțele și va naște fiii pre
Emanuil, care să tălcuești: Dumnezău cu noi. Și găsind cuvintele acele și nu vre
să le scrie, și zăce. . . și au arătat și celanț dascal, și niči cum nu cride că va naște
Hs din Pré Curata Feçoara Marie; și au aruncat un inel într'o apă, și au zis: Când
va veni acest inel la mine iarăș, atunce voi crede. Și cum îl aruncă în apă îl înghiți

CLXXII. Marian, *Nunta*, p. 337, 346. CLXXIII—CLXXIV. A. Pann, *O șe-
zătoare la țară*, p. 259. CLXXV adaosul S. Cf. Marian, *Satire poporane ro-
mâne*, București 1893, p. 284, 297.

f. 44 CLXXXI. *In.* Dară Bitiia toată | cine o au scos dela Jidovi? — *Răs.* Potolomeiu împăratul Eghiptului o au scos dela Jidovi cu mare silă, zicându-le lor că de nu o vor da cu bine, va trimite de-i va tăia și-i va robi.

CLXXXII. *In.* Un om avé 3 pluguri de boi, și sămână 3 obroace⁵ de grâu, și puse 12 secerători și 4 treirători, și secerară și treirară și făcură 3 obroace de grâu. — *Răs.* Omul iaste Dumnezeu, céle trei pluguri iaste Sfânta Troiță, sămânța cuvintele lui Dumnezeu, 12 secerători sânt cei 12 apostoli, 4 treerători sânt 4 evvanghelești.

CLXXXIII. *In.* Cine ș'au zidit luiș casă pre nisip, și cine | pre¹⁰ piatră? — *Răs.* Iuda vânzătoriu pre nesip și Petru apostolul pre piatră.

CLXXXV. *In.* Cine au dat palmă lui Hristos în vrémia patimilor lui? — *Răs.* Slăbănogul cel de 38 de ani care l-au tămăduit Hristos la Viftezda.

CLXXXV. *In.* Unde s'au scris céle patru evanghelii? — *Răs.* Mathei¹⁵ la răsărit, Marco la Roma, Luca la Ierusalim, Ioană la ostrovul Patmos.

CLXXXVI. *In.* Ce feliu de pom fu oprit lui Adam să nu mănânce dinătr'ânsul? — *Răs.* Smochinul.

CLXXXVII. *In.* Cine au numit pre Adam întâi? — *Răs.* Diiavolul, când i-au zis lui: Adame, ce e că v'au poruncit Dumnezeu ca să nu²⁰ mâncați dină tot pomul raiului?

f. 45 CLXXXVIII. *In.* Cine n'au | născut și au murit? — *Răs.* Adam.

CLXXXIX. *In.* Cine după bătrânéțile lui au întrat iară în zgăul mâni-sa? — *Răs.* Adam.

CXC. *In.* Care sânt acéle 7 izbânde care au zis Dumnezeu cătră²⁵ Caină că de 7 ori i să va izbândi pentru păcatele lui? — *Răs.* Întâi cu moarté lui Avel pre Dumnezeu mânie; a 2, pre mumă-sa au întristat;

un pește, și pascarii umbra de prinde pește, și s'au întâmplat de au prinsă și acel pește care înghițișă inelul, și ave obicei de duce întâi la preot din vânatul lor; și au adus peștile acela la Sámion, și despicându-l au găsit înătr'însul inelul acela, și s'au spăimântat și au zis că adevărat să va naște mântuitoriu nostru Hs. Și îndată au venit înger din cer și au zis: Iată, nu vei vide moarte până când vei ține în brațele tale pre Hs. V 9. *ad.* cele trei obroce botezul în Sfânta Troiță A obrocele sânt psalmii din psaltire și dupre alte cărți E CLXXXVa. Cum să chemă locul unde s'au scris Bibliia de cei șaptezeci de talmăcitori? — La ostrovul Faros. S 19. Adam] Dumnezeu T

CLXXXII. A. Pann, *O șezătoare la țară*, p. 260; T. Bălășel, *Versuri populare române*, II, 1, Craiova, s.a., p. 98. CLXXXVIII, A. Pann, *op. cit.*, p. 259; Pavlov, *Șezătoarea poporului*, p. 20. CLXXXIX, A. Pann, *op. cit.*, p. 259; Bălășel, *op. cit.*, p. 98.

a 3, pre mumă-sa au sterpit; a 4, pre fratele său omorâ; a 5, sânge nevinovat vărsă; a 6, pământul spurcă; a 7, iadului făcu parte de oameni. Acestora le iaste rădăcina pizma.

CXCI. *In.* Un om oarecare să pogorâie din Ierusalim în Ierehon, și căzu în tâlhărie dă-l jăfuiră și-l răniră și-l lăsară dabiia viu în cale; și trecu un preot, și după dânsul un diiacon, și-l lăsară; după aceia trecu și un Samarinén, și i să făcu milă și-i spălă ranile cu vinū și le unse cu untū de lemnū și-l legă cu pânzături; și-l puse pre asen și-l duse la bolniță și déde bolnicériului doi dinari și-i zise să-l tămăduiască, iară cândū să va întoarce să-i plătescă cu asupră. — *Răs.* Omul iaste
f. 46 Adam, Ierusalimul iaste raifulū, Ierehonul iaste lumé, tâl|harii diia-
volii, jaful negrija lui pentru Dumnezeu, ranile gândurile réle, dabiia
viu îngreoiat de păcate, preotul Moisi, diiaconul légé viache, Samari-
nénul Domnul Isus Hristos, vinul sângele Domnului, untul mila
Domnului, spălatul botezul, pânzăturile caznele, bolnița bisérica, bol-
niciarul Pavel apostolul, doi dinari doao legi: légé viache și légé noao,
cândū să va întoarce, la a doa venire, plata cu asupră împărăția
ceriului.

CXCII. *In.* Un om avé doi feçori, și zise celui mai mare: Mergi la vie. | Și zise: Voiū mérge, și nu mérse. Și zise celui mai mic: Mergi la vie. Și răspunse: Nu voi mérge, și apoi mérse. — *Răs.* Viia iaste împărăția cerului, feçorul cel mare iaste Iuda, iară feçoriul cel mai mic iaste Pavel apostolul.

CXCIII. *In.* O muiare avia ziace drahme, și pierdu o drahmă, dé acia aprinse o lumănaré și o căută până o găsi. — *Răs.* Muiafé iaste împărăția lui Dumnezeu, 9 drahme sânt 9 cété îngerești, lumănaré bisérica.

Pentru tunete s'au scris mai înainte.

f. 47 CXCIV. *In.* Zăpada și grindina de unde să face? — *Răs.* | Zăpada să pogoară din noori apă, iară de răcala văzduhului să schimbă în zăpadă; și pentru acéia vara nu iaste zăpadă, pentru căldura văzduhului. Iară la Eghiptet nu cade nice odată zăpadă, pentrucă iaste soarele mai aproape,

15. cazaniile ELA după caznele ad. asinul crucé Domnului T 16. dinari] tâlhari C 23. ad. pentrucă Iuda era oenicū lui Hsū și s'au lepădat de dânsulū și l-au vândut, iară Pavel gonii biserica lui Hsū, iară mai pre urmă s'au căitū și o au iubit E 28. *adaos marginal în text:* tunet să scrie aici. CXCVIIa. Ce sântū 2 ce n'au judecată? — Foculū și apa. P b. Cine au fost al doilé Adam? — Domnul Hs. S

CXCIV. Pamfile, *Văzduhul*, p. 165.

și în vec soarele și văzduhul iaste fierbinte, precum povestesc cei ce călătoresc acolo; încă și Arapii sânt pârliț<i> și negri de pripecul soarelui.

CXCV. *In.* Care sânt céle 7 daruri ce au fost dăruit? — *Răs.* Intâi iubiré de streini, a doa tãriia, a treiã rãbdaré în scârbe, | a patra blãndéțé, a 5 cincia frumuséțile chipului, a șasé înțelepciuné, a șapte frumuséțé părului.

CXCVI. *In.* Dar mai pre urmă cui léu dăruit Dumnezeu? — *Răs.* Iubiré de streinü lui Avraam, frumuséțile lui Iosif, tãriia lui Sampson, blãndéția lui Davidü, înțelepciuné lui Solomonü, părul lui Avesalom, rãbdaré în scârbe lui Iov. 10

CXCVII. *In.* Ce iaste : 2 stau, 2 alérgă, 2 să schimbă, 2 să sfodescu? — *Răs.* Céle 2 ce stau iaste cerul și pãmântul, iară céle 2 ce alérgă iaste soarele cu luna, iară céle 2 ce să schimbă iaste zioa cu noapté, iară céle

f. 48 2 | ce să sfodesc iaste viiața cu moarté.

CXCVIII. *In.* Cine au fost judecãtoriu mai întâi de toți de alții? — 15 *Răs.* Dreptul și milostivul Enoh; pentru acéia și până acum trăiaște cu trupul.

CIC. *In.* Cine au fost întâi vãnãtoriu tuturilor hierelor? — *Răs.* Cainü feçorul lui Adam.

CC. *In.* In ce fel de limbă au prorocit prorocii? — *Răs.* Ovreiaște. 20

CCI. *In.* Pentruce să zice amin? — *Răs.* Să zice dupã limba ovreiașcă adevãr.

CCII. *In.* In ce fel de limbă vorbiã Adam și Eva? — *Răs.* In limbă sirienescã; cu acé limbă și înfricoșata judecatã va fi.

CCIII. *In.* Care proroc au zis că să vor cu|noaște toți oamenii la 25 înfricoșata judecatã? — *Răs.* Prorocul Irimiia.

CCIV. *In.* Unde să va face înfricoșata judecatã? — *Răs.* In valé lui Iosafat.

18. *Textul și toate Mss dau vãnãtoriu În text: arhierelor; corect la CNG CCIa.* Ce să zice alliluiia? — Lãudați pre Dumnezeu cel adevãrat. CNLG 23. vorbiã -Eva] au grãit adevãrü N 23. Ioil în 3 capete. V 28. ad. aproape de Ierusalim

CXCV—CXCVI. Marian, *Nunta*, p. 337, 346, 796—806; Sevastos, *Nunta*, p. 176, 180, 393, 404; V. G. Beldie, *Inchinarea paharului*, în *I. Creangă*, V, 41. CXCVII. A. Pann, *op. cit.*, p. 259; Pamfile, *Culegere de ghicitori*, București 1912, (Bibl. p. toți), p. 30; Gr. Tocilescu, *Materialuri folkloristice*, I, 2, p. 1211; A. Gorovei, *Cimiliturile Românilor*, București 1896, p. 352; G. Dem. Teodorescu, *Poesii populare*, p. 245, 251; Bălășel, *Versuri populare*, p. 91; *I. Creangă*, VIII, 146; *Ghilușul I* (1913), No. 7—8, p. 22. CCI. A. Pann, *O șazătoare*, p. 259. CCVII. Marian, *Nunta*, p. 395 pass.; N. I. Dumitrașcu, *Cîntece de stea*, în *I. Creangă*, V, 209. CCIV. Voronca, *Datinile*, p. 937; Pamfile, *Sfîrșitul lumii*, p. 57.

CCV. *In.* Cine au văzut întâi pre Hristos când s'au născut? — *Răs.* Păstorii oilor.

CCVI. *In.* Care proroc au postit 40 de zile neconținut? — *Răs.* Moise și Ilie, și pentru aceia au și văzut fața lui Hristos când s'au schimbat în munte. 5

f. 49 CCVII. *In.* Mulți proroci și împărați au vrut să știe unde iaste raiful, și n'au putut să știe. — *Răs.* Mulți filosofi și învățați au vrut să știe, și n'au fost lor cu puțință; ci să fie în știre că unde va fi înfricoșata judecată acolo va fi și raiful aproape, care să numește pământul Edemului.

CCVIII. *In.* Care proroc au murit de 3 ori? — *Răs.* Ioana prorocul, care întâi au murit când era proroc mitutel, și l-au înviat Ilie prorocul, a 2 când l-au înghițit chitul, a 3 când au murit de săvârșitul vieții lui. 10

CCIX. *In.* Ce proroc au fost mai pre urmă de toți? — *Răs.* Ioan Botezătorul. 15

CCX. *In.* Care proroc au început întâi a face postul? — *Răs.* Moisi.

CCXI. *In.* Care au început întâi a face corabiia? — *Răs.* Noe prorocul.

CCXII. *In.* Ce iaste viața omului? — *Răs.* O cale care duce pre omă spre moarte.

CNSGE 50. *Răs.* Zice că la răsărit este, după cum scrie Scriptura, iar la zioa judecării va fi preste tot pământul. S CCVIIa. Câți ani au petrecut Hs pre pământ? — 33 de ani, apoi iar s'au înălțat în cer de unde au fost întâi. PG 11. proroc] prunc NPVG de trup DE copil S CCIXa. Ce sfânt iaste de n'are suflet nici carne pe trup, nici oasă, și iaste mai mare decât toți sfinții? — Sfânta Cruce a Domnului Nostru Is Hs. N

CCVIII. A. Pann, *op. cit.*, p. 259; Georgescu-Tistu, *Folklor din j. Buzău*, p. 23; Bălășel, *Versuri*, p. 98. CCXI. A. Pann, *op. cit.*, p. 259; A. Culea, *Șezătorile copiilor*, București 1924, p. 28.

TRADUCERI ROMÂNĚȘTI DIN FIZIOLOG

(CEL MAI VECHIU TEXT)

DE

MARG. D. MOCIORNIȚĂ

Se cunoaște influența pe care a avut-o asupra artei și literaturii medievale din Occident, precum și asupra cărturarilor noștri de pe timpuri, Fiziologul, acel ciudat Manual de Științe Naturale, în care animalele, reptilele și păsările cu însușirile lor, sunt date ca exemple morale pentru creștini.

Acest text care a lăsat urme adânci și în folclorul nostru, ne este cunoscut până acuma din două versiuni publicate și anume:

1. *Versiunea publicată de M. Gaster: «Il Physiologus rumeno» în Archivio glottologico italiano* (al lui Ascoli) X (1886, pp. 273—304), text copiat de Andronache Berheceanu, ciubucciu în casa lui Manolache Bassarabul din București la 1777. M. Gaster dă textul românesc și alături traducerea italiană făcută după textul german al lui Gaster, de profesor Pietro Merlo, cu variante dintr'un dicționar manuscris slavo-român din 1673, care la traducerea numelor slave de animale, adaugă extrase din Fiziolog. Are un număr de 30 capitole.

2. *Versiunea publicată de C. N. Mateescu în Calendarul revistei «Ion Creangă»* pe anul 1914, p. 40 și urm., complet în rev. *Ion Creangă*, 1914, p. 2, 36, 68; anul 1915, nr. 9 p. 257 nr. 10, p. 274, nr. 11, p. 298, nr. 12, p. 320; anul 1916 nr. 1, nr. 2, p. 39, nr. 3, p. 67, nr. 4, p. 103.

Publicând textul, d-l C. N. Mateescu adaugă următoarele rânduri:
„Și în limba românească trebuie să fi existat mai înainte multe traduceri și prelucrări ale acestei cărți, dar ele s'au pierdut aproape cu totul.

Cel puțin până acum nu se cunoștea decât fragmentul (cuprinzând numai 25 de descrieri de animale) pe care d-l Dr. M. Gaster l-a publicat în 1887, în revista « Archivio Glottologico » al filologului italian Ascoli după un manuscris din 1777. Subsemnatul, într'alte cărți vechi și manuscrite cari mi-au rămas dela un moș al meu, am găsit și un manuscris, ce cuprinde un fiziolog românesc. Conținând 68 de descrieri, cred că e singurul fiziolog complet care ni s'a conservat, sau cel puțin care este cunoscut până acuma. Manuscriptul este o prelucrare făcută în anul 1774, după versiunea greco-bizantină a lui Damaschin Studitul, Arhiepiscopul Naupactei, de un dascăl « Nicolae Duma »¹⁾.

Cu mult mai vechiu decât textele publicate până acuma, este manuscrisul cotate sub nr. 1436 din biblioteca Academiei Române, semnalat pentru întâia dată de d-l profesor N. Cartoian în « Cărțile populare în literatura românească », p. 194¹⁾. Textul a fost copiat în 1693, de Costea Dascălul, dela biserica Șcheai, din Brașov.

Din punct de vedere al vechimei, importanța acestui manuscris, anterior cu 80 ani versiunilor publicate, este indiscutabilă.

Aduce din punct de vedere al cuprinsului, elemente noi, acest manuscris pentru a merita să vadă lumina tiparului? Iată ceea ce vom căuta să lămurim în rândurile următoare.

În afară de manuscrisele indicate mai sus, se mai păstrează în Biblioteca Academiei Române, încă patru manuscrise: nr. 4274, copiat de Ghenadie Duhovnicul în anul 1832, luna Iulie 28; nr. 3548, copiat în anul 1832, luna August 9; manuscrisul nr. 2158 care nu are dată, nici numele copistului, dar care prin caracterele sale se încadrează în secolul XVIII-lea și manuscrisul nr. 938 copiat în 1810, de Ioniță sin Șeitan, în satul Turchești²⁾.

D-l profesor N. Cartoian a arătat în studiul menționat că manuscrisele 4274 și 3548 fac parte din aceeași familie cu versiunea publicată de Mateescu și derivă câte trele dintr'o versiune tradusă după versiunea grecească prelucrată de Damaschin Studitul, Arhiepiscopul Naupactei. Fragmentul păstrat în manuscrisul 938, cuprinzând numai primele 9 capitole (finix — în manuscris fiinezul — vultur; neiasit sau pelican, finix, pil, leu, zimbru, cerb și inorog), este o copie care derivă fidel după aceeași versiune după care derivă și manuscrisul 2158³⁾.

¹⁾ Pentru descrierea manuscrisului cf. N. Cartoian în: *Fiore di Virtù în literatura românească*, pp. 16—17.

²⁾ Ion Bianu și G. Nicolaiasa, *Biblioteca Academiei Române, Catalogul manuscriselor românești*, Vol. III, p. 154. Craiova 1931. Textul Fiziologului neidentificat.

³⁾ Iată ca dovadă o paralelă între aceste două manuscrise:

Manuscrisul publicat de M. Gaster se deosebește însă de acestea și se apropie de manuscrisele 1436 și 2158 din Biblioteca Academiei Române care prezintă o familie deosebită, derivând câte trele dintr'o versiune slavonească.

O deosebire importantă între aceste familii de manuscrise este lungimea manuscriselor grupei B, care au un număr de 86 capitole, față de manuscrisele grupei A, care ajung abia până la numărul de 30 capitole (versiunea Gaster).

În al doilea rând, exemplificarea morală din textele familiei A este mai reliefată și mai completă, întrucât ea urmează după fiecare animal, pasăre sau reptilă, pe când în familia B ea este mai redusă, sau lipsește în majoritatea capitolelor.

Care este locul pe care-l ocupă în această familie de texte (grupa A) manuscriptul cel mai vechiu nr. 1436?

Comparând între ele cele trei manuscrise ale grupei A constatăm că ordinea capitolelor este schimbată și că fiecare manuscris are lacunele sale. Rezumăm divergențele, în ceea ce privește succesiunea capitolelor și lacunele din fiecare manuscris în următorul tablou sinoptic:

Vers. Gaster	Ms. 2158	Ms. 1436	Ms. 938
Cap. I. Finix și Vultur	I—II	VII	I—II—IV
II. Pajăru	III	—	—
III. Finixu	I	—	IV
IV. Pil	V	II	V
V. Pil	V	II	V
VI. Cerbu	VIII	—	VIII
VII. Vultur	III	VII	II

Mss. nr. 938: cap. III.

Pentru pasărea Neiasitul, adecă pelican.

Așijderea pelicanul, fiind iubitor foarte de pui, că, după ce cresc puii, lovesc pre muma lor, cu aripile peste obraz, de aceea să mânie, și începe a-l lovi cu ciocul, și omorându-l apoi i să face milă și plânge pre dânsii trei zile. Și iar cu ciocul ea își împunge pieptul ei și curge sângele ei preste pui, iar ei înviază.

Pilda iaste așa:

Așa și Domnul nostru Xs. împun-su-l-au înjunghiat cu sulița în coastă jidovii, și au eșit sânge și apă și au înoit lumea toată.

Mss. nr. 2158: cap. III.

Pentru pasărea Neiasit adecă pelican.

Așijderea pelicanul, fiind iubitor foarte de pui, că după ce cresc puii lovesc pre muma lor cu aripile preste obraz; de aceea să mânie și începe a-i lovi cu ciocul și îi omoară; apoi i să face milă iar și plânge preste dânsii trei zile, și iar cu ciocul își împunge pieptul ei, curgând sângele ei preste pui, iar ei înviază.

Pilda iaste așa:

Așa și Domnul nostru Is. Xs. împun-su-l-au înjunghiat cu sulița în coaste jidovii, și au eșit sânge și apă și au înoit lumea toată.

Vers. Gaster	Ms. 2158	Ms. 1436	Ms. 938
VIII. Aspidă	XIV	—	—
IX. Gorgonea	XIII	—	—
X. Zămbbru	VII	III	VII
XI. Endrop	XVI	IV	—
XII. Vip	—	—	—
XIII. Vip	—	—	—
XIV. Ghionoai	—	VIII	—
XV. Porumb	—	—	—
XVI. Păun	—	—	—
XVII. Stârc	—	IX	—
XVIII. Stârc	—	IX	—
XIX. Cocor	—	—	—
XX. Arici	XVI	—	—
XXI. Șarpe	XV	—	—
XXII. Bou	X	XI	—
XXIII. Inorog	IX	—	IX
XXIV. Zgrișor	—	—	—
XXV. Broaște	—	—	—
XXVI. Crocodil	—	—	—
XXVII. Lăvan	—	—	—
XXVIII. Salamandră	—	—	—
XXIX. Stratocamil	—	VI	—
XXX. Turturea	—	—	—

După cum se poate vedea din tabloul de mai sus, versiunea M. Gaster, deși posterioară, este mai completă. Manuscrisul 1436, mai incomplet, are totuși un capitol: XII, despre «Preveghetoare», care lipsește în toate celelalte versiuni și alte două capitole: «Leul» și «Lupul», care lipsesc în versiunea Gaster; iar manuscrisul 2158 are și el un capitol «Vulpe» care îi este propriu.

O coincidență perfectă între textele de mai sus nu există, totuși putem spune că acolo unde un manuscris se depărtează ca text, celelalte trei se apropie. Într'acest fel vom avea asemănări între manuscrisul 1436 și manuscrisul 2158, manuscrisul 1436 și versiunea Gaster, manuscrisul 2158 și versiunea Gaster. Iată mai jos câteva exemple:

1. Asemănare între manuscrisul 1436 și manuscrisul 2158.

Cap. I

PEDEAPSA LEULUI

Cap. V

Leul iaste împărat tuturor gadinilor și are și el trei lucruri ale lui foarte mari: întâi câtă fată leoaica căței, iară ei sânt morți 3 zile până vine tată-său leul și suflă pre puii lui și atunci înviază.

Leul iaste împărat tuturor herilor și are întrânsul trei lucruri mari: Întâi lucru iaste când îl naște leoaica, îl naște mort și foarte mititel și zace mort până când vine leul și suflă în fața lui și înviază,

Alta iast rândul leului, când doarme leul, el cu un ochi doarme și cu altul să străjuască de vânători, ca să nu-l afle adurmit, să-l prinză. Așa și tu, omule, ce beai și mănânci și când adu-ți aminte și te deșteaptă și să-ți fie ție gândul <la> Dumnezeu, să te străjuești de diavolul, ca să nu te înșeale și să teprindă fără veaste. Al treilea lucru al leului, când vede vânătorii, iară el fuge și-și acopere urma cu coada, să nu mai cunoască urma vânătorii să-l ajungă. Așa și tu, omule, când dai milostenie nu te lăuda, ci dă intru ascuns, să nu te lauzi, ce deacă dai să știe Dumnezeu și tu, să nu-ți prinză veaste vânătorul, dracul, că nu numai tu pierzi avuția, și sufletului nici un folos nu-i iaste, că leul când va mânca pre om, iar el mănâncă trupul, iar capul omului nu-l mănâncă, ci apoi caută capul lui și obrazul lui de om și plânge mult și se căește mult și va să-i facă apoi bine și îi îngroapă capul în pământ. Așa și tu ome, deacă faci omului rău, apoi te căești și vei să-i faci bine ».

2. Asemănare între ms. 1436 cap. VII și vers. Gaster cap. VII, p. 279.

PILDA VĂLTURULUI

Vlăturul iaste împărat tuturor pașerilor și trăește 100 de ani fără grije și deaca îmbătrânește, el orbește și i să zdrăgește piscul supt barbă și nu se poate hrăni, și să sue foarte sus și să duce la Iordan, și cade acolo și să spală în Iordan. Și-i cade peanele și piscul și unghiile, și ease afară și șeade pe o piatră... de zile și cresc penele și piscul și unghiile și iară se sue în sus și iasă la lume. Așa și tu, omule, deaca ți se înmulțesc păcatele, iară tu să te duci la Duhovnic să te ispovedești de păcate, că Iordanul iaste ție biserica și soarele iaste ție rugăciunea, iară înălțimea iaste postul, iară tinerețile iaste învățătura popei.

Precum Domnul Dumnezeu au suflat întru Adam și am înviat noi toți... Al doilea lucru iaste când doarme leul nu-și închide ochii, ce cu ei priveaște și de vânători se străjuește. Așa și tu, o omule, au mănâcând, au bând, au dormind, iar mintea ta totdeauna să fie la Dumnezeu și să te străjuești de Diavolul, ca să nu te afle fără rugăciune și te va birui. Al treilea lucru iaste: când merge, el își astupă cu coada urmele lui, ca să nu-l afle vânătorii. Așa și tu, ome nebune, când vei face milostenie, fă-o pre ascuns să nu afle vrăjmașul și vei rămâne fără de folos.

Vulturul trăește o sută de ani, și-i crește vârful nasului, de nu poate vâna și a să hrăni, și de ochi orbeaște de nu vede. După aceia zboară spre înălțime în văzduh. Și de acolo se trăneste de o piatră și-și frânge vârful botului, și se scaldă într'un ezer curat ca aurul. Și se sue împotriva soarelui, și dacă-l încălzește cade după dânsul penele și se face iar ca un pui. Așijderea și tu omule, dacă vei îmbătrâni și te vei învechi în păcat, sue-te spre înălțimea smereniei; și să-ți fie ție gând plânsul pentru păcatele tale; și te spală cu lacrimile tale; și te încălzește în biserică cu căldura duhului; apoi leapădă dela tine toată răutatea și spurcăciunea, și te vei albi, după cuvântul proorocului: « Mai mult decât zăpada, în ziua cea de apoi te vei lumina, (de tot) ce vei fi avut întru tine ».

3. Asemănare între ms. 2158 și vers. Gaster.

Versiunea Gaster cuprinde două pilde despre «Vultur». Una se aseamănă cu pilda manuscrisului 1436, cealaltă cu manuscrisul 2158.

Ms. 2158 cap. II

Așijderea spun și pentru vultur că îmbătrânește și orbește și îngreuindu-se aripile, zboară la un izvor pre carile și să cufundă în apă, după aceea zboară în văzduh și din căldura soarelui și a zădufului, vede curat și iar la izvor să întoarcă și se cufundă de trei ori și se întoarcă precum a fost întâi pentru aceea și David cântărețul zice: «înnoi-se-vor ca ale vâlturului tinerețile tale».

Ms. Gaster cap. I b p. 277.

Așijderea (se) zice, că și Vulturul trăește 100 de ani. După aceea îmbătrânește și orbește și de aripi se îngreuează. După aceea se duce la un oarecare izvoriu, și să cufundă acolo. Și așa zboară spre văzduh, și de razele soarelui se aprinde; și văzând izvoriu limpede, iar se întoarcă într'ânsul și se cufundă de trei ori, și se înnoește iarăși ca și întâi. Pentru aceasta zice David proorocul: «înnoi-se-vor c'ale vulturului tinerețile tale». Așa și tu omul cel păcătos, dacă să întoarcă și să curățește cu espovedanie adevărat să curățește și să înnoește ca și întâiu.

Din această paralelă, vedem că textele noastre aci se apropie, aci se depărtează. Apropierile însă fiind de mai mare importanță, credem că nu este exclus să avem și la baza manuscriselor grupei A, o singură traducere. Còpiile acestea prezintă deosebiri din cauza anilor ce s'au scurs între ele și între prototipul pierdut, și a numeroaselor copii și copiiști ce s'au interpus la mijloc.

Considerațiile de mai sus învederează necesitatea publicării versiunii din manuscrisul 1436. Această versiune nu numai că este copiată cu 84 de ani înaintea celui mai vechiu text publicat până acuma, dar ne ajută să fixăm filiațiunea textelor și, în cazul că face parte din aceeaș familie cu celelalte, aduce, în restabilirea textului prototipului pierdut, elemente noi, necunoscute în celelalte versiuni.

Credem dar că aducem o contribuție utilă publicând mai jos, în facsimile și transcriere latină, textul acestei versiuni.

FISIOLOGUL

Ms. nr. 1436 din Biblioteca Academiei Române

(F. 44 v — 48 v)

1)

I. PENTRU PEDEPSA LEULUI

f. 45 Leul iaste împărat tuturor gadinilor. Și are și el 3 lucruri ale lui foarte mari. Intăi câtă fată leoaia cățeii, iară ei sânt morți 3 zile, până vine tată-său leul și suflă pre puii lui și atunci înviază. Alta iaste rândul leului, când doarme leul, el cu un ochiu doarme și cu altul să străjuiaște de vânători ca să nu-l afle adurmit să-l prindză. Așé și tu, omule, când béi și mănânci și când. . . adu-ți aminte și te deșteptă și să-ț fie ție gândul la Dumnezău | și să străjuiaști de diavolul ca să nu te înșele și să te prindză fără veste; al treile lucru al leului: când véde vânătorii, iară el fuge și-ș acoapere urma cu coada să nu mai cunoască urma vânătorii să-l agiungă.

Așé și tu omule, când dai milosteniee, nu te lăudă, ce dă întră ascunsă, să nu te lauzi, ce déca dai, să știe Dumnezău și tu. Să nu-ț prindză veste vânătorii, dracul, căci nu numai ce pierdzi avuția și sufletului nici un folos nu-i iaste, că leul când va mânca pre om, iar el mănăncă trupul, iară capul omului nu-l mănăncă. Ce apoi caută capu lui și obradzu lui de om și plânge multă și să căiaște multă, și va să-i facă apoi bine, și îi îngroapă capul în pământ. Așé și tu, ome, déca făc omului rău, apoi te căești și ve<i> să-i făc bine.

¹⁾ Primele zec rânduri cuprind sfârșitul unui alt text: *Albinușa* (Fiore di Virtù) Cf. N. Cartoian *Fiore di Virtù în lit. rom.*, p. 17 nota. Titlurile — afară de primul — sunt date de noi.

II. PILUL

Pilda de pil. Pilul nu are încheeturi la picioare, ce când va el să odihnescă, el să razimă de un copaci și stă într'un picor, iară vânătorii f. 45 v. mergū la acel copac ce să razimă el furis, | și-l tae cu hirăstrăul; și să ține în puținel; și să ascundū vânătorii, și merge pilul la copac și să razimă de copac, iar copacul cade gos, și pilul încă cade și nu să poate scula, și-l ucig vânătorii. Așé și tu ome, până ești pre lume, să nu te razimi pre avuție sau să te lauzi cu vitejia, ce te razimă pre Dumnezău zua și noapté, că vine moarté ca vânătoriu și-ț va tăia zilele, și veri cădé, și te vor ucide dracii pre tine și pre sufletul tău. Iară pilița, când va să féte vițelul ei, iară ia întră în apă mare până la pântecel ei, și va făta și cade în apă, iară mumă-sa îl ia cu râtul ei pre supt pântece și-l poartă pre rât 10 zile tot pre apă până i să țepenescū picioarele, și iase cu el afară și-l aplécă.

Așia și tu, ome, socotéște-ț viața pre această lume cumu-ț va fi, că înoți într'însă, ca să nu te îneci în păcate.

III. ZIMBRUL

f. 46 *Cuvânt de zimbru.* Zimbrul în pustie <lăcuește>, și nu bé apă | 60 de zile, și merge să bé apă și caută și plänge mult, că știe că déca va bé, să va înbăta ca și de vin. Și déca bé apă, el să înbată și iase la pădure; și să ucide de toț copacii până întră în frunză, și să învăluiască cu frunză, și adoarme greu; și-l află vânătorii și-l ucig bat. Așé și tu, ome, béi și mănânci și te veselești până te înbeți cu bețiia și cu nebuniia, și te află moartia învăluit întru acéia, și te vor ucide dracii vânătorii.

IV. INDROPUL

Pentru indropul. Iandropul iaste voivodul cel mare peștilor și pre spinare sar peștii. Și iaste într'un loc un péște cu solzii de aur unde stă într'un locū, iară indropul voivod să scoală de 3 ori într'un an și cu toți peștii din mare, și mergū la împăratul lor și să închină la dînsū toți, și să veselescū, și iară să risipăscū în mare.

f. 46 v. Să socotești că Dumnezău téu făcut mai frumos de toate gadinile și mai înțeleptū, deci, | să socotești că ne iaste noao împărat Dumnezău cela ce făcu toate. Să ne închinăm lui D<umne>zău zua și noapté și să mérgem la besérecă, și să ne închinăm împăratului nostru Is. Xs.; și pre sarač să nu-i uităm. Și pre fratele nostru și pre vecinul nostru să nu-l urâm, nič să-l pedepsim, că vom fi osândiți.

V. INOROGUL

Pentru inorogul. Inorogul iaste gadină mare și cu un cornū în frunte mare; și iaste ager; și agiunge pre căprioara și o lovêște cu cornul și o înpunge. Deci tot o poartă în cornū 40 de zile pănă putredêște și cade din cornū; și până o poartă numai cu limba linge singele ei, și scurcâ tot lingându sângele; acéia îi iaste hrana foarte cu nevoe, și încă zua de trei ori spre răsărit, și să roagă lui Dumnezeu.

Așé și tu, ome, nu uita pre Dumnezeu, ce te roagă sv<in>ției sale zioa și noapté:

VI. STRATOCAMILUL

Pentru stratocamil spun: Stratocamilul iaste pasăre mare. Și când oao oul, il lasă în apă, și-l cloaciaște cu ochii și tot caută pre el; iară de va căuta într'altă parte, ia strică oul. Și iaste un șerpe lungū de 50 de coți, și mérge la stratocamil și stă și el lângă pasăre: doară cum va căuta spre el stratocamilul, să strice oul.

Așea și tu, ome, să te păzești de dracul că tot stă lângă tine, doară are întoarce omul să caute spre el, și pre năravul lui, până te va dobândi și pre tine și pre sufletul tău, ca să-l ducă în <i>ad.

VII. VÂLTURUL

Pilda vâlturului. Vâlturul iaste împărat tuturor pasărilor și trăiaște 100 de ani fără grije; și déca îmbătrânéște, el orbéște și i să zgârcéște piscul suptū barbă și nu să poate hrăni, și să sue foarte sus; și să duce la Iordan și cade acolo. Și să spală în Iordan. Și-i cade pénele și piscul și unghiile, și iase afară și șede pre o piatră 40 de zile, și-i crescū pénele și piscul și unghile; și iară să sue în sus și iase la lume.

f. 47 v. Așé și tu, omule, déca ți să îmulțesc păcatele, iară tu să te duć la duhovnic. Să te ispoveduești de păcate, | că Iordanul iaste ție besérecă, și soarele iaste ție rugăciuné, iară înălțimé iaste postul, iară tineréțele iaste învățatura popei.

VIII. GHEUNO A I A

Pilda gheunoaei: Gheunoaia iaste pasăre frumoasă și pestriță, și zboară din copac în copac, și bate cu piscul toț copacii, și unde iaste mai slab, ia îl scobéște cu piscul până îș face sălaşū și cuib într'îns.

Așé să știi și tu, ome, că îmblă și dracul din om în om și carcă: care iaste slab și fără minte, îl înșală și să încuibază într'însū până îi ia și sufletul și-l duce în matca focului.

IX. STÂRCUL

Pilda stârcului. Stârcul iaste pasăre înaltă; și iaste lungă în picioare și scurtă în trup; și-ș face cuibul pre casele oamenilor. Și déca face pui, nu-i lipsescū nimic, nič el nu lipsiaște din cuib nici un čas, când bărbatul, când muiaria; și să roagă lui dumnezău zioa și noaptia de 3 ori. Așé și tu, ome, să știi că Dumnezău iaste și în ceri și pre pământ pentru acéia ți să cade și ție să te rogi lui Dumnezău, pentrucă faci
f. 48 păcate în toate zile | că de nu veri face așé apoi, ce răspuns vei da înainté lui Dumnezău? Dară nu vezi că toată bunătate ȝ-au datū Dumnezău; și béi și mănănci și porți aur și argint; și pentru Dumnezău nu veri să dai și saracului, ce-l pedepsești; și nu știi că ale tale toate sânt prah și pulbere; numai ce dai săracului, acela iaste vistiiarū neputredū.

X. LUPUL

Cuvântu de lup. Lupul iaste gadină ré și stricătoare și fură; și déca nu află hrană, el méрге unde iaste o răspântie, și urlă acolo și stri<gă> mult; și fac și ei rugă cătră Dumnezău și zic așé: Doamne, tu néi făcut și néi lăsat să nu paștem iarbă, ce néi dat carne să mănăcăm. Și aude Dumnezău ruga lor, și le trimite hrană.

Așé și tu, ome, roagă pre Dumnezău pururé și te va păzi Dumnezău; și-ȝ va da hrană; și păzêște la biserecă, și să zici greșit-am, Doamne, iartă-mă; că Dumnezău iartă păcătosul carele iaste cât de păcătos, numai să să roage lui Dumnezău pururé.

XI. BOUL

f. 48 v. *Pilda boului.* | Boul iaste în slujba omului; și iaste prost și tot gândêște bine omului și are și el pizmă la inima lui Și iaste și c...; și când va afla stârvul boului, iară el plânge și strigă tare și zice: Doamne, crez acesta încă au fostu bou ca și mine și astăzi au muritū.

Așé și tu, ome, că ce nu socotești că din pământ ești și iară în pământ veri méрге, că nu petreč pre vecinul tău la moarté lui cu lacrămi plângând, și să-ȝi aduci aminte că și tu veri muri, ce să mărești pre Dumnezău pururé.

XII. «PREVEGHETOAREA»

Pilda preveghetoarei. Preveghetoarea iaste pasăre mică și cu glas mare și frumos, și-ș face cuibul ȝos; și face pui, și îi pare bine, și să roagă lui Dumnezău zioa de 12 ori, și slăvéște pre sviinția sa.

Așijderé și ție, ome, cade-ȝi-să necontenit să dai laudă lui Dumnezău în toată vrémia ca și acé pasăre mică, ca să dobândești milă dela Domnul nostru Is. Xs. acum și pururé și întru véci nesvârșit. Amin.

шї таї ішї ірї прїє. шїє дїмє і ішїє мїє
шїє аїє рї вємї торїє. шїє тїє рїє мїє
ко пї. шїє рїє тїє рїє мїє ішїє мїє
ішїє рїє. шїє тїє ішїє пїє. шїє нє сїє тїє
сїє мїє. шїє оуїє вємї торїє. ашїє шїє мїє
ошїє пїє нє ішїє пїє мїє сє мїє рїє ішїє
пїє рїє мїє. сїє ішїє мїє ішїє тїє рїє мїє
рїє мїє ішїє рїє мїє. ішїє шїє мїє ішїє мїє
шїє мїє ішїє мїє торїє. шїє вє мїє ішїє мїє.
шїє ішїє ішїє шїє сїє оуїє ішїє рїє мїє
шїє шїє рїє ішїє мїє. ішїє рїє ішїє ішїє
сїє мїє вїє мїє. ішїє ішїє ішїє ішїє мїє
рїє. ішїє мїє ішїє мїє. шїє ішїє ішїє шїє
ішїє ішїє. ішїє ішїє ішїє ішїє ішїє рїє
ішїє ішїє. шїє ішїє ішїє ішїє. ішїє ішїє
ішїє ішїє. ішїє ішїє ішїє ішїє ішїє ішїє. шїє
ішїє ішїє ішїє ішїє ішїє ішїє. шїє ішїє
ішїє ішїє ішїє ішїє ішїє ішїє. шїє ішїє

ms
ms

Re lo gant i me yu o d e b r e n a . m e n c o a r e s m e y u i
p e t a t a n d . i a r a p n i y u n d o i a t o c e n t . i a r a n i
m e r d y u i i a r b e y u n d o p o r t i m : n i p r a t i s m o a t o i
T e s n o a i a i a s a r i p r o t o a s a m p i t i y u a . m p
S o l o a r a p n i n o n a p n o n a . m p o i a t e n t i y u a
m o n o t a r i n . m n e p e i a t e m a i n c i a i p o n o d
m e m e n t i s . n e n a p p a r e c l a i m e m p o n a p n e
a m b e y u i m m e n t o m e m p o n a m p o n a m p
S o d . m o n a n a n a r i i a c i a m p o n a m p
p m a i a . m n e p n e m a i a p n e r i e . p e m e
p a m o n e p r e m e . m e p r e p m a n a r i m e n :
m p a c o r p o n e n . m p o n a i m e p a s a r e p n e
m a . m o n a c e r p o n a r e . m n e i m e p n e n e .
m p p a r i e o d e r p a s e n d o i m e n o . m p p
m a p a r e p n e m a i a c e m a m i n . m o i c a m l i a
m e p n e n a m p o n a . m e p o n a m p m o n a r e
m n e p o n a m p p n e i y s o a m p o n a m p p r e p n e .
a m b e m p o n a m e m p m e p n e i a m p p r e p n e
p r e p n e m . p e m p a r a t a m p o n a m o n e c e m s
p o n a m p p n e i . m p p a r e m a m e p n e a y u a .

Дѣла нѣбѣ раѣ аѣмѣ аѣтѣ прѣстѣ вѣдѣ жѣмѣтѣ
 ѣтѣ. раѣ нѣбѣ ѣтѣ аѣтѣ ѣмѣтѣ тѣдѣ
 раѣ прѣстѣ. шѣтѣ дѣтѣтѣ мѣтѣ. шѣтѣ
 цѣ аѣ шѣтѣ. шѣтѣ прѣстѣ нѣбѣ ѣтѣ
 шѣтѣ раѣ нѣбѣ. ѣтѣ прѣстѣ. шѣтѣ прѣстѣ
 тѣ мѣтѣ аѣтѣ прѣстѣ шѣтѣ ѣтѣ. нѣтѣ мѣтѣ раѣ
 сѣраѣ нѣбѣ аѣтѣ аѣтѣ вѣстѣ прѣстѣ нѣтѣ прѣстѣ
 нѣтѣ прѣстѣ. Лѣтѣ нѣтѣ тѣдѣ нѣтѣ шѣтѣ
 шѣтѣ прѣстѣ аѣтѣ шѣтѣ прѣстѣ. шѣтѣ прѣстѣ аѣтѣ
 раѣ нѣбѣ. ѣтѣ прѣстѣ ѣтѣ ѣтѣ ѣтѣ ѣтѣ. шѣтѣ
 ѣтѣ аѣтѣ ѣтѣ шѣтѣ прѣстѣ. шѣтѣ аѣтѣ прѣстѣ
 прѣстѣ прѣстѣ. шѣтѣ аѣтѣ. прѣстѣ тѣдѣ
 прѣстѣ шѣтѣ аѣтѣ ѣтѣ ѣтѣ ѣтѣ. прѣстѣ
 прѣстѣ ѣтѣ. шѣтѣ прѣстѣ прѣстѣ прѣстѣ.
 шѣтѣ прѣстѣ тѣдѣ прѣстѣ. аѣтѣ шѣтѣ ѣтѣ
 прѣстѣ прѣстѣ прѣстѣ. шѣтѣ аѣтѣ прѣстѣ
 шѣтѣ аѣтѣ прѣстѣ. шѣтѣ ѣтѣ ѣтѣ ѣтѣ прѣстѣ
 шѣтѣ прѣстѣ прѣстѣ прѣстѣ прѣстѣ. шѣтѣ
 ѣтѣ прѣстѣ ѣтѣ. шѣтѣ ѣтѣ ѣтѣ прѣстѣ ѣтѣ
 тѣдѣ ѣтѣ прѣстѣ ѣтѣ ѣтѣ прѣстѣ. шѣтѣ ѣтѣ.

шѣтѣ
 ѣтѣ

кѣ.

PRIMELE CĂRȚI FRANCEZE
TRADUSE ÎN ROMÂNEȘTE
ISTORIA LUI CAROL AL XII-lea de VOLTAIRE
DE
OLGA COSCO

Societatea românească dela sfârșitul secolului al XVIII-lea ne apare sub un aspect interesant. Intr'o vreme în care influența orientală sub cele două ipostase ale ei — turcă și greacă — era în apogeu, încep să se ivească cele dintâi elemente de cultură occidentală. Prin Domnii fanarioți, prin secretarii și preceptorii aduși de ei, prin școlile întemeiate, începe să se răspândească din ce în ce mai mult în rândurile boierimii noastre cunoștința limbilor diplomatice ale timpului.

Bibliotecile Domnilor și ale boierilor se îmbogățesc cu numeroase cărți franțuzești, italienești și mai ales cu traduceri, păstrate mai toate în manuscrise, ceea ce dovedește că nu circulau cel mult decât printre boieri.

Stăpânirea fanariotă mergea în Principate spre declin. Decadența domniei stârnește murmure printre unii boieri. Răsmirița pătrunde în suflete și în rândurile lor se răspândesc cu iuțeală svonurile despre frământările Apusului. Nemulțumirea începe să se contureze, ieșind la iveală prin încercări îndrăznețe de liberare, ca introducerea francmasoneriei în Moldova de către preceptorul copiilor lui Al. Ipsilanti, francezul Carra.

În învălmășagul acesta de idei, din ce în ce mai precis și mai conștient iberale, boierii încep să se agite.

Nu trebuie deci să ne mai mire apariția unor chipuri cuprinse de mânia neamului întreg, ca al boierului Darie Dărmănescu¹⁾ veșnic

¹⁾ N. Iorga, *Francmasoni și conspiratori în Moldova sec. al XVIII-lea*. Ac. Rom. Mem. Secț. ist. Seria III, tom VIII, mem. 12. 1928. Buc. N. Condeescu, *Istoria lui Alfidalis și a Zelidei*. Ac. Rom. Mem. lit. seria III, 1930—1931.

agitat, a cărei singură manifestare ne poate oglindi limpede întreaga epocă.

Neastâmpărat conspirator, Darie uneltește repetate comploturi în domnia lui Grigore Ghica și Constantin Moruzi, fără ca pedepsele grele, pe care le primește, să-i poată curma avântul.

« Hicleniile » acestea însă, nu mai revoltă pe boierii cinstiți, ca în alte vremuri, ci-i strâng într'un mănunchiu care deplânge soarta nenorocită a conspiratorilor, închinându-le stihuri ca: « Pieirea lui Manolache Bogdan vel vornic și a lui Ioan Cuza, biv vel spătar ».

În epoca aceasta de neliniște se deschide drumul traducerilor și ceea ce e interesant e că gustul vremii părăsește cu totul domeniul religiei pure, mâinile copiștilor exercitându-se a transcrie cărți filosofice și morale, spre a face apoi trecerea la povestiri și romane. Saltul era neprevăzut și mai ales primejdios. Lipsa de respect față de dogmele bisericii, a mers atât de departe încât Patriarhul Constantinopolului afurisește pe toți acei cari vor ceti cărți catolice și mai ales pe Voltaire ¹⁾.

E interesant de dedus evoluția, pe care a urmat-o gustul societății timpului, după traducerile care s'au făcut.

Treptat, treptat se trece dela lucrările cu caracter românesc, cum e de pildă, mult gustata « Istoria lui Alțidalis și a Zelidei » (1783 ²⁾), tradusă din îndemnul lui Darie Dărmănescu, spre acele cu tendințe educative, morale, în rândul cărora trebuie să cităm: « Les aventures de Télémaque », tradusă de C. Stăncescu, în urma insistenței aceluiași Darie, pentru a sfârși cu lucrările istorico-politice, cu tendințe liberale, printre care numărăm și traducerea noastră: *Istoria lui Carol al XII-lea*, de Voltaire (1792).

Faptul că găsim în această epocă o traducere din Voltaire, omul privit cu neîncredere de Biserică, e semnificativ și trebuie în deosebi relevată alegerea pe care o face traducătorul din operele lui Voltaire, tocmai a acestei istorii, care ne zugrăvește vieța victorioasă a lui Carol al XII-lea, regele Suediei, prototipul bravurii și al dorului de cucerire și de libertate.

Chipul acestui erou nu putea decât să înflăcăreze pe oamenii vremii, avizi să îmbrățișeze tot ce era nou și aducea un suflu de libertate.

Această traducere se găsește în două manuscrise:

1. « *Istoria Craiului Sfeziei Carol al 12-lea*, acum întâi tălmăcită după al nostru dialect, prin silința și osteneala smeritului Gherasim, Arhimandrit Mitropoliei Iașului 1792 ». Manuscriptul se află în biblioteca

¹⁾ P. Eliade, *De l'influence française sur l'esprit public en Roumanie*. p. 171.

²⁾ Cf. N. Condeescu *op. cit.*

Universității din Iași, a fost menționat de Xenopol și Erbiceanu în *Serbarea școlară dela Iași*, p. 270¹⁾.

2. Al doilea manuscris aflător în Biblioteca Academiei Române, secția manuscriselor, sub nr. 4619, poartă următorul titlu:

« *Istorie Craiului Sfeziei Carol al 12-le, tălmăcită pe limba moldovinească de Sfinție Sa Kyr Gherasim, Arhimandritul Mitropoliei Iașului, despărțită în 8 cărți, 1799, săptv<rie>* ».

Cine este acest arhimandrit Gherasim, cunoscător atât de bun al limbii franceze, care se încumetă să dea o astfel de traducere? Mai are el oare și alte opere?

Printre manuscrisele Academiei, sub nr. 40, găsim o « *Istorie a Americii* », manuscris descris în *Catalogul manuscriselor române*, tom. I, p. 99. Titlul întreg e următorul:

« *Istoria Americăi*, cuprinzând un perelipsis a aflării ei, țerimoniile bisericești și politicești, începutul legilor, a lor tagme și desidemonii, rânduețele cărmuirii, firele și obiceiurile lăcuitorilor ei; adunată din deosăbite cărți a celor mai vrednici de credință istornici și acum întâi tălmăcită în dialectul moldovenesc, prin osteneala smeritului *Gherasim, Arhimandrit Mitropoliei Iașului*; închinată prea sfințitului episcop al Romanului, Kiriu Antonii, tom 2, 1795 ».

Fără nicio îndoială că și « *Istoria Americii* » este opera aceluiași Gherasim, arhimandrit al Mitropoliei Iașului, care în 1792 tradusese istoria lui Carol al XII-lea.

Chiar dacă Gherasim călugărul nu ar fi fost menționat ca autor al acestei noi traduceri, paternitatea lui ar fi fost lucru lesne de dedus, deoarece ms. 40 dovedește o apropiată înrudire cu ms. 4619, prin întrebuițarea aceluiași lexic și aceluiași fel de exprimare.

Tot în colecția Academiei Române²⁾ se găsește citat la nr. 451 un alt manuscris:

« *Taina Francmasonilor* » care acum întâi s'au tălmăcit de pe limba franțozască pe limba moldoveniască, de *Chir Gherasim, archidiiacon a svintei Mitropolii*, cu toată cheltuiala dumisale Iordachi Darie, biv vel paharnic, în zilele prea înălțatului Dōmn Mărie Sa Alexandru Ioan Ipsilant V[oi]vodu, la velet 1787, Oct. 20. »

Această nouă tălmăcire din limba franceză, ridică o chestiune interesantă:

¹⁾ Descris de I. Minea în *Cercetări istorice*, vol. I. 1925 p. 403. N. Iorga *Istoria literaturii române sec. XVIII*, vol. I, ed. I, p. 47, în notă: « Pentru o traducere a lui Charles XII de Arhimandritul ieșan Ghervasie. *Serb. școl.* p. 270 ».

²⁾ I. Bianu și R. Caracaș, *Academia Română. Catalogul manuscriselor*, II, p. 174.

Sunt acești doi Gherasim, unul arhidiacon al Mitropoliei Iașului în 1787 și celălalt, arhimandrit al aceleiași mitropolii, între 1792—1795, una și aceeași persoană?

Și dacă acești doi Gherasim sunt una și aceeași persoană, îi putem noi identifica cu un al treilea Gherasim, ajuns în 1796 episcop de Huși și mai târziu de Roman, a cărui biografie a fost reconstituită, în trăsături largi, de d-l N. Iorga în *Istoria bisericii românești*?

Această problemă depășește însă cadrul cercetării de față; în rândurile ce urmează ne vom mărgini numai la traducerea operei lui Voltaire.

Manuscrisul din colecția Academiei Române poartă nr. 4619. Este în bună stare. Formatul e în 4°. Scoalțele sunt uzate. Cuprinde 157 foi numerotate. Scrisul e numai cu cerneală neagră, destul de simplu și citeț, fără inițiale și chenare, fără absolut nicio împodobire. E același în tot cuprinsul manuscrisului, numai uneori e mai mărunț. Pe prima pagină manuscrisul poartă titlul, iar pe a doua începe textul. La p. 157 v. aflăm numele copistului:

« S'au scris în Cotul Morii la anul 1805 den aceste istorii de mine Lazăr Ștefan, Diac ot Divan ».

Se știe că « Charles XII » al lui Voltaire a avut în Franța numeroase ediții, dintre care prima la 1731 Basle, apoi ediții ulterioare prezentând rectificări, adăugiri: 1732 Bâsle, 1732 Amsterdam, 1733 Basle, 1737 Basle, 1739 Amsterdam, 1740 Basle, 1745 Hamburg, 1748 Dresda, 1751 textul definitiv al istoriei, etc. ¹⁾

De care din aceste ediții s'a servit traducătorul?

Din studiul textului se poate trage concluzia că traducerea românească urmărește ediția princeps a lui Voltaire, din 1731 sau cel puțin una care reproduce exact această ediție. În nici un caz ediția din 1751, care este mult adăogită și care a rămas ca text definitiv ²⁾, deoarece:

1. *Impărțirea capitolelor* este identică:

Cap. I. Trad. rom. = ed. 1731, diferită de cea din 1775.

Cap. II. Trad. rom. = ed. 1731 = ed. 1775.

Cap. III. Trad. rom. = ed. 1731, diferită de cea din 1775.

Cap. IV. Trad. rom. diferită și de 1731 și de 1775.

Cap. V, VI, VII, VIII. Trad. rom. ed. 1731 = ed. 1775.

¹⁾ G. Bengesco, *Voltaire, Bibliographie de ses œuvres*, Paris, tome I, 1882, p. 372.

²⁾ Se știe că Voltaire a remaniat neconținut timp de 40 de ani opera sa Cf. G. Bengesco, *Oeuvres choisies de Voltaire publiées avec préface, notes et variantes*. Flammarion, Paris, 1890, Tome I.

Deci identitatea capitolelor, în ce privește cuprinsul, este stabilită între ed. 1731 și traducerea românească în afara cap. IV, care prezintă diferențieri.

Pasagii noi, rectificări, introduse în celelalte ediții, după 1731, nu se găsesc în traducerea românească.

De pildă: Convorbirea lui Stanislas Lescinsky cu Nicolae Mavroordat — deși era un pasaj interesant pentru noi.

Din traducerea românească lipsește și:

« Discours sur l'histoire de Charles XII », care se afla în ed. 1731 la sfârșitul cap. II, iar în edițiile următoare în capul tomului I. Lipsesc de asemenea și: « Pyrrhonisme de l'histoire », ca și « Avis important sur l'histoire de Charles XII », care, de altfel era, normal să lipsească, deoarece nu apăruseră decât în edițiile ultime franceze.

Tot astfel se pot înșira o sumă de adăugiri și omisiuni față de edițiile ulterioare, care se găsesc atât în ed. 1731 cât și în textul român ¹⁾.

Iată acum și un pasaj mai lung pentru a se putea mai bine observa cum urmărește traducerea originalul străin:

Discursul lui Carol

Pagina 15:

« Messieurs, dit-il, j'ai résolu de ne jamais faire une guerre injuste, mais de n'en finir une légitime que par la perte de mes ennemis.

Ma résolution est prise:

J'irai attaquer le premier qui se déclarera et, quand je l'aurai vaincu, j'espère faire quelque peur aux autres ».

Pagina 57

« Boierilor, au zis, am hotărât de a nu face niciodată un războiu nedrept, dar iarăși de a nu sfârși niciodată pre cel legiuit decât prin pierderea vrăjmașilor mei.

Hotărîrea mea e luată:

Voiu merge și voiu lovi pre cel ce va vesti întâiu împotriva mea și după ce-l voiu birui, nădăjduesc a face oareșicare frică celorlanți ».

Totuși cap. III și cap. IV prezintă diferențieri de text față de ed. 1731 și 1792 diferențieri ce nu le putem explica neavând la îndemână în bibliotecile noastre seria completă a edițiilor.

Referitor la studiul textului, un lucru care trebuie dela început stabilit e că această istorie nu are nimic comun cu seria de manuscrise referitoare la *Viața marelui Petru* (nr. 49, 122, 204, 2476, 2668 din

¹⁾ La pp. 50, 54 (1775), descrierea reformelor religioase, politice etc., ale Țarului Petru-cel-Mare, lipsește din ed. 1731 și 1792 (ed. rom.). La p. 71 același pasaj lipsă în 1731 și 1792. La p. 181, același pasaj, referitor la neamul Zaporojenilor, lipsă din 1731 și 1792, deși chiar Valahii sunt pomeniți în acest pasaj: « Charles ajouta à ces bandits quelque mille Valaques, que lui rendit le Kan de la petite Tartarie », etc.

Biblioteca Academiei Române etc.) și nici cu *Istoria lui Carol al XII-lea*, pomenită de Sbiera în « *Mișcări culturale* » și de Gaster în *Crestomația română* tom. I, p. 64, care istorii sunt atribuite lui Nicolae Costin.

Se cuvine acum să ne oprim asupra muncii traducătorului a cărui lucrare o putem privi, după cum vom vedea, ca expresie a societății și a stadiului limbii literare a vremii.

Copistul, diacul de Divan, Lazăr Ștefan, ne apare, după cum am mai spus, ca un om conștiincios și migălos la lucru, dar oarecum șters. Neatenția lui nu se observă decât în două locuri: « *măhniciunea norodului* » spune el, în loc de: « *les regrets du Nord* » și « *asprile pravile ale țariului* » în loc de « *les lois sévères du sérail* ».

Traducătorul, călugărul Gherasim, se arată însă un om conștient de povara grea ce își ia pe umeri.

Nu era lucru lesne pentru un scriitor al vremii de care vorbim, să se strecoare cu ușurință printre asperitățile și nemlădierile limbii noastre din acea vreme, izbutind totuși să redea pe deplin cuvântul adânc al lui Voltaire.

O muncă îndoită îi era impusă: aceea de a înțelege în primul rând și de a pătrunde textul ce-l avea de tradus și apoi aceea, cumplit de anevoioasă, a formării unei părții prin noianul de străinisme.

Cuvintele trebuiau traduse exact; uneori, traducătorul avea la îndemână echivalentul român, alteori acesta trebuia redat printr'o perifrază sau prin neologisme. Sinonimele limbii franceze, cu nuanțe atât de delicat de deslușit pentru spiritul mai greoi oriental, dădeau mult de lucru, ca și întorsăturile de frază specifice stilului francez.

Călugărul nostru reușește să se strecoare printre aceste obstacole cu destulă pricepere și bun simț.

Înainte de a-i aprecia mai de aproape abilitatea de traducător, să ne oprim la ceva interesant ce se străvede în pasagiile referitoare la țara noastră.

Voltaire vorbind de Bugeac, locul de retragere al lui Carol al XII-lea, amintește în termeni nu prea plăcuți, de locuitorii acestor ținuturi; el numără printre: « *les peuples brigands* », cum îi numește el, și pe Moldoveni, ceea ce revoltă inima cărturarului, care omite acest cuvânt din traducerea română ¹⁾.

¹⁾ Locuitorii olaturilor ce-s megieșe cu țara tătărească cea mică, nu să silesc cu semănăturile pentrucă vin de le strică

Les habitants de ces cantons voisins de la petite Tartarie ne semaient, ni re plantaient parce que les Tartares de

Pasagiile celelalte, referitoare tot la țările române, care însă nu prezentau nimic jignitor pentru noi, nu suferă nicio schimbare, ci sunt fidel redată de traducător ¹⁾.

săciărișul Tătarilor dela Bugeac și dela Precop, care toate sînt niște noroduri, deprinsă numai la prăzi (p. 67).

¹⁾ Acest turc neîncredințat fiind de ceea ce trebuie să facă într'o țară, unde numai dintr'o singură poticneală de picior pierdea cineva viața.

...Cu această armie au luat drumul către Moldova și Vlahia care mai înainte au fost țara Vlahilor iar acum sunt lăcuite de creștini de legea greciască, birnici ai împăratului turcesc.

Un grec anume Cantimir, care au fost făcut prințip Moldovii de Turci, s'au dat în partea țarului socotindu-l acum ca pre un stăpân și n'au avut nicio mustrare de cuget de a înșăla pe soltanul dela carele luase prințipatul pentru ca să ajute pe un creștin dela care nădăjduia mai mari folosuri.

Deci țarul după ce au făcut un tratat ascuns cu acest prințip și l-au primit în armia sa, au intrat întru această țară la luna lui Iunie 1711 și au mers asupra marginilor miezii nopții al gârlii Heras, care acum să numește Prut, aproape de Eși, scaunul Moldovei.

Îndată Vizirul s'au înștiințat că Petru Alexievici să înaintează despre această parte, au lăsat Belogradul și urmând curgerea Dunării, au trecut-o pe un pod de dubasă aproape de cetățuia Saccia.

(Pasagiul acesta lipsește din versiunea românească).

Armia turcească au mers cu atâta silită că s'au arătat curând den aintea cei moschicești având între dânsii gârla Prutul. Țarul încredințat fiind de Domnul Moldovei n'au socotit că Moldovenii nu vor ținea cu dânsul, dar adeseori prințipul și supușii au deosebite entesuri.

Boudjak, ceux de Pérékop, *les Moldaves*, tous peuples brigands, auraient ravagé leurs moissons (p. 172).

Ce turc incertain de ce qu'il devait faire dans un pays où une fausse démarche coûte souvent la vie.

Avec cette armée il prit le chemin par la Moldavie et la Valachie, autrefois le pays des Daces, aujourd'hui habité par des chrétiens grecs, tributaires du grand Seigneur.

Un grec, nommé Cantemir, fait prince de Moldavie par les Turcs, se jeta dans la partie du czar qu'il regardait déjà comme un conquérant et ne fit point de difficulté de trahir le sultan dont il tenait sa principauté, en faveur d'un chrétien dont il espérait de plus grands avantages.

Le czar ayant donc fait un traité secret avec ce prince et l'ayant reçu dans son armée, s'avança dans le pays et arriva au mois de Juin 1711 sur le bord septentrional du fleuve Hiérase, aujourd'hui le Pruth près d'Iassi, capitale de la Moldavie.

Dès que le grand vizir eut appris que Pierre Alexievici marchait de ce côté, il quitta aussitôt son camp et suivant le cours du Danube, il alla passer ce fleuve sur un pont de bateaux, près d'un bourg Isaccea au même endroit où Darius fit construire autrefois le pont qui porta son nom.

L'armée turque fit tant de diligence, qu'elle parut bientôt en présence des Moscovites, la rivière de Pruth entre eux. Le czar sûr du prince de Moldavie ne s'attendait pas que les Moldaves dussent lui manquer, mais souvent le prince et les sujets ont des intérêts très différents.

Revenind la meritele traducătorului, dela început trebuie să stabilim că acest Gherasim era un om cult. Oricât de exigenți am fi, nu-l putem găsi în greșală decât rareori și pentru lucruri neînsemnate, ca:

Moscovia sau Rosia... se întindea
întru de-o astimă de 1500 ceasuri.
...30 ceasuri departe de Pol.
...două litre
...Țara este așezată la 14-lea și 17-lea
grad.

La Moscovie ou Russie... s'étend
l'espace de quinze cents lieues.
...Narva à 30 degrés du Pôle.
...deux livres
...le pays est situé au quarante-
septième degré.

Astfel de cunoștințe geografice nu intrau însă în bagajul intelectual al multora din epoca în care trăia bătrânul Gherasim, așa că nu-i putem aduce o învinuire din atari lipsuri.

Trebuie să mai relevăm însă și unele stângăcii de frază prin redarea puțin curioasă a textului francez, fie că traducătorul n'a priceput prea bine cuvântul, fie că nu-i găsea expresia corespunzătoare în limba română.

Iată câteva schimbări de înțeles făcute de traducător:

...Februarie în 12, la anul 1713 au
fost această *străină* întâmplare.
...*namilă* alcătuită de toate greșelile
...*mare cuviință*.
...fiind cu totul *rece*
...această armie hămesită de *foame*

Ce fut le 12 Février qu'arriva cet
étrange événement.
...*monstre* formé de vices.
...*magnificence*.
...tout *froissé*.
...l'armée exténuée de *lassitude*.

Alteori traducătorul urmărește prea de aproape construcția frazeologică franceză:

...să-l facă să tragă o parte mai fo-
lositoare dela țar.
...duh de mijloc
...groase greșeli
...n'au lipsit a nu răpostui aceste
răspunsuri tatălui său.

...l'engager à tirer un meilleur parti
du czar.
...esprit médiocre.
...erreurs grossières.
...on ne manqua pas de rapporter
ces réponses au roi.

Alteori, în sfârșit, traducătorul n'a găsit cuvânt corespunzător în limba română și atunci a tradus de cele mai multe ori exact, dar prin perifraze:

Aceștia iubia mai mult stăpânirea
turcească pentrucă ea nu este niciodată
tristă către cei mici ci numai către cei
mari iar pe noroadele birnice le iubesc
cu mare dulciață.

Ceux-ci aimaient la domination turque
qui n'est jamais fatale qu'aux grands et
qui affecte de la douceur pour les peup-
les tributaires.

... neapunerea soarelui la miez-noapte	... la lumière boréale.
... un picior de stâlp	... piédestal
... puterile cele mișcătoare care pornia	... les ressorts qui faisaient mouvoir
dieta	la diète.

Bunul simț al traducătorului apare însă în adăugirile personale, care ne conving de interesul pe care îl punea ca această istorie să poată fi folosită de oricine, fiind pe înțelesul oricui.

Uneori, acolo unde i se pare că nu ar putea fi ușor înțeles de cetitorii săi moldoveni, se oprește la un nume istoric sau geografic ori la un neologism pentru a adăuga dela sine lămuririle necesare. Iată câteva exemple:

... Curtea sa era cea mai strălucită din toată Evropa, după a lui Ludovic al XIV-lea, <i>crai al Franței</i> .	Sa cour était la plus brillante de l'Europe après celle de Louis XIV.
... fregată (<i>corabie mică și înaltă în păreți</i>)	... frégate.
... este lucru știut că marea Baltică nu are nicio adăogire, nicio scădere, după cum este obicinuit la alte mări.	... On sait que la mer Baltique n'a ni flux, ni reflux.

Cunoscător prea bun al limbii latine nu pare să fi fost acest prelat, deoarece ocolește citatele latine, redând numai pe cele la care erau alăturate și traduceri franceze, uitând pe celelalte. De exemplu:

« *Tres uno contudit* », care are în textul străin și traducerea franceză, se regăsește și în textul român: « Pe trei a împilat cu o lovitură », — pe când fraza: « *Nous combattrons, ajouta-t-il en souriant, pro aris et focis* », lipsește din textul românesc.

Din cercetarea traducerii, Gherasim ne apare și ca un om conștiincios care nu-și face din munca lui o desfătare, ci o îndatorire. El urmărește de aproape textul lui Voltaire, neîngăduindu-și să-l știrbească; dovadă numărul mic de omiteri pe care le găsim în traducere. Unele, mai ales, fără șovăială, le putem pune pe sama copistului.

Neologismele, fie întregi, fie schimonosite ca și grecismele, împânzesc traducerea.

Pentru turcisme putem face o rezervă; călugărul le întrebuințează cu deosebire în scrisorile Sultanului sau în fragmentele referitoare la relațiile directe ale lui Carol cu Turcii, unde-și aveau oarecum locul.

Iată câteva exemple de turcisme:

caiafet < *kyiafet* (ar) = état; *calabalic* < *calabalyk* = tumulte; *cauc* < *kavuk* = turban; *ciambur* < *čapul* = incursion; *edec* (cai edecuri) < *yedek* = chevaux de relais; *fetfal* < *fetva* = fetva; *celmea* < *čalma* =

turban; *hadîmb* < hadym = eunuc; *hindic* < hendik = fossé; *madem* < ma'den (ar) = métal, mine; *nagarale* < nagara = timbales; *nazar* < naza'r = faveur; *peşcheş* < peškeš; = présent; *tabie* < tabia = sempart; *tarzus* < tarz (ar) = gravement; *tarapana* < tarabhana = hôtel de la monnaie; *tacâm* < takym = mal monté; *tembelâc* < tembellik = oisiveté; *nazir* < nazir = gouverneur; *zaherea* < zahra = provisions; *urdie* < urdu = oaste ¹⁾).

Grecismele sunt foarte numeroase ²⁾:

a afanisi < ἀφανίζω = ruiner; *a afierosi* < ἀφιερώνω = offrir; *anafora* < ἀναφορά = rapport; *apraxia* < ἀπραξία = inaction; *a catadexi* < καταδέχομαι = daigner; *chendron* < κέντρον = centre; *clironomie* < κληρονομία = patrimoine; *cliros* < κληρος = clergé; *crasis* < κράσις = constitution; *deastimă* < διάστημα = espace; *diadohie* < διαδοχή = héréditaire; *epistimie* < ἐπιστήμη = science; *evlavisit* < εὐλαβής < respecté; *filonichia* < φιλονεικία = dispute; *filotimia* < φιλοτιμία = vanité; *a hiritisi* < χαιρετίζω = saluer; *a iconomisi* < οἰκονόμω = économiser; *ipochimen* < ὑποκείμενον = objet; *ipolipsis* < ὑπόληψις = réputation; *theatron* < θέατρον = théâtre; *theoraticos* < θεωρητικῶς = vénérable; *a merimetisi* < μερμερίζω = réparer; *a metaherisi* < μεταχειρίζομαι = se servir; *ochian* < ὀκεανός = ocean; *parigorie* < παρηγορία = consolation; *peristasis* < περίστασις = circonstance; *a se pliroforisi* < πληροφωρῶ = s'assurer; *poliorchie* < πολιορκία = siège; *pricopsit* < προκόπτω = progresser; *prochimen* < προκείμενον = sujet; *profasis* < πρόφασις = proposition; *a proharisi* < προχωρήσω = faire des progrès; *a simfonti* < συμφωνῶ = conspirer; *amanet* < ἀμανέτι = gage; *scandelă* < σκάνδαλον = scandale.

Iată-ne ajunși acum la seria foarte numeroasă de neologisme franceze, atât de neașteptate într'o traducere a secolului al XVIII-lea, făcută de un călugăr. Din toate elementele lexicale întâlnite, neologismele sunt cele mai însemnate, deoarece ele ne indică primul stadiu al pătrunderii influenței franceze în limba noastră. Putem despărți neologismele în două categorii: 1. cele intrate direct în limbă (pact, electorat); 2. cele pătrunse printr'un intermedair grecesc polon sau rus.

Unele neologisme pătrunzând în limbă, primesc patina timpului în înfățișarea lor și mai ales în terminație: a formălui (former); a pretenderisi = prétendre.

¹⁾ Turcismele controlate după Lazăr Șaineanu, *Influența orientală asupra limbii și cult. române.*

²⁾ Grecismele după: Λεξικὸν Ἑλληνο-γαλλικὸν de Ἄγγελος Βλάχος și după Tikin, *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch.*

Dintre acestea putem deosebi neologismele cari, deși redată după un text francez, prezintă totuși mai multă asemănare cu formele italienești, dar care au putut intra în limbă și printr'un intermediar rusesc sau polonez:

bagatelă < bagatella (it) — bagatelle; *bomba* < bomba — bombe, pol. bomba; *corespondenție* < corrispondenza — correspondance; *curiozită* < curiosità — curiosité; *exercițiu* < esercizio — exercice; *enteresile* < interesse — intérêts; *novtale* < novità — nouveautés; *nunțiu* < nunzio — nonce; *parlament* < parlamento — parlement pol. parlament; *pașport* < passa-porto (intrat la noi prin intermediu rusesc pașportu); *parolă* < parola — parole; *plînipotenți* < plenipotenziario — plénipotentiaires; *a se picarisi* < piccarsi — se piquer, grec. *πικάρω*; *proghect* < progetto — projet; *publicațiune* < pubblicazione — publication, pol. publikacya; *relație* > relazione — relation, pol. relacya; *rezidenție* > residenza — résidence; *trătate* < trattato — traité; *aliat* < alleato — allié.

Alte neologisme au pătruns sub forme mai asemănătoare prototipului francez și au rămas până azi în limba noastră, dovedind din partea traducătorului un deosebit simț al limbii. Câteva dintre ele par însă să fi intrat în limbă și printr'un intermediar polon sau rus:

afront < affront — affronto, pol. afront; *aghent* < agent — agente, rus. агентъ; pol. agent; *adgiutant* < adjudant — rus. адъютантъ; pol. adjutant; *anteșesor* < antécresseur — antecessore; *arhitectonie* < architecture — architettura; *artileria* < artillerie — artiglieria, rus. артиллерія; pol. artileria; *bagneturi* < baionnette — baionetta, probabil însă din pol. bagnet; *cardinalița* < cardinale — cardinal; *țermonia* < cérémonie — cerimonia, rus. церемонія; pol. ceremonia; *confederanți* < confédérés — confederati; *complimenturi* < compliments — complimento; *a comandarisi* < commander — commandare; *compănie* < compagnie — compagna; *comisie* < commission — commissione rus. коммисія; *consul* < consul — console, консулъ; *credet* < crédit — credito, rus. кредитъ; *delicat* < délicat — delicato; *diată* < diète — dieta; *departament* < département — pol. departament; *deperipsit* < déperissement — deperimento; *electorat* < électorat — elettorato; *cabinet* < cabinet — gabinetto, rus. кабинетъ; *gheneral* < général — generale, rus. генералъ; *granadier* < grenadier — granatiere, rus. гренадеръ, pol. grenadjer; *grand* < grand — grande, pol. grand; *idolatru* < idolâtre — idolatro; *maghistrat* < magistrat — magistrato, rus. магистратъ; pol. magistrat; *manifesturi* < manifestes — manifesto, rus. манифестъ, pol. manifest; *ministru* < ministre — ministro, rus. министръ; pol. ministr; *minut* < minute — minuto; *ogur* < augure — augurio; *pact* < pact — patto;

pretenție < prétention — rus. претенция; *protesie* < procession — processione, rus. процессия; pol. procesya; *pont* < point — punto; *regiment* < régiment — reggimento, mai probabil polonă: regiment; *sărgiant* < sergent — sergente; *senat* < sénat — senato, rus. сенатъ; *sistema* < systhème — sistema; *somă* < somme — somma; *trionf* < triumf — trionfo ¹⁾).

Imperecherile de limbă din această traducere sunt uneori curioase. Iată câteva exemple: « Înțelepciunea cu care au vorbit de craiul Avgust, de *adunare*, de *cardinalul Primat* și de deosebitele *enteresuri*, care împărechea atunci leșasca, l-au băgat la *nazarul* lui Carol (C. III).

În răspunsul Sultanului către Carol: « Eu *evlavisesc* cu al vostru prieteșug și vă *afierosesc* pe al meu, dimpreună cu a mea *protecție* ». Sau alt exemplu:

« Acești amândoi (Arhiepiscopul de Upsal și Christian II) uniți fiind, într'o zi au năvălit făr' de veste în Stokolm, au prins pe toți consuli, pe maghistrați, dimpreună cu 94 de sinatori și i-au trecut prin ascuțitul săbiei călăilor supt pricină că sunt toți catherisiți de Papă, pentrucă au diafendipsit pravilele Statului, împotrivindu-să Arhiepiscopului (Cartea I).

După cum singură figura boerului Darie Dărmănescu ne putea oglindi epoca sa, tot astfel și această singură traducere ne poate da o idee de ceea ce însemna limba noastră literară în acea vreme.

Dificultățile ridicate în drumul traducătorului nostru se iveau tot atât de greu de înlăturat, în calea tuturor care se încumetau a-și lua pe umeri o atare răspundere în acel stadiu al limbei noastre literare.

În ce privește străinismele ce împânzesc traducerea, ele ne duc la concluzii interesante și anume:

Observăm în primul rând că turcismele își pierd din strălucire și nu mai apar decât unde e absolută nevoie de ele.

Grecismele în schimb își păstrează locul de cinste, punând în chipul stăpânilor atotputernici, pecetia lor asupra noilor supuși, care i se prezentau, neologismele.

Acestea din urmă, ca toți intrușii, năvălesc în mase fără niciun criteriu de selecționare și fără să înțeleagă încă, că trebuie să se înmlădie după spiritul limbei în care intrau. Și totuși, din acest învălmășag,

¹⁾ Pentru rusisme în limba română cf. pe lângă Tiktin *op. cit.* și: C. Sanzewitsch *Die russischen Elemente romanischen Ursprungs im Rumänischen in Zweiter Jahresbericht des Instituts für rum. Sprache (Rumänisches Instituts zu Leipzig)* al lui Weigand. Leipzig, 1895, p. 193—214 și August Scriban în *Revista Idealistă* I (1903), p. 596—601.

vigoarea graiului strămoșesc își face din când în când drum înlăturând străinismele, pentru a izbucni caldă și vorbind sufletului în pasagii ca următorul:

«Și așa au perit Carol al XII-le, craiul Sfeziei, la vârstă de 36 de ani și giământate, după ce au ispitit tot aeiiace norocire au avut mai mare și nenorocire mai cumplit fără a să îngreuna de una nici a să clăti de alta.

«Bărbăția sa ce obraznică, i-au pricinuit moarte. Dreptate sa s'au suit câte odată până la cumplire și în cei de pe urmă ani a sa stăpânire aghunsă mai la tiranie.

... El n'au lovit niciodată pe nimine, dar n'au fost atât de înțelept, cât au fost neîmpăcat la a răsplăti.

... El era aspru cătră ceialalți, după cum era și cătră sine, socotind întru nimica osteneala și viața supușilor săi după cum și însuși pe a sa.

El au fost un om care n'au avut pe altul asemenea, dar puțini au învrednicit numele de mare. El era vrednic de mirat, mai mult decât de urmat.

Viața sa trebuia a învăța pe crai: cât este mai presus decât toată slava, o cărmuire pačnică și fericită». (Cartea a VIII-a, p. 155 v.).

TEXT

CARTÉ A ŞAPTE

Craiul Sfeziei, după ce au sosit la hotarale ţării nemţăşti, s'au înştiinţat că împăratul poroncisă ca să-l priimască în toate pământurile stăpânirii sale cu toată căzuta cuviinţă; la cetăţile şi satele pe la care rânduiţii conaccii hotărisă drumul mai înainte, să facè gătire pentru a-l priimi. Toate aceste noroade aştepta cu nerăbdare de a vidè trecând acest om extraordinar a căruè biruinţă şi ticăloşie, cele mai mici fapte până şi însuş odihna, făcusă atâta huet în Evropa şi în Asia. Dar Carol nu avè nici o poftă de a trece printr'astă pombă, nici de a arăta în privelişte robul dela Bender. El însă au hotărît de a nu intra niciodată în Stocolm până nu <va> tocmi mai înainte a sale nenorociri prin mai bună norocire. Când au fost la Târgovişte, la hotarale Ardélului, au dat drumul Turcilor şi după această adunând pre toţi ai săi într'un grajd, l-éu zis tuturor ca să nu poarte grijă de a sa persoană, ci să siléscă cu un čas mai nainte să aġungă la Stralsund, în Pomeranie, care este la malurile mării Balticăi, vreo 300, časuri departe de la locul de unde era. El au luat cu dânsul numai pe un tânăr anume Doring ce nu de mult îl făcusă polcovnic şi vesel fiind au lăsat pe toţi ai săi ofiţari în mirare şi în frică şi în întristare; el au luat o perucă négră pentru ca să-l ascundă, pentrucă el ş'au purtat totdeuna părul său. Au pus o pălărie cu şireturi de aur, au pus o înbrăcăminte cenuşia şi o manta albastră, au luat nume de un ofiţăr némţu şi au alergat din poştă în poştă călare numai cu singur polcovnicul Doring. El au fugit pe drum cât au putut pen pământurile vrăjmaşilor săi celor vestiţi şi ascunşi au luat drumul prin ţara unġurésă, Moraviia, Austrie, Bavarie, Virtemberg, palatinatul Vitfalie şi Mechelburg. Şi așa au făcut încunġurare ţării nemţăşti prelungind şi drumul pe ġumătate, la sfârşitul zilei cei dintâi, după ce au alergat

fără răsuflare, tânărul Daring, care nu era ca craiul Sfeziei obișnuit la ostinele piste măsură, descălecând de pe cal, s'au pierdut cu totul. Craiul nevrând a să popri nici un čas pe drum, au întreat pe Daring după ce ș'au mai venit în fire, câți bani are; Daring au răspuns: « că are vr'o 200 de galbini ». « Dămi-i pe gumătate », au zis Craiul, căci văd bine că nu să poate să mă urmezi. Eu oi săvârși drumul meu sângur. Daring l-au rugat ca să bine-voiască a să odihni măcar 3 časuri, încredințându-l că la sfârșitul aceștii vremi a fi în stare de a încăleca și de a urma pe înălțime sa; el i-au zis să gândească la primejdiile prin care are să trecă. Craiul, neplecat fiind, au zis să-i de suta cé de galbini și au cerut cai. Atuncé Daring, spăimântându-să de hotărîre craiului, i-au venit în minte să facă o strataghimă nevinovată; au tras într'o parte pe căpitanul de poștă și, arătându-i pe craiul Sfeziei, i-au zis: « Acest om mi-i văr, noi călătorim împreună tot pentru o trebă. El mă vede că sânt bolnav și nu vra ca să mă aștepte măcar 3 časuri. Dă-i mă rog cel mai rău cal ce ai în grajd și mie îmi caută o butcă sau o căruță de poștă. Și dându-i 2 galbeni căpitanului de poștă, l-au mulțămît deplin. După cerire au dat craiului un cal pilos și șchiop. Acest monarh au purces sângur la patru časuri de noapte cu acel caefet pe un vânt cu ninsoare și cu ploae. Tovarășul lui, după ce, dacă au dormit câteva časuri, au purces cu o căruță și cu cai foarte buni. După câteva časuri, au întâlnit pe craiul la umezitul zilei, care nemaiputând merge călare să ducè pe șos, cătră o poștă ce nu era departe. El au fost silit a să sui în căruța lui Daring unde au adormit pe pae. După aceasta, ei au urmat drumul lor, mergând zioa călări și noapté dormind într'o căruță, fără a să opri la vre un loc. In urmă după o mergere de 16 zile, cu primejdiia de a fi de multe ori poprit, au sosit la 21 Noemvrie, la anul 1714, la porțile lui Strasund, la 1 čas după miazul noptii. Craiul au strigat la străji zicând că este un curier trimis de craiul Sfeziei din țara turcăscă și că are trebuință întru acest čas să vorbéască cu ghenearul Ducherg, guvernatorul cetății. Straja au răspuns că este pre târziu, că guvernatorul s'au culcat și că trebuie a aștepta până în zio. Craiul au răspuns: « că vine pentru niște trebi mari și léu hotărît că dacă nu s'or duce să deștepte pe guvernatorul fără întârziere, a doaz vor fi toți spânzurați. In urmă, au mârș un sârjant ca să scoale pe guvernator. Ducherg au socotit că poate să fie vre unul din Gheneralii Sfezii; au deschis porțile și au dus pe acest curieriu în etacul său. Ducherg, fiind pe gumătate adormit, au întreat veste de craiul Sfeziei; craiul, luându-l de mână, i-au zis: « Hei, cum Ducherg, m'au uitat acum ai miei cei mai credinçoși supuși ». Gheneralul au cunoscut pe

craiu, dar nu putè să să încredințazi bine ochilor; s'au aruncat din pat
gos și îmbrătoșind genunchele stăpânului său, vărsând lacrimi de bucurie.
Vestè s'au înprăștiet îndată în cetate; toți până la unul s'au sculat.
Suldații alerga din toate părțile înpreșurul casii guvernatorului; ulițele
s'au umplut de lăcuiori, care să întreba unii pe alții: «este adevărat
că au venit craiul aici?». S'au făcut luminație pe la toate fereștile.
Vinul au început a curge pe toate ulițele la lumina 1000 de fălinare
și la huetul arteleriei. Cu toate aceste s'au dus dar craiul la pat; era
16 zile de când nu să culcasi; au trebuit a-i tăia čubotele pe piçoare
care să umflasi de multă ostinélă. El nu avè nici cămeș nici strae; i-au
făcut în grabă un antereu de noapte dintr'o materie ce au găsit mai
cuiinčoasă în cetate. După ce au dormit câteva časuri s'au sculat ca
să margă să-și vadă oștile și întăririle cetății. Intr'aceși zi au trimis
a sale poronci în toate părțile pentru a vesti că va să încăpă iarși un
războiu, mai viu decât mai înainte, înpotriva tuturor vrăjmașilor săi.

MISCELLANEA

UN PREOT BĂNĂȚEAN, MIHAIL POPOVICI, LA MUNTELE ATHOS ȘI
LOCURILE SFINTE ÎN 1766

Preotul bănățean Mihail Popovici din Sân-Miclăușul Mare, care, cu nădejdea că va alina suferințele fraților români din Ardeal, în 1770 însoțește delegațiile celor două principate, trimise să ceară ocrotirea împărătesei Ecaterina a II-a Rusiei, și care ne-a lăsat un pitoresc jurnal al călătoriei sale ¹⁾, făcuse cu patru ani mai înainte o altă călătorie, la Muntele Athos și locurile sfinte. Pomenia el ceva despre șederea sa la Iafa în 1766, și în jurnalul lui de călătorie și petrecere în Rusia:

« 1766, Mai 24, — spune el — eram noi hagii în Iafa, la gazda s<f>an<tului> apostolū Petru, la a lui Simon curălariu casă și la bis<e>rica s<f>an<tului> v<e>lcic muc<enic> Gheorghe unde au fost Căngana și unde au înviat pe Thavita ».

Într'o condică de treceri la ortodoxie și hirotonii de preoți între anii 1780—1790, scrisă de un « Misail catihitis i d<u>hov<nic> al sf<intei> mitr<opolii> », aflată în manuscrisul nr. 1612 al Academiei Române, se găsește o mică foaie de hârtie adăugată în urmă (f. 101^r—101^v), scrisă pe amândouă părțile și conținând — între o listă de cuvinte grecești și una de alimente — următorul fragment de jurnal de drum, dela Muntele Athos cu împrejurimile, prin Țarigrad, până la Iafa.

« Ostroavele de pre lângă s<ve>ta Gora întâi : 1. Thasos ep<i>scopie, 2. Samotrac în f<oarte?> mari și mulți sint (*sic*) munții și buni (?). Apoi Limnulū episcopie. Pe aici trecurămū cu caiculū cătră Țarigrad, apoi pre la cēle 3 cătăt<i> din capul Boazului, apoi la cetatea

¹⁾ Ms. Ac. Rom. 1331, publicat de d. prof. N. Iorga în *Călătoriile în Rusia ale preotului bănățean Mihail Popovici*, Arad, 1901, extras din « Tribuna ».

Ghelibolu, peșteri čudate era în țări. Apoi la orașul Iraclie, și iaste și mitropolie acii, loc sfânt cu hramul al sfântului mare mucenic Gheorghie. Apoi pre la Cecemegè, orașul la carele sint mari poduri, multe și înnalte, vii și pomet mult, de tot felul.

« Mai 31, 1766. Din muntele Ararat, Yiafa, 3 răuri esă. Un rău anume Cuban, și țara Cuban să chiamă, dintru care era hagi Radoilav, supt a Turcului stapănire, însă au voe a-și face biserică și clopote pre voe, pentru că-i acii granița cu țara Moscului.

Fevruar, am citit carte liubitel n. de f. foarte minunat lucru. Različno ».

Correspondența datei la care scriitorul acestor notițe se afla la Iafa, cu aceea amintită din jurnalul de călătorie în Rusia al lui Mihail Popovici, cum și caligrafia identică cu aceea a ms. 1331, care cuprinde această călătorie, nu mai lasă nicio urmă de îndoială că autorul lor e preotul român din Banat, călător prin locuri ce-i evocau primele timpuri ale creștinismului.

Mai sunt în acest manuscris o sumă de însemnări rusești — așa cum sunt și în ms. 1331, — notițe istorice și cronologice, eclipse și leacuri, care probabil aparțin tot lui. Fapt e că el era rudă apropiată a lui Misail, catihetul și duhovnicul mitropoliei, poate chiar tatăl acestuia, deoarece într'un pomelnic datat « 1788 la sf. Lazar », aflat în același manuscris (f. 85^r), între « răposați », după un « Grigorie arhiereul », vine la rând « Mihail ierei », care nu-i altul decât preotul nostru ¹⁾. E posibil ca mai târziu, după întoarcerea din Rusia, unde călătorise împreună cu mitropolitul muntean Grigorie, el să fi lucrat — împreună cu ceilalți preoți români sau sârbi din Banat, cari erau totdeauna și iscușiți tipografi — în tipografia mitropoliei din București, sau să fi avut aci vreo altă demnitate. A rămas în orice caz mai mult timp în București, poate chiar până la moarte, fiindcă altfel n'ar fi știut că cu ocazia unui cutremur din noaptea de 9 Octomvrie 1781, ziduri « multe s'au vătămat prin București » ²⁾, și nu s'ar fi explicat cum între lucrările duhovnicului mitropoliei, s'a putut strecura și păstra câte ceva din scrisul bătrânului preot Mihail Popovici.

Nicolae-Anastase Gheorghiu

¹⁾ Într'un alt pomelnic (f. 95 r), « Grigorie arhiereul » e șters, cel dintâi rămânând « Mihail ierei ».

²⁾ Iorga, *Călătoriile*, p. 35.

Biblioteca Academiei Române posedă un număr de 68 de manuscrise latine, care abia în timpul din urmă au fost numerotate și catalogate. Câteva dintre ele se leagă într'un fel sau în altul de literatura română mai veche; cele mai multe sunt însă caiete de cursuri și manuale elementare, întrebuițate de elevii dela începutul veacului trecut. Dintre cele dintâi menționăm aci unul care a făcut parte din Biblioteca Stolnicului Const. Cantacuzino.

Este ms. nr. 4 care cuprinde un *Rationale divinorum officiorum* de Gulielmus Duranti sau Durand. E un imens in-folio alcătuit din 271 foi de pergament și scris în secolul XIV, după cum arată însemnarea finală: *Explicit rationale divinorum officiorum finitum anno Dni M^oCCC^o LXX° in vigilia beatorum apostolorum Symonis et Iude*. Copertele sunt de lemn îmbrăcat în fier; pe prima foaie, nepaginată, cartea poartă un număr de bibliotecă, scris de o mână din sec. XVII: N. 1. B<eat>ae> V<irginis> M<ariae> ad St<eyr ?> in Austria. La fel pe fol. 1: « Monasterii B. Virginis ad Sanctam Crucem Ordinis Cistercensium in Austria ». Cartea a aparținut deci unei mănăstiri din Austria, și a fost furată de acolo în timpul cât Turcii asediau Viena la 1683, după cum o dovedește o notă cirilică pe verso primei foi nepaginate. Nota aceasta e un autograf al Stolnicului Constantin Cantacuzino, în a cărei posesiune a ajuns cartea mai târziu, și al cărui urmaș, d-rul Ion Cantacuzino, avea s'o doneze Academiei la 15 Martie 1905; ea are următorul cuprins:

« Častă carte véche și gré este adusă de oștăanii noștri ce au oștit cu Turcii la Beciu, deci acolo luată, mergând la anul dela spăsenia lumii 1683 m<e>șița mai, cându creștinitaté au bătut toată putéré turčască și i-au gonit cu mare rușine d'acolo luându-le și toată avuția și armele, cap oștilor tut<u>ror creștinilor fiind Ioan al treilé craiul leșăscu, den rodul Sobiețchilor, și Carol duca al Lotaringhiei ce era și cumnat... dentăi împărat al Romanului, iar a Turcilor era vizirul Cara Must<afa>... Ibrahim... »¹⁾.

Al. Ciorănescu

¹⁾ Cartea e amintită ca făcând parte din biblioteca Stolnicului și de N. Iorga, *Vechile biblioteci românești în Floarea Darurilor*, I, (1907) p. 73.

BIBLIOGRAFIA PUBLICAȚIILOR PRIVITOARE LA CULTURA ROMÂNESCĂ VECHĂ

*Lucrată de Studenții Seminarului de Istoria Literaturii Române Vechi
sub conducerea d-lui docent N. GEORGESCU-TISTU*

— 1931 și 1932 —

INTRODUCERE

În paginile care urmează se începe publicarea unei bibliografii, cu tendința de a fi cât mai amplă și mai metodică, asupra publicațiilor privitoare la istoria literaturii române vechi. Vrem mai întâi să înlesnim cercetătorilor în acest domeniu o primă orientare în producția din ce în ce mai bogată a studiilor care îi interesează. Ne-am gândit mai ales — căci acolo informația e mai greu de procurat — la materialul apărut în publicațiile periodice. Pentru ca privirea să fie însă generală, am înglobat și cărțile, deși sunt mai puțin numeroase și mai accesibile.

Am căutat să cuprindem un număr cât mai mare de publicații, române și străine (am ajuns la peste 70) și din ele intenția ne-a fost să nu omitem decât ce era evident superficial sau o banală repetiție. Dacă, fără vrerea noastră, vor fi rămas totuși nemenționate unele contribuții importante — și suntem recunoscători tuturor cari ne vor atrage atențiunea —, le vom adăuga în seriile viitoare ale bibliografiei.

Materialul cules a fost grupat pe cât am putut mai logic și mai ușor de consultat, în grupări care s'au impus aproape dela sine cu prilejul

triării și ordonării fișelor pe categorii mari de chestiuni, așezate și acestea într'o simplă succesiune alfabetică. Ne-am abținut însă dela aprecieri, socotind că-i mai îndreptățită și mai utilă notația analitică, nu critică, fiindcă ultima e — orice s'ar spune — totdeauna pretențioasă și plină de riscul arbitrarului când îmbrățișează un câmp întins de cunoștințe.

Dintr'o trecere în revistă a celor peste 400 de notițe bibliografice ce-am dat la tipar, material scos din publicațiile pe anii 1931 și 1932, se poate vedea ușor c'am intenționat să reținem orice contribuție utilă studiului literaturii noastre vechi, deci și informații de natură socială, istorică, filologică, în genere tot ce ar putea lumina mai bine fazele dela începutul evoluției noastre literare, în care culturalul precede și constituie de multe ori nota dominantă. Am mers până la primele decenii ale veacului al XIX-lea, ținând seamă și de perioada de tranziție dela atotputernicia influențelor orientale la statornicirea unor hotărâtoare înrâuriri apusene în cultura românească.

Pentru a nu se face de două ori același lucru, ci, prin împărțirea și delimitarea muncii, a putea merge mai adânc, ne-am adresat « Dacoromaniei », care din 1920 cuprinde în largă sa bibliografie și o parte destul de bogată privitoare la literatura noastră veche. Datorăm justei înțelegeri a d-lui profesor Sextil Pușcariu, care ne-a declarat dela început că renunță la acea parte din bibliografia « Dacoromaniei », sarcina și onoarea de a continua noi informarea detaliată a cercetătorilor trecutului nostru literar mai îndepărtat.

Față de înmulțirea publicațiilor și de ridicarea nivelului științific din țara noastră, socotim de imperioasă necesitate o împărțire a atribuțiilor și o conlucrare a cercurilor științifice. Limitându-ne la bibliografie, idealul ar fi ca în fiecare domeniu de cercetări să existe o publicație, care să țină la curent pe cercetători cu bibliografia domeniului respectiv. Mai mult: e nevoie de stabilirea unei tehnice comune, pe cât e posibil, în bibliografie, pentru ca să se realizeze transmiterea ușoară, practică, a informației științifice, dela un cerc la altul, dela o publicație la alta, în deosebi între disciplinele vecine, fără de colaborarea cărora problemele științifice mai dificile nu-și pot găsi deslegarea.

Ținând seamă de experiența în această privință a unor țări cu mai veche tradiție științifică, scoatem din bibliografia Anuarului de față un tiraj aparte, cu tipar pe o singură parte a foi, pentru ca notițele să poată fi tăiate și folosite cu ușurință de oricine are nevoie de ele, în altă grupare pe chestiuni sau completând fișiere mai vechi, în biblioteci personale ori publice. Facem același lucru și noi, constituind

în Seminar un fișier de specialitate și din notițele ce publicăm acum și din cele lucrate, dar nedate la tipar. Adăugând treptat la acestea și bibliografia retrospectivă adunată din publicațiile care n'au fost încă folosite cu un atare scop, nădăjduim să avem cu vremea un temeinic îndreptar bibliografic în chestiunile care privesc cercetările Seminarului.

Prin lucrarea de față am urmărit în sfârșit și un scop pedagogic, nu numai făcând bibliografie în primul rând pentru uzul studenților, ci și îndrumându-i să și-o alcătuiască ei înșiși. Am stabilit astfel norme comune de lucru și am pornit cu o echipă numeroasă de colaboratori, membri ai Seminarului nostru. Le dăm, cu mulțumire, numele aci:

Abramescu Ileana	Lambrior Eliza
Andreescu Ioana	Marinescu Georgeta
Bărbulescu Paul	Miron Lucreția
Bistrițeanu Alexandru	Mociorniță Margareta
Borici Maria	Mustețiu Consuela
Cazan Ioan	Onu Alexandrina
Chițimia Ioan	Parapeanu Elena
Ciorănescu Alexandru	Popescu I. Niță
Constantinescu Gh.	Rabinovici R.
Cosco Olga	Smântănescu Dan
Dincă Emil	Stănescu Maria
Fodoreanu Eugenia	Sterian Maria
Ghimușeanu Filomela	Sulescu-Agoșsa Ștefania
Ignătescu Constanța	Turdeanu Emilia
Ioan D. Ioan	Zara Elena

O deosebită mențiune trebuie făcută pentru grija pe care au avut-o d-nii Avram Todor de a nota cărțile primite de Academia Română care priveau domeniul nostru și Dan Simonescu de a lucra fișele analitice pentru aceste cărți.

Suntem siguri că fiecare colaborator, mai mult sau mai puțin înclinat spre munca trudnică, migăloasă a bibliografiei, și-a avut răsplata mânuind singur informația științifică ce culegea. Se va fi gândit de sigur și la binele mărunț, dar nu mai puțin important ce făcea, punând la dispoziția altora, cât mai multora, izvoarele fără de care orice afirmație generală e pripită, superficială și mai mult abate decât conduce la adevăr.

N. GEORGESCU-TISTU

I. BIBLIOLOGIE

I. ENCICLOPEDII ȘI DICȚIONARE

1. CANDREA, I. AUREL și G. ADAMESCU, *Dicționarul enciclopedic ilustrat «Cartea Românească»*, București, Editura «Cartea Românească», [1931], in -4°, XXIV + 1949 p., text pe două coloane. Partea II: Dicționarul istoric și geografic universal, lucrat de Adamescu, referă și asupra literaturii române vechi. | Recensii de: BĂRBULESCU, ILIE (*Arhiva. Organul Societății istorico-filologice din Iași*, an. XXXIX (1932), nr. 1—3, p. 95—110); | MANIU, ADRIAN (*Adevărul*, an. 45 (1932), nr. 14846, p. 2); | PORA, N. (*Adevărul*, an. 45 (1932), nr. 14852, p. 1—2); | ROSETTI, AL. (*Mișcarea*, an. XXV (1931), nr. 315, p. 1).

2. *Minerva. Enciclopedie Română*, Cluj, 1929. | Recensie de MORARIU, LECCA (*Făt-Frumos*, an. VI (1931), p. 122—123).

2. BIOGRAFII

3. BOITOȘ, OLIMPIU, *Biografiile românești ale lui Ubicini*, Cluj, 1932. | Recensie de FORT, C. D. Biografiile au apărut în Dicționarul lui Vapereau din 1858. (*Arhivele Olteniei*, an. XI (1932), p. 285).

3. BIBLIOGRAFIE

4. CARDAȘ, GH., *Tratat de bibliografie*, București, tip. «Bucovina», 1931, in-12, II + 389 p. Cuprinde, p. 279—368, o bogată listă de bibliografii românești, din care unele privitoare la literatura românească veche. (Despre partea teoretică a tratatului, vezi articolele din *Lupta*, 24 Dec. 1930 și 7 Febr. 1931, *Universul*, 29 și 31 Ian. 1931 și *Adevărul literar și artistic*, 1 și 8 Febr. 1931).

5. GEORGESCU-TISTU N., *Bibliografia literară română*. (Academia Română. Studii și cercetări, XVIII), București, 1932, in -8°, 254 p. + XX planșe. Un studiu metodic și amănunțit asupra cercetărilor bibliografice la Români. Enciclopedii, bibliografii de periodice, cataloage de biblioteci, bibliografii speciale, etc., toate sunt cercetate, de multe ori interesând și literatura veche. Indicele final analitic este de mare utilitate. | Recensii și notițe de: BC. (*Adevărul literar și artistic*, an. XI, seria II (1932), nr. 604, p. 8); | BREAZU, ION (*Dacoromania*, an. VII (1929—1930), p. 369—373); | [BUCUȚA, EM.] (*Boabe de grâu*, an. III (1932), p. 510—511); | CĂLI-NESCU, G. (*Adevărul literar și artistic*, an. XI, seria II (1932), nr. 613, p. 7); | HER-SENI, TRAIAN (*Dreptatea*, an. VI (1932), nr. 1539, p. 1—2); | IORDAN, AL. (*Mișcarea*,

an. XXV (1932), nr. 442, p. 1); | IORGA, N. (*Revista Istorică*, an. XVIII (1932), p. 281—282); | — (*Neamul Românesc*, an. XXVII (1932), nr. 122, p. 2); | P[ANAI-TESCU], P. P. (*Revista Istorică Română*, vol. II (MCMXXXII), p. 306); | PERPES-
SICIUS (*Cuvântul*, an. VIII (1932), nr. 2570, p. 1—2); | PREDESCU, LUCIAN (*Ade-
vărul*, an. 46 (1932), nr. 14893, p. 2); | [SCHIAPARELLI, LUIGI] (*Archivio Storico
Italiano*, an. 1933, p. 149); | SIMONESCU, DAN (*Arhivele Olteniei*, an. XI (1932), p.
113—114 și *Revista Societății Tinerimea Română*, an. LI (1932), p. 69—70); | SMÂN-
TĂNESCU, DAN (*Epoca*, 1932, nr. 1171, p. 2); | STEIN, H[ENRI] (*Revue des bibliothèques*,
42e année, tome XXXIX (1932), p. 413—414.

6. HANEȘ, PETRE V., *Bibliografie*. Cuprinde lucrările care privesc istoria literară,
apărute între anii 1925—1930, dintre care unele ating și literatura română veche.
(*Prietenii istoriei literare*, București, 1931, vol. I, p. 473—491).

7. *Notițe bibliografice*. Însemnări despre tot ce apare mai însemnat în domeniul
istoriei românești, înțeles în cea mai largă accepție. Un capitol (11) cuprinde istoria
literaturii, studii și texte. Unele note sunt și îndreptare critice. (*Revista Istorică
Română*, vol. I (MCMXXXI) și II (MCMXXXII).

8. PERPESICIUS, *1930 în literatură*. Operele mai de seamă apărute în anul 1930.
(*Cuvântul*, an. VII (1931), nr. 2047, p. 1—2).

9. PERPESICIUS, *Bilanț literar și premii*. Cărțile premiate în 1930 și cele care ar fi
trebuit premiate în 1931. (*Cuvântul*, an. VII (1931), nr. 2050, p. 1).

10. PERPESICIUS, *Literatura în 1931*. Dare-de-seamă. (*Cuvântul*, an. VIII (1932),
nr. 2406, p. 3).

11. PERPESICIUS, *Mențiuni critice privitoare la studiile literare din 1931*. (*Cuvân-
tul*, an. VIII (1932), nr. 2413, p. 1—2).

12. PECETARU, A., *Literatura în 1932. Scurtă privire generală asupra activității
anului: romanul, nuvela, lirica, traducerile, critica*. (*Curentul*, an. V (1932), nr.
1528, p. 6).

13. SAVADJIAN, L. *Bibliographie balcanique, 1920—1930, Paris, 1931* (*Revue
des Balkans*). Bibliografie cu caracter enciclopedic: note asupra comerțului, sta-
tisticelor, împrumuturilor, tratatelor, monumentelor și războaielor statelor balca-
nice. | Recensie de MOUSSET, ALBERT (*Mercure de France*, 43-e année (1932), tome
CCXXXIII, p. 751—752).

14. *Bibliografie regională*, conținând lucrări privitoare la Oltenia. (*Arhivele
Olteniei*, an. XI (1932), p. 348—351).

15. DONAT, ION, *Bibliografie istorică olteană*. Nevoia unui repertoriu bibliografic
oltean; cărți istorice cu referințe despre Oltenia. (*Arhivele Olteniei*, an. XI (1932),
p. 381—387).

16. ISTRATI, N. C., *Însemnări bibliografice privitoare la Brăila*. Cărți alcătuite
de Brăileni și tipărite la Brăila. Utilă și ordonată listă alfabetică de autori și titluri,
cu datele bibliografice primare. (*Analele Brăilei*, an. III (1931) și IV (1932), în mai
fiecare număr).

17. THEODORESCU, BARBU, *Nicolae Iorga. Viața și opera, vol. II: Bibliografia
operilor*, București, 1931, în — 8°, 207 p. Extras din *Biserica Ortodoxă Română*, an.
XLIX (1931). Opera lui N. Iorga este împărțită, după material, în 6 capitole. La
sfârșit, un indice cronologic, altul alfabetic și cărțile scrise în limbi străine. | Recensii :

BODIN, D. (*Revista Istorică Română*, vol. II (MCMXXXII), p. 306); | — *Cuvântul*, an. VIII (1931), nr. 2359, p. 2); | C. D. FORTUNESCU (*Arhivele Olteniei*, an. X (1931), p. 471); | PERPESSICIUS (*Cuvântul*, an. VIII (1931), nr. 2401, p. 1—2).

18. METEȘ, ȘTEFAN, *Bibliografia operelor d-lui Nicolae Iorga. Studii relative la istoria și literatura Românilor*. Cuprinde și studii privitoare la literatura română veche. (*Inchinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 1931, p. I—XXXVIII).

19. LOZINSKI, GR., *Bibliographie des travaux de M. Mario Roques*. Partea de bibliografie conține lucrări apărute între anii 1928 — 1931, dintre care unele privesc literatura română veche. (*Prieteni istoriei literare*, București, 1931, vol. I, p. 411—421).

4. EDITURI. COLECȚII DE CĂRȚI

20. PALTANEA, POMPILIU, *Memento*. Indică inițiativa d-lui N. Cartoian de a scoate o colecție a clasicilor români comentați. (*Mercure de France*, 42-e année (1931), vol. CCXXV, p. 466).

5. ANTOLOGII

21. BASSARABESCU, I. A. și VASILE V. HANEȘ, *Antologia scriitorilor români. Scriitori vechi și clasici*, Editura « Națională » S. Ciornei, București, f. a., în — 8°, 502 p. Subt formă de manual didactic, autorii fac biografiile scriitorilor români și reproduc fragmente din operele lor. Pentru literatura veche, p. 7—81, din literatura religioasă, istorică și poporană.

6. PALEOGRAFIE

22. OHIJENKO, IWAN, *Cum trebuiesc editate documentele moldovenești*. Documentele moldovenești au importanță din punct de vedere diplomatico-paleografic. Ele păstrează în scriere caracteristicele încrucișării de influențe culturale slave, sudice și de răsărit, din sec. 14—17. Se dau regulile de editare. (*Arhiva. Organul Societății istorico-filologice din Iași*, an. XXXVIII (1931), p. 518—542).

23. BIANU, ION și N. CARTOIAN, *Album de paleografie românească (Scriere chiroscrită)*, ed. II, București, 1929. | Recensie de R[OQUES], M[ARIO], (*Romania*, 60e année (1931), p. 462).

7. TIPOGRAFII

24. LUPAȘ, I., *Rolul tiparului în pregătirea unității naționale*. Date și cărți din trecutul nostru religios, care arată contribuția bisericii, prin tipărituri, la unitatea sufletească și apoi politică în toate provinciile românești. (*Țara noastră*, an. XI (1932), nr. 32, p. 1—2).

25. VERESS, ANDREI, *Tipografia românească din Buda*. Istoricul și importanța deosebită a acestei tipografii în cultura română, începând dela 1777. Cărțile românești tipărite acolo. (*Boabe de grâu*, an. III (1932), p. 593—612).

8. BIBLIOTECI. CATALOAGE

26. A. C., *Bibliotecile teologilor*. Biblioteca dela Internatul teologic din București, prin donațiile episcopilor Ghenadie Enăceanu, Silvestru Bălănescu, Gherasim Timuș și ale profesorilor Erbiceanu și Cornoiu, e mai bogată în cărți teologice decât Biblioteca Facultății teologice din București. (*Cuvântul*, an. VII (1931), nr. 2226, p. 1).

27. GINEO, MIHAIL, *Președintele Academiei Române ne vorbește despre Biblioteca Academiei. De vorbă cu d. I. Bianu*. Din trecutul nostru cultural, cum s'a desvoltat biblioteca. (*Mișcarea*, an. XXIV (1931), nr. 95, p. 2).

28. BIANU, IOAN și G. NICOLAIASA, *Catalogul manuscriselor românești*. Tomul III. Numerele 729—1061, întocmit de — [și] publicat de Academia Română, 1931, «Scrișul românesc», Craiova, în -8°, 658 p. Descrierea manuscriselor și arătarea cuprinsului lor, unele identificându-se și textele (cele vechi mai ales). Pentru că multe dintre manuscrise cuprind documente, unele fiind chiar condici, s'a întocmit și un indice al documentelor, cu regește, pentru anii 1238—1896 în Țara-Românească și Moldova; pentru anii 1457—1894 în ținuturile de peste Carpați. Un indice alfabetic, analitic. | Recensie de FORTUNESCU, C. D., (*Arhivele Olteniei*, an. XI (1932), p. 402—403).

29. *Biblioteca Ion I. C. Brătianu*, București, «Cartea Românească», 1932, în -8°, 31 p. + 4 planșe. Catalog tipărit cu prilejul primei expoziții de cărți, organizată de această instituție în Februarie 1932. Cuprinde publicații rare. | Recensie de FORT[UNESCU], C. D. (*Arhivele Olteniei*, an. XI (1932), p. 118).

30. GOLOPENȚIA, ANTON, *Blajul*. Aici se găsesc manuscrise de ale lui Petru Maior, numeroase copii după cronicile moldovene, tipărituri vechi dela Coresi și dela urmașii săi blăjeni și un mănunchiu de texte orientale din biblioteca lui Cipariu. (*Curentul*, an. IV (1932), nr. 1696, p. 1—2).

31. LUPEANU, PROF. ALEXANDRU, *Blajul și biblioteca lui*. Conferință ținută la postul de «Radio-difuziune» din București în ziua de 18 Oct. 1932, Blaj, Tipografia Seminarului Teologic, f. a., în -16°, 14 p. Epoca de înflorire a Blajului a fost lungă: 1737—1859. Biblioteca centrală se compune din colecțiile lui Inochentie Micu, Leontie Mosconas, Grigorie Maior, Timotei Cipariul, Moldovănuț, Victor Mihali, etc. Intre manuscrise găsim: Învățăturile lui Neagoe către fiul său, manuscrisul Voevodului Gheorghe Ștefan, copii după cronicile lui Miron Costin și D. Cantemir (Hronicul).

32. LUPEANU, ALEXANDRU, *Biblioteca centrală din Blaj*. Istoricul și însemnătatea ei, dela 1738 până astăzi. (*Boabe de grâu*, an. III (1932), p. 613—626).

33. I. C., *Dela «Astra» Brașov*. Despre biblioteca societății culturale «Astra» din Brașov. (*Țara Bârsei*, an. IV (1932), p. 92).

34. BUZNEA-MOLDOVEANU, G., *Biblioteca publică a municipiului Brăila*. Introducere. — Istoric. — Donațiuni. — Ediții rare. — Ce se citește. — Concluzii. (*Analele Brăilei*, an. III (1931), p. 157—167).

II. FOLKLOR. ETNOGRAFIE. POEZIE POPORANĂ.

I. GENERALITĂȚI. BIBLIOGRAFIE

35. BERCIU, ION, *Anuarul Arhivei de folklor*. Diferitele culegeri de folklor și importanța Anuarului Arhivei de folklor, publicat de Academia Română sub direcția d-lui Ion Mușlea. (*Mișcarea*, an. XXV (1932), nr. 518, p. 1).

36. GOROVEI, A., *Șezătoarea. Povestea vieții unei reviste de folklor*. Istoricul revistei «Șezătoarea». (*Anuarul Arhivei de folklor*, an. I (1931—1932), p. 22). | Recensie de BERCIU, ION (*Mișcarea*, an. XXV (1932), nr. 514, p. 1).

37. MUȘLEA, ION, *Academia română și folklorul*. Rolul important al Academiei în strângerea și publicarea colecțiilor de folklor, dela întemeierea ei și până astăzi. (*Anuarul Arhivei de folklor*, I (1932), p. 1—7).

38. MUȘLEA, ION, *Bibliografia folklorului românesc pe anul 1930*. Cuprinde: I. Folkloriști. II. Despre culegerea folklorului. Chestionare. III. Domeniu. Principii. Metodă. IV. Obiceiuri la sărbători, naștere, nuntă și înmormântare. Obiceiuri juridice. V. Literatură populară în general. Studii și texte. Monografii. VI. Balade. VII. Doine și strigături. VIII. Povești. Legende. IX. Alte genuri de literatură populară. X. Folklor al popoarelor conlocuitoare sau vecine și folklor comparat. XI. Artă populară, port, muzee. XII. Muzică populară și coreografie. (*Anuarul Arhivei de folklor*, I (1932), p. 241—249).

39. STOIAN, STANCIU, *Literatură și folklor*. Ca producție a maselor anonime, a colectivității, folklorul e înlăturat de individualiști. Aceștia, deși părăsesc spiritul social, se grupează în cenacluri, etc. De ce nu rămân atunci mai bine la socialul călit de vreme și experiență? (*Secolul*, an. I (1932), nr. 9, p. 4).

2. LITERATURĂ POPORANĂ ORALĂ

40. CARAMAN, PETRU, *Contribuție la cronologizarea și geneza baladei populare la Români. Partea I: Cronologizarea*. Aplicare la « Balada gerului » și variantele sale. (*Anuarul Arhivei de folklor*, I (1932), p. 53—105).

41. CIUREZU, D., *Cuvinte despre doine*. Origina doinei în Oltenia: cîntece revoluționare, sociale și de dragoste în literatura poporană. (*Țara Noastră*, an. XI (1932), nr. 94, p. 2).

42. LICEA, IOAN, *Poezia populară. Originea — Vechimea — Studii și texte. Poezia populară și cea cultă. — Cum trebuie studiată poezia noastră populară*, Galați, 1930. Recensie de C. G. (*Convorbiri literare*, an. 64 (1931), p. 188).

43. MUȘLEA, ION, *Brașovul în poezia populară*. Fragmente din poezia poporană, în care apare numele Brașovului. (*Țara Bârsei*, an. III (1931), p. 125—135).

44. MUȘLEA, ION, *Cercetări folklorice în Țara Oașului*. Un studiu lung și documentat, însoțit de culegeri de povești, versuri, jocuri, ghicitori; un glosar, șase planșe și o hartă a ținutului. (*Anuarul Arhivei de folklor*, I (1932), p. 117—240). | Recensie de BERCIU, ION (*Mișcarea*, an. XXV (1932), nr. 523, p. 1).

45. NICULESCU-VARONE, G. T., *Folklor român coreografic*, București, 1932. Notiță. — (*Țara Noastră*, an. XI (1932), nr. 48, p. 2).

46. SANIELEVICI, H., « Miorița » sau *patimile unui Zalmoxis*. « Miorița » ar fi un poem compus pe tema variantei getice a ritului și mitului semitic. (*Adevărul literar și artistic*, an. X (1931), seria II, nr. 552, p. 1; nr. 553, p. 1—2; nr. 554, p. 3—4). | Recensii de BODIN, D. (*Datina*, an. IX (1931), p. 151—152 și *Mișcarea*, an. XXIV (1931), nr. 263, p. 1).

47. V., T., *Intre Miorița și Baltagul*. M. Sadoveanu a actualizat cu succes povestea Mioriței, a completat-o și rezolvat-o epic. (*Mișcarea*, an. XXIV (1931), nr. 18, p. 2).

3. ETNOGRAFIE. OBICEIURI. TRADIȚII

48. AMZĂR, D. C., *Sociologia Șezătorii*. (*Arhiva pentru știința și reforma socială*, an. IX (1930), p. 516—575). | Recensie de BERNEA, ERNEST (*Cuvântul*, an. VII (1931), nr. 2350, p. 1—2).

49. B[ANCIU], AX[ENTE], *Insemnări răslețe*. Amănunte din cronica lui Mihail Cserei (1668—1756), privitoare la obiceiuri de nuntă în vremea lui Constantin Brâncoveanu și la minunile din 1710 întâmplate în noaptea de Paști la biserica din Scheiul Brașovului. (*Țara Bârsei*, an. IV, (1932), p. 230—232).
50. GEROTA, C. V., *Io Saturnalia*. D. Cantemir în « *Descriptio Moldaviae* » spune despre colinde că sunt corespunzătoare vechilor obiceiuri romane. (*Cuvântul*, an. VIII (1931), nr. 2404, p. 1—2).
51. GHELASE, ION I., *Ceva din trecutul obiceiurilor Mocanilor Săceleți*. Viața lor din trecutul mai îndepărtat, chiar din sec. XVII. (*Viața Săceleană*, an. II (1931), nr. 7—8, p. 15—17).
52. JINGA, DR. V., *Săcele în trecutul apropiat, astăzi și în viitor*. Se studiază viața satului din toate punctele de vedere; se dau și date din secolii trecuți. (*Viața Săceleană*, an. II (1931), nr. 3—4, p. 4—11; nr. 5—6, p. 42—43; nr. 7—8, p. 9—14; nr. 9—12, p. 28—32).
53. MOROIANU, ELENA, *Din ținutul Săcelilor*. Se analizează viața locuitorilor, cu obiceiuri și tradiții, precum și limba lor. (*Viața Săceleană*, an. II (1931), nr. 1—2, p. 1—8).
54. STROE-MILITARU, AL., *Mocanii săceleți ca element de unitate și expansiune națională*. Se face istoricul transhumanțelor; se analizează literatura populară și legătura cu Țara Românească, din cele mai vechi timpuri. (*Viața Săceleană*, an. II (1931), nr. 5—6, p. 25—37). | Recensie de BRÂNDUȘ, ING. GH. (*Ibidem*, nr. 7—8, p. 26—28).
55. GOROVEI, ARTUR, *Descântecetele Românilor*. (Academia Română. Din viața poporului român, XL), București, 1931. | Recensie. — (*Adevărul literar și artistic*, an. XI (1932), seria II, nr. 603, p. 7).
56. IORDAN, AL., *Haiducii în folklor*. Cum a cunoscut poporul nostru pe haiduci și felul cum îi descrie în baladele sale. (*Mișcarea*, an. XXIV (1931), nr. 53, p. 1—2).
57. MANIU, ADRIAN, *Brazda albă. Credință veche pentru Anul nou*. Analiza poetică a unui plugușor vechiu. (*Adevărul*, an. 44 (1931), nr. 14421, p. 1).
58. MUȘLEA, ION, *Obiceiul Țunilor Brașoveni*. Studiu de folklor, Cluj, 1930. Recensie de COLAN, I. (*Țara Bârsei*, an. III (1931), p. 203—204).
59. NICULESCU-VARONE, I., *Jocurile noastre naționale*, cu mențiuni din Dimitrie Cantemir și Anton Pann. (*Universul*, an. XLIX (1932), nr. 114, p. 4).
60. SÂNDULESCU, AURELIA D., *Obiceiul Țunilor la Români din Scheiu (Brașov)*. Se descrie acest obicei și se spune că e amintit în documente dela 1728. (*Soveja*, an. III (1931), nr. 1—2, p. 41—42).
61. PAPAĞI, T., *Images d'ethnographie roumaine (daco-roumaine et aroumaine)*, tome II-e, București, 1930. | Recensie de KRÜGER, F. (*Volkstum und Kultur der Romanen*, IV. Jahrg., S. 194—196).
62. PAȘCA, ȘT., *Nume de botez în Țara Oltului. Obiceiuri și tradiții*. Se redau toate obiceiurile privitoare la botez, care au origini depărtate și se arată numele de botez cele mai obișnuite. (*Anuarul Arhivei de folklor*, I (1932), p. 107—115).
63. POPP, SERBOIANU, *Les Tsiganes. — Histoire. — Ethnographie. — Linguistique. — Grammaire. — Dictionnaire*, Paris, 1930. | Recensie de GRAUR, AL. (*Viața Românească*, an. XXIII, vol. LXXXV, p. 316—319).

64. RACOVEANU, G., *Uriaş-Jidov*. Credinţe populare; părerile lui N. Apostoiescu şi Al. Rosetti despre originea acestei credinţe. (*Cuvântul*, an. VII (1931), nr. 2062, p. 1—2).

65. RĂDULESCU-CODIN, C., *Comorile poporului: Literatură, obiceiuri şi credinţe*, Bucureşti, 1930. | Se semnalează apariţia. — (*Buletinul Cărţii Româneşti*, an. III (1931), nr. 1, p. 7).

4. ECOURI STRĂINE

66. BOGDAN-DUICĂ, G., *Alt folklorist saxo-român: Fr. Wilhelm Schuster*. Relevarea culegerii de folklor a acestuia, tradusă în nemţeşte, făcută înainte de 1848. Sânt bucăţi lirice şi romanţe (balade). Culegătorul face şi consideraţii estetice. (*Convorbiri Literare*, an. 64 (1931), p. 604—609).

67. *Şedinţa Academiei Române. Străvechi balade româneşti traduse în limba maghiară*. Prof. I. Bianu a prezentat Academiei Române un volum al lui Kadar Imre cu traduceri în limba maghiară ale unor străvechi balade româneşti. (*Cuvântul*, an. VIII (1932), nr. 2497, p. 2).

68. *Un ziar din Chili despre folklorul român*. « El Mercurio Santiago » din Chili publică un articol intitulat « Obiceiuri româneşti », în care arată « poezia sufletului naiv al ţăranilor şi ţărancelor din România ». (*Ţara Noastră*, an. XI (1932), nr. 147, p. 2).

III. ISTORIA ARTEI

1. ARTĂ VECHIE. INFLUENŢE

69. BALŞ, G., *Etat actuel des études sur l'art ancien roumain. Communication faite au Congrès d'histoire de l'art de Bruxelles, 1930*. Ce s'a scris în sec. XVII şi XVIII despre monumentele vechi româneşti. Paul de Alep mai important. Apoi Reissenberger: o schiţă a bisericii episcopale de Argeş, publicată în « Mittheilungen der Central-Kommission », VI, din Viena. Urmează: Alex. Odobescu, Romstrfer, Strzygowski, Diehl, Focillon, Bréhier, Podlacha, Henry, Iorga. « Comisiunea monumentelor istorice », al cărei material adunat permite să se facă lucrări de sinteză. — Schimbul de influenţă arhitecturală şi picturală între Valachia şi Moldova. (*Académie Roumaine. Bulletin de la Section historique*, tome XVIII (1931), p. 22—31).

70. BUCUŢA, EMANOIL, *România în fotografii*. Consideraţii asupra desenelor şi fotografiilor cu vederi din România, cu ocazia lucrării lui George Oprescu: « Țările Române văzute de artiştii francezi în sec. XVIII-lea şi al XIX-lea ». (*Rampa*, an. XIV (1931), nr. 3908, p. 1).

71. CANTACUZÈNE, G. M., *Considérations générales sur la genèse de l'art moldave*. Din încrucişarea influenţelor occidentale şi orientale a înflorit în Moldova şi Bucovina o artă bogată şi profund religioasă. (*Revista istorică română*, vol. III (MCMXXXIII), p. 1—10).

72. CANTACUZINO, G. M., *Consideraţiuni asupra artei româneşti*. Înrăuirile suferite de arta românească dela începutul ei şi aspectul ce-l are ea în Moldova şi în Muntenia. (*Mişcarea*, an. XXV (1931), nr. 319, p. 1—2).

73. CANTACUZINO, G. M., *Epoca Brâncovenească*. Arta din această epocă, influenţele primite şi stilul brâncovenesc. (*Mişcarea*, an. XXV (1932), nr. 406, p. 1—2).

74. CANTACUZINO, G. M., *Fîntîne, cumpene și popasuri*. Ce a adus curentul popular în construcția fîntinelor și care a fost mișcarea de reflux a curentelor străine asupra artei arhaice. (*Mișcarea*, an. XXV (1932), nr. 568, p. 1—2).

75. CANTACUZINO, G. M., *Geografia artei românești*. În sec. XV și XVI, în produsele artei noastre de pe pământul Moldovei, constructivitatea gotică se întâlnește cu cea bizantină prinsă în serioase înrâuriri arabe. În Muntenia, în sec. XIV apare stilul curat bizantin. (*Mișcarea*, an. XXV (1932), nr. 458, p. 1—2).

76. GERENZANI, F. [LEQUIO], *Paesaggi rumeni*, Turin, 1931. E vorba și de monumentele de artă românească veche. | Recensie de IORGA, N. (*Revue historique du Sud-Est Européen*, IX-e année (1932), p. 330—332).

2. ARTĂ RELIGIOASĂ

77. CANTACUZINO, G. M., *Estetica lui Ștefan-cel-Mare*. Se analizează biserica din Borzești și se fac considerații estetice asupra artei din vremea lui Ștefan-cel-Mare. (*Mișcarea*, an. XXV (1932), nr. 455, p. 1—2).

78. CANTACUZINO, G. M., *Iconostasele*. În estetica bisericii românești din orice epocă ar fi, nimic nu pare a fi rămas într-o mai statornică echivalență în spiritul bizantin decât tâmpla. Materialul întrebuințat mai totdeauna a fost lemnul. (*Mișcarea*, an. XXV (1932), nr. 409, p. 1—2).

79. (*Din colecția prof. Șt. Nicolaescu*). Reproducerea «Copertei în aur a Evangheliei din 1566», dăruită M-rii Govora de Mircea Vodă Ciobanul și Doamna Chiajna, pentru pomenirea lor și a fiilor lor: Petru Vodă, Radul Vodă și Mircea Vodă. (*Tinerimea Română*, an. XLVIII (1931), nr. 8, p. I).

80. DRĂGHICEANU, VIRGIL, *Mănăstirea Mărgineni (Prahova)*. Inscripții pe o cruce emailată, pe un potir, pe un disc de aramă. (*Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, an. XXIV (1931), p. 46—47).

81. HENRY, PAUL, *Les Églises de la Moldavie du Nord, des origines à la fin du XVI-ème siècle. Architecture et peinture. Contribution à l'étude de la civilisation moldave*, I, Texte; II, Album. (Monuments de l'art byzantin, VI). | Recensii de: GRECU, VASILE (*Codrul Cosminului*, an. VII (1931-1932), p. 489—496); | IORGA, N. (*Revue historique du Sud-Est Européen*, an. VIII (1931), p. 133—137).

82. IORDAN, AL., *Mănăstirea Secul*. Legenda asupra mănăstirii Secul, ctitoria lui Nestor Ureche. Câteva obiecte din tezaurul mănăstirii: o cruce în argint cu o inscripție din 1597, altă cruce cu o inscripție din 1603, dar mai ales sf. aur dăruit de Ureche mănăstirii, având două inscripții, una în slavonește și alta în grecește. (*Mișcarea*, an. XXIV (1931), nr. 226, p. 1—2).

83. IORGA, N., *Trei biserici de sat muntene: Pietroșița, Calvinii și Cremenarii*. Din Pietroșița: icoane și picturi bisericești. Din Calvinii: pe un Antologion din sec. XVIII legătorul scrie că dela protopopul Lascarului vin toate cărțile lor. Din Cremenarii: tradiția de pictură e veche, după cum o arată icoana din catapeteasmă a Maicii Domnului. În legătură tot cu arta: ușile de altar, iconostasul, crucea ctitorilor. (*Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, an. XXIV (1931), p. 49—60).

3. PICTURA

84. FLORESCU, GEORGE D., *Două descoperiri istorice*. Adrian Maniu menționează ruinele M-rei Săftica de lângă București, care au mai fost descrise și un portret al lui Constantin Brâncoveanu; din cercetări mai amănunțite reiese că nu e a

Domnitorului, ci al Banului Grigore Brâncoveanu. (*Adevărul*, an. 46 (1932), nr. 15018, p. 2).

85. GRECU, VASILE, *Manualul de pictură al lui Dionisie din Furna în românește*. Un manuscris aparținând lui Al. Tzigara-Samurcaș, tradus din grecește la 1805 la M-reă Căldărușani, de Macarie, arhimandrit al Mitropoliei din București. (*Codrul Cosminului*, an. VII (1931-1932), p. 51-59).

4. ICONOGRAFIA

86. BALȘ, GH., *Maica Domnului îndurătoarea în bisericile moldovenești din veacul al XVI-lea*, București, 1930. | Recensii de GRECU, VASILE (*Codrul Cosminului*, an. VII (1931-1932), p. 508-509); | I[ORGA], N. (*Revue historique du Sud-Est Européen*, VIII-e année (1931), p. 153); | JANIN, R. (*Échos d'Orient*, 34-e année (1931), p. 252).

87. CANTACUZINO, G. M., *Icoane și iconostase*. Originea iconografiei noastre și influența bizantină. (*Mișcarea*, an. XXV (1932), nr. 564, p. 1; nr. 585, p. 1-2).

88. CONSTANTINESCU, MAC, *Ingerii în iconografie*. Felul cum sunt reprezentați îngerii în diferite biserici și de diferiți pictori mari. (*Cuvântul*, an. VII (1931), nr. 2147, p. 1).

89. IORGA, N., *Cea mai veche icoană din Moldova, care însă nu e veche*. Contestă arhaismul icoanei dela Neamț care era socotită ca cea mai veche și stabilește că icoana Sf. Nicolae din Muzeul Batthyanyi din Alba-Iulia nu are decât lemnul din vremea lui Rareș, zugrăveala fiind făcută în sec. XIX. (*Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, an. XXIV (1931), p. 29-30).

90. IORGA, N., *Icoanele dela Muzeul Sinai*. Cea mai veche icoană românească ce reprezintă pe cei trei îngeri cari au venit la Avram; icoana e din sec. XVII; pe ea sunt litere slavone. Alte icoane dela Mihai Cantacuzino, cum și un manuscris cu inițiale de o rară finețe, care arată o artă românească ce se desparte de tradiția miniaturisticii lineare. (*Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, an. XXIV (1931), p. 61-65). (Vezi și nr. 197 și 198).

91. MĂLE, EMILE, *La représentation de L'Évangile dans l'art. Après le Concil-de Trente*. Cum sunt reprezentate diferite scene din Evanghelie în iconografia sec. XVII. (*Revue des deux mondes*, 101-e année (1931), vol. IV, p. 548-569; vol. V, p. 804-828).

5. ARHITECTURA

92. CANTACUZINO, G. M., *Arcade, firide și lespezi*, București, [1932]. | Recensie de PERPESCIUS. (*Cuvântul*, an. VIII (1932), nr. 2661, p. 1-2).

93. CANTACUZINO, G. M., *Arhitectura funerară la Români*. Considerații estetice; descrierea mormintelor vechi din biserici. (*Mișcarea*, an. XXV (1931), nr. 323, p. 1-2).

94. CANTACUZINO, G. M., *Case domnești și boierești. Istoria artei românești*. Stilul românesc sub Brâncoveanu. Descrierea Cetățuiei, ctitoria Ducăi-Vodă, și a Casei Domnești. (*Mișcarea*, an. XXV (1931), nr. 322, p. 1-2; nr. 326, p. 1).

95. CANTACUZINO, G. M., *Hanurile*. Diferite tipuri de hanuri din țară. (*Mișcarea* an. XXV (1932), nr. 588, p. 1-2).

96. CANTACUZINO, G. M., *Influența gotică în Moldova*. Comparând bisericile moldovenești cu cele muntenești, vedem dela început o mare deosebire: în Moldova

e vădită influența gotică, în Muntenia stilul e curat bizantin. (*Mișcarea*, an. XXV (1931), nr. 326, p. 1—2).

97. GHICA-BUDEȘTI, N., *Evoluția arhitecturii în Muntenia. Originile și învâuririle străine până la Neagoe Basarab.* (*Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, fasc. 53-54 (1927), p. 123—158. | Recensie de JANIN, R. (*Echos d'Orient*, 34-e année (1931), p. 252).

6. ALTE ARTE (GRAFICA, MINIATURISTICA, CRESTĂTURI, ȚESĂTURI, ARTA DECORATIVĂ, MUZICA)

98. IONESCU-NIȘCOV, TRAIAN, *Arta grafică românească. Evoluția compoziției și a podoabelor cărților în trecutul graficeii românești.* (*Cuvântul*, an. VII (1931), nr. 2279, p. 1—2).

99. IORGA, N., *Miniaturi românești în secolul al XVII-lea.* Insemnări și miniaturi de pe Evangheliile din 1599, 1610, 1643, găsite de M. Beza la Mănăstirea Sf. Sava de lângă Ierusalim. (*Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, an. XXIV (1931), p. 145—153).

100. CANTACUZINO, G. M., *Crestăturile în lemn.* Având în vedere numărul restrâns al crestăturilor în lemn, le putem reduce la câteva grupuri simple de motive din sec. XVIII, de ex.: tâmpla dela Arnota, nenumărate catapetesme de pe vremea lui Brâncoveanu și din timpuri mai vechi, jețul lui Rareș. In arta populară, crestătura în lemn reprezintă forma cea mai arhaică. (*Mișcarea*, an. XXV (1932), nr. 376, p. 1—2).

101. CANTACUZINO, G. M., *Țesături și scoarțe.* Frumusețea și răspândirea țesăturilor și scoarțelor românești. (*Mișcarea*, an. XXV (1932), nr. 547, p. 1—2; nr. 548, p. 1).

102. MOISIL, IULIU, *Arta decorativă în ceramica românească*, București, 1931. | Recensie de FORT[UNESCU], C. D. (*Arhivele Olteniei*, an. XI (1932), p. 287).

103. PÂRVULESCU, A. M., *Mănăstirea Hotărani.* Influența literaturii populare și apocrifă în ornamentația acestei biserici. (*Arhivele Olteniei*, an. X (1931), p. 304—309).

104. BREAZUL, G., *Muzica populară românească.* Resursele psihologice în care-și află obârșia muzica populară românească. (*Gândirea*, an. XI (1931), nr. 4, p. 193—200).

105. POPESCU-PASĂREA, I., *Muzica bizantină.* Originea muzicii bizantine; la noi s'a introdus în sec. XIV de către Jacint Critopol, în grecește. Adevărații întemeietori sunt Macarie Ieromonahul și A. Pann. Cu timpul decade; lupta în contra celei armonice occidentale. (*Biserica Ortodoxă Română*, an. XLIX (1931), seria III, p. 206—211).

IV. ISTORIE BISERICEAȘĂ

I. GENERALITĂȚI

106. CALLIMACHI, SCARLAT, *Voievozii și bisericele.* Cele mai vechi și mai prețioase mărturii despre trecut, fie cultural, fie istoric, ni le dau bisericele. (*Adevărul*, an. 45 (1932), nr. 14965, p. 1—2).

107. IONESCU, PREOT DOMINIC, *Schituri și biserici de sat*, București, 1931. | Recensie de SCRIBAN, ARHIM. (*Biserica Ortodoxă Română*, an. XLIX, seria III (1931), p. 88).

108. IORGA, N., *La vie monastique chez les Roumains*. Originea vieții monastice, începute în sec. XIV și rolul ei pentru cultura românească. (*Revue historique du Sud-Est Européen*, VIII-e année (1931), p. 113—119).

109. RELI, Dr. S., *N. Iorga, istoricul vieții religioase și bisericești a Românilor*. Conferință ținută la jubileul de 60 ani ai lui N. Iorga. (*Candela*, XLII (1931), p. 250—259).

110. SIMIONESCU, I., *Școala în mănăstiri*. Rolul mănăstirilor în viața românească trecută; propunerea ca ele să devină din nou organizatoare de viață literară. (*Universul*, an. XLIX (1931), nr. 292, p. 1).

111. *Un manuscris din 1790 donat de N. Iorga Academiei*. Cuprinde înfrun-tările călugărului Atanasie către monahul Paisie dela M-rea Neamțul. (*Adevărul*, an. 45 (1932), nr. 14761, p. 2).

112. URSĂCESCU, ECONOMUL V., *Realități din trecutul nostru călugăresc*. Rolul mănăstirilor în cultura și arta noastră veche; viața călugărilor în mănăstiri, atunci și acum. (*Biserica Ortodoxă Română*, an. XLIX (1931), seria III, p. 36—41).

2. LEGĂTURILE CU STRĂINII

113. LAURENT, V., *Les sources à consulter pour l'établissement des listes épiscopales du patriarcat byzantin*. Autorul intenționează « o nouă geografie ecleziastică a Orientului grec ». Aceasta nu poate fi realizată însă fără întocmirea în prealabil a listelor episcopale (izvoarele fiind de ordin liturgic, diplomatic, literar, epigrafic, etc.). (*Echos d'Orient*, 34-e année (1931), p. 65—83).

114. MUȘETEANU, PR. IOAN, *Documente grecești privitoare la mănăstirile închinate*. Scrisori din 1779—1781 ale Patriarhului Chiprianos al Alexandriei către Arhimandritul Meletie, egumenul mănăstirii Zlătari din București. (*Biserica Ortodoxă Română*, an. XLIX, seria III (1931), p. 518—522 și an. L (1932), p. 139—143).

3. ȚARA ROMÂNEASCĂ, DOBROGEA, CADRILATERUL

115. ATANASIU, D. I., *Infăptuiri și nevoi ale bisericii românești. Cadrilaterul sub aspectul credinței. Biserica înainte de stăpânirea românească. Biserica sub protecția română*. Românii transilvăneni, încă de pe vremea Turcilor, au sprijinit ridicarea bisericilor. (*Curentul*, an. IV (1931), nr. 1353, p. 8).

116. DRĂGHICEANU, VIRGIL, *Moaștele Sfintei Filofteia*. Biografia patriarhului Eftimie din sec. XIV privește pe Sf. Filofteia, ale cărei moaște se află la Biserica Domnească din Argeș. (*Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, an. XXIV (1931), p. 44).

117. FILITTI, IOAN C., *Biserici și ctitori*. Informații istorice asupra bisericilor din Buzău, Ilfov, Prahova, Dâmbovița, Olt, Romanați și Vâlcea. (*Biserica Ortodoxă Română*, an. L, seria III (1932), p. 118—134, 209—238).

118. NANDRIȘ, GRIGORE, *Un document privitor la împărțirea Mitropoliei Țării Românești, 1372 (1373)*. Un document slavonesc, dat și în traducere. Patriarhul din Constantinople hotărăște să împartă dieceza Ungrovlahiei în două părți, numind, pe când trăia încă Mitropolitul Ungrovlahiei Iachint, încă un mitropolit, pe Antino întâi, apoi pe Hariton. (*Inchinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 1931, p. 292—296).

4. MOLDOVA, BASARABIA, BUCOVINA

119. RELI, DR. S., *Din viața religioasă și bisericească a Sucevii în secolele XVII—XIX*. Însemnătatea Sucevii în viața religioasă, mărturisirile lui Bandinus, luptele pentru conservarea monumentelor istorice religioase, figuri bisericești reprezentative. (*Candela*, XLII (1931), p. 55—88).

120. POPOVSCHI, NICOLAE, *Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea subț Ruși*, Chișinău, 1931. | Recensii de BĂRLIBA, PR. I. (*Biserica Ortodoxă Română*, an. L, seria III (1932), p. 280—282); | BOLDUR, AL. (*Cuvântul*, an. VII (1931), nr. 2212, p. 1—2); | IORGA, N. (*Revista Istorică*, an. XVIII (1931), p. 137—138); | LOZOVANU, LAZĂR (*Adevărul*, an. 44 (1931), nr. 14672, p. 3).

121. SAVA, AUREL V., *Contribuțiuni la Istoria bisericii vrâncene*. Relevarea unor urme de cultură bisericească în Vrancea: traducerea lui « Nil della Sorsca » și a « Intrebătoarelor răspunsuri adunate din Sf. Scriptură » de Starețul Vasile din Poiana Mărului; alte traduceri la același schit din Sf. Vasile cel Mare, Theodosie Teodor Studitul. În biserica din Nistorești s'a găsit un mineiu tipărit în 1779. (*Milcovia*, an. II (1931), vol. I, p. 16—38).

5. TRANSILVANIA, BANATUL

122. CIUHANDU, PROF. DR. GH., *Din trecutul catolicismului în Ardealul românesc*. Articole cu titlul și subtitlul variind puțin. Argumente care tind spre concluzia că unirea unei părți din Românii ardeleni cu Roma e un « sclavaj bisericesc și un prejudiciu politic ». (*Biserica ortodoxă Română*, an. XLIX, seria III (1931), p. 406—414; an. L (1932), p. 238—246; 300—306).

123. IUKÁSZ, KOLOMAN, *Die Stifte der Tschanade Diocese im Mittelalter*. Vechile mănăstiri din Banat, dela Hodoș-Bodrog și Bezdin, care din catolice au devenit ortodoxe. | Recensie de CIUHANDU, PROF. DR. GH. (*Biserica Ortodoxă Română*, an. XLIX (1931), seria III, p. 558—559).

124. TZIGARA-SAMURCAȘ, S., *Transilvania văzută de un francez*. Comentarii asupra articolului lui Lucien Romier: « Dans les vallées de la Transylvanie », publicat în « Revue des deux mondes » în 1931, care cuprinde și descrieri de biserici vechi și monumente. (*Convorbiri Literare*, an. 64 (1931), p. 174—176).

125. VĂTĂȘIANU, VIRGIL, *Vechile biserici de piatră românești din județul Hunedoara*, Cluj, 1930. | Recensie de IORGA, N. (*Revue historique du Sud-Est Européen*, VIII-e année (1931), p. 52—53).

6. LOCALITĂȚI

126. IORDAN, AL., *Mănăstirea Agapie*. Zidită la mijlocul sec. XVI; în partea din spre miazăzi are o inscripție slavonă. (*Mișcarea*, an. XXIV (1931), nr. 238, p. 1—2).

127. *Trecutul românesc al Aradului*. Relații despre conferința d-lui Dr. Ciuhandu despre Românii arădeni din sec. XVIII. Se face istoria episcopiei sârbești din Arad, ai cărei episcopi aduceau cărți liturgice din principatele române, cum e un liturghiar din 1742, românesc, pe care se află și însemnări din acest an. Considerații generale. (*Cuvântul*, an. VII (1931), nr. 2328, p. 2).

128. IORGA, N., *Biserica veche din Bătrâni*. Cărți bisericești: Triodul din 7277 [1769], Anthologhionul din București, 1786, Penticostarul din București, 1800,

un Octoih și un Mineiu cu însemnări. (*Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, an. XXIV (1931), p. 101).

129. STĂNESCU, PROF. DR. DUMITRU, *Școala românească dela mănăstirea Bistrița*, Tip. « Bucovina », București, 1931, in-8°, 35 p. Expunerea manifestărilor culturale în slavonește, în M-rea Bistrița-Vâlcea (intemeiată în 1497), se face după Al. Odo-bescu. Pentru manifestările culturale în limba română (sec. XVI—XIX) folosește manuscrisele Academiei Române, dându-ne un tablou sumar al personalităților culturale din mănăstire. S'au strecurat multe greșeli de tipar.

130. T. R., *Alexandru-cel-Bun și mănăstirea Bistrița*. Scurte note. (*Universul*, an. XLIX (1932), nr. 299, p. 3).

131. DRĂGHICEANU, VIRGIL, *Comunicări*. Inscripție, dela mănăstirea **Bogdana-Bacău**, pe o piatră de mormânt din 1762 a lui Ion Cantacuzin, al doilea Logofăt în Moldova. E scrisă în versuri și e importantă ca limbă. (*Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, an. XXIV (1931), p. 91).

132. BOUNEGRU, I. R., *Insemnări de pe cărțile vechii mitropolii a Proilavului*. Insemnări pe un Mineiu din 1779, unul din 1770, altul din 1779 și 1780; pe o Evanghelie din 1794, un Apostol grecesc din 1810 și altele mai nouă. (*Analele Brăilei*, an. IV (1932), p. 94—100).

133. MILEA BĂNICĂ, DR. A., **Proila (va)**, Brăila, 1932. | Recensie de BOUNEGRU, I. R. (*Analele Brăilei*, an. IV (1932), nr. 1, p. 53—54).

134. VENIAMIN BĂRLĂDEANU POCITAN, ARHIEREU DR., *Istoria mitropoliei Proilaviei (Brăilei)*. Cuprinde și activitatea culturală a mitropoliților, printre cari Miletic (1641-1649). Mitropolia se desființează la 1828. La sfârșitul studiului, o caracterizare și o bibliografie. (*Biserica Ortodoxă Română*, an. XLIX (1931), seria III, p. 385—396, 481—493, 577—587, 697—702).

135. *Documente și informații istorice privitoare la Brăila*. Insemnări de mână găsite pe cărțile ce se află în dulapul bisericii Sf. Spiridon din Brăila și care au aparținut Mitropoliei Proilaviei. (*Analele Brăilei*, an. III (1931), nr. 3—4, p. 216—217).

136. MUȘLEA, ION, « *Insemnările* » *Popii Nicolae Grid despre Scheii de altădată și biserica lor*. Biografia lui N. Grid. A copiat Acaftistulu Arhiepiscopul(ui) Chesariei..., iar la sfârșit a scris « Oarecari însemnări pe scurt » publicate în întregime în revistă. (*Țara Bârsei*, an. III (1931), p. 341—352).

137. PRIȘCU, IOAN, *Vechimea bisericii Sf. Nicolae din Schei-Brașov*. Cine a zidit-o? Biserica datează din 1393 și a fost începută de Vlad Călugărul și terminată de Neagoe Basarab. (*Țara Bârsei*, an. III (1931), p. 335—340).

138. DRĂGHICEANU, VIRGILIU N., *O ctitorie brâncovenească dispărută: biserica Sfântului Ion Grecesc din București*. Se reconstruește această biserică, dărîmată în 1895, după fotografiile și documente. Arhitectura și bogăția ei. (*Inchinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 1931, p. 138—142).

139. FILITTI, IOAN C., *Biserica Sf. Dumitru din București (str. Carol)*. Biserică de lemn făcută de Badea Bălăceanu (1650); de zid la 1745 de Stroe Râmnicianu (Isaia monahul); rezidirea ei din temelie în 1819 de către episcopul Costandin Filitti. (*Biserica Ortodoxă Română*, an. L, seria III (1932), p. 348—362).

140. GANE, C., *Târnosirea bisericii Sf. Gheorghe sub Constantin Vodă Brâncoveanu (1707)*. Fastul târnosirii de Patriarhul Hrisant al Ierusalimului. Descriere evocatoare. (*Curentul*, an. V (1932), nr. 1763, p. 4).

141. BURDUCEA, PREOT CONST., *Biserica Episcopiei din Buzău*, București, 1931. | Recensie de DIN CLUBURI (*Cuvântul*, an. VIII (1932), nr. 2444, p. 1—2).
142. IONESCU, ARHITECT GRIGORE, *Biserica din Călinești-Prahova*. E cel mai interesant monument din ținut, zidit de mai mulți boieri. Descrierea lui arhitecturală. (*Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, an. XXIV (1931), p. 82—86).
143. DRĂGHICEANU, VIRGIL, *Biserica Sf. Gheorghe-Câmpulung*. O pisanie zugrăvită, din 1717, interesantă ca limbă. (*Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, an. XXIV (1931), p. 91).
144. DASCĂLUL, PETREA, *Vechimea episcopiei Caransebeșului. Un capitol din Istoria bisericească a Banatului*. Pentru fixarea însemnătății episcopiei Caransebeșului, se arată numele episcopilor vechi, dela 1865 încoace. (*Curentul*, an. IV (1931), nr. 352, p. 1—2).
145. MIRONESCU, ATHANASIE, *Istoria Mănăstirii Cernica*, Mănăstirea Cernica, 1930. | Recensie de IONESCU, DIMITRIE (*Cuvântul*, an. VII (1931), nr. 2081, p. 1).
146. IORGA, N., *Biserica dela Cocorăști-Grind*. Una din cele mai însemnate clădiri din epoca lui Matei Basarab. Se păstrează două icoane dela ctitori, boierii Cocorăști. Pe un Octoih din 1811 se vede iscălitura episcopului Iosif de Argeș și însemnări din 1818. (*Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, an. XXIV (1931), p. 188).
147. DRĂGHICEANU, VIRGIL, *Inscripția dela biserica Domnească din Curtea de Argeș*. Inițialele greu de descifrat sunt probabil grecești ale meșterilor cioplitori de pietre. (*Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, an. XXIV (1931), p. 91).
148. ARBORE, VIRGIL P., *Insemnări culese de pe marginea cărților bisericești din orașul Focșani, sec. XVIII*. Câte ceva din vieța și circulația textelor bisericești și din rolul călugărilor în formarea unității noastre de limbă și simțire, premergătoare unității politice. (*Milcovia*, an. II (1931), p. 237—247).
149. VENIAMIN BĂRLĂDEANU POCITAN, ARH., *Vechea episcopie a Hotinului*. Istoricul ei. Singurul episcop român a fost Amfilohie (1767—1780). Activitatea lui culturală; fragmente din lucrările lui tipărite. (*Biserica Ortodoxă Română*, an. L (1932), seria III, p. 14—22, 106—118, 198—208, 295—299, 577—585, 712—720).
150. FLORESCU, GEORGE D., *Despre schitul Lespezi*. Zidit de Părvul Cantacuzino, Mare Stolnic, în sec. XVII. Se precizează data zidirii ei și se studiază câteva din picturile vechi. (*Inchinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 1931, p. 167—174).
151. FLORESCU, G. D., *O ctitorie necunoscută a Cantacuzinilor din veacul al XVII-lea*. O biserică în ruină în satul Mihăeștii-de-joș (Olt). Pisania cu stema Cantacuzinilor ne vorbește de Șerban Cantacuzino și de soția lui, Andriana. (*Convorbiri Literare*, an. 64 (1931), p. 48—52).
152. RĂUȚESCU, PREOT ION, *Acte și documente privitoare la Schitul de maici din Nămăești*. Acte din sec. XVIII. (*Raze de lumindă*, an. III (1931), nr. 1, p. 31—41).
153. ISTRATI, PANAIT, *Mănăstirea Neamțu*. O evocare a trecutului mănăstirii. (*Curentul*, an. IV (1932), nr. 1628, p. 1—2; 1629, p. 1—2; 1630, p. 1—2).
154. IORGA, N., *Biserica din Piuș-Pietrei*. Inscripția de pe o Evanghelie din București, 1775, de pe o Cazanie, un Apostol, o piatră de mormânt și pomelnicul. (*Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, an. XXIV (1931), p. 45—46).

155. FLORESCU, G. D. și G. GR. CANTACUZINO, *Comunicări. Biserica din Popești-Vlașca*. Pisanie din 1688; inscripții și icoane vechi. Zugrăviți: Șerban Cantacuzino cu Doamna, C-tin Brâncoveanu cu Doamna și personajii neînsemnate. (*Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, an. XXIV (1931), p. 40—42).

156. BALȘ, G., *Despre biserica Prislopului*. Comparație între planul mănăstirilor Vodița, Tismana și Prislopul pentru a dovedi că aceasta din urmă a fost construită de Nicodim. (*Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, an. XXIV (1931), p. 97—100).

157. DANILESCU, CONST., *Condica Bisericii cu Bradu din Ocenele-Mari*. Condică de avere a bisericii din anul 1839, făcută de ieromonahul Nectarie, în care se numără și cărțile religioase. (*Arhivele Olteniei*, an. XI (1932), p. 80—88).

158. DONAT, ION, *Bisericile Ocenelor-Mari. Inscripții, documente, însemnări*. Amin-tite și însemnări pe cărți vechi. (*Arhivele Olteniei*, an. XI (1932), p. 221—230, 366—375).

159. IORDAN, AL., *La Pasărea*. Istoricul mănăstirii **Pasărea** și descrierea ei. (*Miș-carea*, an. XXV (1932), nr. 522, p. 1—2).

160. PĂCLIȘANU, Z., *Câteva contribuții la istoria mănăstirii din Perii Maramu-reșului*, ctitoria « părinților » lui Baliță și Drag, ridicată în 1391 la rangul de stavro-pighie. Se amintește și o tipografie care exista acolo pela 1804. (*Inchinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 1931, p. 333—335).

161. LUPȘA, PREOT ȘT., *Din trecutul mănăstirii brâncovenești dela Sâmbăta de sus*. Date istorice; se amintește de un Octoih din 1741-1742, dăruit de C-tin Mavrocordat. (*Revista teologică*, an. XXI (1931), p. 126—133).

162. A. S. M., *Insemnări vechi dela Biserica Sf. Adormiri din Satulung*. Insemnări din 1815 pe o condică din 1812, privind pe locuitorii satului. (*Viața săceleană*, an. II (1931), nr. 3-4, p. 26—27).

163. IORGA, N., *Biserica Doamnei Ecaterina din Țăltoara (Vâlcea)*, zidită în stilul artei din sec. XVI. In tabloul ctitorilor și Doamna Elina a lui Matei Basarab. (*Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, an. XXIV (1931), p. 38—39).

164. DRĂGHICEANU, VIRGIL, *Mănăstirea Snagov*. O pisanie zugrăvită relevată de I. Mihail. (*Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, an. XXIV (1931), p. 42).

165. GHEORGHE, PREOT IOAN D., *O nouă enigmă*. Părerile lui Al. Odobescu și N. Iorga în legătură cu ctitoria **Snagovului**; descoperirea în 1931 a unei pisanii de către I. Mihail, din care reiese că Neagoe e ctitorul. Contradicția cu cronica ce ne spune că Vlad Țepeș e ctitorul. (*Biserica Ortodoxă Română*, an. XLIX, seria III (1931), p. 620—622).

166. MIHĂILESCU, EUFEM, **Snagovul**, [București]. | Recensie de BK. (*Adevărul literar și artistic*, an. X, seria II (1932), nr. 582, p. 7).

167. POPESCU, MIHAIL, *Mănăstirea Snagovul*. Istoricul mănăstirii; nesiguranța ctitoriei; tiparnița lui Antim Ivireanu. (*Tinerimea Română*, an. XLIX (1931), nr. 2, p. 10—12).

168. IUHÁSZ, DR. COLOMAN, *Das Tschand-Temesvárer Bistum, im frühen Mittel-alter, 1030-1307*, Múaster in Westfalen, 1930. Istoria Episcopiei romano-catolice din **Țimișoara**. | Recensie de CIUHANDU, PROF. DR. GH. (*Biserica Ortodoxă Română*, an. XLIX, seria III (1931), p. 559).

169. IORGA, N., *Bisericile din Trotuș*. Istoricul succint al târgului ne duce la ctitorii cari au putut ridica biserici ca, între altele, biserica lui Hariton din sec. XVI, interesantă prin pictura și iconografia ei. (*Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, an. XXIV (1931), p. 79—81).

170. IORGA, N., *Biserica galbenă din Urlați*. Date și fapte din viața familiei ctitorilor: Vel Serdarul Urlățeanu cu urmașii; descrierea exterioară și interioară a bisericii. (*Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, an. XXIV (1931), p. 7—10).

171. BRĂTULESCU, V., *Mănăstirea Valea din jud. Muscel. O ctitorie necunoscută a lui Radu Paisie*. Tâmpla are picturi mai vechi decât sec. XVIII. Inscricții de pe mormintele lui Iani Vistierul, Neaga Logofetița, Vlaicu Logofăt (1712), Jupânița Nișa (1526) și Manahie Matei (1616). (*Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, an. XXIV (1931), p. 11—19).

172. IORGA, N., *Biserica din Verbila*. Datează din sec. XVI; păstrează resturi de pictură din acest secol și inscripții. (*Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, an. XXIV (1931), p. 25—28).

173. POPESCU, MIHAIL, *Mănăstirea Viforâta*. Ridicată în 1530 de Vlad Vodă Basarab; istoricul mănăstirii. (*Tinerimea Română*, an. XLIX (1931), nr. 1, p. 13—15).

174. SIMIONESCU, ICON. AL., *Documente privitoare la schitul Zagavei din jud. Iași*. Intemeiat înainte de 1685; se publică documentele. (*Biserica Ortodoxă Română*, an. L seria III (1932), p. 363—364).

V. ISTORIE LITERARĂ

I. IDEI GENERALE. TEORIE LITERARĂ

175. *L'actualité : Le premier Congrès international d'histoire littéraire*. (Budapest, 21—24 Mai 1931). E o schițare a discuțiilor ivite la Congres cu privire la metodele de istorie și estetică literară. (*Revue de littérature comparée*, XI-e année (1931), p. 536—537).

176. DENSUSIANU, OV., *Noua ortografie*, București, Socec, 1932, in-40, 15 p. (Extras din «Grai și Suflet», revista «Institutului de filologie și folklor»). Observări asupra discuțiilor și hotărârilor Academiei Române, care au dus la nouă *Reguli ortografice*, publicate de Academie în 1932 într'o broșură in-4° de 14 p.

177. PUȘCARIU, SEXTIL și TEODOR A. NAUM, *Indreptar și vocabular ortografic după noua ortografie oficială, pentru uzul învățământului de toate gradele*, București, «Cartea Românească», 1932, in-12, 174 p. Detalierea regulilor noi de ortografie,

(Norme și liste de cuvinte au mai fost publicate de: ADAMESCU GH., *Problemele actuale ale ortografiei românești*, ed. II, București, Socec, 1932, in-4°, 106 p. Cu un adaos cuprinzând Reguliile ortografiei românești și un Glosar și *Ortografia românească după modificările din 1932*. Reguli și explicări urmate de un glosar, București, Socec, 1932, in-12, 47 p.; CHELARU, G. I. și CRIZANTE POPESCU, *Noua ortografie a Academiei Române.*, București, Pavel Suru, [1932], in-8°, 77 p.; POP, ȘTEFAN, *Dicționarul ortografic al limbii române.*, ed. II, București, «Cartea Românească», [1932], in-8°, 150 p.)

178. ROSETTI, AL., *Observații asupra ortografiei Academiei Române (1932)*. Se face o critică amănunțită regulilor ortografice și redacțiunii articolelor din

regulamentul adoptat în 1932 de Academia Română și Ministerul Instrucțiunii Publice. (*Revista Istorică Română*, vol. II, an. MCMXXXII, p. 354—366).

179. GEROTA, C., *Istorie literară ori estetică literară?* Discuția privitoare la metoda estetică literară și cea istorică literară. (*Cuvântul*, an. VIII (1931), nr. 2393, p. 2).

180. GEROTA, C., *Natura în poezia clasică și cea poporană*. În poezia Elenilor și Romanilor, cât și în poezia poporană română, natura e aproape inexistentă, fiind, element integrant al vieții, « o stare sufletească », nu un element disociat asupra căruia să se proiecteze lumina sufletească. (*Secolul*, an. I (1932), nr. 23, p. 3).

181. ROȘU, NICOLAE, *Pământ românesc*. Strânsa legătură între Românii de pretutindeni datorită scrisului românesc: Gh. Lazăr, Șincai, Șaguna. (*Curentul*, an. IV (1932), nr. 1749, p. 1—2).

182. SPITZER, LEO, *Romanische Stil- und Literaturstudien*, Kölner Romanistische Arbeiten, herausgegeben von Leo Spitzer, Band I und II, Marburg a. Lahn, 1931. | Recensie de IORDAN, IORGU (*Arhiva. Organul Societății istorico-filologice din Iași*, an. XXXIX (1932), p. 115—118).

2. ISTORII LITERARE

183. CARTOJAN, N., *Curs [litografiat] de istoria literaturii române vechi*. (*Literatura românească în sec. al XVII-lea*), 1930—1931. Editat de Seminarul de istoria literaturii române vechi, in-4°, 616 p. Prezentare sintetică, uneori cu interpretări nouă. Cuprinde: N. Milescu, cronicile Moldovei în limba slavă, legăturile cu Polonia, Gr. Ureche, Miron Costin, Vasile Damian, Tudosie Dubău, Nicolae Costin, Ion Neculcea. Se analizează toate operele acestor scriitori; biografiile respective sunt alcătuite pe baza documentelor contemporane. Fiecare capitol are notițe bibliografice.

184. CARTOJAN, N., *Literatura română în epoca lui Constantin Brâncoveanu*. Curs [litografiat] ținut în anul 1931—1932. Editat de Seminarul de istoria literaturii române vechi, in-4°, 339 p. Tratează despre Brâncoveanu, Stolnicul Const. Cantacuzino, Radu Popescu, Cronica anonimă, Radu Greceanu, Antim Ivireanu și influența grecească. Fiecare capitol este urmat de indicațiuni bibliografice.

185. DIANU, ROMULUS, *Ardealul în literatură*. Reprezentanții ardeleni ai literaturii românești. (*Curentul*, an. IV (1932), nr. 1740, p. 1—2).

186. HANEȘ, PETRE V., *Istoria literaturii românești*, ed. III, București, f. a., editura autorului, in-8°, 343 p. Literatura veche este tratată până la p. 105. După caracterizarea fiecărui autor se arată edițiile operelor lui. La sfârșit, indice. Nimic nou față de ed. II (1927).

187. IORGA, N., *Art et litterature des Roumains. Synthèses parallèles*, Paris, 1929. | Recensie de FORTUNESCU, C. D. (*Arhivele Olteniei*, an. XI (1932), p. 397—398).

188. IORGA, N., *Istoria literaturii românești. Introducere sintetică*, București, 1929. | Recensie de R[OQUES], M[ARIO] (*Romania*, 60-e année (1932), p. 621).

189. IORGA, NICOLA, *Arte e letteratura dei Romeni. Sintesi parallele*. Trad. italiana di G. V. Sampieri, Roma, 1931. | Recensie de DAMIANI, E. (*L'Europa Orientale*, an. XII (1932), p. 356—358).

190. MARIAN, LIVIU, *Contribuțiuni la istoria literaturii românești din veacul al XIX-lea*, Chișinău, 1927. | Mențiune. (*Buletinul Cărții Românești*, an. IV (1932), nr. 2, p. 4).

191. PASCU, DR. GIORGE, *Istoria Literaturii Române din sec. XVIII. Geschichte... III. Teil: die Zeit Kleins, Șincats und Maiors*, Jassy, 1927. | Recensie de KLEIN, KARL KURT (*Siebenbürgische Vierteljahrsschrift*, 54. Jahrg. (1931), S. 68—73).

192. PREDESCU, LUCIAN, «Giorge» Pascu și «Istoria literaturii române» sau o nălită universitară, Turnu-Severin, Tip. «Datina», 1932, în-8°, 14 p. Pentru înviniuirile aduse, v. Iorgu Iordan și G. Pascu, *Sat fără câini: cazul Lucian Predescu*, Iași, 1933 (extras din *Revista critică*, VII (1933), p. 35—47).

193. PUECH, AIMÉ, *Histoire de la littérature chrétienne*, tome III, Paris, 1930. Recensie de ERNOUT, A. (*Revue de philologie et de littérature*, an. V (1931), p. 278).

194. PUȘCARIU, SEXTIL, *Istoria literaturii române. Epoca veche*. ed. II, Sibiu, 1930. | Recensii de FRIEDWAGNER, M. (*Literaturblatt für germanische und romanische Philologie*, LIII. Jahrg. (1932), S. 50—51); | KLEIN, KARL KURT (*Klingsor*, 8. Jahrg. (1932), S. 440—441); | ROSETTI, AL. (*Grai și suflet*, vol. V (1931-1932), p. 198—202); | — (*Ungarische Jahrbücher*, XI. Band (1931), S. 461).

195. RADU, CONST. GH., *Tablou sinoptico-sincronic al istoriei literaturii române*, II, sec. al XVII-lea. Focșani. Tip. «Sentinela», 1931. Tablou al întregii culturi din țările române în sec. XVII. Subdiviziunile culturale se încadrează în momentele reprezentative ale culturii europene și în duratele de domnie ale voievozilor noștri.

3. CĂRȚI RARE

196. BEZA, MARCU, *Bibliotecă mănăstirești în Palestina (Academia Română. Memoriile Secțiunii literare, seria III, tomul VI, (1932—1934) memoriul 5)*, în-8°, 3 p. În biblioteca Patriarhiei Ierusalimului se găsesc adunate foarte multe manuscrise care dovedesc strânse legături culturale între țările române și mănăstirile Sf. Mormânt, Sf. Cruci și Sf. Sava din Palestina; 5 Evanghelii frumos scrise și ornate dintre 1599—1660 și alte manuscrise, cu notițe în limba greacă, referitoare la noi, dintre 1558—1802. (Vezi și notița din *Adevărul*, an. 45 (1932), nr. 14791, p. 2).

197. BEZA, MARCU, *Bibliotecă mănăstirești în Palestina, Chipru și Muntele Sinai (Academia Română. Memoriile Secțiunii literare, seria III, tomul VI (1932—1934), memoriul 7)*, în-8°, 9 p. Autorul, vizitând mănăstirile Sf. Mormânt și Sf. Sava din Ierusalim, Chicu și Maherà din insula Chipru și mănăstirea Muntelui Sinai, a descoperit 33 de hrisoave (1527—1803), 3 Evanghelii slave manuscrise (una din ele dusă de Dositei, patriarhul Ierusalimului, în 1680), 2 cărți românești (Psaltirea, Belgrad, 1651; Biblia, București, 1688) și numeroase odoare între care și un nou portret colorat al lui Const. Brâncoveanu din 1696 (la Muntele Sinai). Toate acestea emană dela Domni români și dovedesc intense relațiuni culturale între țările române și Orientul ortodox. (Vezi și nota de IORGA, N. în *Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, an. XXIV (1931), p. 181—187). (Vezi și nr. 90).

198. BEZA, MARCU, *Urme românești la Muntele Sinai și la mănăstirea Sf. Sava*. Evanghelia lui Ieremia Movilă din 1598; altele din 1599 și din 1610; însemnări pe cărți și documente vechi. (*Boabe de grâu*, an. III (1922), p. 449—465).

199. BIANU, ION, *Texte din secolul al XVI-lea, reproduse în facsimile*. | O notiță asupra colecției de PALTANEA, POMPILIU (*Mercure de France*, 42-e année (1931), vol. CCXXV, p. 466).

200. BRĂTULESCU, V., *Un fragment din psalmul LXXXVIII (88) dintr'o psaltire slavo-română necunoscută*. Intr'un Mineiu din 1698, tipărit de Mitrofan, episcopul

Buzăului, se găsește un fragment de manuscris slavo-român. Analiza acestui și glosar de cuvinte românești. (*Inchinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 1931, p. 58—62).

201. CONSTANTINESCU-IAȘI, P., *Tipărituri vechi românești necunoscute*. Contribuție bibliografică pentru: 1. Mitropolitul Antonie: Invățături preoțești despre taine, Iași, 1732; 2. Antologhion, București, 1766; 3. Molebnic, Chișinău, 1815; 4. Ceaslov, Chișinău, 1817; 5. Rânduiala Panihîdei, Chișinău, 1817. (*Arhiva. Organul Societății istorico-filologice din Iași*, an. XXXVIII (1931), p. 94—106).

202. IORDAN, AL., *La mănăstirea Neamțului*. Aici se păstrează o Evanghelie legată în aur și împodobită cu pietre scumpe, tipărită la Petersburg în slavonește la 1767 și donată mănăstirii de Ecaterina II a Rusiei. (*Mișcarea*, an. XXIV (1931), nr. 220, p. 1—2). | Recensie de GRIGORE, EPISCOP AL ARADULUI (*Biserica Ortodoxă Română*, an. XLIX, seria III (1931), p. 665).

203. IORGA, N., *Cinci comunicări la Academia Română. III. Tipărituri românești necunoscute*. Relații asupra Tetravangelului, lucrat de Filip Moldoveanu la 1546, și asupra unei cărți catolice de rugăciuni, în versuri, din sec. XVIII. (*Revista istorică*, an. XVII (1931), nr. 1—3, p. 25—27).

204. IORGA, N., *Doamna Elina a Țerii-Românești ca patroană literară*. Se tratează despre Triodul-Penticostariu dela Târgoviște, din 1649, o lucrare erudită, pe care Doamna Elina o face dar mănăstirii sârbești dela Athos. (*Academia Română. Memoriile Secțiunii istorice*, seria III, tom. XIII (1932—1933), p. 57—67).

205. IORGA, N., *Octoiul Diacului Lorinț*. (*Academia Română. Memoriile Secțiunii istorice*, seria III, tom. XI (1931), p. 201—204). | Recensie de FORT[UNESCU], C. D. (*Arhivele Olteniei*, an. X (1931), p. 266).

206. IPAS, POMPILIU, *Chip necunoscut*. A găsit o Evanghelie pe polițele unei biserițe dela poalele Istriței, din începutul căreia rezultă că a fost tipărită la Buda în 1812. (*Biserica Ortodoxă Română*, an. XLIX (1931), seria III, p. 562—564).

207. MORARIU, LECA, *Din România pierdută*. Intre cărțile de slujbă folosite la biserica Toporăuțului în trecut s'au găsit un Ceaslov dela 1763, Psaltirea tipărită la Iași în 1766, un Octoih din 1804. (*Făt-Frumos*, VI (1931), p. 31).

208. NERSESIAN, SIRAPIE DER., *Două paralele slavone ale tetravangelului grec*: Paris, [Bibliothèque Nationale, ms.] 74. Se analizează amănunțit două manuscrise: unul nedatat, copiat sub domnia lui Ieremia Movilă, care a pus să-l lege în 1605; celălalt e găsit la Sucevița, scris din ordinul aceluiaș Domn la 1607. Se vorbește și de alte manuscrise. (Articol tradus din englezește, din «The Art Bulletin», X, nr. 3, Martie 1927, de I. Balmoș) (*Candela*, an. XLII (1931), p. 89—129).

209. SOLOMON, CONST., *Biblia dela București (1688)*. Contribuțiune nouă istorico-literare, Tecuciu, Tip. «Cultura grafică», 1932, in-8°, 48 p. Traducerea Bibliei de N. Milescu (un manuscris descoperit în anul 1915) n'a fost utilizată în tipărirea dela 1688, care este opera fraților Radu și Șerban Greceanu. De altfel chiar traducerea lui Milescu a fost revăzută de Antonie de Moldovița. Se mai observă, ceea ce nu se notează în *Bibliografia românească veche*, două tipuri din Biblia 1688, unele având în plus, la sfârșit, câteva rânduri, care amintesc originalul: Biblia grecească tipărită la Frankfurt. (Vezi N. Cartoian, Raport de premiere în *Academia Română, Anale*, tomul LIII (1932-1933), p. 84—86).

4. LITERATURĂ RELIGIOASĂ

210. BĂLĂȘEL, T., *Vechi texte bogomilice găsite prin Oltenia*. Autorul, preot, posedă zece manuscrise de astfel de texte, din sec. XVIII și XIX. Aici publică 2 texte: a) « Istoria Sfântului Gheorghe »; b) « Minunea Sfântului și marelui mucenic Gheorghe, purtătorul de biruință pentru fata împăratului », pe care le crede bogomilice. (*Arhivele Olteniei*, an. X (1931), p. 107—121).

211. CHIRICUȚĂ, PREOT PETRE, *Și duhul lui D-zeu se purta deasupra apelor. Studiu critic-exegețic. Accepțiunea despre Sf. Duh, Traduceri și versiuni și Sf. Părinți și scriitori bisericești în primele 8 sec. în Orient*. Intre aceștia: Sf. Efreim Sirul, Sf. Vasilie, Sf. Grigorie Nisul, Sf. Ioan Chrisostom, Ghenadie din Constantinopol și Ioan Damaschin. (*Biserica Ortodoxă Română*, an. XLIX, seria III (1931), p. 126—139).

212. Din « Cartea de învățătură » a lui Varlaam, Mitropolitul de Țara Moldovei (1643). Se reproduce pasajul în care îngerul vestește păstorilor nașterea Mântuitorului. (*Adevărul literar și artistic*, an. X (1932), nr. 629, p. 1).

213. *Gravură și text din Cazanăa lui Varlaam*. Gravura reprezintă « Inchinarea Păstorilor ». Textul, simplă reproducere, fără comentarii. (*Adevărul literar și artistic*, an. XI (1932), seria II, nr. 629, p. 1).

214. H[ANEȘ,] P. V., *Biblii catolice în limbi naționale*. Sunt biblii catolice scrise și în limbi naționale, ceea ce arată că originile literaturilor naționale nu se datoresc totdeauna influenței altor credințe. (*Prietenii istoriei literare*, București, vol. I (1931), p. 462).

215. HANEȘ, PETRE V., *Vechile noastre cazanii. — Coresi, Varlam, Mânăstirea Dealu*. Filația dintre cazanii. (*Prietenii istoriei literare*, București, vol. I, (1931), p. 133—161).

216. GASTER, M., *O descoperire senzațională de texte biblice*. S'au găsit în Egipt părți din vechiul Testament: Pentateuhul, Eremia, Ezechiel, Faptele apostolilor, Textul grec al lui Enoch. Probabil sunt copiate în sec. IV sau V. Biblia dela 1688 poate să aibă la bază aceste texte. (*Adevărul literar și artistic*, seria II, an. X (1932), nr. 578, p. 5).

217. PREDESCU, LUCIAN, *Palia dela Orăștie (1582)*. Părerile diferiților istoriografi asupra acestui text. (*Arhiva. Organul Societății istorico-filologice din Iași*, an. XXXVIII (1931), nr. 1, p. 20—24).

218. *Psaltirea*, tradusă din evreește de Pr. V. Radu și G. Galaction, București, 1929. | Recensii de ATANASIE, MITR. MIRONESCU (*Biserica Ortodoxă Română*, an. XLIX, seria III (1931), p. 649—660, 750—762); | SCRIBAN, ARHIM., (*Ibidem*, an. L, seria III (1932), p. 173—174).

219. TURDEANU, EMIL, *Un manuscris miscelaneu necunoscut*. A fost descoperit de d. d. Prof. D. Gusti la preotul Derevici din satul Ghiliceni (Basarabia). Vechime: sfârșitul secolului XVIII. Scris de monahul Giorgi Antonovici. S'au păstrat 54 foi în-8°, conținând « o parte din acea literatură naivă, bogată și amorfă, desprinsă din textele biblice sau apocrife religioase, întreprinse cu elemente populare, adesea superstițioase » lectura sâtelor de atunci. (*Arhiva pentru știința și reforma socială*, an. X (1932), p. 381—404 (și extras în-4°, 24 p.)).

220. VINTILESCU, PREOTUL PETRE, *Contribuții la revizuirea liturghierului român. Proscomidia. Liturghia Sf. Ioan Gură-de-Aur*. Studiu și text, București, 1931. | Recensii de J. R. (*Echos d'Orient*, 35-e année (1932), p. 384); | POPESCU, TEODOR M. (*Biserica Ortodoxă Română*, an. L (1932), p. 79—82).

5. LITERATURĂ JURIDICĂ

221. *Ședința Academiei Române. Comunicările d-lui prof. N. Iorga.* E relevată și o scriere (Sfaturi către fiul său) a Marelui Paharnic al Valahiei Mihail Fotino, care subț Ștefan Vodă Racoviță a lucrat la întocmirea codicelor de legi. (*Cuvântul*, an. VIII (1931), nr. 2396, p. 3).

222. SPULBER, C. A., *Cea mai veche Pravilă românească*, Cernăuți, 1930. | Recensii de GR[ECU], V. (*Codrul Cosminului*, an. VII (1931—1932), p. 518—519); | ROSETTI, AL. (*Grai și suflet*, vol. V (1931), p. 194—198).

6. CĂRȚI POPULARE

223. CARTOJAN, N., *Cărțile populare în literatura românească. Vol. I. Epoca influenței sud-slave*, București, 1929. | Recensii: — (*Archivum romanicum*, vol. XVI (1932), p. 189—192); | IONESCU-NIȘCOV, TRAIAN (*Cuvântul*, an. VII (1931), nr. 2122, p. 1—2); | MURĂRAȘU, D. (*Arhiva pentru știința și reforma socială*, an. X (1932), p. 761—762).

224. CARTOJAN, NICOLAE, *Livres populaires roumains traduits du slave*, V, Praze, 1931, in-8°, 8 p. Comunicarea ținută la primul congres al filologilor slavi la Praga, între 6—13 Oct. 1929. După o scurtă introducere despre primele scrieri în limba română (subț influența curentului husit, între 1450—1500), se ocupă mai pe larg de cărțile populare în literatura română, traduse din slavonește: Fiore di virtù, Fiziologul, Alexandria, Varlaam și Ioasaf, Archirie și Anadan. O versiune slavo-română din Fiore di virtù are o importanță mai mare decât s'a crezut până acum (extras din: *Zvláštňi otisk ze sborníku Prací I Sjezdu slovanských filologů v Praze*, 1929. Svazek II).

225. *Prelegeri pedagogice. Cărțile populare și importanța lor pentru folclorul românesc.* Conferința d-lui Prof. N. Cartojan. Prin incursiuni în domeniul artei, literaturii și credințelor populare, se stabilește strânsa legătură dintre folclor și literatura veche românească. (*Școala Română*, an. XXXVI (1931), nr. 5-6, p. 36—37).

7. CALENDARE

226. BREZIANU, BARBU. *Calendare românești — altădată.* Se arată structura și importanța calendarelor vechi, insistându-se asupra celui editat de Nicolau Sabii din Brașov. (*Dreptatea*, an. VI (1932), nr. 1315, p. 1—2; nr. 1329, p. 1).

227. CALLIMACHI, SCARLAT, *Calendar românesc din 1831.* O cărticică în limba română cu litere latine și slavone; descrierea ei; se deduce că a fost tipărită la Buda sau în Ardeal. (*Adevărul*, an. 44 (1931), nr. 14580, p. 1—2).

8. LEGENDE. MOTIVE. LITERATURĂ COMPĂRATĂ

228. GLAESENER, H., *Le type d'Ahasvérus aux XVIII-e et XIX-e siècles.* Este o completare adusă studiului: Killen, A., l'Évolution de la légende du Juif errant, publicat în 1925 în « *Revue de littérature comparée* ». (*Revue de littérature comparée*, XI-e année (1931), p. 373—397).

229. LABANDE, E. R., *Un fragment inédit du « Roman d'Alexandre ».* Câteva rânduri introductive și apoi autorul publică textul de pe la sfârșitul sec. XIII. (*Romania*, 60-e année (1931), p. 222—232). (Vezi și nr. 245).

230. TORTORA, M., *Le illustrazioni alla I ediz. del « Bertoldo »*, in 8° rima. Se citează numai titlul. (*Giornale storico della letteratura italiana*, an. XLIX, vol. XCVII 1931), p. 222).

231. BIAGIONI, LUIGI, *Marcolf und Bertoldo und ihre Beziehungen*. | Recensie de GIESE, WILHELM (*Volkstum und Kultur der Romanen*, V. Jahrg. (1932), S. 256—260).

232. ȘTEFĂNESCU, IULIAN, *Legende despre Sf. Constantin în literatura română*. Se stabilesc izvoarele legendei despre Sf. Constantin și se reliefează circulația ei în cuprinsul literaturii române. (*Revista istorică română*, vol. I (MCMXXXI), p. 251—297). | Recensie de GRECU, VASILE (*Codrul Cosminului*, an. VII (1931—1932), p. 509—510).

233. VERȘESCU, PREOT GH., *Crucea în tradiția poporului nostru*. Rolul ei în rugăciune, în descântece, zugrăveli, troițe, și în expresia « frați de cruce ». (*Biserica Ortodoxă Română*, an. XLIX, seria III (1931), p. 595—601).

234. SADOVEANU, M., *Măria-Sa, Puilul Pădurii*, [București, 1931]. E o transpunere înnoită a **Genovevei de Brabant**. | Recensii de BUCUȚA, EM. (*Boabe de grâu*, an. II (1931), p. 225); | BUNEA, TITUS (*Patria*, an. XIII (1931), nr. 110, p. 1); | IONESCU, CONST. D. (*Societatea de mâine*, an. VIII (1931), p. 213—214); | MILLER-VERGHI, MARGARETA (*Revista Scriitoarelor și Scriitorilor Români*, an. V (1931), nr. 5-6, p. 21); | PHILIPPIDE, AL. A. (*Viața Românească*, an. XXIII (1931), vol. LXXXVI, p. 189—192).

235. ELIADE, MIRCEA, *Folclor și literatură*. Teme din folclor, cum ar fi « **Legenda Meșterului Manole** » și altele, ar putea servi pentru crearea unei drame fantastice românești. (*Cuvântul*, an. VIII (1932), nr. 2599, p. 1—2).

236. GĂZDARU, D., *Legenda Meșterului Manole*. Articolul cuprinde trei părți: 1. O mențiune în Spania despre legenda românească; 2. O variantă rumeliotă publicată în Italia; 3. Valoarea documentară a legendei românești. (*Arhiva. Organul Societății istorico-filologice din Iași*, an. XXXIX (1932), p. 88—92).

237. *Legenda Meșterului Manole*. Profesorul Armenelof dela Universitatea din Sofia, într'un articol publicat în « *La Bulgarie* », vorbește de balada meșterului Manole, discutând origina și răspândirea ei în credința și poezia popoarelor balcanice. Legenda există și la poporul bulgar cu 2 variante. (*Țara noastră*, an. XI (1932), nr. 127, p. 1—2).

238. VASILIU, D. A., *Metamorfozele în folclorul român nord-dunărean*. Motivul în folclorul român, moștenit din Orientul antic, modificat după sufletul poporului, prezintă două tipuri: « *Inșiră-te, Mărgărite* » și « *Indrăgostiții fugăriți* ». (*Școala Română*, an. XXXVI (1931), nr. 1, p. 21—26; nr. 2—3, p. 55).

239. BOGREA, V., *Musca columbacă în tradiția noastră populară și istorică*. (*Cu o paralelă romanică*). Comunicare făcută la « *Societatea Etnografică Română* », Cluj, 1924. Legende și balade vechi în legătură cu musca columbacă, găsite în Oltenia; una este redată și de Radu Posescu în cronica lui din 1689. (*Anuarul arhivei de folklor*, I (1932), p. 41—45).

240. BOGREA, V., *Trei probleme folklorice și aspectul lor românesc*. Comunicări făcute la « *Societatea Etnografică Română* », (Cluj), 1924. E vorba de înțelesul pe care îl au în folklor « *pietrele serise* », « *gardul dinților* » și « *uciderea bătrânilor* », care au creat legende. Se redau aceste legende. (*Anuarul arhivei de folklor*, I (1932), p. 47—52).

241. ORTIZ, RAMIRO, *Sul motivo folclórico del « Ritorno del marito »*. (*Tentativo di classificazione*). E vorba de « Frammento Papafava » cunoscut sub numele de « Lamento della Sposa Padovana » al cărui motiv se găsește și în alte literaturi, precum și în românește în poeziile populare: Dan (De unde vii) și Vlad (Fecioraș de om bogat). (*Inchinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 1931, p. 320—332).

242. SIMONESCU, DAN, *Sibilele în literatura românească*. Extras din « Contribuții privitoare la istoria literaturii române, epoca veche », București, 1928. | Recensie de GRECU, VASILE (*Codrul Cosminului*, an. VII (1931—1932), p. 513—514).

243. E. C. G., *Din cronografe — Legenda Sfintei Sofii*. Câteva cuvinte despre cronografe și transcrierea textuală a Legendei Sfintei Sofii. (*Convorbiri Literare*, an. 64 (1931), p. 916—919).

244. BELDIE, PREOT CONSTANTIN P., *Credința despre vămi în biserica ortodoxă*. Foarte răspândite. Macarie în « Theologia dogmatică ortodoxă », vorbește de un învățământ al vămile, apoi arată ordinea vămile și judecata ce se face sufletului. (*Biserica Ortodoxă Română*, an. XLIX, seria III (1931), p. 702—704).

245. *Cartea noastră*. În editura « Cartea noastră » din Ardeal au apărut: *Țiganiada* sau cu alt nume *Alesandria ai țigănească* de Ion Budai-Deleanu, ediție ilustrată și *Varlaam și Ioasaf* în frumoasa tălmăcire a lui M. Sadoveanu. (*Cuvântul*, an. VII (1931), nr. 2339, p. 2).

246. DIMITRESCU, ION, *Shakespeare în România*. Marcu Beza strânge cercetările asupra crâmpeliilor de folklor din dramele lui Shakespeare. Variantele le confruntă cu cele din literatura noastră. (*Curentul*, an. IV (1931), nr. 1283, p. 3).

247. MUNTEANO, B., *La littérature comparée en Roumanie. Conditions spéciales. — Travaux d'approche. — Ouvrages récents sur les relations intellectuelles et politiques des Roumains avec l'Occident: la France, l'Allemagne, l'Italie*. Un studiu sintetic cu o bogată informație critică asupra dezvoltării cercetărilor de literatură comparată la noi. (*Revue de littérature comparée*, XI-e année (1931), p. 515—535).

9. ISTORIA PRESEI

248. C. A. N., *Cei dintâi cititori de « Gazeturi » în Muntenia în sec. al 18-lea*. Au fost: Episcopul Chezarie de Râmnic, Paharnicul și Clucerul Constantin Otetelișianu și Barbu Știrbei, poate și alții (*Adevărul*, an. 45 (1932), nr. 14892, p. 1—2).

249. COSMA-JUNIOR, DR. AUREL, *Istoria presei române din Banat*. Prima încercare, Viena, 1794, de Paul Iorgovici. « Luminătorul » din Timișoara, 1880; « Albina » din Viena (1866—1876). (*Viața Românească*, an. XXIV (1932), vol. XC, p. 62—73, 263—273; vol. XC, p. 37—45).

250. MINEA, ILIE, *În legătură cu cea mai veche revistă românească*. O copie după răspunsul guvernatorului ardelean Buccow din 1789 relativă la înființarea unei reviste scrise românește. (*Cercetări istorice*, an. V—VII (1929—1931), p. 362—364).

10. LIMBĂ

251. BOGA, LEON T., *Documente basarabene*, I, Chișinău, 1928. — [Importanța lor pentru limbă]. | Recensie de POPESCU, MIH. (*Convorbiri Literare*, an. 64 (1931), p. 281—282).

252. *Dacoromania*, an. VI (1929—1930), Cluj. | Recensii de BRANIȘTE-CĂLIMAN, V. (*Țara Bârsei*, an. IV (1932), p. 89—91); | — (*Literaturblatt für germanische und romanische Philologie*, LIII. Jahrg. (1932), S. 67).

253. DENSUSIANU, O., *Histoire de la langue roumaine*, tom. II, fasc. II (Morfo-
logie), Paris, 1932. | Recensii de BYCK, J. (*Adevărul literar și artistic*, seria II, an. X
(1932), nr. 627, p. 7); | GRAUR, AL. (*Adevărul*, an. 45 (1932), nr. 14955, p. 1).
254. GEROTA, CONST., *Observații filologice la o scrisoare a unui boier muntean
din sec. XVII*. Analiza limbii acestei scrisori din 1630. (*Arhivele Olteniei*, an. X
(1931), p. 244—247).
255. IORGA, N., *Inscripția dela Măxineni*. După dărâmarea bisericii, ctitorie a lui
Matei Basarab, inscripția se află la Muzeul din Sinaia. Are importanță nu numai
istorică, ci și lingvistică. E scrisă în românește, se pare de un străin. (*Buletinul Comi-
sionii monumentelor istorice*, an. XXIV (1931), p. 31—32).
256. IORGA, N., *Sur la psychologie du roumain*. (Conférences données en Sor-
bonne). (*Revue historique du Sud-Est-Européen*, VIII-e année (1931), p. 191—223).
257. *Lucrul apostolesc*, tipărit de Coresi, Brașov, 1563, și reprodus de I. Bianu
în « Texte de limbă din sec. XVI ». | Mențiuni de PALTANEA, POMPILIU (*Mercure
de France*, 42-e année (1931), tome CCXXV, p. 466).
258. MORARIU, LECA, *Drumuri cerebire. Carnet istro-român*. Insemnări dintr'o
călătorie făcută în August 1927 pentru culegere de folklor și de limbă la Istro-ro-
mâni. (*Făt-Frumos*, an. VII (1932), p. 6—14, 135—140, 151—161, 309—314).
259. PERPESSICIUS, *Profesorul Ovid Densusianu*. Activitatea sa. (*Cuvântul*, an.
VIII (1932), nr. 2732, p. 1).
260. STRUȚEANU, SCARLAT, *Ovid Densusianu. Cu prilejul aniversării fără discursuri,
fără banchete și fără inscripții omagiale*. Activitatea sa. (*Țara noastră*, an. XI
(1932), nr. 192, p. 1—2).
261. ROSETTI, AL., *Limba română în sec. al XVI-lea*, București, 1932. | Recensii
de CĂLINESCU, G. (*Adevărul literar și artistic*, seria II, an. X (1932), nr. 588, p. 7);
| GRAUR, AL. (*Adevărul*, an. 45 (1932), nr. 14765, p. 1); | PERPESSICIUS (*Cuvântul*,
an. VIII (1932), nr. 2476, p. 1—2).
262. ROSETTI, AL., *Asupra repartizării dialectale a istroromânei*. Istroromâna este
grai dacoromân transportat în Istria. (*Grai și suflor*, vol. V (1931), p. 1—9).
263. TAGLIAVINI, CARLO, *Despre «Lexicon-compendiarium latino-valachicum»*. Un
manuscris conținând X+266 p., compus probabil prin 1762 și format din 14.000
de cuvinte. Partea românească e scrisă cu litere chirilice, foarte citește, importante
ca lexic. Autorul necunoscut, trebuie să fi fost un român. (*Academia Română, Memo-
riile Secțiunii literare*, seria III, tomul VI (1932—1934), p. 189—194).
264. TAGLIAVINI, CARLO, *Divagazioni semantiche rumene e balcaniche*. Studiu
asupra numelor de popoare și de locuri, împrumutate de Români și de celelalte
popoare balcanice. (*Archivum romanicum*, vol. XVI (1932), p. 333—383).
265. TAGLIAVINI, CARLO, *Il «Lexicon Marsilianum», dizionario latino-rumeno-
ungherese del sec. XVII*, Bucarest, 1930. | Recensie de IORGA, N. (*Revue historique
du Sud-Est Européen*, VIII-e année (1931), p. 54).
266. VICOVEANU, IOAN, *Inceputul apiculturii teoretice la Români*. E vorba de
manualul din 1785: « Economia stupilor acum întâi izvodită și dată de Ioan Molnar,
Doftorul de ochi în marele Prințipat al Ardealului ». Important pentru limba care
se aseamănă cu a lui Cantemir. Se reproduce coperta manualului. (*Făt-Frumos*,
an. VI (1931), p. 131—134).

VI. ISTORIE SOCIALĂ ȘI CULTURALĂ

I. STUDII DIFERITE

267. BERECHET, ȘT. GR., *Importanța însemnărilor slavo-române de pe manuscrisele vechi*. Se dau aci 11 însemnări de prin cărțile slave, pentru a se vedea că ele completează știrile istorice date de cronici. Se arată și caracteristicile acestor însemnări și ale manuscriselor în care se găsesc. (*Arhiva. Organul Societății istorico-filologice din Iași*, an. XXXVIII (1931), nr. 2-3-4, p. 449—458).

268. BUCUȚA, EMANOIL, *Bucarest*. Descriere pitorească a orașului București, cu istoricul sumar al monumentelor mai însemnate. (*Documents franco-roumains, I-e année* (1931), nr. 3—4, p. 87—104).

269. CALLIMACHI, SCARLAT, *Trupe de teatru streine venite în Moldova și Valachia*. Contribuții la istoria teatrului; nici la 1793 n'au existat teatre permanente. (*Adevărul*, an. 44 (1931), nr. 14491, p. 1—2).

270. DONAT, ION, *O «condică de întâmplări» din veacul trecut*. E a inginerului Monastiriceanu din Craiova, care a însemnat și fapte din secolul XVII în legătură cu viața culturală, de exemplu tipăriturile din vremea lui Matei Basarab. (*Arhivele Olteniei*, an. XI (1932), p. 277—280).

271. GANE, C., *Trecute vieți de Doamne și Domnițe*. Vol. I, București [1932]. | Recensie de BERCIU, IANCU (*Mișcarea*, an. XXV (1932), nr. 590, p. 1—2).

272. HANEȘ, V. V., *Basarabia culturală*. Caracterul religios al culturii din Basarabia pe la 1812. (*Curentul*, an. IV (1932), nr. 1410, p. 3).

273. IORGA, N., *Cinci comunicări la Academia Română*. II : *Inscrierea ca student a lui Despot Vodă*. Indicații sumare despre viața lui Despot și despre înscrierea lui ca student în medicină la Universitatea din Montpellier sub numele de Jacques de Marchetti. (*Revista Istorică*, an. XVII (1931), nr. 1—3, p. 23—25, 33—37).

274. IORGA, N., *Istoria Românilor și a civilizației lor*, traducere din limba franceză de Al. Lascarov-Moldovanu, București, 1930. | *O nouă sinteză a trecutului nostru*. Studiu critic de GIURESCU, C. C. (*Revista Istorică Română*, vol. I (MCMXXXI), p. 337—382; vol. II (MCMXXXII) p. 1—45, 164—220).

275. LUDU, IOAN, *Cronica comunei Prejmer după un manuscris al pastorului Thomas Tartler din Prejmer dela anul 1750 și continuat de alți pastori evanghelici*. Despre așezarea și alcătuirea comunei Prejmer. Întâmplări diverse din viața civilă și spirituală a acestei comune. (*Țara Bârsei*, an. IV (1932), p. 52—59).

276. MACUREK, DR. IOSEF, *Rumunsko ve soé miomlosti i pžitomnosti* [România în trecut și în prezent], «Biblioteca politică», Praga, 1930. | Recensie de IEȘAN, MILAN PAVEL (*Junimea Literară*, an. XX (1931), p. 183—191).

277. MUREȘIANU, A. A., *Câteva dovezi vechi de viață și cultură românească la Brașov*. Un zăpis din anul 1729, scris de cronicarul Radu Tempea. Un zăpis de «soțârlăc» și împrumut din 1737. Descrierea amănunțită a unei case românești din Brașov din anul 1778. Portretul scriitorului brașovean Gheorghe Nicolau (1770—1851). (*Țara Bârsei*, an. IV (1932), p. 216—224).

278. MUREȘIANU, AUREL A., *Contribuție la istoria vechei familii brașovene a Nicolaeștilor*. Familie fruntașă, din care face parte Nicolae Nicolau, care tipărește cărți românești la începutul sec. XIX. (*Țara Bârsei*, an. III (1931), p. 314—334).

279. MUȘLEA, CANDID, *Din vremuri trecute*. Documente din arhiva municipiului Brașov privitoare la trecutul național, bisericesc și social al ținutului Brașov, în sec. XVIII. (*Țara Bârsei*, an. IV (1932), p. 360—365, 423—427).

280. *O cronică gălățeană de acum o sută de ani*, tipărită de Remus Caracaș. Sunt însemnări din 1831; însă redă și evenimente vechi, începând cu 1757, după o copie de Iconom I. Severin. Se ocupă mai mult de evenimente istorice locale. (*Prietenii Istoriei Literare*, București, 1931, vol. I, p. 382—394).

281. PANAITESCU, P. P., *Cum scriau vechii noștri scriitori?* Felul cum lucrau scriitorii noștri din sec. XVII și XVIII: Cantemir, Dosoftei, Miron Costin, etc. (*Mișcarea*, an. XXV (1932), nr. 563, p. 1—2).

282. PANAITESCU, P. P., *Documente false în istoriografia românească*. Diploma bărlădeană din 1134 atribuită lui Ivan Rostislav, publicată de Hașdeu la 1860 și 1869. Argumentele aduse pentru a arăta falsitatea ei. II. Hrisovul lui Iura Coriatovici, domnul Moldovei, 1374, publicat tot de Hașdeu. III. Scrisoarea din 1456 a lui Ștefan-cel-Mare către patriarhul din Ohrida și răspunsul acestuia publicate de un erudit rus Grigoriev în «Magazinul istoric» al lui Bălcescu. (*Mișcarea*, an. XXV (1932), nr. 410, p. 1).

283. PAPACOSTEA, VICTOR, *Teodor Anastasie Cavallioti. Trei manuscrise inedite*. Cele trei manuscrise inedite care se găsesc la Academia Română — o logică, o fizică și o metafizică — aduc lumini nouă asupra personalității lui Cavallioti și a vieții culturale din Moscopolis în sec. XVIII. (*Revista Istorică Română*, vol. I (MCMXXXI), p. 383—402; vol. II (MCMXXXII), p. 59—82)

284. SĂTEANU, C., *Ceva despre «Salioanele literare» românești*. Ni se dă un tablou sinoptic al saloanelor din Moldova din prima jumătate a sec. XVIII. (*Adevărul literar și artistic*, an. XI, seria II (1932), nr. 616, p. 5).

285. VASILESCU, AL. A., *Cronologia tabelară. Data alcătuirii și autorul ei*. Nu Radu Greceanu și nici Constantin Cantacuzino Stolnicul n'a alcătuit Cronologia tabelară, ci Popa Florea, dascăl la școala dela Sf. Gheorghe Vechiu, în București, în sec. XVIII. (*Revista Istorică Română*, vol. II (MCMXXXII), p. 367—381; vol. III (MCMXXXIII), p. 54—77).

286. XENOPOL, A. D., *Istoria Românilor din Dacia Traiană*. Ediția III-a îngrijită de I. Vlădescu. Vol. I—XIV, București [1925—1930]. | Notiță de PETRONIUS (*Vii-torul*, an. 23 (1931), nr. 6892, p. 1).

287. YGREC, DR., *Tricentenarul lui Matei Basarab (1632—1932). Comemorarea unor mari evenimente culturale*. Activitatea culturală din timpul lui Matei Basarab. (*Adevărul*, an. 45 (1932), nr. 14942, p. 2).

2. ISTORIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI

288. C. A. N., *Inceputul de învățământ în trecutul Bucureștiului*. Istoricul învățământului, începând cu școala grecească dela Sf. Sava. (*Adevărul*, an. 45 (1932), nr. 14928, p. 1—2).

289. *Din memoriile lui Mihail Teodorescu, zis «Dascălu Nicu», 1821—1931*. Reproducere din aceste memorii, în care se vorbește și despre școala de pe la 1830, în Craiova. (*Arhivele Olteniei*, an. X (1931), p. 309—315).

290. DONAT, ION, *Câteva școli de sat în Oltenia, înainte de 1800*. Școli înființate de Alexandru Ipsilanti și altele din aceeași vreme. (*Arhivele Olteniei*, an. X (1931), p. 318—322).

291. GIURESCU, C. C., *Bucoavna basarabeană din 1815*. La 1815 s'a tipărit în Chișinău, de autoritățile rusești, o bucoavnă cu text paralel în rusește și românește, cu scopul de a ușura predarea limbii rusești în școlile primare din Basarabia. (*Revista Istorică Română*, vol. I (MCMXXXI). p. 124—128).

292. IORGA, N., *Un pedagog « moldovean » pe la 1800*. E vorba de manuscrisul «Pedagogia creștină» a lui Grigorie Moldoveanul. (*Academia Română. Memoriile Secțiunii istorice*, seria III, tomul XIII (1932), p. 315—323).

293. ISTRATI, NICOLAE C., *Pagini de pedagogie românească veche*. Consideră ca primă carte cu un caracter educativ «Invățăturile lui Neagoe către fiul său Tudose». (*Revista generală a învățământului*, an. XIX (1931), p. 581—594).

294. ȘTEFĂNESCU, MARGARETA, *Contribuțiune la istoria literaturii române vechi*. Versiunea românească din ed. Iorga a «Invățături-lor lui Neagoe Vodă Basarab către fiul său Teodosie» este o traducere a textului slav, ed. Lavrov. (*Arhiva. Organul Societății istorico-filologice din Iași*, an. XXXVIII (1931), p. 31—50).

295. MUREȘIANU, AUREL A., *Lucruri nouă din trecutul Românilor Brașoveni. Un dascăl brașovean necunoscut din veacul al 17-lea*. Amănunte despre vechea școală românească din Brașov și dascălii ce au funcționat acolo. (*Țara Bârsei*, an. III (1931), p. 499—505).

296. NISTOR, ION I., *Bisericile și școala greco-română din Viena*. Se face și istoricul școlii întemeiate la 1804. (*Academia Română. Memoriile Secțiunii istorice*, seria III, tomul XIII (1932), p. 69—108).

297. POPESCU, MIH., *Din trecutul învățământului la Craiova*. Istoricul învățământului, din timpul epocii fanariote până în a doua jumătate a sec. XIX. (*Arhivele Olteniei*, an. X (1931), p. 273—290).

298. POPESCU, MIH., *Documente privitoare la începuturile școlilor din Craiova*. O serie de documente din anii 1800, 1816, 1826, 1831, etc. (*Arhivele Olteniei*, an. X (1931), p. 347—402).

299. POPESCU-SPINENI, MARIN, *Instituții de înaltă cultură. Invățământul superior : Muntenia, 1679—1930. Moldova, 1562—1930. Ardeal, 1581—1930. Bucovina 1849—1930, «Datina Românească», Vălenii-de-Munte, 1932, in-8°, 208 p.* Cuprinde la începutul fiecărui capitol — afară de Bucovina — material din istoria culturii vechi românești. | Vezi și o notă de IORGA, N. (*Revista Istorică*, an. XVIII (1932), p. 287).

300. RĂDULESCU-MOTRU, C., *Invățământul filosofic în România*. Invățământul filosofic are o vechime de cel mult 200 de ani. A fost făcut la început de cărturari greci în școlile înalte de pe lângă Mitropoliile din Iași și București; primii profesori români de filosofie au fost Gh. Lazăr și Eufrosin Poteca. (*Convorbiri Literare*, an. 64 (1931), p. 20—30).

3. STRĂINII DESPRE ROMÂNI

301. CARDAȘ, GH., *Reimers (Heinrich von)*. E vorba de călătoria acestuia în țările române, la sfârșitul sec. XVIII și de însemnările lui care au interes pentru viața culturală și politică de atunci. (*Prietenii Istoriei Literare*, București, vol. I (1931). p. 107—132).

302. KARADJA, CONST. J., *Călătoria contelui von Hofmannsegg în regiunile noastre (1794)*. Note de călătorie, impresii asupra Românilor, obiceiuri locale. Vorbește

de originea limbii, care seamănă cu o italienească stricată. (*Arhivele Olteniei*, an. X (1931), p. 231—234).

303. POMESCU-GILLY, A., *Cărți vechi despre țara noastră*. Sunt analizate numeroase scrieri străine care cuprind date interesând uneori și viața culturală românească din trecut. (*Dumineca Universului*, an. I (1931), p. 14. . . 414 [cu întreruperi]).

304. TZ.-S., S., *Basarabia văzută de un francez*. În jurul articolului lui Lucien Romier, publicat în «*Revue des deux mondes*» din 1 Ian. 1931, despre călătoria sa în Basarabia. Vorbește de trecutul provinciei, de cetățile istorice, de caracterul Românilor. (*Convorbiri Literare*, an. 64 (1931), p. 82—83).

VII. RAPORTURI CU ALTE POPOARE. INFLUENȚE.

1. FRANCEZII

305. CALLIMACHI, SCARLAT, *Un roman istoric*. A. C. Thibaudeau a scris romanul «*La Bohème*», în care se vorbește și de Mihai Viteazul și Bethlen Gabor, Craiul Ardealului. (*Adevărul*, an. 45 (1932), nr. 14766, p. 1—2).

306. CONDEESCU, N. N., *Istoria lui Alfidalis și a Zelidiei. Unul din primele romane franceze în limba noastră* (*Academia Română. Memoriile Secțiunii literare*, seria III, tomul V, memoriul 5), București, Imprimeria Națională, 1931, în-8°, 43 p. Studiu documentat în care autorul arată că romanul francez *Histoire d'Alcidalis et de Zelide*, plăsmuit de Julie d'Angennes, dar redactat de Vincent Voiture (ediție din 1658) a fost tradus și în românește din îndemnul lui Darie Dârmănescul, cam pe la 1780. Ciudat este că romanul francez, terminat de un alt scriitor, Des Barrés (1668), are în românește un alt sfârșit, ceea ce dovedește și o contribuție a traducătorului român la opera franceză. | Recensii de VAN TIEGHEM, PAUL (*Revue de synthèse historique*, XLIII-e année (1931), p. 383—384); | CARTOJAN, N. (*Revista Istorică Română*, I (1931), 424—426); | V. GRECU (*Codrul Cosminului*, an. VII (1931—1932), p. 520).

307. RALLY, ALEXANDRE et GETTA HÉLÈNE RALLY, *Bibliographie franco-roumaine*. Première partie. Tome I: Les oeuvres françaises des auteurs roumains; tome II: Les oeuvres françaises relatives à la Roumanie. Paris, 1930. | Recensii de BEAU DE LOMÉNIE, E. (*Documents franco-roumains*, I-e année (1931), nr. 1, p. 73—74); | CONDEESCU, N. N. (*Revue critique d'histoire et de littérature*, LXV-e année (1931), p. 281—282); | GEORGESCU-TISTU, N. (*Arhiva pentru știința și reforma socială*, an. IX (1930—1931), p. 351—353); | PALTANEA, POMPILIU (*Mercure de France*, 42-e année (1931), vol. CCXXV, p. 456—470); | PERPESSICIUS (*Cuvântul*, an. VII (1931), nr. 2249, p. 1—2); | ROȘU, NICOLAE (*Curentul*, an. IV (1931), nr. 1186, p. 1—2).

2. GERMANII

308. GHERGHEL, ION, *Goethe în literatura română. Cu o privire generală asupra întregii înrăuriri germane. Studiu de literatură comparată*. Partea I tratează despre influența germană asupra literaturii române din sec. XVIII și începutul sec. XIX mai ales în Ardeal și Bucovina. (*Academia Română. Memoriile Secțiunii literare*, seria III, tomul V (1931), p. 243—424). | Recensie: — (*Dreptatea*, an. VI (1932), nr. 1490, p. 1—2).

309. PĂUNEL, EUGEN I., *Informatorii lui Goethe asupra Principatelor Dunărene* au fost: Conte Carol Frederic Reinhard (1761—1837) și Marele Postelnic Iacovachi Rizu-Nerulos (1778—1850). (*Junimea literară*, an. XXI (1932), p. 42—59, 296—336).

3. GRECII

310. BRATU, TUDOR, *Interesante descoperiri istorice la Braşov. Cu prilejul vizitei d-lui N. Iorga, a fost scoasă la iveală o adevărată comoară naţională*: « Documentele companiei greceşti » dela Braşov. (*Cuvântul*, an. IV (1931), nr. 1258, p. 5).

311. CRONȚ, GHEORGHE, *Două conferințe despre Cyril Lucaris*. E vorba de conferințele lui N. Iorga și a Prof. Pr. I. Mihălcescu, ținute la Facultatea de teologie protestantă din Paris, asupra lui Cyril Lucaris, patriarh de Constantinopol în 1621. Lucaris a călătorit și în țările române. (*Raze de lumină*, an. III (1931), nr. 2, p. 123—124).

312. HOFMANN, GEORG, *Griechische Patriarchen und römische Päpste*, Roma, 1930. | Recensie de BULAT, TOMA G. (*Biserica Ortodoxă Română*, an. L, seria III (1932), p. 177—182).

313. CHELCEA, ION, *Grecii în colindele noastre. Un aspect al vieții sociale la noi în trecut*: *Grecii negustori*, Cluj, tip. « Ardealul », 1931, în—8°, 32 p. O scurtă expunere istorică asupra așezării Grecilor în Ardeal, pentru a arăta apoi că ei figurează și în colindele noastre ca negustori. Se publică patru colinde tipice vieții negustorești.

314. *Influența bizantină în arta bisericească română*. In « *Coriere Padano*[?] », d-na Lidia Gigliotti publică un articol despre bisericile române din Bucovina, care au în arta lor o influență bizantină. (*Adevărul*, an. 45 (1932), nr. 14763, p. 2).

315. IORGA, N., *Cinci comunicări la Academia Română*: I. *Evangelhia grecească a lui Șerban Vodă Cantacuzino*. E o ediție elzeviriană a Noului Testament grecesc, din 1662, cumpărată și întrebuințată de Șerban Vodă Cantacuzino. Lui Iorga i-a fost relevată de N. Boerescu, ministrul României la Berlin, care o păstrează ca pe o carte de familie. (*Revista Istorică*, an. XVII (1931), nr. 1—3, p. 22—23).

316. IORGA, N., *Les grandes familles byzantines et l'idée byzantine en Roumanie. Communication faite au Congrès d'études byzantines à Athènes*. In momentul când Constantinopolul a fost luat de Turci, marile familii bizantine au rămas. Intrigile și lăcomia Turcilor i-au făcut să emigreze. Primul din aristocrația bizantină care vine în România este boierul Costea. Fiii lui Chaitanoglu formează în Principate o descendență valahă și una moldoveană. Influența Cantacuzinilor în Principate în legătură cu politica lui Mihai Viteazul. Ideea bizantină continuă până la Fanarioți. (*Académie Roumaine. Bulletin de la Section historique*, tom. XVIII (1931), p. 1—21).

317. RUSSO, D., *O scrisoare a lui Evghenie Vulgaris tradusă în limba română. O închipuită descoperire*: un filosof român din sec. al XVIII-lea. Nu Petru Stamatiadi sau Scarlat Sturdza sunt autorii cărții « Atârnare în loc de scrisoare asupra tarafului Ocheliștilor pentru firea a toată lumea », ci Evghenie Vulgaris. (*Revista Istorică Română*, vol. I (MCMXXXI), p. 7—31). | Recensii: — (*Ελληνικά*, an. 4 (1931), p. 507—508; | GRECU, VASILE (*Codrul Cosminului*, an. VII (1931—1932), p. 506—508; | IONESCU, D. (*Cuvântul*, an. VII (1931), nr. 2141, p. 1—2; | *Revista critică*, an. 5 (1931), p. 228; | *Θεολογία*, an. 9 (1931), p. 357—358).

318. SALAVILLE, S., *De l'hellénisme au byzantinisme. Éssai de démarcation*. Prin Sf. Vasile din Cezarea, Sf. Grigorie al Nisei și Ioan Chrisostomul, elenismul trece a creștinism, asimilând și bunele elemente ale culturii vechi. Istoria literaturii grecești nu trebuie să se oprească în sec. V, trebuie să se continue și în Evul-mediu. (*Echos d'Orient*, 34-e année (1931), p. 28—64).

4. ITALIENII

319. CIORĂNESCU, A., *Italia în literatura românească*. Se amintesc și fiii de boieri, trimiși de Fanarioți în Italia pentru studii și călătorii pe la începutul sec. XIX, cari au descris Italia. (*Roma*, an. XII (1932), nr. 2, p. 17—28; nr. 3, p. 15—26; nr. 4, p. 4—11).

320. IORGA, N., *Ospiti romeni în Venezia (1570—1610)*. *Una storia ch'è un romanzo ed un romanzo ch'è una storia*, Bucurest, 1932, în-8°, 158 p. Domniile în Țara-Românească a lui Alexandru II (1567—1577), căsătorit cu Caterina Doamna din Pera, dar care trăise și la Veneția; a lui Mihnea cel Minor sub regența mamei lui Caterina (1577—1583); a lui Petru Cercel (1583—1585), fratele lui Mihai Viteazul, poet și scriitor în limba latină, susținut de Franța în care trăise și iar a lui Mihnea (1585—1591), care sfârșește turcindu-se — sunt domniile în care apar, pentru prima dată mai intens, formele culturii italiene la noi.

321. MARCU, ALESSANDRO, *Un altro viaggiatore rumeno in Italia*. Călătoria lui C. Radovici-Golescu în Italia în anii 1824—1826. (*Il giornale di politica e di letteratura*, anno VIII (1932), vol. IX, p. 350—361).

322. *Opere românești în limba italiană*. A apărut cartea « Canti popolari romeni », traducere de Luigo Salvini. (*Cuvântul*, an. VIII (1932), nr. 2528, p. 2).

323. TODOR, A. P., *Un prieten ilustru*. Giulio Bertoni, întemeitorul revistei « Archivum Romanicum » în Italia, în care s'au publicat studii despre Români (*Tinerimea Română*, an. XLVIII (1931), nr. 6, p. 24—25).

5. SLAVII

324. DVORNIK, PROF. F., *Cyryllus und Methodius*, în colecția « Menschen die Geschichte machen », Viena. | Recensie de BULAT, TOMA G. (*Biserica Ortodoxă Română*, an. L, seria III (1932), p. 82—84).

325. VOINOVITCH, L. de, *La Dalmatie*. Istoricul ei; activitatea lui Metodiu și Ciril; arta și starea actuală a Dalmației. (*Le monde slave*, IX-ème année (1932), p. 1—30).

326. PANAITESCU, P. P., *Influența literară slavă la Români*. Cu prilejul unui studiu al d-lui I. Bărbulescu. O critică amănunțită și documentată a lucrării acestuia: « Curente literare la Români în perioada slavonismului cultural », București, 1928. (*Revista Istorică Română*, vol. II (MCMXXXII), p. 289—299). | Recensie de FORTUNESCU, C. D., în *Arhivele Olteniei*, an. XI (1932), p. 415).

327. PANAITESCU, P. P., *La littérature slavo-roumaine (XV-e—XVIII-e siècles) et son importance pour l'histoire des littératures slaves*, V, Praze, 1931, în-8°, 12 p. Comunicarea ținută la primul congres al filologilor slavi, la Praga, între 6—13 Oct. 1929. « Literatura slavo-română este un capitol a parte în istoria literaturilor slave și, de altă parte, este prefața literaturii române ». Legenda lui Roman și Vlahata din cronica moldo-rusă, referitoare la unitatea și latinitatea neamului românesc, prezintă analogii cu legende despre Lech, Cech și Rus din cronicile slave, referitoare la unitatea popoarelor slave (Poloni, Cehi și Ruși). Filotei călugărul, alcătuitorul unui imn muzical religios (polieleu) se identifică cu Pilos, fost mare logofăt în divanul lui Mircea, în 1394. (Extras din: Sborník Prací I. Sjezdu Slovanských filologů v Praze, 1929. Svazek II. | Recensie de GRECU, VASILE (*Codrul Cosminului*, an. VII (1931—1932), p. 508).

328. HORAK, I., M. MURKO, M. WEINGART, ST. PETIRA, *Sborník prací I sjezdu Slovanských Filologů v. Praze, 1929, Praha, 1932.* | Recensie de ȘTEFĂNESCU, MARGARETA despre un volum interesant, în care găsim și studiile celor trei participanți români: N. Cartoian, P. P. Panaiteșcu și I. Bărbulescu. (*Arhiva Societății istorico-filologice din Iași*, an. XXXIX (1932), nr. 1—3, p. 110—111).

329. *Documente românești în Polonia.* O scurtă notă prin care se arată că Arhivele Statului din Cernăuți au făcut un raport în care specifică acte dintre 1775 și 1860, din toate categoriile, care au rămas la Lwow. (*Curântul*, an. VII (1931), nr. 2352, p. 2).

330. DRĂGHICEANU, VIRGIL, *Secretarul polon al lui Matei Basarab.* Se dă o inscripție latină de pe mormântul dela Bărăție din Târgoviște al secretarului polon la curtea voevodului muntean. (*Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, an. XXIV (1931), p. 42).

331. LUKASIK, STANISLAV, *Relațiunile lui Mihail Czajkowski-Sadyk Pașa cu Români.* Mihail Czajkowski, ca romancier, a utilizat subiecte din trecutul Principatelor române, iar ca diplomat a luptat pentru consolidarea relațiunilor polono-române și, apoi, pentru triumfarea politicii turcești la noi. (*Revista Istorică Română*, vol. II (MCMXXXII), p. 232—261).

332. KASTERSKA, MARYA, *Les Roumains dans une épopée polonaise du XVII-e siècle. (La guerre de Chocim ; Wojna Chocimska par Vaclav Potocki).* Poemul descrie asediul dela Chocim, din 1621, în timpul războiului turco-polonez, la care iau parte și Români. (*Inchinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 1931, p. 207—222).

333. KASTERSKA, MARYA, *Szkice polsko-rumuńskie* [Schize polono-române], Lwow, 1931. | Recensie de CIOCULESCU, ȘERBAN (*Adevărul*, an. 44 (1931), nr. 14606, p. 1—2).

334. PANAITESCU, P. P., *Călători poloni în țările române*, București, 1930. | Recensie de GRAPPIN, HENRI (*Revue des études slaves*, tome XII (1932), p. 137).

335. PANAITESCU, P. P., *Cronica Moldo-Polonă.* Se rectifică părerea lui I. Bogdan în sensul că autorul cronicii moldo-polone nu poate fi socotit Nicolae Brzeski, ci trebuie căutat printre numeroșii Poloni dela curtea lui Alex. Lăpușeanu. (*Revista Istorică Română*, vol. I (MCMXXXI), p. 124—128).

336. ZEGADŁOWICZ, EMIL, *Tematy Rumuńskie* [teme românești], Poznan, 1931. | Recensie de CIOCULESCU, ȘERBAN (*Adevărul*, an. 44 (1931), nr. 14606, p. 1—2).

337. MIHAILOVICI, PAUL, *Legături culturale-bisericești dintre Români și Ruși în sec. XV—XX.* Schiță istorică. (*Revista Societății istorico-arheologice bisericești din Chișinău*, vol. XXII (1932), p. 201—276).

6. UNGURII

338. BITAY, A., *Istoria literară străină. Maghiară.* O trecere în revistă a istoriografiei literare maghiare, începând cu sec. XVIII; mulți dintre scriitorii au legături cu Români din Transilvania. (*Prietenii Istoriei Literare*, București, vol. I, (1931), p. 421—431).

339. TODOR, A. P., *Traduceri din literatura română în ungurește.* Influențele reciproce între cele două literaturi au fost foarte vechi, dar traduceri din românește în ungurește nu s'au făcut decât începând cu 1842. (*Prietenii Istoriei Literare*, București, vol. I (1931), p. 207—246).

340. VERESS, DR. ANDREI, *Bibliografia română-ungară. Volumul I. Români în literatura ungară și Ungurii în literatura română*, București, Fundațiunea « Regele Ferdinand I », 1931, in-8°, vol. I (1473—1780), XXXI + 365 p.; vol. II (1781—1838), XII + 396 p. După o *Introducere* (în românește și franțuzește) urmează bibliografia a 614 cărți scrise de Unguri și Români. Foaia cu titlul cărții se reproduce în întregime. Din cuprinsul ei se arată paginile unde se vorbește de Români; uneori se reproduc în extenso aceste pagini, în traducere românească. Dintre aceste cărți sunt multe care trebuiesc adăogate la *Bibliografia românească veche*. Pentru multe din cărți avem notițe de interes istoric literar, asupra autorului, imprimeriei, circulației, etc. Se notează și depozitul unde bibliograful a văzut exemplarele. Multe reproduceri în fototipie. Termină cu următoarele indice: al autorilor și tipăriturilor fără autor; altul de editori, tipografi și gravori, pe centre tipografice; de bibliografii și opere citate; explicarea gravurilor; un indice general. In vol. II, lucrat după aceleași criterii bibliografice și istorice, se descriu alte 726 opere, dintre anii 1781—1838. | Recensii de [BUCUȚA, EM.] (*Boabe de grâu*, an. II (1932), p. 183—185); | GEORGESCU-TISTU, N. (*Drumul nou*, an. I (1931), nr. 121, p. 2); | GEROTA, C. V. (*Cuvântul*, an. VIII (1931), nr. 2371, p. 2); | IORGA N. *Revue historique du Sud-Est Européen*, VIII-e année (1931), p. 313—317 și IX-e année (1932), p. 106—109); | POMESCU-GILLY, A. (*Universul*, an. XLIX (1931), nr. 269, p. 1); | — (*Ungarische Jahrbücher*, vol. XII (1932), p. 359—360).

7. ALTE POPOARE

341. *Literatura română în Chile*. Ziarul « El Mercurio » din Santiago de Chile publică un studiu asupra literaturii românești, începând cu cronicarii până la scriitorii contemporani. (*Curentul*, an. IV (1931), nr. 1273, p. 2).

VIII. SCRITORI. PERSONALITĂȚI

342. DUMITRESCU, P., *Mitropolitul Antim și ctitoria lui: « Biserica tuturor Sfinților »* din București. Autorul, vorbind despre rolul mitropolitului, face un « apel pentru salvarea celui mai frumos monument de artă bisericească ». (*Universul*, an. XLIX (1931), nr. 223, p. 1).

343. COLAN, ION, *Viața și opera lui Ioan Barac. Academia Română. Memoriile Secțiunii Literare, seria III, tomul IV, 1928—1929*. | Recensie:— (*Ungarische Jahrbücher*, vol. XI (1931), p. 463).

344. GHERASIM, V., *Analele Dobrogei, an. XII, 1931*. Insistă asupra încercării lui M. Procopiu de a moderniza Țiganiada lui **Budai-Deleanu**. (*Junimea literară*, an. XXI (1932), p. 162—164).

345. PRICOPIE, MIHAIL, *Țiganiada lui Budai-Deleanu, poemă eroică în 12 cânturi*. Se publică părțile cele mai însemnate din fiecare cânt. (*Analele Dobrogei*, an. XII (1931), p. 65—208).

346. GRIGORAȘ, EM. C., **Budai-Deleanu filolog**. S'a găsit un manuscris latin al gramaticii lui Budai-Deleanu, care datează din 1820, scris în Lwówul Galiției. (*Cuvântul*, an. VIII (1932), nr. 2762, p. 1—2).

347. HANEȘ, P. V., *Istoria literară în călătorii*. O conferință ținută la societatea « Prietenii Istoriei Literare ». Intre altele, descrierea școlii din Padova, unde a învățat

Stolnicul Constantin **Cantacuzino**. Profesorii lui. | Conferința e relatată de TOGĂ-NEANU, GEORGE (*Dimineața*, an. XXVIII (1932), nr. 9029, p. 3).

348. IORGA, N., *Biserica și palatul dela Afumați (Ilfov)*. Se dau inscripții din biserica zidită de C-tin Stolnicul **Cantacuzino** și se descrie palatul în care a locuit învățatul cronicar. (*Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, an. XXIV (1931), p. 33—37).

349. POMESCU-GILLY, A., *Stolnicul Constantin Cantacuzino student la Padova*. Desăvârșirea culturii Stolnicului la faimosul focar de cultură din Padova și roadele acestei pregătiri culturale. (*Universul*, an. XLIX (1931), nr. 301, p. 1).

350. CALLIMACHI, SCARLAT, *Scrîtorul Antioh Cantemir*. Viața și opera fiului Domnitorului Dimitrie Cantemir. (*Adevărul*, an. 45 (1932), nr. 14948, p. 1—2).

351. IORDAN, AL., *Antioh Cantemir*. Ceva din activitatea literară a fiului Domnitorului Dimitrie Cantemir. (*Mișcarea*, an. XXIV (1931), nr. 251, p. 1—2).

352. CANTEMIR, DIMITRIE, *Metafizica. Trad. de Nicodim Locusteanu, cu o prefață de Em. Grigoraș*, București [1928]. (*Biblioteca universală*, nr. 158—161). | Recens. de BAGDASAR, N. (*Revista de filosofie*, vol. XVI (1931), p. 91—92).

353. VAIAN, DR. L., *Cel dintâu istoriograf medical român. Insemnările de medicină și de folclor ale Principelui Dimitrie Cantemir*. București, Ed. revistei «România medicală», 1932, in-8°, 67 p. Diferite note (la autor «Insemnări») din *Istoria imperiului otoman* și pasagi din *Descrierea Moldovei* sunt cercetate în lumina medicinei: herniile, polipul în gât, psihozele, nubilitatea, plăgile, explicațiuni de cuvinte medicale. Studiul se sfârșește arătând pe Cantemir discipol al lui Alex. Mavrocordat (cunoscut și ca doctor) și al lui Van Helmont, filosof și doctor.

354. LĂZĂREANU, BARBU, *Târcoale în jurul unui nume*. E vorba de numele lui Costache **Konaki**, care se scrie în mai multe feluri. În pseudonimul lui «Ikanok» găsim, inversându-l, felul cum trebuie scris: Konaki. (*Adevărul*, an. 45 (1932), nr. 14910, p. 1).

355. MUNTEANO, B., *Un chantage moldave de l'âme sensible*. Articol cu prilejul studiului d-lui Charles Drouhet asupra lui Const. **Konaki**, apărut în «Viața Românească», Ianuarie-Martie 1930. (*Revue de littérature comparée*, an. XI (1931), p. 473—474).

356. BUCUȚA, EMANOIL, *Un portret necunoscut al lui Miron Costin*. Se află în casa ministrului român din Budapesta, V. Grigorcea. Chipul e mult deosebit de statuia din Iași. Prezintă pe cronicar între 40—50 ani. (*România Literară*, an. I (1932), nr. 18, p. 1—2).

357. *Un portret necunoscut al lui Miron Costin*. Câteva păreri asupra cronicarului și portretului lui, găsit la Budapesta, în casa ministrului român V. Grigorcea (*Boabe de grâu*, an. III (1932), p. 305—306).

358. CHOWANIEC, DR. CZESLAND, *Miron Costin en Pologne. Contributions à l'année 1684-5*. Știri asupra șederii lui Miron Costin în Polonia, luat prizonier împreună cu Domnul Moldovei, Duca, 1684—1685. (*Inchinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 1931, p. 113—124).

359. CAPIDAN, TH., **Daniil Moscopolleanul**. A tipărit în grecește «Invățătură introducătoare», în care se cuprinde un «Lexicon în patru limbi», unul din cele mai vechi monumente literare, unde se dau probe de graiul Românilor macedoneni.

Se amintesc toate edițiile acestei lucrări (*Inchinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 1931, p. 101—107).

360. BĂLĂȘEL, PREOT TEODOR, *Un manuscris din 1777 al lui Dionisie Eclesiarhul*. Pomelnicul mănăstirii Dobrușa (Vâlcea), copiat după altul mai vechiu de Dionisie Eclesiarhul. (*Arhivele Olteniei*, an. XI (1932), p. 214—222).

361. ELIADE, POMPILIU, C. Goleșcu, *le premier Roumain moderne* [capitol din « Histoire de l'esprit public en Roumanie, au. XIX-e siècle », Paris, 1905]. | Recensie de H[ANEȘ], P. V. (*Prietenii Istoriei Literare*, București, 1931, vol. I, p. 458—462).

362. ISOPESCU, CLAUDIO, *Il viaggiatore Dinicu Goleșcu in Italia*. Călătoria lui din 1824—1826 în Italia și analiza însemnărilor lui Dinicu Goleșcu din această călătorie. (*L'Europa Orientale*, an. XII (1932), nr. 5—8, p. 250—280).

363. MARCU, ALEXANDRU, *Un altro viaggiatore rumeno in Italia: Dinicu Goleșcu, 1824*. Însemnătatea culturală a lui Goleșcu și analiza însemnărilor lui din călătoria făcută în Italia între 1824—1826. (*Il giornale di politica e di letteratura*, an. VIII, fasc. VIII (1932), p. 350—361).

364. STĂNCESCU, MIHAIL, *Disertație asupra lui Constantin (Dinicu) Goleșcu*. Conferință ținută cu ocazia centenarului morții lui Goleșcu; se analizează activitatea lui literară. (*Prietenii Istoriei Literare*, București, vol. I (1931), p. 96—106).

365. PREDESCU, LUCIAN, *Din istoria literaturii române*. Date asupra vieții și operii fraților Radu și Șerban Greceanu (*Arhiva. Organul Societății istorico-filologice din Iași*, an. XXXVIII (1931), nr. 2—3—4, p. 278—289).

366. NICOLAESCU, ST., *Păstorirea Mitropolitului primat al Ungrovlahiei Hariton (1373—1381)*. Câteva documente privitoare la mitropoliile și mănăstirile existente atunci; sbornicul dela Vidin din 1360 și tetravangelul care vorbește despre mitropolitul Vidinului, Daniil. (*Arhivele Olteniei*, an. XI (1932), p. 46—55).

367. HAȘDEU, ALEX. P., *Domnia Arnăutului*. Nuvelă istorică publicată cu o introducere și note explicative de Liviu Marian, Chișinău, 1930. Scrisă în rusește și tradusă de B. P. Hașdeu. | Recensie de B. (*Țara Bârsei*, an. III (1931), p. 199—200).

368. KLEIN, KARL KURT, *Die Bedeutung von Honterus « Rhein und Sachsen » im Rahmen der siebenbürgisch-deutschen Sprachgeschichte*. Honterus prezentat ca geograf. (*Siebenbürgische Vierteljahrsschrift*, 54 Jahrg. (1931), p. 299—314).

369. REINERTH, KARL, *Honterus-Forschungen. Neue Beiträge zur Kenntnis des siebenburg. Reformators u. seiner Schriften. Mit einem Nachwort des Herausgebers. (Karl Kurt Klein)* Se arată evoluția spirituală a lui Honterus, centrele unde s'a instruit (Basel, Viena) și maeștri săi: Oekolampad, Münster, Heinrich Petri, Vadian, Aventinus, etc. (*Siebenbürgische Vierteljahrsschrift*, an. 54 (1931), p. 26—43, 107—127).

370. STRAUSSBURG, ALBERT, ARZ, V(ON)? *Heraldisches bei Honterus*. Completează cunoștințele despre Honterus. (*Siebenbürgische Vierteljahrsschrift*, an. 54 (1931), p. 127—130).

371. URSĂCESCU, EC. I., *Episcopul Iacov Antonovici*. Viața și activitatea culturală a acestui episcop al Hușilor (1856—1931); cărțile tipărite de el. (*Biserica Ortodoxă Română*, an. L (1932), p. 265—270, 317—321).

372. CRĂCIUN, IOACHIM, *Știri despre episcopii Ioan Cernea al Vadului, Teodor al Vârșetului și Sava al Inăului la cronicarul ardelean Ștefan Szamosközy*. Știrile sunt

contemporane domniei lui Mihai Viteazul și după el; se stabilește exact data păstoririi acestor episcopi. (*Inchinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 1931, p. 125—128).

373. TOPLICEANU, TRAIAN, *Paul Iorgovici, viața și opera lui (1764—1808)*. Rolul lui în istoria culturală a Banatului. (*Analele Banatului*, an. IV (1931), p. 133—148).

374. SIMIONESCU, ION, *Un moldovean, hatmanul Cazacilor*. Autorul vorbind despre Dănilă Apostol, un moldovean, hatman de Cazaci, ne spune și despre serviciile făcute în țară străină de N. Mileseu. (*Universul*, an. XLIX (1932), nr. 60, p. 1—2).

375. *Un moldovean ambasador al Rusiei în China*. Scurtă biografie a lui Mileseu Spătarul și a urmașilor săi ruși. (*Dreptatea*, an. VI (1932), nr. 1383, p. 1—2).

376. PREDESCU, LUCIAN, *Un cronicar oltean: Mihail Moxa (Mocsalie)*. Analiza operelor cronicarului: « De începutul lumieei de 'ntăiu », « Pravila », « Liturghierul ». (*Arhivele Olteniei*, an. X (1931), p. 12—19).

377. DVOICENCO, EUFROSINA, *Un studiu recunoscut al lui Hasdeu despre traducerea cărții « De imitatione Christi » în 1647*. Traducerea a fost făcută din latinește în slavonește de Udriște Năsturel. Scrie despre ea B. P. Hasdeu într'o « Indicație bibliografică », descoperită într'un manuscris rusesc al acestuia dela Academia Română. (*Revista Istorică*, an. XVIII (1932), p. 315—329).

378. *Ședința Academiei Române. O protectoare a literelor în trecut: Doamna Elina a lui Matei Basarab. Comunicarea d-lui prof. N. Iorga. Cărți sfinte pentru popoarele creștine ortodoxe*. La 1642 apare ca patroană de cărți Doamna Elina. Astfel se tipărește, tradusă în slavonește de Udriște Năsturel, fratele ei: « Imitatio Christi ». (*Curentul*, an. V (1932), nr. 1508, p. 2). (Vezi și *Cuvântul*, an. VIII (1932), nr. 2504, p. 2).

379. IORGA, N., *Incă o piatră de mormânt a lui Matei Basarab*. Descriind piatra, deduce că modelul a venit din Rusia cu ajutorul fratelui Doamnei Elina. (*Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, an. XXIV (1931), p. 78).

380. BĂLEANU, I. N., *Sensul actual al lui Neculce*. Rolul cronicii lui Neculce ca inspiratoare pentru scriitori. (*Datina*, an. X (1932), nr. 1—3, p. 10—16).

381. BL[AZIAN], H., *Ion Neculcea și Constantin Brâncoveanu*. Fragmentele din cronica lui Neculce în legătură cu Const. Brâncoveanu. (*Adevărul*, an. 45 (1932), nr. 15018, p. 1—2).

382. CIUREZU, D., *Stilul arhaic*. U scurt în cronica lui Neculce. (*Țara noastră*, an. XI (1932), nr. 101, p. 2).

383. GĂZDARU, D., *Din domnia lui Constantin Vodă Cantemir*. Colaționarea croniceii lui Neculce cu documentele timpului. (*Cercetări istorice*, an. V (1931), p. 356—357).

384. *Cronica lui Ioan Neculce, ediție comentată de Al. Procopovici, profesor universitar, membru corespondent al Academiei Române*, Ed. « Scrisul Românesc », Craiova, 1932, in-8°, 2 vol., XXXV + 520 p. (paginația în continuare). Face parte din colecția Clasicii români comentați, sub îngrijirea lui N. Cartoian, profesor universitar. Reproducerea ediției lui Kogălniceanu din 1845, cu mici modificări, unde editorul a văzut clar greșeli de tipar sau de scris. Numeroase note explicative. În *Introducere*, avem o expunere asupra epocii lui Neculce din punct de vedere literar, asupra vieții și operii lui. Reproduceri fotografice. Incheie cu un indice

alfabetic de cuvinte și altul de nume proprii. | Recensii și notițe:— (*Arhivele Olteniei*, an. XI (1932), p. 117—118); | BLAZIAN, H. (*Adevărul*, an. 45 (1932), nr. 14877, p. 1); | DAVID, AL. (*Datina*, an. X (1932), p. 34); | GEROTA, C. (*Cuvântul*, an. VIII (1932), nr. 2513, p. 1—2); | IORDAN, AL. (*Mișcarea*, an. XXV (1932), nr. 404, p. 1); | M. GR. și H. R. (*Dimineața*, an. XXVII (1931), nr. 8708, p. 3); | M-SCHI, M. (*Cele trei Crișuri*, an. XIII (1932), p. 39); | MURĂRAȘU, D. (*Dreptatea*, an. VI (1932), nr. 1374, p. 5); | N. R. (*Curentul*, an. IV (1932), nr. 1512, p. 3); | PĂUNEL, E. I. (*Juni-mea Literară*, an. XXI (1932), p. 164—165); | PERPESSICIUS (*Cuvântul*, an. VIII (1932), nr. 2470, p. 3); — (*Țara noastră*, an. XI (1932), nr. 10, p. 2).

385. S. CG., *Cântăreții l-au pomenit pe A. Pann*. Anton Pann e puntea de trecere dela creația poporană la cea cultă. (*Cuvântul*, an. VIII (1932), nr. 2423, p. 1).

386. L. B., *Elevul lui Dionisie Fotino*. Este Anton **Pann**; activitatea lui. (*Adevărul*, an. 45 (1932), nr. 14742, p. 3).

387. *Sărbătorirea lui A. Pann*. S'a făcut la biserica Lucaci. (*Biserica Ortodoxă Română*, an. L (1932), p. 93).

Episcopul Sava al Inăului, vezi *Episcopul Ioan Cernea al Vadului*.

388. OPRÎȘAN, HORIA, *Un prelat poet: Neofit Scriban*. Opera acestui prelat: poezia filosofică, religioasă, socială și ocazională. (*Arhiva. Organul istorico-filologic din Iași*, an. XXXIX (1932), nr. 4, p. 148—153).

389. *Academia Română. Comunicări*. Intre acestea, I. Bianu vorbește despre G. **Șineai** ca istoric și apostol. (*Universul*, an. XLIX (1932), nr. 64, p. 3).

390. NASTA, LIVIU P., *Gheorghe Șineai*. Biografie, activitatea marelui ardelean. (*Adevărul*, an. 45 (1932), nr. 14774, p. 1).

391. TOGONEANU, GEORGE, *Gh. Șineai la Blaj*. Două episoade necunoscute din viața lui. (*Adevărul*, an. 45 (1932), nr. 14775, p. 2).

392. CALLIMACHI, SCARLAT, *Vel-logofătul Luca Stroiei*. Istoricul acestui boier, de care s'au ocupat și B. P. Hașdeu și C. Bolliac. (*Adevărul*, an. 45 (1932), nr. 14973, p. 1—2).

Episcopul Teodor al Vârșefului, vezi *Episcopul Ioan Cernea al Vadului*.

393. LUPAȘ, I., *Date privitoare la activitatea lui Radu Tempea, fost director al școlilor ortodoxe din Transilvania și protopop al Brașovului*. (*Țara Bârsei*, an. IV (1932), p. 195—202).

394. FILITTI, C. I., *Cu privire la mitropolitul Ungrovlahiei Teofil (1637—1648)*. Două documente, unul din 1632 și altul din 1638, prin care se arată că acest mitropolit n'a aparținut familiei Rudeanu. (*Arhivele Olteniei*, an. X (1931), p. 449).

395. BERCIU, ION, *Dimitrie Țichindeal (1775—1818)*. Biografia și activitatea literară a lui D. Țichindeal. (*Mișcarea*, an. XXV (1932), nr. 608, p. 1).

396. BIRĂESCU, TRAIAN, *Comemorarea lui Țichindeal*. Câteva cuvinte cu ocazia desvelirii monumentului lui Țichindeal la Becicherecul-Mic. (*Cele trei Crișuri*, an. XIII (1932), p. 120).

397. **Țichindeal**, *gură de aur*. Dare-de-seamă, cu ocazia desvelirii monumentului lui Țichindeal în satul Becicherecul-Mic. (*Boabe de grâu*, an. III (1932), p. 583—585).

398. BUCUȚĂ, E., **Țichindeal**, *gură de aur*. Articol comemorativ, cu prilejul desvelirii monumentului dela Becicherecul-Mic. (*România Literară*, an. I (1932), nr. 44, p. 1).

399. LĂZĂREANU, BARBU, *Comemorarea fabulistului D. Țichindeal*. Activitatea lui. (*Adevărul*, an. 45 (1932), nr. 15008, p. 1—2).

400. TOPLICEANU, TRAIAN, *Dimitrie Țichindeal*, Timișoara, fără an, Editura « Tipografia Românească », in-8°, 35 p. Biografia cuprinde rectificări și contribuțiuni pe baza unui material răspândit prin periodice ardelenesti. Urmează analiza sumară a operelor tipărite de Țichindeal.

401. GĂZDARU, D., *O știre despre Gligore Ureche. Note și interpretări*. Trei documente referitoare la biografia cronicarului. (*Cercetări istorice*, an. V (1931), p. 350—351).

402. GĂZDARU, D., *Sfârșitul domniei lui Despot-Vodă*. Comentarea pasagiului referitor la sfârșitul domniei lui Despot-Vodă, din cronica lui Ureche. (*Cercetări istorice*, an. X (1931), p. 352—353).

403. IONESCU, DIMITRIE, *Cum se înfățișează istoria universală în cronicile românești. Grigore Ureche*. Fragment. (*Revista istorică*, an. XVII (1931), nr. 5-6, p. 106—113).

404. GORAN, CONSTANDIN, *Poezii Văcărești*. Pioneri ai poeziei noastre lirice. (*Răsăritul*, an. XIII (1931), nr. 5, p. 12—13).

405. COMȘA, GRIGORIE GH., *Pe urmele unui episcop antecesor*. Episcopul Vichentie Ioanovici al Timișoarei, Lipovei și Aradului, care tipărește în 1765 cartea: « Indreptarea păcătosului cu duhul blândețelor, precum doftorilor celor duhovnicești așa și celor ce se doftoresc dela dâșșii, păcătoșilor celor ce se pocăesc, întru folos așezată ». Analiza cărții. (*Revista teologică*, an. XXI (1931), p. 353—357).

REVISTELE ȘI ZIARELE FOLOSITE IN BIBLIOGRAFIE

1. Adevărul (politic).
2. Adevărul literar și artistic.
3. Academia Română, Memoriile Secției literare .
4. Academia Română, Memoriile Secției istorice.
5. Analele Academiei Române.
6. Analele Banatului.
7. Analele Brăilei.
8. Analele Dobrogei.
9. Anuarul Arhivei de folklor.
10. Archivum Romanicum.
11. Arhiva (Iași).
12. Arhiva pentru știința și reforma socială.
13. Arhivele Olteniei.
14. Biserica ortodoxă română.
15. Boabe de grâu.
16. Buletinul Cărții Românești.
17. Buletinul Comisiunii Monumentelor istorice.
18. Bulletin de la Section historique de l'Académie roumaine.
19. Candela.
20. Cele trei Crișuri.
21. Cercetări istorice.
22. Codrul Cosminului.
23. Convorbiri literare.
24. Curentul.
25. Cuvântul.
26. Datina.
27. Dimineața.
28. Dreptatea.
29. Documents franco-roumains.
30. Duminica Universului.
31. Echos d'Orient.
32. L'Europe Orientale.
33. Făt-Frumos.
34. Gândirea.
35. Il giornale di politica e di letteratura.
36. Giornale storico della letteratura italiana.
37. Grai și suflet.
38. Junimea literară.
39. Literaturblatt für germanische und romanische Philologie.
40. Mercure de France.
41. Mișcarea.
42. Milcovia.
43. Le monde slave.

44. Prietenii istoriei literare.
 45. Rampa.
 46. Răsăritul.
 47. Raze de lumină.
 48. Revista critică.
 49. Revista de filosofie.
 50. Revista generală a învățământului.
 51. Revista istorică.
 52. Revista istorică română.
 53. Revista scriitoarelor și scriitorilor români.
 54. Revista Societății istorico-arheologice-bisericești din Chișinău.
 55. Revista teologică.
 56. Revue critique d'histoire et de littérature.
 57. Revue de littérature.
 58. Revue de philologie et de littérature
 59. Revue de deux mondes.
 60. Revue historique du Sud-Est Européen.
 61. Revue des études slaves.
 62. Roma.
 63. România.
 64. România literară.
 65. Școala română.
 66. Scrisul nostru.
 67. Secolul.
 68. Siebenbürgische Vierteljahrsschrift.
 69. Societatea de mâine.
 70. Soveja.
 71. Țara Bârsei.
 72. Țara noastră.
 73. Tinerimea română.
 74. Ungarische Jahrbücher.
 75. Universul.
 76. Viitorul.
 77. Volkstum und Kultur der Romanen.
 78. Viața Românească.
 79. Viața Săceleană.
-

I N D I C E

Cifrele în cicero indică pagina, cele în cursive numărul notelor din bibliografie.
Titlurile de cărți sunt tipărite cu litere spațiate

- Abramescu, Ileana, 123.
Academia Română, biblioteca, 1, 3, 9, 13, 26, 27, 30, 31, 47, 48²⁻⁴, 51, 55-8.
Acatist, 1784, Râmnic, 33,³.
Acaftistulu Arhiepiscopu-
lui Chesariei., 136.
Adamescu, Gh., 1, 177.
Adunare a cuvintelor pen-
tru ascultare și Viața sta-
rețului Paisiedela Neamțu,
1817, Neamțu, 17.
Afumați (Ilfov), palatul Stolnicului Can-
tuczino, 348.
Agapie sin Ioan, copist, 58.
Agapia, mănăstire, 126.
Ahasvérus, 228.
« Albina », gazetă din Viena, 249.
Alexandria, 51, 54, 224, 229.
Alexandru-cel-Bun, 130.
Alexandru II, Domn în Țara-Româ-
nească, 320.
Alfidalis și Zeliida (istoria lui),
102,¹, 103.
Amfilohie, episcop de Hotin, 149.
Amzăr, D. C., 48.
Anadan, v. *Archie*, 224.
Andreescu, Ioana, 123.
Andrei, ieromonahul, 26,².
Angennes, Julie d', 306.
Anghelov, 49.
[A n t i h r i s t], *Cuvântul sfântului Ipo-
lit... pentru Antihrist*, 26,².
Antim Ivireanul, 167, 184, 342.
Antim, mitropolit, 118.
Antioh, v. *Sf. Athanasie*.
A n t o l o g h i o n, 20; — din sec.
XVIII, 83; — București, 1766, 201;
— București, 1786, 128.
Antonie de Moldovița, 209.
Antonie, mitropolitul, 201.
Antonie, episcopul Romanului, 104.
Antonie din Popești, Voevod, 3.
Antonovici, Giorgi, monah, 219.
Apostol, 154; — grecesc din 1810,
132.
Apostol, Dănilă, 374.
Apostolescu, N., 64.
Arad, episcopia, 127.
Aravicon Mytologicon, 34,⁶.
Arbănași, 74.
Arbore, Virgil P., 148.
Ardeal, 15, 35.
Archie și Anadan, 224. :
Argeș, episcopia, 27, 37; — biserica epi-
scopală, 69; — biserica domnească,
147. :
Arhangelskij, 52.
Arhiepiscopul Chesariei, 136.
A r h o n d o l o g i a M o l d o v e i, 17,².
Arnota, mănăstirea, 100.
Ascoli, 83, 84.
« Astra », Brașov, 33.
Asuria, 77.
Atanasie, călugăr, 34,⁶. III. :
Athanasie, Sfântul, 26,², 48,², 53; *învă-
țăturile lui—*, 26,². *Sinopsis*, 1783;
Râmnic, 33,³.
— *Intrebările sf. Athanasie cu Antioh*,
51, 52.
Atanasie, Mironescu, mitropolit, 218.
Atanasiu, D. I., 115.
Athos, mănăstirea sârbească, 204.
Autun, Honoré d', 52.
Aventinus, 369.
Avgar, *legenda lui—*, 14,¹.
Avram [din Biblie], 90.
Bagdasar, N., 352.
Bălășel, T., 79, 81, 82, 210, 360.
Băleanu, I. N., 380.

- Bălăceanu, Badea, 139.
 Bălcescu, N., 282.
 Bălăță, 160.
 Balmoș, I., 208.
 Balș, G., 69, 86, 156.
 Banciu, Axente, 49.
 Bandinus, 119.
 Barac, Ioan, 343.
 Bărbulescu, Ilie, 1, 326, 328.
 Bărbulescu, Paul, 123.
 Bărliba, I., 120.
 Bassarabu, Manolache, 83.
 Bassarabescu, I. A., 21.
 Bătrâni, biserica, 128.
 Batthyanyi, Muzeul din Alba-Iulia, 89.
 Beau de Loménie, E., 307.
 Bengesco, G., 105¹, 105².
 Beldie, Constantin, 244.
 Beldie, V. G., 81.
 Berciu, Ion, 35, 36, 44, 271, 395.
 Berechet, Șt. Gr., 267.
 Berheceanu, Andronache, copist, 83.
 Bernea, Ernest, 48.
 Bethlen, Gabor, 305.
 Bertoldo, 230, 231.
 Bertoni, Giulio, 323.
 Beza, M., 99, 196, 197, 198, 246.
 Biagioni, Luigi, 231.
 Bianu I., 3², 7¹, 13³, 17¹ și 3, 19², 20²
 și 3, 21¹, 27⁶, 33², 3⁶, 8, 34³, 36²,
 56¹, 58¹, 59¹, 84², 104², 23, 27, 28,
 67, 199, 257, 389.
 Biblia, București, 1688, 197, 209,
 216.
 Biblia grecească din Frankfurt, 209.
 [Bibliografie istorică], 7.
 [Bibliografie olteană], 14, 15.
 Billius, Iacobus, 2².
 Birăescu, Traian, 396.
 Biserica Sf. Dumitru din București, (Str.
 Carol), 139.
 Biserica Sfântului Ioan Grecesc din Bucu-
 rești, 138.
 Biserica Domnească din Argeș, 116.
 Biserica Sf. Gheorghe nou din Bucu-
 rești, 140.
 Biserica Sf. Gheorghe din Câmpulung,
 143.
 Biserica Sf. Nicolae din Brașov, 137.
 Biserica Sf. Spiridon din Brăila, 135.
 Bistrița, mănăstirea din Moldova, 130.
 Bistrița, mănăstirea, 26, 26², 27, 29,
 30, 31, 31³, 32, 34, 129.
 Bistrițeanu, Alexandru, 123.
 Bitay, A., 338.
 Blajul, biblioteca, 30, 31, 32.
 Blazian, H., 381, 384.
 Bodin, D., 17, 46.
 Boerescu, N., 315.
 Boga, Leon, T., 251.
 Bogdan, I., 335.
 Bogdan-Duică, G., 66.
 Bogdan, Manolache și Ioan Cuza, *Pei-
 rea lui*—, versuri, 103.
 Bogdana-Bacău, mănăstirea, 131.
 Bogrea, V., 55¹, 239, 240.
 Boitoș, Olimpiu, 3.
 Boldur, Al., 120.
 Bolliac, C., 392.
 Borici, Maria, 123.
 Borzești, biserica, 77.
 Bounegru, I. R., 132, 133.
 Brăila, 16, 34; — Mitropolia, 132, 133,
 134, 135.
 Brâncoveanu, Constantin, 28, 49, 73,
 84, 94, 100, 140, 155, 184, 197, 381.
 Brâncoveanu, Constantin, *Doamna lui*—,
 155.
 Brâncoveanu, Grigore, Banul, 84.
 Brancovič, George, 10².
 Brânduș, Ing. Gh., 54.
 Braniște-Căliman, V., 252.
 Brașov, *în poezia populară*, 43; — *arhiva*,
 279.
 Brătianu, Ion I. C., biblioteca, 29.
 Bratu, Tudor, 310.
 Brătulescu, V., 171.
 Breazul, G., 104.
 Breazu, Ion, 5.
 Bréhier, L., 69.
 Brezianu, Barbu, 226.
 Brzeski, Nicolae, 335.
 Buccow, 250.
 B u c o a v n ă din 1815, 291.
 Bucuța, Em., 5, 70, 234, 268, 340, 356,
 398.
 Buda, tipografia, 25.
 Budai-Deleanu, Ion, 245, 344, 345,
 346.
 Bulat, Toma, G., 312, 324.
 Bunea, Titus, 234.
 Burducea, Constantin, preot, 141.
 Buzău, episcopia, 27, 141.
 Buznea, Moldoveanu, C., 34.
 Byck, J., 166, 253.
 Căldărușani, mănăstirea, 27, 35, 36, 85.
 C a l e n d a r românesc din 1831, 227.
 Calimah, Alexandru Ioan, voievod, 14.
 Calimah, Scarlat Alexandru, voievod,
 14.
 Callimachi, Scarlat, 106, 305, 350, 392.
 Călinescu, G., 5, 261.
 Călinești-Prahova, biserica, 142.
 Calvini, biserica, 83.
 Candrea, I. Aurel, 1.
 Cantacuzin, logofăt Ion, 131.
 Cantacuzinii, 151, 316.
 Cantacuzino, Adriana, doamna lui Șer-
 ban Cantacuzino, 151, 155.

- Cantacuzino, Constantin, Stolnicul, 120, 184, 285, 347, 348, 349.
 Cantacuzino, G. Gr., 155.
 Cantacuzino, G. M., 71, 72, 73, 74, 75, 77, 78, 87, 92, 93, 94, 95, 96, 100, 101.
 Cantacuzino Ion, d-rul, 120.
 Cantacuzino, Mihai 90.
 Cantacuzino, Șerban Vodă, 151, 155, 315.
 Cantemir, Antioh, Scriitorul, 350, 351.
 Cantemir, Constantin, Domnitorul, 383.
 Cantemir, D., 108¹, 31, 50, 59, 266, 281, 350, 351, 352, 353.
 Căpânaș (?), sat, 55.
 Capidan, Th., 359.
 Caracaș, Remus, 3², 27⁶, 36², 104², 280.
 Caraman, Petru, 40.
 Caransebeș, episcopia, 144.
 Cardaș, Gh., 4, 301.
 Carol XII, — Istoria Craiului Sfeziei Carol XII, 103, 104, 107, 110. Vezi și Charles XII.
 Carra, J.-L., 102.
 Cartea de învățătură a lui Varlaam, 212.
 Cartoian, N., 2², 3⁴, 4⁴, 14¹, 18², 26², 28², 32⁵, 48⁵, 49¹, 51², 53³, 84, 84¹, 89¹, 20, 23, 183, 184, 209, 223, 224, 225, 306, 328, 384.
 C a t a v a s i e r, 1784, Râmnic, 33³.
 Caterina, Doamna, din Pera, 320.
 Cavallioti, Teodor Anastasie, 283.
 Cazan, Ioan, 123.
 C a z a n i e, 1792, Râmnic, 33; — 154, — lui Varlaam 213.
 C e a s l o v, 1784, Râmnic, 33³; — Chișinău, 1817, 201; — din 1763, 207.
 Ceaușeanu, G., 66, 73.
 Cech, legenda, 327.
 Cehi, v. *Ceși*.
 Cernica, mănăstirea, 27, 35, 36, 145.
 Ceși, 74.
 Cetățuia, de lângă Iași, 94.
 C h a r l e s X I I, Histoire de —, 103, 104¹, 105, 105¹, 106, 106¹.
 Chelaru, G. I., 177.
 Chelcea, Ion, 313.
 Chezarie, episcop de Râmnic, 248.
 Chiajna, Doamna, 79.
 Chicu, mănăstirea din Chipru 197.
 Chiprianos, patriarhul Alexandriei, 114.
 Chipru, 65; — bibliotecă mănăstirești 197.
 Chiriac Râmniceanu, arhimandrit, 33¹, 34².
 Chiricuță, Petre, 211.
 Chișinău, 58.
 Chițimia, Ioan, 123.
 Chowanic, Dr. Czesland, 358.
 Cioculescu, Șerban, 333, 336.
 Ciorănescu, Alexandru, 43, 123, 319.
 Cipariu, T., 30, 31.
 Ciuhandu, Gh., 122, 123, 127, 168.
 Ciurezu, D., 41, 382.
 Clain, Samuil, 191.
 Cocorăștii, boieri, 146.
 Cocorăști-Grind, biserica, 146.
 Colan, I., 33, 58, 343.
 Comșa, Grigorie Gh., 405.
 Comisiunea monumentelor istorice, 69.
 Condeescu, N. N., 102¹, 103², 306, 307.
 Constantin-cel-Mare, 65.
 Constantinescu, Gh., 123.
 Constantinescu-Iași, P., 201.
 Constantinescu, Mac, 88.
 Coresi, Diaconul, 30, 215, 257.
 Coriatovici, Iurg, 282.
 Corneliu, Sutașul, *legenda lui*—, 14¹.
 Cornoiu, I., 26.
 Coșbuc, G., 62, 76.
 Cosco, Olga, 102, 123.
 Costandin, popa, 14.
 Costea, boierul, 316.
 Costea, Dascălul dela biserica Șcheai din Brașov, 84.
 Costin, Miron, 31, 183, 281, 356, 357, 358.
 Costin, Nicolae, 107, 183.
 Cosma-Junior, Aurel, 249.
 Cozia, mănăstirea, 27, 37.
 Crăciun, Ioachim, 372.
 Craiovescu, Barbu, ban, 26².
 Cremenari, biserica, 83.
 Critopol, Iacint, 105.
 [Huru], *Falsa cronica a lui*—, 17².
 Cronica comunei Prejmer, 275.
 Cronică gălățeană, 280.
 Cronologia tabelară, 285.
 Cronț, Gh., 311.
 Cserei, Mihail, 49.
 Culea, Ap., 82.
 Cumpănă, Grigorie, copist, 14.
 Cumpănă, Ieremie, 14.
 Cuza, Ioan, v. *Bogdan Manolache*.
 Cyrillus, 324, 325.
 Czajkowski—Sadyk Pașa, Mihail, 331.
 D a c o r o m a n i a, 252.
 Damaschin, episcop de Râmnic, 55.
 Damaschin, Ioan, 71, 211.
 Damaschin Studitul, Arhiepiscopul Naupactei, 84.
 Damian, Vasile, 183.
 Damiani, E., 189.
 D a n (D e u n d e v i i), poezie populară, 241.
 Daniil, mitropolitul Vidinului, 366.
 Daniil Moscopolitanul, 359.
 Daniilescu, Const., 157.

- Dărmănescu, Iordache, Darie, 102, 103, 104, 306.
 Dascălul, Petrea, 144.
 David, Al., 384.
 Dealu, mănăstirea, 9, 215.
 De imitatione Christi, 377, 378.
 Densuseanu, Ov., 176, 253, 259, 260.
 Derevici, preot, 219.
 Des Barrés, 306.
 Despa, soția lui Udriște Năsturel, 11.
 Despot Vodă, 273, 402.
 Dianu, Romulus, 185.
 Dicționarul enciclopedic «Cartea Românească», 1.
 Diehl, Ch., 69.
 Dincă, Emil, 123.
 Dimitrescu, Ion, 246.
 Dimitrie Rostovschi, *hronograful lui*—, 14.⁴
 Dionisie, Episcopul Buzăului, 27.
 Dionisie din Furna, 85.
 Dionisie, Ecclesiarhul, 360.
 Diploma bărlădeană din 1134, 282.
 Dobrușa (Vâlcea), mănăstirea, 360.
 Documentele companiei grecești dela Brașov, 310.
 Donat, Ion, 15, 158, 270, 290.
 Dorotheiu, *Cuvinte*, 1784. Râmnic, 33.³
 Dositei, patriarhul Ierusalimului, 197.
 Dosoftei, Mitropolitul Moldovei, 20, 281.
 Dosotei, ierodiacon, copist, 26, 28, 29, 30.
 Dosotei, Mitropolitul Ungrovlahiei, 34.
 Drag, 160.
 Drăghiceanu, Virgil, 80, 116, 131, 138, 143, 147, 164, 330.
 Drouhet, Charles, 355.
 Dubău, Tudosie, 183.
 Duca-Vodă, 94, 358.
 Duma, Nicolae, dascăl și copist în 1774, 84.
 Dumitrașco, biv vel serdar, 4, 12, 12.³
 Dumitrașcu, N. T., 81.
 Dumitrescu P., 342.
 Dunăre, 77.
 Dvoicenco, Eufrosina, 377.
 Dvornik, F., 324.
 Ecaterina II-a a Rusiei, 202.
 Economia Stupilor... 1785, 266.
 Eftimie, patriarh, 116.
 Eghiptet, 65, 79, 80.
 Eghipteni, 61, 78.
 Eliade, Mircea, 235.
 Eliade, Pompiliu C., 361.
 Elina, Doamna lui Matei Basarab, 163, 204, 378, 379.
 Enăceanu, Ghenadie, 56—57.
 Enișâr, localitate în Tesalia, 11.
 Enoch, 216.
 Erbiceanu, C., 33,⁷, 104, 26.
 Eremia, 216.
 Ernout, A., 193.
 Erotocritul, 14.⁴
 Etiopia, 77.
 Ethiopica, 14.⁴
 Eufrat, 77.
 Eusebie, 77.
 Eustratiades, Sp. și Sofr., 50.²
 Eustratie Plachida, *vieța lui*, 26.²
 Evanghelia, Râmnic, 1784, 33.²; 1566, 79; 1599, 1610, 1643, 99; 1599—1660, 196; 1794, 132; slavă, Petersburg, 1716, 202; București, 1775, 154; Buda, 1812, 206.
 Evanghelia Invățătoare, Gavora, 1642; Dealu, 1644, 9.
 Evrei, 71.
 Ezechiel, 216.
 Fabricius, I. A., 53.¹
 Faptele Apostolilor, 216.
 Filaret, Episcop de Râmnic, 32, 33, 34, 35.
 Filip Moldoveanu, 203.
 Filitti, Costandin, episcopul, 139.
 Filitti, Ioan C., 117, 139, 394.
 Filofteia, *vieța sfintei*, 21; 116.
 Filotei, v. *Pilos*, 327.
 Fiore di Virtù, 84, 89.¹, 224.
 Fisiologul, 83—92, 224.
 Florescu, George D., 84, 150, 155.
 Focillon, Henri, 69.
 Focșani, cărțile bisericești, 148.
 Fodoreanu, Eugenia, 123.
 Fortunescu, C. D., 3, 17, 28, 29, 102, 187, 205, 326.
 Fota, grămăticul, *copiază Varlaam și Ioasaf*, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 11.¹, 12, 13, 13.¹, 14, 15, 16, 26, 28, 29, 39.
 Fotino, Dionisie, 386.
 Fotino, Mihail, mare paharnic, 221.
 Frânci, 74.
 Francmasonilor, taina, 104.
 Friedwagner, M., 194.
 Furtună, D., 35.⁴
 Galaction, G., 218.
 Galileia, 71.
 Gane, C., 140, 271.
 Gârleanu, Ioan, 37.²
 Gaster, M., 3,³, 29, 30, 34,⁶, 48 și ⁴, 52,¹, 54 și ³ și ⁴, 57, 62, 83, 84, 85, 86, 87, 107, 216,
 Gavriil, călugăr dela Sfetagora, 26.²
 Găzdaru, D., 236, 383, 402.

- Georgescu-Tistu, N., 60, 76, 82, 121, 128, 5, 307, 340.
 Geneveva de Brabant, 234.
 Gerenzani, F., (Lequio), 76.
 Gerota, C. V., 50, 179, 180, 254, 340, 384.
 Ghelase, Ion I., 51.
 Ghenadie din Constantinopol, 211.
 Ghenadie Enăceanu, Episcopul, 56, 26.
 Ghenadie Duhovnicul, copist, 84.
 Ghenadie, ierodiacon, 31, 32.
 Gheorghe sin Popa Vasile, 27.
 Gheorghe, Ioan D., preot, 165.
 Gheorghe, egumen la Cernica și Căldărușani, 35, 36.
 Gheorghe, Mucenic, v. *Minunea*.
 Gherasim, Arhidiaconul Mitropoliei Iașului, 105.
 Gherasim, Arhimandritul Mitropoliei Iașului, 1792, 103, 104, 105, 107, 109, 110.
 Gherasim Episcop de Huși și de Roșan, 1796, 105.
 Gherasim Timuș, Episcopul, 26.
 Gherasim, V., 344.
 Gherghel, Ion, 308.
 Gherman, patriarhul Constantinoplei, 50.
 Gheorghiu, Nicolae—Anastase, 119.
 Ghervasie, arhimandritul (= Gherasim), 70, 104,¹.
 Ghetsimani, 70.
 Ghibănescu, Gh., 17,², 18,¹, 47,².
 Ghica, Grigorie, Voevod, 4, 103.
 Ghika-Budești, N., 97.
 Ghimuşeanu, Filomela, 123.
 Ghinea Cojocarul, 11.
 Giese, Wilhelm, 231.
 Gigliotti, Lidia, 314.
 Gineo, Mihail, 27.
 Giuglea, G., 61.
 Giurescu, C. C., 48,², 274, 291.
 Glaesener, H., 228.
 Goethe, 308, 309.
 Golescu, C., 361.
 Golescu, Dinicu., 362, 363, 364.
 Golopenția, Anton, 30.
 Goran, Constandin, 404.
 Gorovei, A., 81, 36, 55.
 Govora, mănăstirea, 9, 79.
 Grappin, Henri, 334.
 Graur, Al., 63, 253, 261.
 Greceanu, Radu, 184, 209, 285, 365.
 Greceanu, Șerban, 209, 365.
 Grecianu, Ștefan D., 12,³.
 Grecu, Vasile, 81, 85, 86, 222, 232, 242, 306, 317, 327.
 Grid, Nicolae, Popă, 136.
 Grigoraș, Em. C., 346, 352.
 Grigorcea, V., 356.
 Grigore, episcop al Aradului, 202.
 Grigorie Bogoslovul, *viața lui*—, 26,².
 Grigorie Decapolitul, *viața lui*—, 26,².
 Grigorie, Mitropolitul Ungrovlahiei, 32.
 Grigorie Râmniceanul, ierodiacon, 26, 27, 31, 33, 34.
 Grigorovici, 282.
 Gröber, 29,¹, 54,³.
 Gusti, D., 219.
 Hagi Stoian, Parascheva, copistă, 57.
 Haneș, Petre V., 6, 186, 214, 215, 347, 361.
 Haneș, Vasile V., 21, 272.
 Hariton, *biserica lui*—, 169.
 Hariton, mitropolit, 118, 366.
 Hașdeu, Alex. P., 367.
 Hașdeu, B. P., 282, 367, 377, 392.
 Henry, Paul, 69, 81.
 Herseni, Traian, 5.
 Hinidoara, Varmegiia—, 55.
 Hodoș, N., 17,¹, 20,¹, 21,¹, 33,², 36,³, 56,¹, 57,¹, 58,¹.
 Hofmann, Georg, 312.
 Hofmannseg, conte, 302.
 Honterus, I., 368, 369, 370.
 Horak, I., 328.
 Hotărani, mănăstirea, 103.
 Hotin, episcopia, 149.
 Hrisant, patriarhul Ierusalimului, 140.
 Huniedoara, v. *Hinidoara*.
 Hurez, mănăstirea, 26, 28, 29, 30, 34, 35.
 Iachint, Mitropolitul Ungrovlahiei, 118.
 Iacov, Antonovici, episcop de Huși, 371.
 Iagorova, schit, 26,².
 Iani, Vistierul, 171.
 Ieremia, Movilă, 198, 208.
 Ieșan, Milan Pavel, 276.
 Ignătescu, Constanța, 123.
 Ilarion, Dascălul Craioveanul, monah, 27, 37.
 Ilarion, ieromonah, 26, 30, 31, 34.
 Invățăturile lui Neagoe, 293, 294.
 Invățături preotești despre taine, Iași, 1732, 201.
 Întrebătoarele răspunsuri adunate din Sf. Scriptură, 121.
 Ioachim Bărbătescul, ieromonah, 27, 32.
 Ioan, arhimandritul Hurezului, 26, 28, 30.
 Ioan Cernea, episcop al Vadului, 372, 387, 392.
 Ioan Hrisostomul, 63, 211, 318. Vezi și Ioan Zlatoust și Sf. Ioan Chrisostom.
 Ioan Damasceanul, 2,², 35,¹, 71.
 Ioan Zlatoust, *viața lui*—, 26.
 Ioan, Ioan D., 123.

- Ionescu, Const. D., 234.
 Ionescu, Dimitrie, 145, 317, 403.
 Ionescu, Preot Dominic, 107.
 Ionescu, Grigore, arhitect, 142.
 Ionescu-N.școv, Traian, 98, 223.
 Jordan, Al., 5, 56, 82, 126, 159, 202, 351, 384.
 Jordan, Iorgu, 182, 192.
 Iorgovici, Paul, 373.
 Iorga, N., 2,², 11,², 16, 28³, 34,⁵, 36, 50, 56, 102,¹, 104,¹, 105, 5, 17, 18, 69, 76, 81, 83, 86, 89, 90, 99, 108, 109, 111, 119¹, 120, 125, 128, 146, 154, 163, 165, 169, 170, 172, 187, 188, 189, 197, 203, 204, 205, 221, 256, 265, 273, 274, 292, 299, 310, 311, 315, 316, 320, 340, 348.
 Iorgovici, Paul, 249.
 Iosif cel pre frumos, *viața lui*—, 19,¹; — *stihurile lui*—, 21,¹.
 Iosif, episcop de Argeș, 37, 146.
 Ipas, Pompiliu, 206.
 Ipolit, v. *Antehrist*.
 Ipsilanti, Alex., 102, 104, 290.
 Isaccea, 108,¹.
 Isopescu, Claudio, 362.
 Istoria Americii, ms. 104.
 Istoria lui Alfidalis și a Zelidiei, 306.
 Istoria Sfântului Gheorghe, [2], 210.
 Istrati, V. C., 16, 293.
 Istrati, Panait, 153.
 Iukász, Koloman, 123, 168.
 Janin, R., 86, 97.
 Jidovul rătăcitor, 228.
 Jinga, Dr. V., 52.
 Jornandes, 54,¹.
 Kadar, Imre, 67.
 Kalaidovič, E., 52,².
 Karadja, Const. J., 302.
 Kastarska, Marya, 332, 333.
 Killen, A., 228.
 Klein, Karl Kurt, 191, 194, 368, 369.
 Kohn, L., 50,⁸.
 Kogălniceanu, Mihail, 17,², 384.
 Konaki, Costache, 354, 355.
 Krüger, F., 61.
 Krumbacher, 19.
 Kuhn, E., 2,².
 Kuteinski, 2, 2,².
 Labande, E. R., 229.
 Lambecius, 49,⁵, 50,⁸.
 Lambrior, Eliza, 123.
 Lambros, Sp., 50,⁸, 51,⁴.
 Lamento della Sposa Padovana, 241.
 Lăpedatu, Alex., 34,⁶.
 Lăpușeanu, Alex., 335.
 Lascarov-Moldovanu, Al., 274.
 Laurent, V., 113.
 Lavrov, P. A. 294.
 Lazăr Ștefan, diac ot divan din Cotul Morii, 1805, 105, 107.
 Lazăr, Gh., 181, 300.
 Lăzăreanu, Barbu, 354, 399.
 Lecca, O. G., 17,².
 Lech, *legenda*, 327.
 Leon, *Intrebările împăratului* —, 51, 58, 59.
 Leurdeanu, v. *Stroe*.
 Lexicon-compendiarium latino-valachicum, 263.
 Lexicon Marsilianum, 265.
 Licea, Ioan, 42.
 Liturghia, Râmnic, 1787, 33,³; 1742, 127; — Sf. Ioan Gură de Aur, 220.
 Litzica, C., 50,⁴.
 Locusteanu, Nicodim, 352.
 Lorinț, Diacul, 205.
 Lozinski, Gr., 19.
 Lozovanu, Lazăr, 120.
 Lucaris, Cyril, 311.
 Lucidarius, 52.
 Lucrul apostolesc, 257.
 Ludescu, v. *Stoica*.
 Ludovic XIV, 110.
 Ludu, Ioan, 275.
 Lupaș, I., 24, 393.
 Lukasik, Stanislav, 331.
 Luminătorul, *gazetă*, 249.
 Lupeanu, Alexandru, 31, 32.
 Lupșa, Șt., preot, 161.
 Macarie, 244.
 Macarie, arhimandrit al Mitropoliei din București, 85.
 Macarie, Ieromonahul, 105.
 Macurek, Dr. Iosef, 276.
 Maherà, mănăstirea din Chipru, 197.
 Maior, Grigorie, 31.
 Maior, Petru, 30, 191.
 Măle, Emile, 91.
 Manahie, Matei, 171.
 Maniu, Adrian, 1, 57, 84.
 Mântuirea Păcătoșilor, 30.
 Marchetti, Jacques de (Despot Vodă), 273.
 Marcolf, 231.
 Marcu, Alexandru, 321, 363.
 Marea Roșie, 61, 65, 74.
 Mărgineni, (Prahova), mănăstirea, 80.
 Marian, Liviu, 190, 367.
 Marian, S. Fl., 61, 62, 63, 68, 69, 70, 76, 77, 78, 81.
 Marinescu, Georgeta, 123.

- Măxineni, biserica, 255.
 Mateescu, C. N., 83.
 Matei Basarab, Voevod, 12, 146, 270, 287, 330, 379.
 Mavrocordat, Alex., 353.
 Mavrocordat, Constantin, 161.
 Mavrocordat, N., 106.
 Maxim Cavoicalivitul, Intrebările Sf., —, 48³.
 Mazilu, D. R., 21², 34³.
 Meletie, arhimandritul, 114.
 [Melhisedec] Cuvântul marelui Atanasie pentru Melhisedec 26².
 Merlo, Pietro, 83.
 Meșterul Manole, 235, 236.
 Meșeu, Ștefan, 18.
 Methodius, 324, 325.
 Meyer, P., 52³.
 Micu, Inochentie, 31.
 Migne, 50⁵, 50⁸, 52¹, 54¹.
 Mihăeștii-de-jos, (Olt), biserica, 151.
 Mihail, I., 164, 165.
 Mihai Viteazul, 305, 316, 320, 372.
 Mihăilescu, Eufem, 166.
 Mihali, Victor, 31.
 Mihailovici, Paul, 337.
 Mihălcescu, Ioan, 24, 25, 311.
 Miunea cel Minor, 320.
 Mîlea, Bănică, Dr. A., 133.
 Milescu, N., 48², 183, 209, 374, 375.
 Miletie, mitropolit al Brăilei, 134.
 Miller-Verghi, Margareta, 234.
 Minea, Ilie, 104¹, 250.
 Mineiu, 20; 128; 1698, 200; 1770, 132; Râmnic, 1779—1780, 36⁴, 132, 121.
 Minerva - Enciclopedie Română, 2.
 Minunea Sfântului și marelui mucenic Gheorghe..., ms. bogomic [?], 210.
 Miorița, poezia, 46, 47.
 Mircea cel Mare, 327.
 Mircea Vodă, fiul lui Mircea Ciobanul, 7, 9.
 Mircea Vodă Ciobanul, 79.
 Miron, Lucreția, 123.
 Mironescu, Athanasie, 35³, 145.
 Misir, 77.
 Mitropolia Moldovei, tipografia, 20³.
 Mitropolia Ungrovlahiei, 11, 12¹, 32, 35, 118.
 Mociornită, Margareta, 83, 123.
 Moisil, Iuliu, 102.
 Moldovănuț, I., 31.
 Moldoveanul, Grigorie, 292.
 Molebnic, Chișinău, 1815, 201.
 Molnar, Ioan, 266.
 Monastirceanu, inginer, 270.
 Montfaucon, B., 51⁴.
 Morariu, Lecca, 2, 207, 258.
 Moroianu, Elena, 53.
 Mitrofan, episcopul Buzăului, 200.
 Moruzi, Constantin, 103.
 Mosconas, Leontie, 31.
 Moscopolis, 283.
 Mousset, Albert, 13.
 Movilă, v. Petru.
 Moxa, Mihail, 376.
 Münster, 369.
 Munteano, B., 247, 355.
 Murărașu, D., 223.
 Mureșianu, A. A., 277, 278, 295.
 Murko, M., 328.
 Mușețeanu, Pr. Ioan, 114.
 Mușlea, Candid, 279.
 Mușlea, Ion, 35, 37, 38, 43, 44, 58, 136.
 Mustețiu, Consuela, 123.
 Muzeul Național de Antichități, 29⁷, 31, 32, 39.
 Nămăești, schit, 152.
 Nandriș, Grigore, 118.
 Nasta, Liviu P., 390.
 Năsturel, familia, 12, 13.
 Năsturel, generalul P. V., 2¹, 3 și n. 3⁴, 5⁶, 4 și n. 1², 3⁴, 5¹, 6 și n. 1³, 4⁷, 7², 8 și n. 2, 10¹ și 2, 11¹ și 2, 13¹, 24, 25, 26¹, 27 și n. 1², 4⁵, 7⁸, 9, 30¹, 32¹, 35¹, 36³ și 4, 39¹.
 Năsturel, logofătul Udriște, traduce Varlaam și Ioasaf, 1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 13, 15, 18, 19, 20, 21, 25, 28, 29, face o danie Mitropoliei, 11; — 377, 378, 379.
 Năsturel, Radu-Toma, activitate culturală, 10, 11, 12, 13.
 Naum, Teodor A., 177.
 Neaga, Logofetița, 171.
 Neagoe, [Basarab], 31, 97, 137, 165, 293.
 Neamțu, mănăstirea, 13, 14, 15, 16, 17, 20, 21, 23, 25, 34, 35, 89, 153, 202.
 Nicephorus, 54¹.
 Nectarie, ieromonah, 157.
 Neculcea, Ion, 183, 380, 381, 382, 383, 384.
 Negruț, Grigorie, 17².
 Nersessian, Sirapie Der, 208.
 Nicodim, călugăr, 156.
 Nessel, D. de, 49⁵, 50⁸, 51¹.
 Nicolaescu, St., 79, 366.
 Nicolaeștii, familie brașoveană, 278.
 Nicolaiasa, G., 28, 84².
 Nicolau, Gheorghe, 277.
 Nicolau, Nicolae, 278.
 Nicolau Sabii, 226.
 Nictarie, monah la Cozia, 29.
 Niculescu-Varone, G. T., 45, 59.

- Nil della Sorsca, 121.
 Nistor, Ion I., 296.
 Nistorești, *biserica*, 121.
 Nișa, Jupânița, 171.
 Novacovici, 49, 54.
 Ohijenko, Iwan, 22.
 Ocnele-Mari, *bisericele*, 156, 158.
 Octoih, Râmnic, 1763, 36⁴, 128 ;
 1741—1742, 161 ; 1804, 207 ; 1811,
 146.
 Odobescu, Alex., 69, 129, 165, 5³.
 Oekolampad, 369.
 Onu, Alexandrina, 123.
 Onufrie, sfântul, *viața lui*—, 32.
 Oprescu, George, 70.
 Oprișan, Horia, 388.
 Ortiz, Ramiro, 241.
 Otescu, I., 65, 66, 73.
 Ottetelișianu, Constantin, *paharnic*, 248.
 Pâclișanu, Z., 160.
 Paisie Velicicovski, egumen la Neamțu,
 16, 17, 20, 21, 34, 34⁵, 36, 111.
 Palestina, *bibliotecă mănăstirești*, 196, 197.
 Pălia dela Orăștie, 1582, 217.
 Păltănea, Pompiliu, 20, 199, 257, 307.
 Pamfile, T., 61, 62, 65, 66, 73, 75,
 80, 81.
 Panaitescu, P. P., 4², 12², 5, 281, 326,
 327, 328, 334, 335.
 Pann, Anton, 59, 105, 385, 386, 387,
 47, 59, 76, 78, 79, 81, 82.
 Papacostea, Victor, 283.
 Papafava, *fragmento*, 241.
 Papahagi, T., 61.
 Parapeanu, Elena, 123.
 Partenie Argeșanul, arhimandrit, 27.
 Părvulescu, A. M., 103.
 Pasărea, mănăstire, 159.
 Pașca, Șt., 62.
 Pascu, Giorge, 11¹, 47¹, 191, 192.
 Păsculescu, N., 61.
 Patericul, 19.
 Pătrășcanu, D. D., 27².
 Patriarhul din Ohrida, 282.
 Paul de Alep, 69.
 Păunel, Eugen I., 309, 384.
 Pavlov, P., 76, 77 (notă).
 Pecetaru, A., 12.
 Pedagogia creștină, 292.
 Pentateuhul, 216.
 Penticostar, 1785, Râmnic, 35³.
 Penticostar din București, 1800,
 128.
 Perii Maramureșului, mănăstirea, 160.
 Perpersicius, 5, 8, 9, 10, 11, 17, 92,
 259, 261, 307, 384.
 Petira, Șt., 328.
 Petri, Heinrich, 369.
 Petroniu, arhimandritul Tismanei, 3, 4,
 12, 26.
 Petronius, 286.
 Petru cel Mare, Vieța marelui —, 106,
 Țarul — 106¹, 108¹.
 Petru-Cercel, 320.
 Petru Movilă, 2, 2².
 Petru Rareș, 100.
 Petru Vodă, fiul lui Mircea Ciobanul, 79.
 Philippide, Al. A., 234.
 Pietroșița, *biserica*, 83.
 Pilde filosofești, 1783, Râm-
 nic, 33³.
 Pilos, v. Filotei, 327.
 Piua-Pietrei, *biserica*, 154.
 Plângerile zilelor săptămâ-
 nii, 33¹.
 Pocreaca, 14.
 Podlacha, 69.
 Pomescu-Gilly, A., 303, 340, 349.
 Pop, Ștefan, 177.
 Popa Florea, 285.
 Pop-Rateganul, I., 62, 63.
 Popescu, Crizante, 177.
 Popescu, Mihail, 167, 173, 251, 297,
 298.
 Popescu, Radu, *cronicarul* 184, 239.
 Popescu, Teodor M., 220.
 Popescu-Pasărea, I., 105.
 Popescu-Spineni, Marin, 299.
 Popești-Vlașca, *biserica*, 155.
 Popovici, Mihail, *preot bănățean*, 118—
 119.
 Popovschi, Nicolae, 120.
 Popp, Serboianu, 63.
 Pora, N., 1.
 Poteca, Eufrosin, 300.
 Potocki, Vaclav, 332.
 Pravoslavnică învățătură,
 1794, București, 34.
 Predescu, Lucian, 5, 192, 217, 365, 376.
 Pricopie, Mihail, I. 344, 345.
 Prișcu, Ioan, 137.
 Prislopul, *biserica*, 156.
 Procopovici, Al., 384.
 Proilava, v. Brăila.
 Proscomidia, 220.
 Psaltire, Râmnic, 1764, 34⁴; Bel-
 grad, 1651, 197; Iași, 1766, 207.
 Puech, Aimé, 193.
 Pușcariu, Sextil, VII, 25², 29², 37¹, 122,
 177, 194.
 Pypin, 49¹.
 Rabinovici, R., 123.
 Racoveanu, G., 64.
 Radovici-Golescu, C., 321.
 Radu Leon, Voevod, 11.
 Radul, monah, 36.
 Rădulescu-Codin, C., 65.
 Rădulescu-Motru, C., 300.

- Radu, Const. Gh., 195.
 Radu Paisie, Domnitorul, 171.
 Radu, V., Pr., 218.
 Radul Vodă, fiul lui Mircea Ciobanul, 79.
 Rafail, ieromonahul dela Hurezi, 24, 34⁹, 37.
 Rally, Alexandru, 307.
 Rally, Getta Elena, 307.
 Râmnic, Episcopia, 27, 31, 32, 33, 34, 35.
 Râmniceanu, Stroe, (Isaia Monahul), 139.
 Rânduiala Panihidei, Chișinău, 1817, 201.
 Rareș, Petru, Domnitorul, 89.
 Răuțescu, Ion, preot, 152.
 Reli, Dr. S., 109, 119.
 Reinhard, Carol Frederic, Contele 309.
 Reimers, Heinrich von, 301.
 Reinert, Karl, 369.
 Reissenberger, 69.
 Rizu-Nerulos, Iacovachi, 309.
 Roman și Vlahata, legenda lor, 327.
 Romier, Lucien, 124, 304.
 Romstrfer, 69.
 Roques, Mario, 19, 23, 188.
 Roset, Vasilie, spătar, 14, mare ban, 18.
 Rosetti, Al., 1, 64, 178, 194, 222, 261, 262.
 Russo, D., VII 50, 50¹, 50², 50⁴, 317.
 Roșu, Nicolae, 181, 307.
 Rostislav, Ivan, 282.
 Rudeanu, familia, 394.
 Rus, legendă, 327.
 Savatie, călugăr dela Sfetagora, 26².
 Sbiera I., 107.
 Săcele, 51, 52, 53, 54.
 Sadoveanu, M., 25, 47, 234, 245.
 Săftica, mănăstirea, 84.
 Șaguna, 181.
 Saineanu, Lazăr, 111¹
 Șeitanoglu, 310.
 Salaville, S., 318.
 Salvini, Luigo, 322.
 Sâmbăta de Sus, mănăstirea, 161.
 Sampieri, G. V., 189.
 Săndulescu, Aurelia D., 60.
 Sanielevici, H., 46.
 Sanzewitsch, 113¹.
 Săteanu, C., 284.
 Satulung, Biserica Sf. Adormiri, 162.
 Sava, episcop al Inăului, 372, 387.
 Sava, Aurel V., 121.
 Savadjian, L., 13.
 Scheiul Brașovului, biserica, 49, 136.
 Schiaparelli, Luigi, 5.
 Schorbach, K., 52¹.
 Schuster, Fr.-Wilhelm, 66.
 Școala greco-română din Viena, 296.
 Scriban, Arhim., 107, 218.
 Scriban, August, 113¹.
 Scriban, Neofit, 388.
 Scripturile Sfinte, 19, 31.
 Scrisoarea stareșului Atanasie către stareșul Paisie, 34⁶.
 Secul, mănăstirea, 18, 82.
 Șeitan, Ioniță sin, copist în satul Turchești, an. 18ro, 84.
 Semnele venirii lui Antihrist, 34.
 Sevastos, El., 61, 62, 76, 81.
 Severin, Iconom I., 280.
 Șezătoarea, revistă, 36.
 Sf. Constantin, 232.
 Sf. Cruci, Mănăstirea din Palestina, 196.
 Sf. Ioan, *Cartea sf. Stareș...*, 48³.
 Sf. Ioan Damaschin, 71.
 Sf. Duh, 211.
 Sf. Efreim, Sirul, 211.
 Sf. Grigore, v. *Sf. Vasile*.
 Sf. Grigorie Ninul, 211, 318.
 Sf. Grigore Sinaitul, *Intrebările Sf.—*, 48³.
 Sf. Ioan, v. *Sf. Vasile*.
 Sf. Ioan Chrisostom, 63, 211.
 Sf. Mormânt, mănăstirea din Palestina, 196, 197.
 Sf. Sava, Școala din București, 288.
 Sf. Sava, mănăstirea din Ierusalim, 99, 196, 197, 198.
 Sf. Sofia, 243.
 Sf. Vasilie, 121, 211, 318.
 Sfitagora, 28².
 Shakespeare, 246.
 Silvestru Bălănescu, Episcopul, 26.
 Simionescu, I., 110, 374.
 Simionescu, Icon. Al. 174.
 Simonescu, Dan I., 11², 20¹, 25¹, 5, 123, 242.
 Sinai, mănăstirea, 90, 197, 198.
 Șincai, G., 181, 191, 389, 390.
 Sion Antohi, spatar, 17².
 Sion, Constantin, paharnic, 17².
 Sion, familia, 17².
 Sion, Gheorghe, poetul, 17².
 Sion, Ioanichie monah, copist, 13, 15, 16, 17, 21.
 Sion Ioniță, v. *monahul Ioanichie Sion*, 17².
 Sion, Iordachi, stolnic, 17².
 Sion, Toader, medelnicer, serdar, 17².
 Sirieni, 74.
 Stătioara (Vâlcea), *Biserica Doamnei Ecaterina*, 163.
 Smântânescu, Dan, 5, 123.
 Snagov, mănăstirea, 164, 166, 167.
 Solomon, Const., 209.
 Spitzer, Leo, 182.

- Spulber, C. A., 222.
 Stamatiadi, Petru, 317.
 Stan Ipodidascalu, copist, 57.
 Stan Logofătul, copist, 56.
 Stan, Popa, copist, 57.
 Stăncescu, C., 103.
 Stăncescu, Mihail, 364.
 Stănescu, D., 33, 129.
 Stănescu, Maria, 123.
 Stanislas Lescinsky, 106.
 Stănoiu, Damian, ieromonah, 35,², 36,¹.
 Stanovici Voinescul, Diné, copist, 55.
 Ștefan-cel-Mare, 77, 282.
 Ștefan, dascălul din Craiova, 55.
 Ștefan Vodă Racoviță, 221.
 Ștefănescu, Iulian, 27,³, 232.
 Ștefănescu, Margareta, 294, 328.
 Ștefulescu, Al., 12,¹.
 Stein, Henri, 5.
 Sterian, Maria, 123.
 Știrbey, Barbu, 248.
 Stoian, Stanciu, 39.
 Stoica, Ludescu, 12,¹.
 Stroe Leurdeanu, vornicul, 11, 12,¹.
 Stroe-Militaru, Al., 54.
 Stroev, P., 52,².
 Stroici, Luca, 392.
 Struțeanu, Scarlat, 260.
 Strzygowski, 69.
 Studemund, W., 50,⁸.
 Sturdza, Mihail, voevod, 17,².
 Sturdza, Scarlat, 317.
 Suceava, orașul, 119.
 Sucleați, 74.
 Sulescu-Agopșa, Ștefania, 123.
 Straussenburg, Albert, 370.
 Szamosközy, Ștefan, 372.
 Székely, S., 53,².
 Tagliavini, Carlo, 263, 264, 265.
 Taina Francmasonilor, v. *Francmasoni*, 104.
 Tapu, Hr. N., 71.
 Țara Oașului, 44.
 Țara Oltului, 62.
 Târgoviște, 2, 11, 27; — *tipografia domnească*, 10; — *școala dela mănăstire*, 12.
 Tartler, Thomas, 275.
 Tătari, 74.
 T é l é m a q u e L e s a v e n t u r e s d e , *traducere de C. Stăncescu*, 103.
 Teodor, episcop al Vârșefului, 372, 392.
 Teodor Nour, sulger, 14,⁴, 18.
 Teodor Studitul, 33,³, 121.
 Teodorescu, G. Dem., 3, 3,^{1,4}, 8,², 36, 81.
 Teodorescu, Mihail, zis Dascălul Nicu, 289.
 Teofil, mitropolitul Ungrovlahiei, 394.
 Tempea, Radu, 277, 393.
 Tatravanghelul din 1787, 203; — *grec. Paris*, 208.
 Theodor, dascăl al copiilor logofătului Udriște, 10,².
 Theodorescu, Barbu, 17.
 Theodosie, 121.
 Thibaudeau, A. C., 305.
 Țichindeal, Dimitrie, 395, 396, 397, 398, 399, 400.
 Țigani, *virinea lor*, 74, 78.
 Țiganiada, 245, 344, 345.
 Tigru, 77.
 Tihonravov, 49, 51, 52,², 54, 59.
 Timișoara, episcopia romano-catolică, 168.
 Tiktin, 113¹.
 Tismana, mănăstirea, 4, 12, 13, 26, 29, 156.
 Toader, copist, 14.
 Tocilescu, Gr., 63, 81.
 Todor, Avram, 123, 323, 339.
 Togăneanu, George, 347.
 Topliceanu, Traian, 373, 400.
 Toporăuț, biserica, 207.
 Tortora, M., 230.
 T r i o d , Râmnic, 1782 33; București, 1798, 34; — *Penticostariu*, Târgoviște, 1649, 204.
 Trotuș, bisericile, 169.
 Turci, 74.
 Turdeanu, Emil, 1, 219.
 Turdeanu, Emilia, 123.
 Tuțescu, Șt., 62.
 Tzigara-Samurçaș, Al., 85, 124.
 Ubicini, 3.
 Ureche, Gr., 183, 401, 402, 403.
 Ureche, Nestor, 82.
 Urlățeanu, vel Serdar, 170.
 Uriaș-Jidov, 64.
 Urлаți, *Biserica galbena*, 170.
 U r m a r e a l u i H r i s t o s , *Dealul*, 1647, 9.
 Ursăcescu, Economul V., 112.
 Ursăcescu, I., 371.
 Văcărești, poezii, 404.
 Vadian, 369.
 Vaian, Dr. L., 353.
 Valea (Muscel), mănăstirea, 171.
 Van Tieghem, Paul, 306.
 Van Helmont, 353.
 Varlaam, mitropolitul Moldovei, 212, 213, 215.
 V a r l a a m ș i I o a s a f , 224, 245.
 Vasile, starețul din Poiana Mărului, 121.
 Vasilescu, Al. A., 285.
 Vasile, duhovnic din Târgoviște, 27.
 Vasilie-cel-Mare, *viața lui*—, 26,².

- Vasiliu, D. A., 238.
 Vătășianu, Virgil, 125.
 Velicicovski, v. *Paisie*.
 Veniamin Bărlădeanu Pocitan, Arhiereu
 Dr., 134, 149.
 Veniamin Costachi, Mitropolitul Mol-
 dovei, 14,⁴, 20.
 Verbila, biserica, 172.
 Veress, Andrei, 25, 340.
 Verșescu, Gh., 233.
 Vichentie Ioanovici, episcop al Temi-
 șoarei, 405.
 Viena, *Biblioteca din*—, 49, 51.
 Vieroșul, mănăstirea, 34.
 Viețile Sfinților, 19, 20, 22,
 23, 25.
 Viforâta, mănăstirea, 173.
 Vintilescu, Petre, preot, 220.
 Vitae Patrum, 2,².
 Vlahata, *legenda lui*—, 327.
 Vlad Călugărul, domnitorul, 137.
 Vlad (Fecioraș de om bogat) 241.
 Vlad Țepeș, 165.
 Vlad Vodă Basarab, 173.
 Vlădescu, I., 286.
 Vlahos, Angelos, 112².
 Vlaicu, logofăt, 171.
 Vodița, mănăstire, 156.
 Voinovitch, L. de, 325.
 Voiture, Vincent, 306.
 Voltaire, 103, 105, 105¹, 105², 107, 110.
 Bengescu, G., 105¹, 105².
 Voronca, Elena 57, 62, 65, 66, 68, 73, 81.
 Vostokov, 51,⁴.
 Vulgaris, Evghenie, 317.
 Weigand, 113¹.
 Weingart, M., 328.
 Wlislöcki, H. von, 61.
 Xenopol, A. D., 12,², 104, 286.
 Ygrec, Dr., 287.
 Zăgavei (Iași), schitul, 174.
 Zalmoxis, 46.
 Zanne, I., 66.
 Zara, Elena, 123.
 Zegadłowicz, Emil, 336.
 Zlătari, mănăstirea, 114.
-

INDICE DE CUVINTE

Inregistrăm aci, alături de cuvintele rare, și neologismele franceze sau italiene, care prezintă interes din punctul de vedere al epocii în care se găsesc în limba noastră (1792).

Adgiutant 112, afanisi 111, afierosi 111, afront 112, aghent 112, aliat 112, anafora 111, antefesor 112, anthrax (piatră prețioasă) 77, apestit 64, apraxia 111, arhitectonie 112, artileria 112, aspru, (monetă) 64, 65, atmosfera 61.

Bagatelă 112, bagneturi 112, bolnicer, (îngrijitor de bolnavi) 80, bolniță, (spital) 80, bomba 112, cabinet 112, caiafet sau caefet 110, 116, caftan 45, calabalâc 110, cănaș 64, cardinalița 112, cauc 110, căuta (a privi) 91, celmea 110, chendron 111, ciambur 110, clironomie 111, cliros 111, comandarisi a 112, companie 112, comisie 112, complimenturi 112, conaccii 115, confederanți, consul 112, 112, corespondențe 112, crasis 111, credet 112, curier(iu) 116, curiozită 112.

Deastimă 111, delicat 112, diadohie 111, diată 112, departament 112, deperipsit 112, dvori a 63.

Edec 110, electorat 112, enteresile 112, epistimie 111, evlavisit 111, exercițiu 112, extraordiner 112, extraordinar 115.

Fățișa 44, félegi 45, fetfal 110, filonichia 111, filotimia 111, finix (într'un ms fiinezul) 84.

Gadini 89, 90, ghegeneral 112, 116, granadier 112, grand 112, guvernator 116.

Hadîmb 111, hindic 111, hiritisi 111.

Indropul (voevodul cel mare al peștilor) 90, inorog 56, 62, 91, înputăciune 44, ipochimen 111, ipolipsis 111, izbîndi a se, (a se realiza, a se împlini) 79.

Jelanie (dorință) 41, jelcui 43.

Lacră 44, lemnele (arborii), 63, leoaia 89, liutori păgâni 54, 56, 74.

Madem 111, maghistrat 112, măgură, (munte) 68, 69, 70, manifesturi 112, merimetisi 111, metaherisi 111, ministru 112, minut 112, mirosenii 44, monarh 116.

Nagarale 111, nazar 111, nazir 111, neiasitul adică pelicanul, nemoștit 42, neplecat (neînduplecat) 115, niçodinioară 41, nologhiu, (analoghion) 66, novtale 112, nunțiu 112.

Obroc, (măsură de capacitate) 79, ochian 111, ogur 112, ostoi (a se) 73.

Pact 112, parigorie 111, parlament 112, parolă 112, pașport 112, pedepsa leului; 89, penez 54, 64, peristasis 111, perucă 115, picarisî (a se) 112, pilos cal 115, pilul, (elefant); fem. piliță; vișelul piliței 90; râtul (tromba) piliței 90, piscul, (plisc) 91,

pivgü, (pin) (gr. *πέυκη*, sl. *ишга*) 64, plăscă 72, plinipotenți 112, pliroforisi 111, pogani, (păgâni) 74, polată împărătească 43, polcovnic 115, poliorchie 111, pombă 115, potrovianghi, « durere de potece » 54, 56, 62, pretendarisi, 111, pricopsi 111, pripec 64, 81, prochimen 111, proclețit 74, profasis 111, proghect 112, proharisi 111, publicațiune 112.

Relație 112, rezidenție 112, rușină (reșină) 45.

Sărjant 116, scandală 111, scârbă, (supărare, întristare) 81, scorni (a se pricinui) 72, 73, sfodi (a se sfădi) 81, simfonti 111, sparte (haine) 42, spăsenie 41, stâlpăre 62, 78, strataghimă 116, stratocamil (struț) 91, șupire 41.

Tabie 111, tacâm 111, tarapana 111, tarzus 111, tărie, (element) 61, târsini dă păr 44, tembelâc 111, țepeni (a se) 90, theatron 111, theoraticos 111, titla, tetla, (inscripția) 71, 72, tratapod (tetrapod) 67, trătate 112, țermonia 112.

Ucide (să) de toți copacii 90, umezitul zilei 116, urdie 111.

Vâna pește 75, visecto, (bisext) 63.

Zaherea 111, zgău 79, zvezda, (steluță, asterisc, obiect din altar) 67.

ERATĂ

<u>Pagina</u>	<u>Rândul</u>	<u>în loc de</u>	<u>să se îndrepte</u>
8 nota 2	3	G. Tem	G. Dem
37	10 de jos	de curând	curând
43	ultim din aparat	19	18
89	15 de sus	milostenee	milostenie
109	5 de sus	de-o astemă	diastemă
113	2 de sus	procesya	procesja
113	6 de sus	trionf	triomphe
113	1 de sus, după rus. претенция	adaogă: <i>pol.</i> pretencja	
113	4 după sergente	adaogă: <i>pol.</i> sierżant	

LA BIBLIOGRAFIE

<u>Numărul notiței</u>	<u>în loc de</u>	<u>să se îndrepte</u>
118	Antino	Antim
316	Chaitanoglu	Şaitanoglu
344	Procopiu	Pricopie
239	Posescu	Popescu
230	Lascarului	Săseanul
